

ЕЛЕНА ФЕРАНТЕ

НОВОТО ФАМИЛНО ИМЕ

Част 2 от „Неаполитански романи“

Превод от италиански: Вера Петрова, 2017

chitanka.info

СПИСЪК НА ДЕЙСТВАЩИТЕ ЛИЦА

ОТПРАТКИ КЪМ СЪБИТИЯТА В КНИГА ПЪРВА

Семейство Черуло (семейството на обуцаря)

Фернандо Черуло, обуцар, баща на Лила. Спира дъщеря си от училище след началното ѝ образование.

Нунция Черуло, майка на Лила. Близка е с дъщеря си, но няма достатъчно авторитет, за да застане на нейна страна срещу бащата.

Рафаела Черуло, наричана Лина или Лила. Родена през август 1944 г. На шейсет и шест годишна възраст изчезва от Неапол, без да остави никаква следа. Блестяща ученичка, на десет години написва разказ, озаглавен „Синята фея“. Напуска училище след началното си образование и се обучава в обуцарския занаят.

Рино Черуло, по-голям брат на Лила, също обуцар. Заедно с баща си Фернандо, благодарение на Лила и с парите на Стефано Карачи основава фирма за производство на обувки „Черуло“. Сгодява се със сестрата на Стефано, Пинуча Карачи. Първородният син на Лила носи неговото име, Рино.

Други деца в семейството.

Семейство Греко (семейството на портиера в общината)

Елена Греко, наричана Ленуча или Лену. Родена през август 1944 г., автор на дългата история, която четем. Елена се заема да я пише веднага щом разбира, че приятелката ѝ от детинство Лина Черуло, наричана единствено от нея Лила, е изчезнала. След началното училище Елена продължава обучението си с все по-голям успех. От ранно детство е влюбена в Нино Сараторе, но пази любовта си в тайна.

Пепе и Джани, по-малки братя, и Елиза, сестра на Елена.

Бащата, портиер в общината.

Майката, домакиня. Мисълта за накуцващата ѝ походка постоянно преследва Елена.

Семейство Карачи (семейството на дон Акиле)

Дон Акиле Карачи, чудовището от приказките, черноборсаджия, лихвар. Бива убит.

Мария Карачи, съпруга на дон Акиле, майка на Стефано, Пинуча и Алфонсо. Работи в семейната бакалия.

Стефано Карачи, син на покойния дон Акиле, съпруг на Лила. Управлява натрупаното от баща му наследство и заедно със сестра си Пинуча, брат си Алфонсо и майката Мария е собственик на доходоносен магазин за меса, колбаси и хранителни стоки.

Пинуча, дъщеря на дон Акиле. Работи в магазина. Сгодява се за брата на Лила, Рино.

Алфонсо, син на дон Акиле. Седи на един чин с Елена. Приятелката му е Мариза Сараторе.

Семейство Пелузо (семейството на дърводелеца)

Алфредо Пелузо, дърводелец. Комунист. Обвинен в убийството на дон Акиле, осъден, лежи в затвора.

Джузепина Пелузо, съпруга на Алфредо. Работничка в тютюневата фабрика, отдадена на децата си и на съпруга си затворник.

Паскуале Пелузо, най-големият син на Алфредо и Джузепина, зидар, деен комунист. Пръв забелязва красотата на Лила и ѝ се обяснява в любов. Ненавижда братята Солара. Приятелката му е Ада Капучо.

Кармела Пелузо, държи да я наричат Кармен. Сестра на Паскуале, продавачка в галантерия, но Лила я назначава в новия магазин за хранителни стоки на Стефано. Приятелят ѝ е Енцо Скано.

Други деца на семейството.

Семейство Капучо (семейството на лудата вдовица)

Мелина, роднина на Нунция Черуло, вдовица. Мие стълбите в кооперациите на стария квартал. Била е любовница на Донато Сараторе, бащата на Нино. Семейство Сараторе напускат квартала именно заради тази връзка и Мелина почти загубва разума си.

Съпругът на Мелина бил товарач на зеленчуковия пазар, умрял е при неизяснени обстоятелства.

Ада Капучо, дъщеря на Мелина. Като малка помага на майка си да мие стълбите. Благодарение на Лила ще бъде назначена в магазина за колбаси в стария квартал. Приятелят ѝ е Паскуале Пелузо.

Антонио Капучо, неин брат, монтьор. Той е приятелят на Елена и силно ревнува от Нино Сараторе.

Други деца на семейството.

Семейство Сараторе (семейството на железничаря поет)

Донато Сараторе, служител в железниците, поет, журналист. Голям женкар, бивш любовник на Мелина Капучо. Когато Елена отива да прекара ваканцията на остров Иския, поканена да пребивава в същата къща, където се настанява семейство Сараторе, е принудена да напусне набързо, за да се измъкне от сексуалното посегателство на Донато.

Лидия Сараторе, съпруга на Донато.

Нино Сараторе, най-големият от петте деца на Донато и Лидия. Ненавижда баща си. Блестящ ученик.

Мариза Сараторе, сестра на Нино. Учи, без особен резултат, за секретарка. Приятелят ѝ е Алфонсо Карачи.

Пино, Клелия и Чиро Сараторе, по-малките деца на Донато и Лидия.

Семейство Скано (семейството на зарзаватчията)

Никола Скано, зарзаватчия.

Асунта Скано, съпруга на Никола.

Енцо Скано, син на Никола и Асунта, също зарзаватчия. Лила от малка изпитва симпатия към него. Отношенията помежду им датират от времето, когато на едно училищно състезание Енцо проявява неочаквана математическа дарба. Енцо е приятелят на Кармен Пелузо.

Други деца на семейството.

Семейство Солара (семейството на собственика на едноименния бар-сладкарница)

Силвио Солара, собственик на бар-сладкарницата, привърженик на монархофашизма, каморист, участник в нелегалните сделки в квартала. Действа против основаването на фирмата за производство на обувки „Черуло“.

Мануела Солара, съпруга на Силвио, лихварка: в квартала много се страхуват от червения ѝ тефтер.

Марчело и Микеле Солара, синове на Силвио и Мануела. Лесно се палят, държат се високомерно, но въпреки това момичетата от квартала ги харесват, с изключение, разбира се, на Лила. Марчело се влюбва в Лила, но тя го отблъсква. Микеле, съвсем малко по-млад от Марчело, е по-студен, по-умен, по-агресивен. Приятелката му е Джилиола, дъщерята на сладкаря.

Семейство Спанюоло (семейството на сладкаря)

Господин Спанюоло, сладкар в бар-сладкарница „Солара“.

Роза Спанюоло, съпруга на сладкаря.

Джилиола Спанюоло, дъщеря на сладкаря, приятелката на Микеле Солара.

Други деца на семейството.

Семейство Аирота

Аирота, преподавател по старогръцка литература.

Аделе, негова съпруга.

Мариароза Аирота, най-голямата им дъщеря, преподавателка по история на изкуството в Милано.

Пиетро Аирота, студент.

Учителите

Фераро, начален учител и библиотекар. Награждава Лила и Елена в детството им като активни читателки.

Оливиеро, начална учителка. Първа установява потенциала на Лила и Елена. На десет години Лила написва разказ, озаглавен „Синята фея“. Разказът много се харесва на Елена, която го дава на Оливиеро да го прочете. Но учителката е ядосана от това, че родителите на Лила не ѝ позволяват да продължи в средното училище, и така и не дава мнение за въпросния разказ. Нещо повече, престава да се занимава с Лила и набляга на подготовката на Елена.

Джераче, гимназиален учител.

Галиани, учителка в лицей. Много ерудиран преподавател, комунистка. Очарована е от интелигентността на Елена. Дава ѝ книги за четене, защитава я при сблъсъка ѝ с преподавателя по вероучение.

Други персонажи

Джино, син на аптекаря. Първото гадже на Елена.

Нела Инкардо, братовчедка на учителката Оливиеро. Живее в Барано на остров Иския и кани Елена на гости за лятната ваканция.

Армандо, студент по медицина, син на преподавателката Галиани.

Надя, ученичка, дъщеря на Галиани.

Бруно Сокаво, приятел на Нино Сараторе, син на богат индустриалец от Сан Джовани а Тедучо.

Франко Мари, студент.

1.

През пролетта на 1966 година Лила, извънредно развълнувана, ми повери една метална кутия, която съдържаше осем тетрадки. Каза, че не можела повече да ги държи вкъщи, страх я било да не ги прочете мъжът ѝ. Прибрах кутията без коментар, само дето я взех на подбив заради предългия канап, с който я беше овързала. Отношенията ни бяха в твърде лоша фаза, но май само аз ги виждах по този начин. В редките случаи, в които се срещахме, тя не даваше никакви признаци на неудобство, държеше се мило и не си позволяваше да изпусне враждебна дума.

Заклех се, когато ме накара да се закълна, че няма да отворя кутията, каквото и да става. Но още във влака развързах канапа, извадих тетрадките и се зачетох. Не беше дневник, макар че бяха отразени с подробности случки от живота ѝ от завършването на началното училище нататък. По-скоро приличаше на резултат от упорита самодисциплина в писането. Изобилстваха описанията: клон на дърво, блатата, един камък, листо с бели жилки, тенджерите у дома, различни части на кафеварката, мангала, въглищата и подпалките, много подробна карта на двора, шосето, скелето от ръждясало желязо отвъд блатата, градинката и църквата, окастрената растителност покрай железопътната линия, новите блокове, домът на родителите ѝ, обуцарските инструменти, които използваха баща ѝ и брат ѝ, жестовете им, докато работят, и най-вече цветовете, цветовете на всяко нещо в различни моменти от деня. Но страниците не съдържаха само описания. Появяваха се отделни думи на диалект^[1] и на книжовен език, понякога заградени в кръг, без коментар. И упражнения по превод на латински и на гръцки. И цели откъси на английски за кварталните магазини, за стоката, за отрупаната с плод и зеленчук каруца, която Енцо Скано, хванал магарето за повод, местеше всеки ден от една улица на друга. И много разсъждения за книгите, които четеше, и филмите, които гледаше в енорийското кино. И много от идеите, които бе отстоявала в споровете с Паскуале или докато сме си

бъбрили двете. Написаното, разбира се, беше непоследователно, но всяко нещо, замислено от Лила, добиваше плътност, до такава степен, че дори на страниците, писани на единайсет-дванайсет годишна възраст, не открих нито ред, който да звучи по детски.

Обикновено изреченията бяха съвършено прецизни, правописът изряден, почеркът елегантен, както ни беше учила госпожа Оливиеро. Но понякога сякаш във вените на Лила потичаше някаква дрога и тя преставаше да спазва установения от самата нея ред. Тогава всичко започваше да звучи задъхано, изреченията се преследваха в ритъм на превъзбуда, препинателните знаци изчезваха. Най-често успяваше бързо да се върне към спокойното повествование и ясната реч. Но се случваше също внезапно да прекъсне и да изпълни оставащата част от листа с рисунчици на криви дървета, на гърбави планини, от които се издигаше пушек, на мрачни лица. Увлякоха ме както редът, така и безредието и колкото повече четях, толкова по-измамена се чувствах. Колко много се беше упражнявала за онова писмо, което ми изпрати в Иския преди години — затова беше така добре написано. Върнах всичко в кутията и си обещах да не любопитствам повече.

Но скоро се поддадох отново: тетрадките излъчваха прелъстителната сила, която Лила разпръскваше около себе си още от малка. Беше описала квартала, семейството си, братята Солара, Стефано, всеки човек или предмет с безмилостна точност. А какво да кажа за свободата, с която описваше мен — какво говорех, какво мислех, кои хора обичах, и с която описваше дори външния ми вид. Спираше се на важни за нея моменти, без да я е грижа за нищо и никого. Ето го, кристално ясно, удоволствието, което бе изпитала, когато на десет години написа разказа си „Синята фея“. Ето, все така ясно описано, колко се беше измъчвала от това, че учителката ни, госпожа Оливиеро, не си направи труда да промълви и дума за този разказ, даже се направи, че никога не го е имало. Ето я мъкмата и яростта от това, че аз съм продължила в средно училище, без да ме е грижа за нея, и съм я изоставила. Ето го ентусиазма, с който се научи на общуване, и стремежа към възмездие, подтикнал я да измисли нови модели обувки, и радостта от изработката на първия чифт заедно с брат й Рино. Ето я болката, когато Фернандо, баща й, заяви, че обувките не са добре направени. Имаше от всичко на тези страници, но най-вече я имаше омразата към братята Солара, решителната

ожесточеност, с която отблъсна любовта на по-големия, Марчело, момента, в който си бе наумила да се сгоди с благия по характер Стефано Карачи, бакалина, купил първия чифт, създаден от нея, защото я обичаше, и заклел се, че ще пази обувките завинаги. Ех, и когато настъпи щастливият час, в който, петнайсетгодишна, се бе почувствала като богата и елегантна млада дама, подръка с годеника си — само от любов към нея той бе инвестирал щедро в „Черуло“, фирмата за производство на обувки на баща ѝ и брат ѝ. И какво удовлетворение, да види изпълнени повечето от измислените от нея модели обувки; апартамент в новия квартал, сватба на шестнайсет години. И то каква разточителна сватба, и колко щастлива се чувства. А после Марчело Солара се появи заедно с брат си Микеле наред сватбеното празненство, обут именно с обувките, които мъжът ѝ твърдеше, че толкова много цени. Нейният съпруг. За какъв човек се бе омъжила? Щеше ли сега, пред свършен факт, да свали маската и да ѝ покаже ужасяващото си истинско лице? Въпроси... и неподправени истини за мизерното ни битие. Отделих много време на тези страници, цели дни, дори седмици. Четох ги внимателно, накрая научих наизуст откъсите, които най-много ми харесваха, които ме въодушевяваха, хипнотизираха ме, унижаваха ме. Зад тяхната естественост със сигурност имаше нещо нагласено, но не можех да разбера какво.

Най-накрая, в една ноемврийска вечер, обзета от отчаяние, излязох, понесла кутията със себе си. Не можех повече да търпя, Лила ме бе превзела отвън и отвътре, макар и сега да се чувствах призната, макар и да имах свой живот вън от Неапол. Спрях на моста „Солферино“, загледана в светлините, прозиращи през ледената мъглица. Поставах кутията на парапета и започнах леко да я побутвам, малко по малко, докато не падна в реката, сякаш самата Лила летеше надолу, и нейните мисли и думи, и лошотията ѝ, която я караше да си откъщава, като нанася удар след удар, и навикът ѝ да ме обсебва, както правеше с всеки и с всичко, с всяка случка или умение, които се докоснеха до нея: книгите и обувките, нежността и насилието, сватбата и първата брачна нощ, завръщането в квартала в новата ѝ роля на госпожа Рафаела Карачи.

[1] Става дума за неаполитанския език (признат за отделен език от ЮНЕСКО), който произлиза от говоримия латински и в момента се

говори от около 6 милиона души в Неапол и околностите (редом с италианския), но се смята за диалект, не е признат за официален и не се изучава в училище. — Б.р. ↑

2.

Не можех да повярвам, че Стефано, толкова внимателен, толкова влюбен, е подарил на Марчело Солара спомена за малката Лиля, отпечатъка от усърдния ѝ труд върху обувките, които сама бе измислила.

Забравих за Алфонсо и Мариза, които си говореха на нашата маса с блеснали очи. Престанах да се занимавам със смеха на подпийналата ми майка. Изпари се музиката, гласът на певеца, танцуващите двойки, обзетият от непреодолима ревност Антонио, излязъл на терасата и вперил поглед във виолетовите отънъци на града и морето. Избледня дори образа на Нино, който тъкмо бе напуснал залата като някой архангел, явил се и изчезнал без предизвестие. Сега виждах само Лиля, в момента говореше разпалено на ухото на Стефано, тя — извънредно бледа в булчинската си рокля, той — белезникава маска, лишена от усмивка и застинала от неудобство, покрила челото и очите на възбуденото му лице. Какво ставаше, какво щеше да последва? Приятелката ми дърпаше с две ръце към себе си ръката на съпруга си. Виждах каква сила влага и понеже я познавах добре, знаех, че ако можеше, щеше да изтръгне ръката му от тялото и да прекоси залата с нея, като я вдигне високо над главата си, докато по шлейфа ѝ се стича кръв, и да я използва като бухалка или като магарешка челюст^[1], за да размаже физиономията на Марчело с добре прицелен удар. О, да, щеше да го направи; при тази мисъл сърцето ми бясно заби и гърлото ми пресъхна. След това щеше да извади очите и на двамата мъже, щеше да изтръгне месото от лицевите им кости и да ги ухапе. Да, да, почувствах, че това искам, исках да стане така. Край на любовта и на тази нетърпима сватба, никакви прегръдки в леглото в Амалфи. Всяка връзка с квартала да бъде прекъсната веднага, да бъдат изтребени до крак, ние двете с Лиля да избягаме да живеем далеч и с весело безхаберие да се спуснем по всички стъпала на позора, сами, в непознати градове. Щеше да бъде подходящ завършек на този ден. Щом нищо не можеше да ни спаси —

нито парите, нито нечие мъжко тяло, нито дори учението, по-добре тогава да съсипем всичко, веднага. В гърдите ми забушува нейният гняв, една сила, която хем беше моя, хем не беше, и която ме изпълни с примамливо желание да се затрия. Искаше ми се тази сила да продължи да набира мощ. Но усетих и страх. Едва впоследствие осъзнах, че умея да бъда спокойна в нещастieto си само защото съм неспособна на бурни реакции — страхувам се от тях, предпочитам да остана неподвижна и да преглъщам горчилката. Не и Лила. Тя стана от мястото си с такава решителност, че разтресе масата заедно с приборите в мръсните чинии и обърна една чаша. Докато Стефано с автоматичен жест се опитваше да спре струйката вино, потекла към роклята на госпожа Солара, тя стремително напусна през една странична врата, като рязко издърпваше роклята си всеки път, когато се заплетеше в нещо.

Помислих си да хукна след нея, да я стисна за ръка и да ѝ прошепна бягай, да бягаме отгук. Но не помръднах. Вместо мен след кратко колебание стана Стефано и тръгна подир нея между танцуващите двойки.

Огледах се. Всички бяха забелязали, че нещо е разсърдило булката. Марчело обаче не преставаше да си бърби съзаклятнически с Рино, все едно беше нормално да е с тези обувки. Търговецът на метали продължаваше с все по-неприличните си тостове. На онези, които заемаха долните места в йерархията на гостите, им беше все по-трудно да се правят, че не го забелязват. Никой, освен мен, изглежда, не разбираше, че едва-що отпразнуваният брак — който може би щеше да продължи до смъртта на съпрузите след много деца, още повече внуци, радости и скърби, сребърна и златна сватба, — каквото и да направеше мъжът ѝ, за да му бъде простено, за Лила вече беше приключил.

[1] С каквато Самсон избива филистимците. „Тогавя Самсон викна: С челюст от осел натрупах аз купища върху купища, с челюст от осел убих хиляда мъже.“ (Съдии, 16. Библия, изд. на ББД). — Б.пр.

↑

3.

В първия момент се почувствах разочарована. Останах на мястото си до Алфонсо и Мариза, без да обръщам внимание на приказките им. Очаквах сигнал за бунт, но нищо не се случи. Както обикновено, беше трудно да проникна в мислите на Лила: не я чух да извика, не я чух да отправя заплахи. Стефано се появи отново половин час по-късно, все така приветлив. Преоблякъл се беше, белезникавите петна на челото и около очите му се бяха изличили. Повъртя се между роднини и приятели, докато чакаше жена му да се появи, и когато тя се върна в залата, заменила булчинската рокля с пътнически тоалет — костюм в пастелно синьо с много светли копчета и синя шапчица, — веднага отиде да я пресрещне. Лила почерпи децата със сватбени бонбони, които гребваше със сребърна лъжица от кристална купа, после обиколи масите и раздаде сватбените сувенири първо на своите роднини, след това на роднините на Стефано. Отмина цялото семейство Солара и дори брат си Рино, който с усмивка я попита: не ме ли обичаш вече? Тя не отговори, а подаде вързопчето на Пинуча. Погледът ѝ блуждаеше, скулите ѝ изпъкваха повече от обичайното. Когато стигна до мен, разсеяно ми поднесе, без дори да ми отправи сговорчива усмивка, керамичната купа с бонбоните в торбички от бял тюл.

Междувременно братята Солара възнедоволстваха от проявеното отношение, но Стефано се намеси, като ги прегърна един по един и с кротко изражение на лицето им прошепна:

— Уморена е, трябва да ѝ влезем в положението.

Целуна и Рино по бузите, но шурейт му направи недоволна гримаса и го чух да казва:

— Не е от умората, Стè, тя си е крива по рождение, не ти завиждам.

Стефано отвърна сериозно:

— Кривото може да бъде исправено.

После го видях да хуква след жена си, която вече беше на вратата, и докато от оркестъра се разнасяха пиянски акорди, много от гостите започнаха да се струпват, за да си вземат довиждане.

Значи нямаше да скъсат, нямаше да избягаме заедно по широкия свят. Представих си как младоженците, красиви и елегантни, се качват в кабриолета. След малко щяха да пристигнат в луксозния хотел на амалфитанското крайбрежие и кръвната обида щеше да се уталожил лесно преодолима сръдня. Лиля нямаше да се откаже. Беше се откъснала от мен окончателно и внезапно заподозрях, че разстоянието между нас ще се окаже по-голямо, отколкото си бях представяла. Тя не се беше просто омъжила, нямаше да се задоволи с това всяка вечер да си ляга до мъжа си само за да спазва съпружеския ритуал. Имаше нещо, което не бях разбрала и което в този момент ми се стори пределно ясно. Това, че се огъна пред очевидното, а именно че кой знае каква сделка бе сключена между нейния мъж и Марчело за сметка на невръстния ѝ труд, доказваше, че държи на него повече, отколкото на всеки друг и на всичко друго. Щом вече се бе предала, щом обидата вече бе преглътната, значи връзката ѝ със Стефано наистина беше силна. Значи го обичаше, обичаше го като девойките от фотороманите. Цял живот щеше да му принася в жертва достойнствата си, а той, без дори да си дава сметка за тази саможертва, щеше да тъне в присъщото ѝ изобилие от чувства, интелигентност, въображение и без да знае какво да прави с такова богатство, щеше да го прахоса. Аз не съм способна, помислих си, да обичам така дори Нино, бива ме само да залягам над книгите. И за част от секундата си се представих като очуканата паничка, в която сестра ми Елиза сипваше храна на едно котенце, докато то не изчезна и празната паничка не остана да събира прах на стълбищната площадка. И в този момент, обзета от силно безпокойство, разбрах, че съм стигнала твърде далече. Трябва да се върна назад, казах си, да се държа като Кармела, Ада, Джилиола, като самата Лиля. Да приема квартала ни, да прогоня надменността, да озаптя всяка самонадеяност, да престана да унижавам онези, които ме обичат. Когато Алфонсо и Мариза се измъкнаха, за да стигнат навреме за срещата с Нино, направих голям заобиколен кръг, за да избегна майка ми, и излязох на терасата при приятеля си.

Бях твърде леко облечена, слънцето се беше скрило, взе да става студено. Щом ме видя, Антонио запали цигара и се направи, че отново

се е загледал в морето.

— Да си тръгваме — казах.

— Тръгвай си със сина на Сараторе.

— Искам да си тръгна с теб.

— Каква лъжкиня.

— Защо?

— Защото, ако той те искаше, щеше да ме оставиш тука, без даже да ми кажеш чао.

Вярно беше, но се ядосах, че го казва така открито, без да си мери думите. Изсъсках му:

— Щом не разбираш, че като стоя тук, рискувам всеки момент майка ми да дойде и да ме подбере с шамари заради теб, тогава, значи, мислиш само за себе си, а за мен изобщо не те е грижа.

Когато ме чу да говоря почти без да използвам диалект, да се изразявам в дълго и граматически правилно изречение, той си изпусна нервите. Хвърли цигарата, сграбчи ме силно за китката, вече загубил контрол, и ми се разкреця — думите като че го стискаха за гърлото, — че е там заради мен, само заради мен, че аз съм поискала от него да е с мен през цялото време, и в църквата, и на празненството, да, аз, и ме накара да се закълна — изхриптя, — закълни се, ми каза, че няма да ме оставиш сама нито за миг, и аз тогава си купих костюм, затънал съм в дългове към госпожа Солара, и за да ти доставя удоволствие, за да изпълня това, което поиска, дори и за минута не отидох да поседя с майка ми и с братята ми, и каква е отплатата, ето я: държа се с мен като с няк'ъв мръхльо, през цялото време си говори със сина на поета и ме унижи пред всичките ми приятели, яко ме изложи, защото аз за теб съм никой, ти си много образована, а аз не съм, защото не разбирам нещата, за които говориш, ами вярно е, не ги разбирам, обаче мамицата му, Лену, погледни ме, погледни ме в очите: ти си мислиш, че можеш да ме командваш с пръчица, мислиш си, че не мога да кажа стига, обаче си в грешка, всичко знаеш, но не знаеш, че ако сега излезеш с мен през тази врата, ако аз сега ти кажа хубаво, дай да си ходим, обаче после открия, че в училище или кой знае къде другаде се виждаш с оня дрисльо Нино Сараторе, ще те убия, Лену, ще те убия, така че помисли си, остави ме тука, ей сега — простена, — остави ме, за теб ще е по-добре, и в това време ме гледаше с огромни, зачервени очи, и отваряше широко уста, за да излязат думите, за да ми ги изкрещи, без да вика, с

разширени ноздри, тъмночерни, и с такава мъка, изписана на лицето, че си помислих сигурно си причинява болка отвътре, защото викът му се сподавя в гърлото, в гърдите, и изреченията, понеже не избухват във въздуха, се превръщат в железни остриета и се забиват в дробовете и в гърлото му.

Смътно съзнавах, че съм имала нужда да ме нападне така. Хватката около китката ми, страхът да не ме удари, болезненото му словоизлияние в крайна сметка ме успокоиха и си помислих, че поне той много държи на мен.

— Причиняваш ми болка — измърморих.

Той постепенно отслаби хватката, но продължи да се взира в мен със зейнала уста. Да му призная правото да се наложи, да се закотвя за него; кожата на китката ми взе да добива виолетов оттенък.

— Какво решаваш? — попита.

— Искам да съм с теб — отговорих му, но навъсено.

Затвори уста, очите му се напълниха със сълзи, загледа се в морето, за да спечели време да ги прогони.

Малко след това вече бяхме на улицата. Не изчакахме Паскуале, Енцо и момичетата, не си взехме довиждане с никого. Най-важното беше да не ме види майка ми, така че тръгнахме пеша в тъмното. Известно време вървахме един до друг, без да се докосваме, после Антонио с несигурен жест обгърна раменете ми с ръка. Даваше ми да разбера, че иска да му простя, все едно виновният беше той. Понеже ме обичаше, беше решил да сметне времето, което прекарах с Нино пред очите му, съблазнителна и съблазнена, за халюцинация.

— Синина ли ти направих? — попита и се опита да ме хване за китката.

Не отговорих. Стисна рамото ми с широката си длан, аз помръднах с неприязън, което го накара да я отдръпне леко. Изчака, изчаках и аз. Когато отново се опита да направи жест на помирение, го прегърнах с ръка през кръста.

4.

Зацелувахме се — зад едно дърво, в един вход, по тъмните улици. Качихме се на автобус, сменихме го с друг и стигнахме до гарата. Тръгнахме към блатата пеша и продължихме да си разменяме целувки по пустия път покрай железопътната линия.

Сгорещих се въпреки леката рокля и режещия вечерен хлад, който предизвикваше внезапни тръпки по кожата ми. От време на време Антонио се залепваше за мен в сянката и ме прегръщаше с такъв устрем, че ми причиняваше болка. Устните му горяха, топлината им възпламеняваше мислите и въображението ми. Сигурно Лила и Стефано вече са в хотела, казвах си. Сигурно вечерят. Сигурно са готови да прекарат нощта. Ех, да спиш прегърнатата от мъж, да не ти е студено. Усещах езика на Антонио да шари из устата ми и докато стискаше гърдите ми през плата на роклята, напипвах члена му през единия от джобовете на панталона му.

Черното небе беше осеяно със светлите мъгляви петънца на звездите. Миризмата на мъх и гнила почва от блатата започваше да отстъпва на сладникавия мирис на пролетта. Тревата беше мокра, водата внезапно пробълбукваше, сякаш в нея е цамбурнал я жълъд, я камък, я някоя жаба. Поехме по една пътека, която добре познавахме, стигаше до група изсъхнали дървета с тънки стволове и изпочупени клони. На метри от тях се намираще старата консервна фабрика, сграда с продънен покрив, от която стърчаха железни греди и ламарини. Почувствах спешна нужда да изпитам удоволствие, нещо като че ме дърпаше отвътре като добре изопната кадифена връв. Искаше ми се желанието да бъде удовлетворено с брутална сила, която да разпердушини на парчета изминалия ден. Усещах го приятно да се прокрадва, гальовно и остро, в долната част на корема ми, по-силно от друг път. Антонио настоятелно ме засипваше с любовни думи на диалект, изговаряше ги в устата ми, във врата ми. Аз мълчах, винаги мълчах по време на срещите ни, само въздишах.

— Кажи ми, че ме обичаш.

— Да.

— Кажы ми го.

— Да.

Не добавих нищо. Прегърнах го и го притиснах до себе си с всички сили. Искаше ми се да ме гали и целува по всяко кътче на тялото, изпитвах нужда да бъда мачкана, хапана, да остана без дъх. Той леко ме отдръпна от себе си и плъзна ръка в сутиена ми, като не спираше да ме целува. Но това не ми стигаше, тази вечер ми беше малко. Умерената близост, която до този момент той предпазливо бе наложил между нас и която аз също толкова предпазливо бях приела, сега ми се струваше недостатъчна, неудобна, ненужна. И все пак не знаех как да му кажа, че искам повече, липсваха ми думите. При всяка от тайните ни срещи бяхме изпълнявали ням ритуал, все едно спирахме на последователни гари. Той ме галеше по гърдите, вдигаше ми полата, пипаше ме между краката, тогава, все едно даваше сигнал, притискаше в мен конвулсията от нежна кожа, хрущял, вени и кръв, която вибрираше в панталона му. Но този път се забавих да му извадя члена, знаех, че щом го направя, той ще забрави за мен, ще престане да ме опипва. Нямаше вече да се занимава с гърдите ми, с бедрата, задника, пубиса, щеше да се съсредоточи само върху ръката ми и даже да я обгърне със своята, за да ме окуражи да я движа в нужния ритъм. После щеше да извади кърпата си и да я подготви за мига, в който от устата му щеше да излезе едно леко изхриптяване, а от пениса — опасната течност. Тогава щеше да се отдръпне, малко замаян и може би позасрамен, и щяхме да се приберем по къщите си. Обичайният финал, който сега обаче изпитвах смътна нужда да променя: не ме беше грижа, че може да забременея, без да съм омъжена, не ме беше грижа за прегрешението, за божиите наблюдатели, заели позиция в космоса отгоре, за Светия дух или който там го заместваше, и Антонио ме усети, озадачен. Както ме целуваше все по-напористо, на няколко пъти се опита да ми наведе ръката надолу, но аз я издърпах, притиснах пубиса си в пръстите му, докато ме опипваха, и натиснах силно няколко пъти, като изпусках дълги въздишки. Тогава той отдръпна ръката си и се опита да си разкопчае панталона.

— Чакай — казах.

Повлякох го към скелета на старата консервна фабрика. Там беше по-тъмно, по-закрито, обаче беше пълно с плъхове, чувах ги как

плахо се промъкват и после се разбягват. Сърцето ми силно заби, страх ме беше от мястото, от мен, от обзелата ме мания да залича в поведението и в гласа си чувството за отчужденост, което бях открила в себе си преди броени часове. Исках да се сгромолясам обратно в квартала, да бъда каквато бях преди. Исках да се освободя от наученото, да изхвърля тетрадките, гъсто изписани с упражнения. За какво ли се упражнявах изобщо. Нямаше никакво значение каква можех да стана въвн от сянката на Лила. Какво ли бях в сравнение с нея в булчинската рокля, с нея в кабриолета със синята шапчица и с костюма в пастелен цвят? Какво ли бях тук с Антонио, скришом, сред ръждясалите желяза и шумоленето на плъховете, с повдигната над бедрата пола и смъкнати гащи, вманиачена, напрегната и обзета от чувство за вина, докато тя се отдава гола, с овладяна отмала, на ленените чаршафи в хотела с гледка към морето, оставя се Стефано да я насили, да влезе в нея докрай, да я дари със семето си, за да забременее, законно и без опасения? Какво бях, докато Антонио се опитваше да се справи с панталона си, наместваше ми между краката набъбналата си мъжка плът, опираше я в голотата ми и ме стискаше за задника, като се отъркваше в мен с движения напред-назад и пъшкеше. Не знаех. Знаех само, че не бях това, което исках в момента. Не ми стигаше да се отрива в мен. Исках да бъда проникната, исках, когато Лила се върне, да ѝ кажа: и аз вече не съм девствена, каквото направиш ти, ще го правя и аз, няма да остана по-назад. Затова обвих врата на Антонио с ръце, целунах го, повдигнах се на пръсти, потърсих члена му с тялото си, търсех го без думи в опит да се напасна. Той се усети, помогна си с ръка, почувствах, че се насочва навътре в мен, изстенах от любопитство и страх. Почувствах също обаче, че прави усилие да се спре, да овладее тласъка с онази напориста сила, която бе потискал през целия следобед и сигурно още таеше в себе си. На път е да се откаже, помислих си, и се притиснах в него, за да го заставя да продължи. Но Антонио ме отдръпна от себе си с дълга въздишка и каза на диалект:

— Не, Лену̀, аз това искам да го направя, когато ми станеш жена, а не така.

Сграбчи дясната ми ръка, постави я на члена си с нещо като потиснато изхълцване и ме принуди да го мастурбирам. Примирих се.

По-късно, докато се отдалечавахме от блатата, ми каза смутено, че ме уважава и не иска да ме кара да направя нещо, за което после ще съжалявам, не и на това място, не и по този мърляв начин, без нужното внимание. Каза го, сякаш той е бил този, който е отишъл прекалено далече, може би наистина си мислеше, че е станало така. Не промълвих нито дума по целия път и се сбогувах с него с облекчение. Когато почуках на вратата у нас, ми отвори майка ми и въпреки че братята ми се опитваха да ѝ попречат, без да вика и без да отправя упреци, с все сила ме зашлеви. Очилата ми хвъркнаха на пода и веднага ѝ извиках с пронизителна радост в гласа, без дори отсянка на диалект:

— Видя ли какво направи? Счупи ми очилата и сега заради теб няма да мога да уча, няма да ходя повече на училище.

Майка ми замръзна, даже ръката, с която ме удари, остана да виси във въздуха като острие на брадва. Елиза, сестричката ми, вдигна очилата и тихо каза:

— Ето, Лену, не са счупени.

5.

Налегна ме толкова изтощение, че колкото и да се опитвах да си почивам, не минаваше. За пръв път започнах да бягам от училище. Отсъствах, мисля, петнайсетина дни, без да казвам дори на Антонио, че вече не ми се учи, че искам да се откажа. Излизах в обичайния час и по цяла сутрин обикалях пеша из града. Доста опознах Неапол в онзи период. Ровех се из книгите втора ръка при уличните търговци на Порта Алба, поглъщах, без да искам, заглавия и имена на автори и продължавах към Виа Толедо и морето. Или пък се качвах към „Вомеро“ по Виа Салватор Роза, стигах до „Сан Мартино“, връщах се през „Петрайо“. Или пък изследвах „Доганела“, стигах до гробището, разхождах се из тихите алеи, четях имената на умрелите. Случваше се млади безделници, изкуфели старци, дори изискани господа на средна възраст да ми отправят неприлични предложения. Ускорявах крачка с наведен поглед, бягах, щом надуших опасност, но не се отказвах. Напротив, колкото повече отсъствах, толкова повече тези дълги скиталчески утрини разширяваха дупката в мрежата от училищни задължения, в която бях уловена от шестгодишна възраст. Когато дойдеше време, се прибирах вкъщи и никой не подозираше, че аз, точно аз, не си идвах от училище. Прекарвах следобедите в четене на романи, после тичах при блатата да се срещна с Антонио, предоволен от постоянството ми. В него напираше въпросът дали съм се виждала със сина на Сараторе. Можех да го прочета в погледа му, но не смееше да го зададе, страх го беше да не се скараме, да не се разсърдя и да го лиша от кратките минути на удоволствие. Прегръщаше ме, за да ме почувства до тялото си, и да прогони всякакво съмнение. В такива моменти изключваше възможността да му нанесе обида, като се срещам и с другия.

Грешеше: в действителност, макар и да изпитвах чувство за вина, мислех непрекъснато за Нино. Желаях да го срещна, да говоря с него, а от друга страна ме беше страх. Опасявах се, че ще ме унижи с превъзходството си. Страх ме беше да не засегне отново причините,

поради които статията ми за сблъсъка с учителя по вероучение не е била публикувана. Страхувах се да не би да ми изложи безмилостните редакционни аргументи. Нямах да мога да го понеса. И докато обикалях из града, а и вечер в леглото, когато не можех да заспя и си давах ясна сметка колко празнини имам за попълване, предпочитях да вярвам, че текстът ми е бил отхвърлен чисто и просто от липса на място. Да смекча нещата, да ги оставя да избледнеят. Но не беше лесно. Не се бях показала на висотата на Нино, следователно не можех да се изправа до него, да го заставя да ме слуша, да споделя мислите си. А и кои ли точно мисли, като хич ги нямах. По-добре да се самоотлъча, стига толкова с книгите, оценките, похвалите. Надявах се лека-полека да забравя всичко: понятията, които ми пълнеха главата, живите и мъртвите езици, даже правилния италиански, който излизаше от устата ми дори когато разговарях с братята и сестра ми. Лила е виновна, че поех по този път, казвах си, и нея трябва да забравя: Лила винаги е знаела какво иска и го получи; аз нищо не искам, аз съм направена от нищо. Надявах се да се събудя на сутринта без желания. Веднъж опразнена от тях — така планирах, — привързаността на Антонио и моята привързаност към него ще са достатъчни.

Един ден по пътя към къщи срещнах Пинуча, сестрата на Стефано. От нея научих, че Лила се била върнала от сватбеното пътешествие и че била организирала празничен обяд, за да отпразнува годежа на зълва си и брат си.

— Ти и Рино сте се сгодили? — попитах, като се направих на учудена.

— Да — отговори ми, сияеща, и ми показа пръстена, който ѝ беше подарил.

Помня, че докато Пинуча говореше, имах една-единствена, нездрава мисъл: Лила е организирала празненство в новия си дом и не ме е поканила, е, по-добре така, радвам се, стига съм се сравнявала с нея, не искам да я виждам повече. Чак когато всяка подробност от годежа беше обсъдена, предпазливо попитах как е приятелката ми. Пинуча се усмихна злобничко и отговори на диалект: прави опити да се научи. Не попитах какво. Прибрах се и спях целия следобед.

На следващия ден излязох, както обикновено, за училище, или по-скоро да се направя, че отивам на училище. Едва бях прекосила шосето, когато видях Лила да слиза от кабриолета и да се вмъква в

двора ни, без дори да се обърне да си вземе довиждане със седналия зад волана Стефано. Беше стилно облечена, носеше големи тъмни очила, макар че нямаше слънце. Направи ми впечатление, че шалът ѝ от небесносин воал бе сложен така, че да покрие и устните ѝ. Помислих с ненавист, че това е новият ѝ стил, вече не се правеше на Жаклин Кенеди, а на загадъчна дама като онези, каквито си мечтаехме да станем като малки. Продължих си по пътя, без да я извикам.

След няколко крачки обаче се върнах, но не с определена цел, просто не устоях. Сърцето ми биеше силно, изпитвах смесени чувства. Може би исках да я накарам да ми каже в лицето, че приятелството ни е приключило. Може би исках да ѝ изкрещя, че съм решила да престана с учението и да се омъжа и аз, да отида да живея у Антонио с майка му и братята му, да мия стълбите като лудата Мелина. Препригнах с бърза крачка през двора, видях я да влиза във входа на свекърва ѝ. Тръгнах нагоре по стълбите, същите, по които се бяхме качили като малки, за да отидем при дон Акиле да го накараме да ни върне куклите. Извиках я и тя се обърна.

— Върнала си се — казах.

— Да.

— А защо не ми се обади?

— Не исках да ме виждаш.

— Другите могат да те виждат, а аз не, така ли?

— За другите не ми пука, за теб да.

Вгледах се в нея, разколебана. Какво не искаше да виждам? Изкачих стъпалата, които ни деляха, внимателно отместих шала и повдигнах очилата ѝ.

6.

Правя го и сега във въображението си, докато предам разказа за сватбеното ѝ пътешествие не само както ми го описа на стълбите, но и както го прочетох в тетрадките ѝ. Бях се отнесла с нея несправедливо, искало ми се бе да повярвам, че лесно се е предала, за да мога да я принизя, така както се бях почувствала принизена аз, когато Нино напусна празненството, решила бях да смая образа ѝ, за да не чувствам загубата ѝ. Обаче ето я там, след като сватбеният обяд е приключил, затворена в кабриолета със синята шапчица и костюма в пастелен цвят.

Очите ѝ били пламнали от гняв; щом колата потеглила, засипала Стефано с най-непоносимите думи и изрази, които някой би могъл да отправи към мъж от квартала. Той приел обидите, както обикновено, леко усмихнат, без да промълви и дума, и тя накрая млъкнала. Но тишината не траяла дълго. Лила подела отново със спокоен тон, но с леко задъхване. Заявила му, че не иска да седи нито минута повече в колата, че се отвращава да диша въздуха, който диша и той, че иска веднага да слезе. Стефано наистина видял на лицето ѝ да се изписва отвращение, но продължил да кара, без да ѝ отговаря, което я накарало отново да повиши тон, за да го накара да спре. Тогава той отбил встрани, но когато Лила посегнала да отвори вратата, я хванал здраво за ръката.

— Сега ме чуй добре — казал ѝ тихо, — има сериозна причина за това, което се случи.

Кротко ѝ обяснил как се били развили нещата. За да се избегне затварянето на обувното предприятие още преди да е заработило напълно, се наложило да станат съдружници със Силвио Солара и синовете му — единствено те можели да осигурят не само продажбата на обувките в най-добрите магазини в града, но и откриването наесен, на Пиаца деи Мартири, на ексклузивен магазин за обувки „Черуло“.

— На мен какво ми пука за твоите съображения — прекъснала го Лила и се опитала да се освободи.

— Моите съображения са и твои, жена си ми.

— Аз ли? Аз не съм ти вече никаква и ти не си ми никакъв.

Пусни ми ръката.

Стефано ѝ пуснал ръката.

— И баща ти, и брат ти ли не са ти никакви?

— Когато говориш за тях, първо си изплакни устата, не си достоен дори да ги споменаващ.

Стефано обаче продължил да ги споменава. Казал, че лично Фернандо бил поискал да сключат договор със Солара. Казал, че най-голямата пречка бил Марчело, безкрайно ядосан на Лила и на цялото семейство Черуло, и най-вече на Паскуале, Антонио и Енцо, които му изпотрошили колата и здравата го напердашили. Казал, че Рино съумял да го успокои, макар и да се искало търпение, и че когато в крайна сметка Марчело заявил: тогава искам обувките, които направи Лина, Рино му отговорил: добре, вземи ги.

Голям удар било за Лила, чак усетила пробождање в гърдите. Но това не ѝ попречило да извика:

— А ти какво направи?

Стефано се смутил за момент.

— Какво трябваше да направя? Да се скарам с брат ти, да обрека семейството ти на разорение, да ги оставя да обявят война на приятелите ти, да загубя всички пари, които вложих?

Тонът и смисълът на всяка негова дума за Лила били израз на лицемерно самопризнание. Дори не го оставила да довърши, а го заудряла по рамото с юмруци и се развикала:

— Значи си казал ами добре, отишъл си да вземеш обувките и си му ги дал.

Стефано ѝ се оставил, но когато тя отново опитала да отвори вратата, за да избяга, ѝ казал студено: успокой се. Лила се обърнала рязко: да се успокои, когато бил хвърлил вината върху баща ѝ и брат ѝ, да се успокои, когато и тримата се били отнесли с нея като с мръсен парцал? Не искам да се успокоя, гадняр такъв, върни ме веднага у нас, трябва да повториш това, което сега ми каза, пред онези другите двама лайняри. И едва когато произнесла лайняри на диалект, се усетила, че е прекрачила границата на съдържания тон, който съпругът ѝ бил наложил. В следващия миг Стефано я ударил по лицето с яката си ръка; силният шамар ѝ се стоварил като изригнала истина. Тя

изстенала от изненада и от болка, бузата ѝ пламнала. Погледнала го невярващо, докато палел двигателя и ѝ казал с глас, който за пръв път, откакто я ухаждал, не бил спокоен, а треперещ:

— Видя ли какво ме предизвика да направя? Даваш ли си сметка, че прекали?

— Сгрехихме във всичко — прошепнала тя.

Стефано обаче решително отрекъл, сякаш дори не искал да взима под внимание подобна възможност, и ѝ дръпнал една дълга реч, къде заплашителна, къде възпитателна, на места прочувствена. Казал горедолу следното:

— Нищо не сме сгрешили, Лина, трябва само да си изясним някои неща. Ти вече не се казваш Черуло. Ти си госпожа Карачи и ще правиш, каквото кажа аз. Знам, че нямаш опит, не знаеш как се прави търговия, мислиш си, че парите ги намирам по земята. Но не е така. Парите трябва да ги изкарвам всеки ден и трябва да ги слагам там, където могат да се умножат. Ти нарисува обувките, баща ти и брат ти са добри работници, но тримата заедно не сте в състояние да умножавате парите. А Солара знаят как, така че — добре ме чуй — хич не ми дреме дали ти харесват. Марчело и на мен ми е противен и когато дори само изкосо те погледне, когато си спомня как те беше нарекъл, ми иде да му забия нож в корема. Но ако ми трябва, за да умножа парите си, тогава се превръща в най-добрия ми приятел. И знаеш ли защо? Защото, ако парите не се множат, тази кола няма да имаме, тези дрехи няма да мога да ти ги купя, ще загубим и къщата с всичко вътре в нея, накрая няма да си вече важна дама и децата ни ще растат като деца на бедняци. Така че само посмей да ми кажеш още веднъж това, което ми каза тази вечер, и така ще ти издокарам красивото лице, че няма да можеш да излезеш от къщи. Разбрахме ли се? Отговори.

Лила присвила очи в две цепки. Бузата ѝ била придобила виолетов оттенък, но иначе била много бледа. Не му отговорила.

7.

Пристигнали в Амалфи вечерта. Никой от двамата не бил спал в хотел, държали се много недодялано. Особено Стефано, който, почувствал се неловко от леко подигравателния тон на служителя на рецепцията, без да иска, заел подчинена позиция. Щом си дал сметка за това, взел да се държи грубо, за да замаже неудобството, а когато им поискали документите, ушите му направо пламнали. Междувременно се появил носачът, около петдесетгодишен мъж със съвсем тънки мустачки, но той го отблъснал, все едно е крадец, после размислил и презрително му връчил щедър бакшиш, въпреки че не се възползвал от услугите му. Поел нагоре по стълбите, натоварен с куфарите, а Лила тръгнала след него и, стъпало по стъпало — разказа ми — за пръв път добила усещането, че е изгубила по пътя момчето, за което се била омъжила сутринта, че е в компанията на някакъв непознат. Наистина ли Стефано имал толкова широко тяло, такива къси и дебели крака, дълги ръце и побелели кокалчета? С кого се била свързала завинаги? На мястото на беса, който я бил обзел по време на пътуването, се настанила тревожност.

Вече в стаята, той направил усилие пак да се държи мило, но бил уморен и все още изнервен, че се наложило да ѝ удари шамар. Тонът му прозвучал неискрено. Похвалил просторната стая, отворил прозореца, излязъл на балкона, повикал я, ела да видиш какви ухания се носят, как блести морето. Но тя търсела начин да излезе от капана и отказала с разсеян жест, казала, че ѝ е студено. Стефано веднага затворил прозореца, отбелязал, че ако искат да се поразходят и да вечерят навън, ще е добре да се облекат по-топло, казал ѝ: на мен може да ми вземеш една жилетка, все едно живеели заедно от години и тя знаела как точно да му изрови от куфара жилетката, точно както би намерила и пуловер за себе си. Лила се направила, че ще го послуша, но в действителност не отворила куфарите и не извадила нито жилетка, нито пуловер. Излязла веднага в коридора, не ѝ се стояло в

стаята нито миг повече. Той я последвал с мърморене: на мен и така ще ми е добре, но се притеснявам за теб, ще вземеш да настинеш.

Повъртели се из Амалфи, стигнали до катедралата, нагоре по стъпалата и обратно надолу до фонтана. Стефано сега се опитвал да я забавлява, но той не умее да бъде забавен, по-добре му се получавал драматичният тон или умозрителните изречения на мъж, който знае какво иска. Лила почти не му отговаряла и накрая съпругът ѝ само ѝ сочел едно или друго и възкликвал: гледай. Но тя, която при други обстоятелства би обърнала внимание на всеки камък, сега не се интересувала нито от красотата на тесните улички, нито от уханията на градините, нито от изкуството или историята на Амалфи и още по-малко от гласа му, който непрекъснато повтарял досадно: колко е хубаво, а?

Скоро Лила се разтреперила, не че било кой знае колко студено, а от нерви. Той забелязал и ѝ предложил да се върнат в хотела, даже се осмелил да произнесе нещо от рода: ще се прегърнем и ще се стоплим. Но тя пожелала да се разхожда, още и още, докато умората я надвила и, макар изобщо да не била гладна, влязла, без да го пита, в един ресторант. Стефано търпеливо я последвал.

Поръчали какво ли не, без да хапнат почти нищо, пили много вино. По едно време той не се сдържал и я попитал още ли е сърдита. Лила направила знак, че не, и било вярно. Когато ѝ задал въпроса, тя самата се учудила, че не открива в себе си поне малко омраза към братята Солара, към баща си и брат си, към Стефано. Всичко в главата ѝ се било променило толкова бързо. Изведнъж цялата история с обувките престанала да я занимава, даже не разбирала защо толкова се е ядосала, когато ги видяла на краката на Марчело. Вместо това сега я изпълвала с ужас и мъка дебелият халка, която блещукала на безименния ѝ пръст. Трудно ѝ било да възприеме случилото се през деня: църквата, брачният обред, празненството. Какво направих, мислела си, замаяна от виното, и какво е това златно кръгче, тази блещукаща нула, в която съм пъхнала пръста си. И Стефано имал такава, блестеше между тъмноточните косми, имаше космати пръсти. Спомнила си го по плувки, както го била виждала на плажа. Широк торс, капачки на коленете, едри като обърнати паници. Не можела да извика в съзнанието си нито една подробност от него, която да носи някакво очарование. Вече го чувствала като същество, с което нищо не

би споделила, което обаче било там, в костюм и вратовръзка, и мърдало плътните си устни, и се почесвало по месестото ухо, и често бъркало с вилицата в нейната чиния, за да опита от яденето ѝ. Почти нищо общо нямал с продавача на колбаси, който я бил привлякъл, с амбициозното момче, уверено в себе си, но учтиво, с младоженеца от тази сутрин в църквата. Зейналите му челюсти ярко се белеели, езикът му червенеел в тъмното на устата, нещо в него и около него се било пречупило. На онази маса със сновящите наоколо сервитьори всичко, което я било довело чак до Амалфи, ѝ се сторило лишено от логична последователност и едновременно с това непоносимо реално. Затова, докато очите на онова неразпознаваемо същество грейвали при мисълта, че бурята е отминала, че е разбрала основанията му и ги е приела, че най-после може да заговори за големите си планове, ѝ минало през ума да отмъкне ножа от масата, за да му го забие в гърлото, когато се опита да я докосне в стаята.

В крайна сметка не го направила. При положение че в онзи ресторант, на онази маса, със замъгления от виното разсъдък цялата ѝ сватба, от булчинската рокля до халката, ѝ се разкрила като лишена от смисъл, тя решила, че всякаква сексуална претенция от страна на Стефано би изглеждала неуместна, най-вече за него. Така че първо измислила как да вземе ножа (преместила салфетката от коленете си и го покрила с нея, поставила ги в скута си и се приготвила да вземе чантата си, за да пусне вътре ножа и да върне салфетката на масата), но после се отказала. Болтовете, които крепели новото ѝ положение на съпруга, ресторантът, Амалфи, ѝ се сторили така разхлабени, че към края на вечерта гласът на Стефано вече не стигал до нея, в ушите ѝ била настъпила шумотевица от вещи, живи същества и несвързани мисли.

На улицата той заговорил за добрите страни на братята Солара. Познавали важни хора в общината, казал ѝ, имали връзки със Звездата и Короната, с неофашистите. Харесвало му да говори, сякаш наистина разбирал нещо от далаверите на Солара, и с тон на експерт по въпроса подчертал: политиката е лошо нещо, но е важна, ако искаш да направиш пари. Лила си припомнила как обсъждали с Паскуале преди време, а и с него, докато били сгодени, че ще се откъснат напълно от родителите си, от произвола, от лицемерието, от жестокостта на миналото. Тогава ми отговаряше с „да“, помислила си, твърдеше, че е

съгласен, но не ме е слушал. На кого ли съм говорела. Този човек не го познавам, не знам кой е.

Въпреки това, когато я хванал за ръката и ѝ прошепнал на ухото, че я обича, тя не се отдръпнала. Може би взела решение да го остави да вярва, че всичко е наред, че наистина са младоженци на сватбено пътешествие, за да го рани по-дълбоко, когато му каже с цялото отвращение, което чувствала вътре в себе си: да си легна с носача от хотела или с теб — и на двама ви пръстите са пожълтели от цигарите — за мен е еднакво отблъскващо. Или може би — според мен това е по-вероятно — била твърде уплашена и предпочитала да отложи реакцията си.

Щом влезли в стаята и той се опитал да я целуне, тя се отдръпнала. Отворила със сериозен вид куфарите, извадила нощницата си и пижамата на съпруга си, който ѝ отправил доволна усмивка заради проявеното внимание и отново се опитал да я награби. Тя обаче се затворила в банята.

Останала сама, дълго плискала лицето си, за да прогони замайването от виното и усещането за изкривена реалност. Не успяла, даже добила чувството, че собствените ѝ жестове са станали некоординирани. Какво да правя, помислила си. Да остана затворена тук през цялата нощ. И после?

Съжалила, че не е взела ножа, дори за момент си помислила, че го е взела, но после трябвало да се примири, че не е. Седнала на ръба на ваната, сравнила я злорадо с ваната в новия си дом, нейната била по-хубава. Пешкирите ѝ също били по-качествени. Нейната, нейните? На кого всъщност принадлежали пешкирите, ваната, всичко? Станало ѝ неприятно от мисълта, че собствеността над хубавите нови неща била гарантирана от презимето на именно този човек, който я чакал отвън. Собственост на Карачи, и тя също. Стефано почукал на вратата.

— Какво правиш, добре ли си?

Не отговорила.

Съпругът ѝ почакал малко и пак почукал. Понеже нищо не последвало, размърдал нервно бравата и казал, развеселен:

— Да разбия ли вратата?

Лила не се съмнявала, че е способен да го направи, чужденецът, който я очаквал отвън, бил способен на всичко. И аз, помислила си, съм способна на всичко. Съблякла се, измила се, облякла си

нощницата, като се презряла за старанието, с което я била избирала преди месеци. Стефано — просто едно име, което вече нямало отношение към състоянието на нещата и щенията отпреди броени часове — седял на края на леглото и скочил на крака, щом тя се появила.

— Много се забави.

— Колкото трябваше.

— Колко си хубава.

— Много съм уморена, искам да спя.

— Ще спим после.

— Сега. Ти на твоята страна, аз на моята.

— Добре, ела.

— Говоря сериозно.

— И аз.

Стефано се изхилил и опитал да я хване за ръката. Тя я измъкнала и той помръкнал.

— Какво ти е?

Лила се поколебала. Затърсила точния израз, после тихо казала:

— Не те искам.

Стефано заклатил неразбиращо глава, сякаш трите думи били на чужд език. Промърморил, че е чакал този момент от толкова време, ден и нощ. Хайде, подканил я умолително, посочил с някак отчаян жест виненочервеното долнище на пижамата си и прошепнал с крива усмивка: виж какво става с мен само като те видя. Тя погледнала, без да иска, потръпнала отвратно и веднага отместила поглед.

Тогава Стефано разбрал, че възнамерява пак да се затвори в банята и с животинска пъргавост я сграбчил през талията, вдигнал я във въздуха и я стоварил върху леглото. Какво ставало? Очевидно той не искал да разбере. Мислел, че са се сдобрили в ресторанта, питал се: защо Лина се държи така сега, като малко момиче е. Така че се хвърлил върху нея със смях и се опитал да я успокои.

— Хубаво е — казал ѝ, — няма защо да те е страх. Обичам те повече от майка си и сестра си.

Обаче не, тя вече се изправяла, за да му се изплъзне. Колко било трудно да го проумееш това момиче: казва да, обаче е не, казва не и е да. Стефано прошепнал: стига вече капризи, и я възседнал, като притиснал китките ѝ в кувертюрата на леглото.

— Твърдеше, че трябва да изчакаме и изчакахме — каза, — макар че не беше лесно да съм близо до теб и да се сдържам да не те пипна, измъчих се. Сега обаче сме женени, мирувай, няма страшно.

Навел се да я целуне по ръцете, но тя се измъкнала, като силно развъртяла глава наляво и надясно, извивала се, гърчела се и повтаряла:

— Остави ме, не те искам, не те искам, не те искам.

Тогава, сякаш против волята си, Стефано повишил тон:

— Сега вече ми писна от теб, Лила.

Повторил това изречение два-три пъти, все по-силно, като да възприеме напълно някаква заповед, която пристигала от много, много далеч, може би още от преди да се роди. Заповедта гласяла: трябва да бъдеш мъж, Стè; или й надвиваш сега, или повече няма да можеш; жена ти трябва веднага да разбере, че тя е жена, а ти си мъж и затова трябва да ти се подчинява. А Лила, като го слушала — писна ми от теб, писна ми от теб, писна ми от теб — и като го гледала такъв широк и тежък върху крехкия й таз, с член, изопнал плата на пижамата като рейка на палатка, си спомнила как преди години искал да й хване езика и да го пробие с игла, защото си била позволила да унижи Алфонсо на училищните състезания. Никога не е бил Стефано, сторило й се, че открива внезапно, винаги е бил големият син на дон Акиле. И тази мисъл, сякаш надигнала се в гърлото й, моментално разкрила по лицето на съпруга й черти, които дотогава предпазливо се криели в кръвта, но винаги ги имало, чакали били да настъпи техният час. Е, да, за да се хареса в квартала, за да се хареса на нея, Стефано се бил насиллил да бъде друг: чертите му се смекчили от любезността, погледът му придобил мекота, гласът му се настроил на вълната на разбирателството, пръстите, ръцете, цялото му тяло се научило да сдържа силата си. Но сега контурите, които дълго удържал, били на път да се разпаднат и Лила била обзета от детински ужас, по-силен от когато слязохме в мазето да си търсим куклите. Дон Акиле възкръсвал от миязмите на квартала, като се захранвал с живата плът на сина си. Бащата разпуквал кожата му, променял погледа му, избухвал от тялото му. Ето го, наистина разкъсал нощницата на гърдите й, оголил ги и ги стиснал с настървение, навел се да й гризне зърната. Когато тя потиснала ужаса, както винаги била успявала, и опитала да го откъсне от себе си, дърпайки го за косата, а после замахнала с уста във въздуха,

за да го ухапе до кръв, той се измъкнал, сграбчил ѝ ръцете, блокирал ги под едрите си свити крака и ѝ казал с презрение: какво правиш, стой мирна, виж се каква си клечка, ако поискам, ще те счупя. Лила обаче не се смирила, започна отново да хапе въздуха, извила гръб, за да се освободи от тежестта му. Напразно. Ръцете му сега били свободни и той, наведен над нея, ѝ удрял леки шамари с върховете на пръстите си и я предизвиквал, като ѝ повтарял: искаш ли да видиш колко е голям, а, кажи да, кажи да, кажи да, после извадил от пижамата твърдия си член, който, изпънат върху нея, ѝ заприличал на кукла на конци без ръце и крака, пулсираща от беззвучни стенания, стремяща се да се отдели от по-голямата кукла, която ѝ говорела дрезгаво: ей сега ще го усетиш, Лина, виж го колко е хубав, никой няма такъв като моя. И тъй като тя продължавала да се мятва, ѝ ударил два шамара, първо с дланта, после с опакото на ръката, и то с такава сила, че разбрала: ако още се съпротивлява, сигурно ще я убие, най-малкото ще го стори дон Акиле — нали затова целият квартал се боеше от него, защото се знаеше, че може да те запрати с небивала сила срещу стена или дърво, — така че престанала да се съпротивлява и се отдала на беззвучен ужас, докато той отстъпвал назад, за да ѝ свали нощницата, и ѝ шепнел в ухото: не си даваш сметка колко те обичам, но ще го разбереш и още утре сама ще поискаш от мен да те обичам както сега, че и повече, даже ще ме молиш на колене, и аз ще ти кажа добре, но само ако си послушна, и ти ще бъдеш послушна.

Когато след няколко несръчни опита разкъсал плътта ѝ с груб ентусиазъм, Лила отсъствала. Нощта, стаята, леглото, целувките му, ръцете му върху тялото ѝ, всяко нейно усещане били пропити от едно-единствено чувство: мразела Стефано Карачи, мразела силата му, мразела тежестта му върху себе си, мразела името и презимето му.

8.

Върнали се в квартала след няколко дни. Още същата вечер Стефано поканил в новото им жилище тъстовете и шурей си. С израз, по-смирнен от когато и да било, накарал Фернандо да разкаже на Лила как се били развили нещата със Силвио Солара. С накъсани от негодувание изречения Фернандо потвърдил пред дъщеря си версията на Стефано. Веднага след това Карачи накарал Рино да обясни защо по общо съгласие, но и с голяма болка накрая решили да дадат на Марчело поисканите от него обувки. С интонацията на човек, на когото са му ясни нещата, Рино се произнесъл: има ситуации, при които нямаш избор, след което се разприказвал за белята, която си били навлекли Паскуале, Антонио и Енцо, за това че набили братята Солара и изпотрошили колата им.

— Знаеш ли кой щеше най-много да си изпати? — извърнал се към сестра си, като постепенно повишавал тон. — Те, приятелите ти, рицарите на правдата. Марчело ги познал и бил убеден, че си му ги изпратила ти. Какво трябваше да направим ние със Стефано? Искаш ония трима загубеняци да бяха изяли три пъти повече бой, отколкото са нанесли ли? Да ги съсипеш? И то, защо? За един чифт обувки номер 43, които мъжът ти не може да обуе, защото са му малки и щом завали, пропускат вода? Постигнахме примирие и понеже Марчело толкова държеше на тези обувки, накрая му ги дадохме.

Думи: с тях може да градиш, може и да рушиш. Лила, винаги владееща думите, в този случай не отворила уста. Облекчен, Рино грубо й напомнил, че тя самата още от малка го преследвала с идеята да забогатее. Тогава, казал през смях, остави ни да забогатеем, без да ни усложняваш живота, който и бездруго е сложен.

В този момент — за изненада на домакинята, за другите може би не — се звъннало на вратата и се появили Пинуча, Алфонсо и майка им, Мария, с отрупан поднос със сладкиши, току-що направени лично от Спанюоло, сладкаря на Солара.

За момент изглеждало просто като начин да посрещнат младоженците от сватбеното им пътешествие, така че Стефано им дал да разгледат снимките от сватбения ден, тъкмо получени от фотографа (за филма — обяснил — ще трябва повече време). Но скоро станало ясно, че сватбата на Стефано и Лила вече е остаряла новина, сладкишите били, за да отпразнуват един нов щастлив годеж — на Рино и Пинуча. Сложили край на препирните. Рино заместил грубия тон от преди минути с нежни извивки на диалект и пресилени любовни излияния и с предложението веднага да отпразнуват годежа в красивия дом на сестра му. След това извадил с театрален жест от джоба си едно пакетче; когато разопаковал пакетчето, отвътре се показала тъмна издута кутийка, а когато отворил тъмната издута кутийка, от нея се показал пръстен с брилянти.

Лила забелязала, че не се различава много от пръстена, който тя носела на пръста си заедно с халката, и се запитала откъде ли брат ѝ е намерил пари. Заредили се прегръдки и целувки. Заговорили надълго за бъдещето. Взели да обсъждат кой ще поеме магазина за обувки „Черуло“ на Пиаца деи Мартири, който предстояло да отворят наесен братята Солара. Рино предположил, че би могла да го поеме Пинуча, може би сама, или пък с Джилиола Спанюоло, която била официално сгодена с Микеле, поради което имала претенции по въпроса. Семейното събрание се разведрило и се изпълнило с надежди.

Лила останала права почти до края, боляло я, когато седяла. Никой, дори майка ѝ, която си мълчала през цялото време, не дал вид да е забелязал подутото ѝ и насинено дясно око, разцепената долна устна и синините по ръцете.

9.

Още беше в това състояние, когато там, на стълбите към дома на свекърва й, й свалих очилата и отместих шала й. Кожата около окото й беше жълтеникава на цвят, а долната й устна представляваше виолетово петно с огненочервени жилки.

На роднините и приятелите беше казала, че е паднала на скалите в Амалфи в една хубава слънчева утрин, когато с мъжа й отишли с лодка до един плаж, точно под една жълта стена. По време на обяда за годежа на брат й с Пинуча бе разказала тази лъжа с насмешка в гласа и всички, също с насмешка, се бяха направили, че й вярват, особено жените — те открай време си знаеха какво трябва да казват, когато мъжете, които толкова ги обичаха и които те толкова обичаха, налагаха здраво. Пък и нямаше човек в квартала, особено от женски пол, който да не бе на мнение, че характерът й отдавна се нужда от изглаждане. Така че побоят не предизвика скандал, дори Стефано си спечели още повече симпатии и уважение: ето това е да знаеш как да се държиш като мъж.

Аз обаче, когато видях как я е подредил, усетих нещо да ме стиска за гърлото, и я прегърнах. Когато ми каза, че не ми се е обадила, защото не искала да я виждам в това състояние, очите ми се насълзиха. Истината за медения й месец, както го наричаха във фотороманите, макар и разказана непълно и с леден глас, ме ядоса и ми причини болка. И все пак трябва да си призная, че изпитах и мъничко задоволство. Зарадва ме откритието, че Лила сега има нужда от помощ, може би от защита; развълнува ме признанието й, че е уязвима и се смущава — не от останалите в квартала, а от мен. Усетих, че дистанцията между нас ненадейно отново се е скъсила и се изкуших веднага да й кажа, че съм решила да спра с учението, че то е безполезно, че нямам нужните качества. Помислих си, че тази новина би я успокоила.

Но свекърва й се надвеси над перилата на последния етаж и я извика. Лила завърши разказа си с няколко бързи изречения и каза, че

Стефано я е измамил, че бил същият като баща си.

— Помниш ли, че вместо куклите дон Акиле ни даде пари? — попита ме.

— Да.

— Не трябваше да приемаме.

— Купихме си „Малки жени“.

— Не постъпихме правилно. От този момент нататък сгреших във всичко.

Не беше разтревожена, тъжна беше. Сложи си пак очилата, завърза отново шалчето. Изпитах задоволство от това ние (ние не трябваше да приемаме, ние постъпихме неправилно), но ме подразни резкият преход към аз: аз сгреших във всичко. Ние, прииска ми се да я поправам, бяхме пак ние, но не го направих. Стори ми се, че се опитва да си даде сметка за новото си положение и че има спешна нужда да намери нещо, за което да се хване, за да се справи. Преди да продължи по стълбите, ме попита:

— Искаш ли да дойдеш да учиш у нас?

— Кога?

— Днес следобед, утре, всеки ден.

— На Стефано няма да му е приятно.

— Ако той е господарят, аз съм жената на господаря.

— Не знам, Лила.

— Ще ти дам стая, в която да се затвориш.

— Какъв е смисълът?

Сви рамене.

— Да знам, че те има.

Не й казах нито да, нито не. Тръгнах да обикалям из града, както обикновено. Лила беше сигурна, че никога няма да се откажа да уча. Беше ми отредила ролята на приятелка с очила и пъпки, постоянно наведена над учебниците, отлична ученичка, и дори не можеше да си представи, че мога да се променя. Аз обаче исках да изляза от този образ. Изглежда, непубликуваната ми статия ме накара да си дам сметка колко съм не на място в него. Нино, макар и да беше роден и израсъл като мен и Лила в мизерните граници на квартала, умееше интелигентно да подходи към ученето, аз не. Така че стига с илюзиите, стига напъни. Трябваше да приема съдбата, както отдавна бяха направили Кармела, Ада, Джилиола и, по свой начин, самата Лила. Не

отидох у тях нито същия следобед, нито през следващите дни и продължих да бягам от училище и да се самонавивам.

Една сутрин се въртях близо до гимназията, шляех се по „Ветеринария“, зад Ботаническата градина. Мислех за последните ми разговори с Антонио: надяваше се да се освободи от военна служба като син на вдовица, издържащ сам семейството; възнамеряваше да поиска увеличение на заплатата като монтьор и да спести, за да поеме колонката за бензин на шосето; щяхме да се оженим, аз щях да му помагам с бензина. Прост избор на живот, който майка ми щеше да одобри. „Не мога все да се грижа Лила да е доволна“, казах си. Но колко беше трудно да си изтрия от главата амбициите, породени от ученето. По времето, когато свършваха часовете, почти случайно се озовах близо до училището, повъртях се наоколо. Страхувах се да не ме видят учителите и в същото време осъзнах, че искам да ме видят. Исках безвъзвратно да ме дамгосат като ученичка, която вече не може да служи за пример, или пък да бъда засмукана обратно и да се огъна пред задължението си да продължа.

Появиха се първите групи ученици. Чух да ме викат, беше Алфонсо. Чакаше Мариза, която закъсняваше.

— Сега гаджета ли сте? — попитах подигравателно.

— А, не, тя само си въобразява.

— Лъжеш.

— Ти лъжеш, каза ми, че си болна, а виждам, че си си много добре. Галиани непрекъснато пита за теб, казах й, че имаш висока температура.

— Ами да, имам.

— Как ли пък не, нали виждам.

Държеше под мишница учебниците, захванати с ластик, лицето му беше изопнато от напрежението в училище. И у Алфонсо ли, въпреки деликатния му вид, се криеше дон Акиле, баща му? Възможно ли е родителите никога да не умират, а децата им да ги носят неизменно в себе си? Значи ли, че от мен ще изскочи майка ми и куцата й походка и че това е съдбата ми?

Попитах го:

— Видя ли как брат ти е подредил Лина?

Алфонсо се смути.

— Да.

— И ти нищо ли не му каза?

— Зависи какво му е направила Лина.

— Ти би ли се държал по същия начин с Мариза?

Позасмя се стеснително.

— Не.

— Сигурен ли си?

— Да.

— Защо?

— Защото те познавам, говорим си, ходим заедно на училище.

В първия момент не го разбрах: какво означаваше познавам те, какво означаваше говорим си и ходим заедно на училище. Видях Мариза в края на улицата, тичаше, защото беше закъсняла.

— Гаджето ти идва — казах.

Не се обърна, повдигна рамене и избоботи:

— Върни се на училище, моля те.

— Не съм добре — отвърнах и се отдалечих.

Не исках дори да си разменям поздрав със сестрата на Нино, всичко, което напомняше за него, ме измъчваше. Но пък неясните думи на Алфонсо ми подействаха добре, по улицата ги запрехвърлях в главата си. Каза, че никога не би наложил с бой волята си на евентуалната си жена, защото ме познава, говорим си, седим на един чин. Беше се изразил с неподправена искреност, без да се страхува, че ще ми припише, макар и малко объркано, възможността да оказвам влияние над него, мъжа, и над поведението му. Благодарна му бях за това заплетено послание, което ме утеши и даде начало на диалог с мен самата. Малко му трябва на едно убеждение, когато и без това е крехко, за да залинее и да отстъпи. На другия ден фалшифицирах подписа на майка ми и се върнах на училище. Вечерта при блатата, притисната в Антонио, за да се предпазя от студа, му обещах: като завърша учебната година, ще се оженим.

10.

Трудно ми беше обаче да наваксам изгубеното, особено по научните дисциплини, а не ми се удаваше да разреда срещите си с Антонио, за да залегна над учебниците. Ако пропуснех среща, защото имах да уча, той помръкваше и ме питаше разтревожен:

— Нещо не е наред ли?

— Имам много домашни.

— Как така изведнъж се увеличиха домашните?

— Винаги са били много.

— Напоследък изобщо нямаше домашни.

— Беше случайно.

— Какво криеш от мен, Лену?

— Нищо.

— Обичаш ли ме още?

Успокоявах го, но времето ни бързо свършваше и се прибирах вкъщи, ядосана на себе си, че имам още толкова много за учене.

Фикс-идеята на Антонио си беше все същата: синът на Сараторе. Страхуваше се, че може да говоря с него, дори само че може да го видя. Естествено, за да не го карам да страда, криех от него, че срещам Нино на влизане, на излизане, по коридорите. Нищо особено не се случваше, най-много да си кимнем за поздрав и да отминем: можех да разкажа за това на гаджето си без проблеми, ако беше разумен човек. Но Антонио не беше разумен и в действителност и аз не бях. Макар и Нино да не ми обръщаше внимание, стигаше ми само да го видя, за да се отнеса по време на час. Присъствието му няколко класни стаи по-нататък, реален, жив, по-начетен от преподавателите, и смел, и непокорен, изпразваше от съдържание думите на учителите ми, редовете в учебниците, плановете за сватба, колонката за бензин на шосето.

Не можех да уча и вкъщи. Към обърканите мисли за Антонио, за Нино, за бъдещето се прибавяше неврастенията на майка ми, която ми се развикваше да свърша това или онова, прибавяха се и братята и

сестра ми, които започваха да се точат пред мен да им помагам за домашните. Това, че непрекъснато някой ми се пречкаше, не беше нещо ново, винаги бях учила в подобно безредие. Но сега, изглежда, се беше изчерпала предишната ми решителност, която ме караше да давам най-доброто от себе си и при тези условия; не можех, или не исках, повече да съчетавам ученето с изискванията на всички. Затова прекарвах следобедите, като помагах на майка си, помагах на братята си с упражненията и почти нищо не учех от моите си уроци. Ако някога се лишавах от сън, за да уча, то сега, тъй като продължавах да се чувствам изнурена и сънят ми осигуряваше покой, вечер не си довършвах уроците и си лягах да спя.

Ето как започнах да се явявам в час не само разсеяна, но и неподготвена, и живеех в напрежение да не би да ме изпитат. Кое то скоро се случи. Стана така, че в един и същи ден получих две по химия, четири по история на изкуството и три по философия, а нервите ми бяха толкова разклатени, че след последната лоша оценка се разплаках пред всички. Беше потресаващ момент, изпитах ужас и удовлетворение, че съм загубена, страх и възгордяване от усещането, че съм изхвъркнала от релсите.

На излизане от училище Алфонсо ми събщи, че снаха му била поръчала да ми каже да отида у тях. Отивай, подкани ме разтревожен, там със сигурност ще можеш повече да учиш, отколкото у вас. И така, още същия следобед се реших и се отправих към новия квартал. Но не отивах у Лила, за да разреши училищните си проблеми, бях убедена, че ще си бърбим през цялото време и че положението ми на бивша примерна ученичка още повече ще се влоши. Даже си помислих: по-добре да се отклоня от пътя заради приказки с Лила, отколкото заради крясъците на майка ми, настойчивите молби за помощ на братята ми, вманиачаването по сина на Сараторе, протестите на Антонио; поне щях да науча нещо за семейния живот, който скоро — вече го смятах за твърдо решено — щеше да ме сполети.

Лила ме прие с видима радост. Окото ѝ не беше вече подуто, устната ѝ заздравяваше. Движеше се из апартамента добре облечена, добре сресана, с червило на устните, сякаш беше на гости в чужд дом. В антрето още седяха натрупани сватбените подаръци, стаите миришеха на вар и на прясна боя, примесена с лекия мирис на спирт, който се носеше от чисто новите мебели в трапезарията, от бюфета с

огледало в рамка с инкрустирани листа от тъмно дърво, от витринката, пълна със сребърни съдинки, чинии, чаши и бутилки с цветни напитки.

Лиляна направи кафе; беше ми забавно да седя с нея в просторната кухня и да си играем на госпожи, както правехме като деца до отдушника пред мазето. Действа ми отпускато, помислих си, сгреших, че не съм дошла по-рано. Имах приятелка на моята възраст със собствен дом, пълен с богаташки, красиви неща. И тази приятелка, която нямаше какво да прави по цял ден, изглеждаше доволна да е с мен. Въпреки че бяхме променени и че промяната продължаваше, топлото чувство между нас бе непокътнато. Защо тогава да не се оставя на усещането? За пръв път от деня на сватбата ѝ успях да се почувствам отпусната.

— Как върви със Стефано? — попитах.

— Добре.

— Изяснихте ли си нещата?

Усмихна се, развеселена.

— Да, всичко е ясно.

— Тоест?

— Пълен отврат.

— Като в Амалфи ли?

— Да.

— Пак ли те би?

Пипна се по лицето.

— Не, това е старо.

— Тогава?

— Заради унижението е.

— А ти?

— Правя, каквото поиска той.

Замислих се за момент и ѝ зададох въпроса, който отдавна ме занимаваше:

— Поне като спите заедно, хубаво ли е?

Направи физиономия, сякаш се чувства неудобно, стана сериозна. Заговори за мъжа си с нещо като примирено отрицание. Не беше враждебност, не беше желание да си отмъсти, дори не беше отвращение, а липса на уважение, едно спокойно презрение, с което обливаше цялата личност на Стефано, както заразена вода се излива в земята.

Слушах я, разбирах и не разбирах. Преди време бе заплашила Марчело с обуцарското ножче само защото се бе осмелил да ме сграбчи за китката и да ми счупи гривната. От този случай насетне бях сигурна, че ако Марчело само се осмели да я докосне, тя ще го убие. Но сега, по отношение на Стефано, не проявяваше никаква явна агресивност. Разбира се, обяснението беше просто: виждали бяхме още като деца бащите ни да удрят майките ни. Бяхме израдли с мисълта, че чужд човек не бива дори да ни докосне, но бащата, годеникът или съпругът можеха да ни посягат когато си искат, от обич, за да ни възпитават, за да ни превъзпитават. Следователно, при положение че Стефано не беше омразният Марчело, а младежът, на когото тя беше казала колко много го обича, този, за когото се омъжи и с когото реши да живее завинаги, значи се нагърбваше докрай с отговорността за собствения си избор. И все пак нещо не се връзваше. В моите очи Лила беше Лила, а не кое да е момиче от квартала. Нашите майки след шамар от мъжете си не възприемаха нейното изражение на спокойно презрение. Вайкаха се, плачеха, цупеха се на съпрузите си, говореха против тях зад гърба им и въпреки това, коя повече, коя по-малко, продължаваха да ги уважават (майка ми например изпитваше безусловна възхита към левантинския нюх за дребни сделки на баща ми). Докато Лила проявяваше отстъпчивост, но не и респект. Казах ѝ:

— Аз с Антонио се чувствам добре, макар и да не го обичам.

Надявах се, че както някога ще долови в това твърдение някои скрити въпроси. Макар че обичам Нино — ѝ казвах без думи, — чувствам се приятно възбудена само при мисълта за Антонио, за целувките ни, за начина, по който се притискаме един към друг край блатата. Любовта в моя случай не е условие за удоволствието, нито пък уважението. Възможно ли е тогава пълният отврат, унижението да се появяват после, когато мъжът те пречупи и те насилва както му е угодно само защото вече му принадлежиш, със или без любов, със или без уважение? Какво се случва, когато сте в едно легло и мъжът те е надвил? Тя го беше преживяла и ми се искаше да ми разкаже за това. Обаче само ми заяви с насмешка: толкова по-добре за теб, щом ти е хубаво, и ме поведе към една стаичка, която гледаше към железопътните релси. Беше почти празна, имаше само едно бюро, стол и кушетка.

— Харесва ли ти тук?

— Да.

— Тогава почвай да учиш.

Излезе и затвори вратата зад себе си.

Стаята миришеше на влажни стени повече от останалата част от апартамента. Загледах се през прозореца; предпочитам да продължим да си говорим. Но веднага ми стана ясно, че Алфонсо ѝ беше казал за отсъствията ми от училище, може би и за лошите ми оценки, и че тя искаше да ми върне, дори и с цената да ми го наложи, благоразумието, което винаги ми беше приписвала. По-добре така. Чух я да се движи из къщата, да се обажда по телефона. Учуди ме, че не казва ало, Лина съм, или, отде да знам, Лина Черуло съм, а ало, госпожа Карачи съм. Седнах зад бюрото, отворих учебника по история и си наложих да започна с ученето.

11.

Оставащата част от учебната година бе белязана с не особено радостни събития. Сградата, в която се помещаваше лицейт, се разпадаше и когато валеше, в класните стаи течеше вода; при една по-силна буря пропадна улица на метри от нас. Последва период, в който ходехме на училище през ден, за да се редуваме, и домашните станаха по-важни от уроците в клас, а учителите ни претоварваха до изнемога. Макар и майка ми да се оплакваше, свикнах след училище да отивам направо у Лила.

Пристигах в два следобед и захвърлях някъде учебниците. Тя ми приготвяше сандвич с шунка, сирене, салам, каквото си поисках. Такова изобилие никога не бяхме виждали в дома на родителите ми — колко хубаво ухаеше съвсем пресният хляб, примесен с вкусовете на пълнежа, особено суровата шунка, яркочервена и обточена в бяло по краищата. Ядях настървено, в това време Лила ми правеше кафе. Провеждахме оживен разговор, после тя ме затваряше в стаичката и рядко надзърташе, колкото да ми донесе нещо вкусно, което да хапне или да изпие заедно с мен. Понеже не исках да се срещам със Стефано, а той се връщаше от магазина около осем вечерта, аз изчезвах точно в седем.

Свикнах с апартамента, със светлината в него, със звуците, идващи от железопътната линия. Всяко пространство, всяко нещо беше ново и чисто, но най-вече тоалетната — имаше мивка, биде и вана. Един следобед, в който нищо не ми се похващаше, попитах Лила дали мога да се изкъпя във ваната — аз, която още се къпех под чешмата или в медения леген. Отговори ми, че мога да правя каквото поискам и хукна да ми носи кърпи. Пуснах водата да тече — излизаше топла направо от крана. Съблякох се и се натопих до шия.

Каква мека топлина и неочаквана наслада. Малко по-късно посегнах към многобройните шишенца, струпани по ъглите на ваната, и пухкава пяна, сякаш появила се от тялото ми, тръгна да прелива от ваната. Ех, толкова прекрасни неща притежаваше Лила. Не ставаше

само дума за хигиена, беше като игра, пълно отпускане. Открих червила, гримове, широкото огледало, което връщаше образа, без да го деформира, вятъра от сешоара. Накрая кожата ми беше гладка, както никога не бях я усещала, а косата ми беше бухнала и лъскава като грива, още по-руса. Може би това е богатството, което искахме като деца, помислих си: не ковчежета със златни монети и диаманти, а вана, в която да се киснеш всеки ден, да ядеш хляб, салам, шунка, да имаш много място, също и в тоалетната, да имаш телефон, килер и хладилник, пълни с храна, снимка в сребърна рамка на бюфета, на която си с булчинска рокля, да имаш целия този апартамент с кухнята, спалнята, трапезарията, двата балкона и стаичката, в която ме затваря да уча и в която, макар и Лила никога да не го споменава, скоро, когато се появи, ще спи и бебе.

Привечер се затичвах към блатата, нямах търпение Антонио да ме погали, да ме помирише, да се възхити и да се порадва на тази разкошна чистота, която подчертава красотата. Исках да му направя този подарък. Но той бе обзет от своите си тревоги, каза ми: аз никога няма да мога да ти дам тези неща, аз му отговорих: кой ти каза, че ги искам, а той отвърна: винаги искаш да правиш каквото прави и Лила. Обидих се, скарахме се. Аз бях независима. Правех каквото аз си поискам, правех нещо, което той и Лила не правеха и не можеха — учех, изгърбвах се и си бодях очите над книгите. Извиках, че не ме разбира, че само се опитва да ме принизи и обиди, и избягах.

Но Антонио ме разбираше, даже прекалено. От ден на ден домът на приятелката ми ме заплениваше все повече, превърна се в магическо място, в което можех да правя всичко, далеч от жалката сивота на кооперацияките, в които бяхме израсли, с олющените стени, издрасканите врати и вечните предмети, винаги едни и същи, очукани и оръфани. Лила внимаваше да не ми пречи, аз бях тази, която я викаше: жадна съм, малко съм гладна, да пуснем телевизора, може ли да видя това, може ли да видя онова. Беше ми досадно да уча, не ме теглеше. Понякога я карах да ме слуша, докато повтарях уроците на глас. Тя сядаше на кушетката, аз на бюрото. Показвах ѝ страниците, които имах да науча, и декламирах. Лила контролираше ред по ред.

В тези случаи забелязах колко се беше променило отношението ѝ към книгите. Сега се чувстваше респектирана. Вече не се случваше да поиска да ми наложи определен ред и ритъм, сякаш за нея са били

достатъчни няколко изречения, за да добие представа за цялото и да го възприеме напълно, след което да ми каже: основната идея е тази, тръгни оттук. Когато следеше по учебника и ѝ се струваше, че греша, сега ме поправяше с хиляди оправдания от сорта: може и да не съм разбрала добре, по-добре ти провери. Като че ли не си даваше сметка, че свойството ѝ да научава нещата без никакво усилие бе непокътнато. Виж, аз си давах сметка. Например забелязах, че химията, която ми беше крайно скучна, предизвикваше у нея онова познато ми присвиване на очите и ми бяха достатъчни няколко нейни забележки, за да ме извади от унеса и да ме разпали. Забелязах, че ѝ стигаше половин страница от учебника по философия, за да открие впечатляваща взаимосвързаност между Анаксагор, порядъка, който интелектът налага над хаотичността на нещата, и таблицата на Менделеев. По-често обаче ми се струваше, че смята подхода си за неправилен, а наблюденията си за наивни, и сама си поставя граници. Щом усетеше, че се е оставила да бъде въввлечена прекалено, се дръпваше като пред капан и измърморваше: блазе ти, че разбираш, аз не знам за какво изобщо говориш.

Веднъж затвори рязко учебника и каза с неприязън:

— Стига толкова.

— Защо?

— Защото ми омръзна все същата история: в малкото нещо има друго, още по-малко, което иска да изскочи навън, а извън голямото нещо има друго, още по-голямо, което иска да го задържи в плен. Отивам да готвя.

При това в момента не учех за нещо, което да има директна връзка с малкото и голямото. Просто я беше подразнила, или може би уплашила, способността ѝ да възприема, и се беше оттеглила.

Къде?

Да приготви вечерята, да излъска къщата, да гледа телевизия с намален звук, за да не ми пречи, да съзерцава коловозите и минаващите влакове, изменчивия профил на Везувий, улиците на новия квартал, още без дървета и без магазини, малкото преминаващи коли, жените с пазарските чанти и малките деца, хванати за полите им. Много рядко и само ако Стефано ѝ наредеше, или самата тя поискаше да го придружи, отиваше до мястото — на по-малко от петдесет метра от тях, веднъж отидох с нея, — където щяха да отворят нова бакалия.

Взимаше размери с дърводелски метър, за да проектира рафтовете и обзавеждането.

Това е всичко, нямаше какво друго да прави. Скоро си дадох сметка, че като омъжена беше повече сама, отколкото преди това. Аз понякога излизах с Кармела, с Ада, дори с Джилиола, в училище бях се сприятелила със съученички от моя и от другите класове, с които понякога се срещахме на сладолед на Виа Фория. А тя се виждаше само със зълва си Пинуча. Колкото до момчетата, ако по време на годеща ѝ все още се спираха да разменят някоя дума с нея на улицата, сега, след сватбата, най-много да ѝ кимнеха за поздрав, когато я срещнеха. А беше толкова красива и се обличаше като от дамските списания, които си купуваше непрекъснато. Но положението на съпруга я беше затворило като под стъклен похлупак — като ветроход, който плава с опънати платна в недосегаемо пространство, където даже няма море. Паскуале, Енцо, самият Антонио никога не биха рискували да се запътят по белите улици без нито една сянка покрай новопостроените блокове чак до нейния вход, за да си поговорят с нея или да я поканят на разходка. Немислимо беше. Също и телефонът, черният предмет, окачен на стената в кухнята, приличаше на ненужна украса. За цялото време, през което учех при нея, много рядко звънеше и обикновено беше Стефано, който си беше сложил телефон и в магазина, за да приема поръчки от клиентите. Разговорите им на младоженци бяха кратки, тя отговаряше с да или с не, все с половин уста.

Телефонът ѝ служеше най-вече за покупки. В онзи период рядко излизаше от къщи, изчакваше да се изличат от лицето ѝ следите от побоя, и въпреки това закупи много неща. След радостта ми от взетата вана например и въодушевлението от това как изглеждаше косата ми, я чух да поръчва нов сешоар и когато ѝ го доставиха, пожела да ми го подари. Произнасяше нещо като магическа формула (ало, госпожа Карачи съм) и ето че преговаряше, спореше, отказваше, купуваше. Не плащаше, търговците бяха все от квартала и добре познаваха Стефано. Достатъчно беше да подпише, Лина Карачи, име и презиме, както ни беше учила госпожа Оливиеро, и тя го правеше, все едно се упражнява по свое желание, с надлежна усмивчица, без дори да провери стоката, все едно тези знаци върху хартията я интересуваха повече от вещите, които ѝ доставяха.

Купи също големи албуми със зелени корици с ретро мотиви на цветя, в които подреди снимките от сватбата. Накара да отпечатаат копия специално за мен на не знам колко снимки, всичките, на които бяхме аз, родителите ми, братята и сестра ми, дори Антонио. Обаждаше се по телефона и ги поръчваше на фотографа. Веднъж открих една, на която частично се виждаше Нино: бяха излезли Алфонсо и Мариза, а той се подаваше отдясно, отрязан от кадъра, само перчемът, носът и устата му бяха на снимката.

— Може ли да ми дадеш и тази? — попитах колебливо.

— Няма те на нея.

— Тук съм, в гръб.

— Добре, ако искаш, ще накарам да ти я отпечатаат.

Внезапно промених решението си.

— Не, недей, остави.

— Няма проблем.

— Не.

От покупките обаче най-много ме впечатли проекторът. Най-после бяха проявили филма от сватбата и една вечер фотографът дойде да го прожектира на младоженците и родителите им. Лила се информира за цената на апарата, накара да ѝ го доставят у дома и ме покани да гледаме филма. Сложи проектора върху масата в трапезарията, откачи от стената една картина с бурно море на нея, зареди филма с обиграно движение, дръпна щорите и образите се занизаха върху бялата стена. Беше чудо: цветен филм от няколко минути, който изгледах с отворена уста. Видях я отново да влиза в църквата, хванала Фернандо под ръка, да излиза в църковния двор със Стефано, те двамата да се разхождат радостно из парка „Римембранца“ и накрая дълго да се целуват по устата, после да влизат в ресторанта; следваше танцът, роднините, които се хранеха или танцуваха, разрязването на тортата, раздаването на сувенирите, поздравите, насочени към обектива, Стефано весел, тя мрачна, и двамата облечени за път.

При първото гледане се впечатлих най-много от мен самата. Бях заснета два пъти. Първия пред църквата, до Антонио: видях се тромава, нервна, с лице, закрито от очилата; втория — на масата до Нино — почти не можах да се позная: смеех се, движех ръце и длани с небрежна елегантност, оправях си косата, играех си с гривната на

майка ми, изглеждах, според мен, фина и хубава. И наистина Лила възкликна:

— Виж колко хубаво си излязла.

— Ами, не съм — отвърнах престорено.

— Точно така изглеждаш, когато си доволна.

При следващото гледане (казах ѝ: пусни го пак, и не се наложи да я увещавам) това, което ме впечатли, бе влизането в залата на двамата Солара. Операторът беше хванал момента, който ми оказа най-силно въздействие: когато Нино напускаше залата, а Марчело и Микеле влизаха. Двамата братя вървяха напред един до друг, облечени в официалните си костюми, високи, мускулести от вдигането на тежести във фитнеса; междувременно Нино се измъкваше с наведена глава, бутваше леко с ръка Марчело и докато той се извъръщаше рязко със смръщената физиономия на квартален побойник, Нино, безразличен, изчезваше, без да се обърне.

Контрастът ми се стори много силен. Не беше само в бедните дрехи на Нино, сравнени със скъпите костюми на двамата Солара, със златата, които носеха на вратовете си, на китките и пръстите. Не беше и в това, че е толкова слаб, към което се прибавяше и височината му — стърчеше поне с пет сантиметра над двамата братя, а те бяха високи — и което подчертаваше крехката му деликатност, толкова различна от мъжката сила, изложена самодоволно на показ от яките Марчело и Микеле. Беше по-скоро в безразличието. Докато безочието на братята Солара можеше да бъде считано за нещо нормално, то никак не беше нормална надменната разсеяност, с която Нино бе блъснал Марчело и си бе продължил. Дори на тези, които мразеха двамата Солара като Паскуале, Енцо, Антонио, в даден момент щеше да се наложи да си понесат разчистването на сметките с тях. А Нино не само че не се бе извинил, но и не бе удостоил Марчело с поглед.

Сцената ми се стори като нагледно доказателство за това, което интуитивно бях усетила, докато се случваше в действителност. В нея синът на Сараторе вече изглеждаше — той, който бе израсъл в кооперациите на стария квартал също като нас и който ми се бе сторил толкова уплашен, когато се наложи да победи Алфонсо на училищните състезания — напълно чужд на ценностната стълбица, на чийто връх се бяха разположили Солара. Тази йерархия видимо не го интересуваше, може би дори вече не я разбираше.

Гледах го, прелъстена. Приличаше на някой принц аскет, способен да уплаши Микеле и Марчело само с погледа си, който не отчиташе присъствието им. И за момент изпитах надеждата, че сега, на филма, ще направи това, което не направи в действителност: ще ме отведе.

Едва тогава Лиля забеляза Нино и каза с любопитство:

— Това е онзи същият, с когото седеше на една маса заедно с Алфонсо ли?

— Да. Не го ли позна? Нино, големият син на Сараторе.

— Него ли остави да те целуне, когато беше в Иския?

— Беше глупост.

— Слава богу.

— Защо слава богу?

— Защото се мисли за кой знае какво.

Някак за да се оправдая заради впечатлението ѝ, казах:

— Тази година ще се дипломира, той е най-добрият в целия лицей.

— Остави го този, Лену̀. По-добре с Антонио.

— Мислиш ли?

— Да. Този е кльощав, грозен и най-вече твърде самонадеян.

Трите епитета ми прозвучаха като обида и за малко да ѝ кажа: не е вярно, толкова е красив, очите му са пълни с искри и съжалявам, че не го забелязваш, защото такава момче няма нито в киното, нито по телевизията, нито в романите, а аз имам щастието да го обичам още от малка, и въпреки че той е недостижим, въпреки че ще се оженя за Антонио и ще прекарам живота си в зареждане на автомобили с бензин, ще го обичам повече от себе си, ще го обичам винаги.

Вместо това отново изгубих настроение и казах:

— Харесваше ми едно време, когато бяхме в началното училище, сега вече не ми харесва.

12.

Следващите месеци бяха особено наситени с дребни случки, които ми причиниха голямо страдание и които днес ми е трудно да подредя в някаква последователност. Колкото и да говорех с непринуден тон и да се придържах към желязна дисциплина, непрекъснато се оставях с болезнено задоволство да ме залива на вълни усещането, че съм нещастна. Изглеждаше, че всичко работи против мен. В училище не ми се удаваше да получавам някогашните бележки, въпреки че отново бях започнала да уча. Дните минаваха, без дори за миг да се почувствам жива. Пътищата до училище, до къщи, до дома на Лиля и до блатата бяха избледнял декор. Нервна и обезверена, накрая, някак без да се усетя, приписах вината за голяма част от неволите си на Антонио.

Той също беше много неспокоен. Непрекъснато искаше да ме вижда, понякога излизаше от работа и го заварвах на тротоара срещу входа на гимназията в неловко очакване. Беше притеснен заради лудостта на майка си, Мелина, и уплашен от вероятността да не го освободят от военна служба. Беше представил своевременно в окръжието всякакви молби и документи, удостоверяващи смъртта на баща му, здравословното състояние на майка му, отговорността му на изхранващ семейството, но изглеждаше, че армията, затрупана от бумажни, е решила да забрави за него. Но сега беше научил, че Енцо Сканно заминава войник наесен и се страхуваше, че и на него ще му се наложи.

— Не мога да оставя майка ми, Ада, братята ми без пукната пара и без някой, който да ги наглежда — обясняваше, отчаян.

Веднъж изникна пред училище, задъхан. Беше научил, че карабинерите са отишли да събират сведения за него.

— Попитай Лина — обърна се към мен тревожно, — нека ти каже дали Стефано е бил освободен, защото е син на вдовица или по някаква друга причина.

Успокоих го, опитах се да го разсея. Специално заради него организирах да отидем на пица една вечер с Паскуале, Енцо и съответните им гаджета, Ада и Кармела. Надявах се, че срещата с приятелите му ще го успокои по някакъв начин, но не стана така. Енцо, както обикновено, изобщо не изглеждаше развълнуван от заминаването си, съжаляваше само, че през цялото време, докато той е в казармата, ще се наложи баща му отново да обикаля улиците с каруцата, а не беше добре със здравето. Паскуале пък обяви с мрачен тон, че не е ходил войник заради прекарана някога туберкулоза, която била причина от окръжието да го отхвърлят. Но каза, че съжалява, защото трябвало да се служи войник, и то не, разбира се, заради родината. Такива като нас, промърмори, са длъжни да се научат да боравят с оръжие, защото скоро ще настъпи време тези, които трябва да плащат, да си платят. От този момент нататък се заговори за политика, всъщност говореше само Паскуале, на когото му беше накипяло. Твърдеше, че фашистите искат да се върнат на власт с помощта на християндемократите. Че полицията и армията са на тяхна страна. Че те самите трябва да бъдат в готовност, и се обърна най-вече към Енцо, който кимна в съгласие и точно той, който обикновено си мълчеше, се позасмя и го увери: не се безпокой, като се върна, ще те науча да стреляш.

Ада и Кармела изглеждаха силно впечатлени от този разговор, очевидно бяха доволни, че излизат с толкова опасни мъже. На мен ми се искаше да се намеся, но не знаех почти нищо за съюза между фашисти, християндемократи и моторизирана полиция и не ми идваше никаква мисъл в главата. От време на време поглеждах Антонио с надеждата, че ще се запали по темата, но това не се случи, той само се опитваше да се върне на въпроса, който го тормозеше. На няколко пъти попита как е в казармата и Паскуале, който не беше ходил войник, му отговори: пълна гадост, който не се огъне, го пречупват. Енцо по навик си замълча, все едно въпросът не го засягаше. Антонио обаче престана да яде и като подмяташе из чинията останалата половина от пицата си, на няколко пъти произнесе неща от сорта: тия не знаят с кого си имат работа, само да посмеят, ще ги пречупя аз.

Когато останахме сами, ни в клин, ни в ръкав, ми заяви отчаяно:
— Знам, че ако замина, няма да ме чакаш, ще тръгнеш с някой друг.

Тогава разбрах. Проблемът не беше Мелина, не бяха Ада и братята му, които щяха да останат без издръжка, не бяха и неволите на казармата, проблемът бях аз. Не искаше да ме остави дори за минута и ми се струваше, че каквото и да кажех или направех, за да го успокоя, нямаше да ми повярва. Така че предпочетох да се престоря на обидена. Казах му да вземе пример от Енцо: той има доверие на Ада, изсъсках му, щом трябва да замине, ще замине и не хленчи, нищо че току-що са станали гаджета. А ти се оплакваш без причина, да, без никаква причина, Анто, още повече че няма да заминеш, защото, щом Стефано Карачи е бил освободен като син на вдовица, ясно е, че и теб ще освободят.

Тонът ми, едновременно нападателен и обичлив, го успокои. Но преди да си вземе довиждане, разтревожено ми повтори:

— Попитай приятелката си.

— Тя е и твоя приятелка.

— Да, обаче ти я питай.

На другия ден говорих с Лила, но тя нищо не знаеше за военната служба на мъжа си и неохотно ми обеща, че ще попита.

Не го направи веднага, както се надявах. Постоянно имаше някакво напрежение в отношенията ѝ със Стефано и със семейството му. Мария беше казала на сина си, че жена му харчи прекалено. Пинуча вдигаше врява по повод новата бакалия — нямало тя да се занимава, било редно да е снаха ѝ. Стефано поставял на място майка си и сестра си, но накрая упреквал жена си заради превишените разходи и се опитвал да разбере дали евентуално би била съгласна да застане на касата на новия магазин.

В тази ситуация Лила, беше очевидно и за мен, се опитваше да се изплъзне повече от друг път. Твърдеше, че ще харчи по-малко, съгласяваше се на драго сърце да работи в бакалията, но междуременно харчеше повече от преди и ако по-рано се появяваше в новия магазин от любопитство или по задължение, сега съвсем престана. Още повече че белезите по лицето ѝ се бяха изличили и беше обзета от манията да излиза и да обикаля, особено сутрин, когато бях на училище.

Излизаше на разходка с Пинуча — състезаваха се коя ще се издокара повече, коя ще купи повече ненужни неща. Обикновено побеждаваше Пина, главно защото благодарение на детинските

муцунки, които правеше на Рино, той отстъпваше и ѝ даваше пари, а и се чувстваше длъжен да изглежда по-щедър от зет си.

— Аз работя по цял ден — казваше годеникът на годеницата си, — забавлявай се и заради мен.

И с горделиво нехайство, под погледите на работниците и на баща си, изваждаше от джоба на панталона си навити на руло банкноти, подаваше ги на Пина и веднага след това правеше шеговит жест, все едно посяга да даде и на сестра си.

Лила се дразнеше от това държане, както човек се дразни от пориви на вятъра, които затръшват врата и събарят предметите от някой рафт. Но в него виждаше също знак, че обуцарското предприятие е потръгнало, и в крайна сметка беше доволна, че обувките „Черуло“ са изложени в много магазини из града, че пролетните модели вървят добре и все по-често пристигат повторни поръчки. Дотолкова, че на Стефано се наложи да откупи и мазето под обуцарницата и да го превърне наполовина в склад, наполовина в работно помещение, а Фернандо и Рино на бърза ръка наеха още един помощник и понякога работеха даже нощем.

Имаше и въпроси за разрешаване, разбира се. Магазинът за обувки, който братята Солара се бяха ангажирали да отворят на Пиаца деи Мартири, трябваше да бъде обзаведен на разноски на Стефано; той обаче, разтревожен от факта, че така и не бяха сключили писмен договор, влизаше в чести пререкания с Марчело и Микеле. Но сега, изглежда, бяха стигнали до идеята за спогодба и в нея щеше черно на бяло да фигурира цифрата (малко раздута), която Карачи възнамеряваше да инвестира в обзавеждането. Рино беше особено доволен от това решение: вложеше ли зет му пари в нещо, започваше да се държи като началник, все едно ги е вложил той самият.

— Ако върви все така, догодина ще се оженим — обещаваше на годеницата си и една сутрин Пина реши да отиде при същата шивачка, която бе ушила булчинската рокля на Лила, ей така, просто да огледа.

Шивачката посрещна и двете много любезно, но нали си беше влюбена в Лила, я накара да разкаже подробно за сватбата и настоя много да получи голяма нейна снимка с булчинската рокля. Лила накара да отпечатат една специално за случая и една сутрин излезе с Пина, за да ѝ я занесе.

Именно тогава, докато се разхождали из „Ретифило“, Лила попитала зълва си как се е стигнало до това, Стефано да бъде освободен от военна служба: дали са били посетени от карабинерите, за да проверят положението му на вдовишки син, дали документът за освобождаването му е бил изпратен от окръжието по пощата, или е трябвало да отиде лично да се осведоми.

Пинуча я погледна подигравателно.

— Син на вдовица ли?

— Да, Антонио твърди, че ако си в това положение, те освобождават.

— Аз пък знам, че единственият сигурен начин е да се плати.

— Да се плати на кого?

— На онези от окръжието.

— Стефано платил ли е?

— Да, но не трябва да казваме на никого.

— И колко плати?

— Това не знам. Солара уредиха всичко.

Лила продължила с леден тон:

— Тоест?

— Нали знаеш, че нито Марчело, нито Микеле са ходили войници. Уредили са да ги преквалифицират заради недоразвит гръден кош.

— Точно те? И как е възможно?

— С връзки.

— А Стефано?

— Използва връзките на Марчело и Микеле. Плащаш си и връзките ти уреждат услугата.

Още същия следобед приятелката ми всичко ми разказа, но като че не схващаше колко лоши са тези новини за Антонио. По-скоро беше наелектризирана — да, наелектризирана — от откритието, че съюзът между мъжа ѝ и братята Солара не беше скрепен по търговски причини, а датираше от преди това, преди дори да са били сгодени.

— От самото начало ме е мамил — повтаряше почти доволна, сякаш историята с войниклъка беше решаващото доказателство за истинската природа на Стефано и сега се чувстваше освободена. Трябваше да мине известно време, преди да успея да я попитам:

— Според теб, ако от окръжието откажат да освободят Антонио, двамата Солара дали биха направили услуга и на него?

Изглежда ме с лошия си поглед, все едно съм казала нещо неприятно, и ме отрязва:

— Антонио никога не би се обърнал към двамата Солара.

13.

На приятеля си не споменах и думичка от този разговор. Избягвах да го срещна, казах му, че имам прекалено много домашни и че приближава да ме изпитват.

Не беше извинение, в училище наистина беше ад. Инспекторатът тормозеше директора, директорът тормозеше учителите, учителите тормозеха учениците, а учениците издевателстваха един над друг. На много от нас им идваха в повече допълнителните домашни, но бяхме доволни, че ходехме на училище през ден. Имаше и малцинство, което недоволстваше заради плачевното състояние на сградата и загубата на учебни часове и настояваше за незабавно връщане към нормалния учебен режим. Начело на тази фракция беше Нино Сараторе и именно това допълнително ми усложни живота.

Виждах как заговорници из коридорите с госпожа Галиани и минавах покрай тях с надеждата, че тя ще ме извика. Но това така и не се случи. Мислех си, че поне той ще ме заговори, но и това не се случи. Така че се почувствах отхвърлена. Вече не съм способна да изкарвам високи бележки, както някога, мислех си, и ето как за нула време загубих и малкото престиж, който си бях спечелила. От друга страна — добавях в себе си горчиво, — какво искам? Ако Галиани или Нино ми поискат мнението за тази история с непригодните класни стаи и многото домашни, какво ще им кажа? В действителност няхм мнение и го разбрах, когато една сутрин Нино се изправи пред мен с изписан на машина лист в ръка и рязко ме попита:

— Ще го прочетеш ли?

Сърцето ми така силно заби, че казах само:

— Сега ли?

— Не, ще ми го върнеш на излизане.

Обзе ме силно вълнение. Изтичах в тоалетната и трескаво зачетох. Листът беше изпълнен с цифри, говореше се за нещо, за което си няхм представа: регулаторен план, училищно строителство, италианската конституция, някои основополагащи членове. Разбрах

само това, което вече знаех, тоест че Нино изискваше незабавното връщане към нормалния учебен график.

Когато влязох в клас, подадох листа на Алфонсо.

— Не се занимавай — посъветва ме той, без дори да го прочете, — вече сме в края на годината, остават ни последни изпити, този иска да те забърка в неприятности.

Аз обаче бях полудяла, слепоочията ми пулсираха, гърлото ме стягаше. Никой друг от училище не се държеше демонстративно като Нино, без страх от учителите и директора. Не само беше най-добрият по всички предмети, а и знаеше неща, които не ни преподаваха и които никой ученик, дори и от най-добрите, не знаеше. И имаше характер. И беше хубав. Започнах да броя часовете, минутите, секундите. Искях да се затичам да му върна листа, да го похваля, да му кажа, че съм съгласна с всичко, че искам да му бъда от помощ.

Не го видях по стълбите в тълпата от ученици, не го намерих и на улицата. Излезе с последните, по-намръщен от обикновено. Запътих се радостно срещу него, като размахвах листа, и го залях с поток от високопарни думи. Той ме изслуша свъсено и си взе листа, после ядно го смачка на топка и го захвърли.

— Галиани каза, че не става — промърмори.

Обърках се.

— Кое не става?

Направи недоволна физиономия и жест, който означаваше: остави, няма смисъл да говорим за това.

— Все пак, благодаря — каза малко пресилено и изведнъж се наведе и ме целуна по бузата.

От целувката в Иския между нас не беше имало какъвто и да е контакт, дори и ръкостискане, и този начин на сбогуване, който тогава изобщо не беше възприет, ме парализира. Не поиска да повървим заедно, не ми каза чао, всичко свърши така. Без сили и без глас загледах как се отдалечаваше.

И тогава се случиха две много лоши неща, едно след друго. Най-напред от уличката изскочи едно момиче, със сигурност по-малко от мен, най-много петнайсетгодишно, което ме порази с чистата си красота: добре сложена, с дълга черна коса, пусната по гърба; всеки неин жест и движение бяха изискани, всяка част от пролетното ѝ облекло — избрана с дискретен вкус. Настигна Нино, той обви

раменете ѝ с ръка, тя повдигна лице, за да му предложи устните си, и се целунаха: съвсем различна целувка от тази, която ми бе лепнал. Веднага след това забелязах, че на ъгъла е застанал Антонио. Трябваше да е на работа, но беше дошъл да ме вземе. Кой знае откога стоеше там.

14.

Трудно бе да го убедя, че това, което беше видял с очите си, не е, каквото от доста време предполагаше, а само приятелско поведение без други намерения. „Има си приятелка — казах му, — ти сам видя.“ Но тъй като вероятно долови от думите ми, че това ме измъчва, ми се закани, а долната му устна и ръцете му се разтрепериха. Тогава промълвих, че ми е омръзнало и че ще го оставя. Отстъпи, сдобрихме се. Но от този момент доверието му в мен съвсем намаля и безпокойството от вероятността да замине войник се прибави трайно към страха, че ще ме остави на Нино. Все по-често излизаше от работа, за да притича, както казваше той, да ме поздрави. В действителност целеше да ме хване в крачка и да докаже, най-вече на себе си, че наистина му изневерявам. Какво щеше да направи после, и той не знаеше.

Един следобед сестра му Ада ме видя да минавам пред магазина за колбаси, в който сега работеше за обща радост, своя и на Стефано. Настигна ме на бегом. Носеше бяла омърляна престилка до под коленете, но въпреки това изглеждаше много хубавка и от червилото, от гримираните ѝ очи и шнолите в косата се разбираше, че под престилката най-вероятно е облечена като за празник. Каза ми, че иска да поговорим, и решихме да се видим в двора преди вечеря. Пристигна задъхана от магазина заедно с Паскуале, който беше минал да я вземе.

Заговориха заедно, единият произнасяше неловко едно изречение, после другият произнасяше неловко още едно. Разбрах, че са силно разтревожени, че Антонио избухва от нищо и е престанал да се отнася търпеливо с Мелина, че отсъствал от работа без предупреждение. И че Галезе, собственикът на гаража, не разбираше какво става, защото го познавал от малък и никога не го бил виждал такъв.

— Страх го е от военната служба — казах.

— Така или иначе, ако му пратят призовка, трябва да замине, няма как — каза Паскуале, — иначе ще стане дезертьор.

— Ти като си с него, всичко му минава — каза Ада.
— Нямам много време — казах.
— Хората са по-важни от ученето — каза Паскуале.
— Прекарвай по-малко време с Лина и ще видиш, че ще намериш време — каза Ада.
— Каквото мога, правя го — отвърнах, засегната.
— Малко са му слаби нервите — каза Паскуале.
Ада заключи остро:
— Отглеждам една луда от малка, двама ще ми дойдат в повече, Лену.

Ядосах се и се уплаших. Изпълнена с чувство за вина, пак започнах да се виждам често с Антонио, макар че нямах желание, а и имах да уча. Не помогна. Една вечер при блатата се разплака и ми показа една картичка. Не го бяха освободили, щеше да замине с Енцо наесен. По едно време направи нещо, което силно ме впечатли. Свлече се на земята и започна трескаво да пъха в устата си шепи пръст. Наложих се да го прегърна силно, да му прошепна, че го обичам и да му вадя с ръце пръстта от устата.

В каква каша се забърквам, замислих се по-късно в леглото, без да мога да заспя, и открих, че внезапно се беше притъпило желанието ми да напусна училище, да приема, че съм, каквото съм, да се омъжа за него, да живея в дома на майка му с братята му и да сипвам бензин в колите. Реших, че трябва да направя нещо, за да му помогна, и когато се съвземе, да се измъкна от тази връзка.

На другия ден отидох у Лила, бях силно уплашена. Нея пък заварих твърде весела, и двете бяхме в нестабилно настроение в онзи период. Разказах ѝ за Антонио, за повиквателната и ѝ казах, че съм взела решение: тайно от него, тъй като никога нямаше да ми позволи, да се обърна към Марчело или към Микеле и да ги попитам дали могат да го измъкнат.

Престорих се на решена докрай. В действителност бях объркана: от една страна, ми се струваше задължително да опитам, като се има предвид, че бях причината за страданията на Антонио, от друга, се съветвах с Лила точно защото бях убедена, че ще ми каже да не го правя. Но не сложих в сметката, че не само аз, а и тя беше емоционално лабилна в момента.

Реакцията ѝ беше двусмислена. Първо ми се подигра, каза, че съм лъжкиня, че сигурно обичам истински приятеля си, щом съм готова лично да отида да се унижавам пред братята Солара, макар и да знам, че след всичко, което се беше случило между тях, не биха си мръднали пръста за него. Веднага след това обаче започна нервно да увърта, като ту се подхилкваше, ту ставаше сериозна, после пак се смееше. Накрая каза: добре, отиди, да видим какво ще излезе. И добави:

— В края на краищата, Лену̀, къде е разликата между брат ми и Микеле Солара или, да кажем, между Стефано и Марчело?

— Какво искаш да кажеш?

— Искам да кажа, че май трябваше да се омъжа за Марчело.

— Сериозно ли говориш?

Побърза да отрече през смях, но не беше убедителна. Не е възможно, помислих си, да си е променила мнението за Марчело: целият този смях не е искрен, а е признак на нерадостни мисли и страдание, защото нещата с мъжа ѝ не вървят.

Получих потвърждение на часа. Стана сериозна, присви очи и каза:

— Ще дойда с теб.

— Къде?

— При братята Солара.

— За какво?

— Да разбере дали могат да помогнат на Антонио.

— Не.

— Защо?

— Така ще ядосаш Стефано.

— Какво ми пука. Щом като той има навика да се обръща към тях, защо да не мога и аз, нали съм му жена.

15.

Не успях да я накарам да размисли. Една неделя, ден, в който Стефано спеше до обяд, излязохме заедно на разходка и тя ме насочи към бар „Солара“. Когато се появи на новата улица, по която още личаха бели следи от хоросана, останах с отворена уста. Беше облечена и гримирана много фрапантно, не приличаше нито на раздърпаната Лила от едно време, нито на Жаклин Кенеди от списанията, можех да я сравня с актрисите от филмите, които харесвахме, може би с Дженифър Джоунс в „Дуел под слънцето“, може би с Ава Гарднър в „Слънце изгрява“.

Чувствах се неудобно, докато вървах до нея, обзе ме и усещане за опасност. Стори ми се, че рискува не само да злословят срещу нея, но и да ѝ се присмеят, и че и в двата случая това щеше да се отрази и върху мен, приличаща на невзрачно, но предано кученце по петите ѝ. Всичко по нея, от прическата до обиците, до впитата риза, тясната пола, походката, беше неподходящо за сивите улици на квартала. При вида ѝ погледите на мъжете сякаш отскачаха обидено. Жените, особено по-възрастните, не се задоволиха само с объркано изражение: някои спираха на ръба на тротоара да я изгледат, като се подхилкваха с нещо средно между злорадство и неудобство, както когато Мелина вилнееше по улицата.

Когато обаче влязохме в бар „Солара“, пълен с мъже, които купуваха неделни сладкиши, там само я заоглеждаха с респект, някои вежливо ѝ кимнаха за поздрав, Джилиола Спанюоло я загледа с истинска възхита иззад щанда, а Микеле, застанал на касата, я поздрави с едно пресилено „добър ден“, от което бликаше веселие. Последвалата размяна на думи бе изцяло на диалект, сякаш напрежението им пречеше да прибегнат до трудоемките филтри на произношението, на лексиката и синтаксиса на италианския.

— Какво ще обичате?

— Дванайсет пастички.

Микеле извика на Джилиола, този път с лека насмешка в гласа:

— Дванайсет пастички за госпожа Карачи.

При произнасянето на името завесата, която скриваше сладкарския цех, се отмести и иззад нея надникна Марчело. Когато видя Лила там, в неговия бар-сладкарница, побледня и се отдръпна. Но само след секунди се показва отново и дойде да ни поздрави. Промълви, обърнат към приятелката ми:

— Странно ми е, когато те наричат госпожа Карачи.

— И на мен — каза Лила и веселата ѝ полуусмивка, както и пълното отсъствие на враждебност поразиха не само мен, но и двамата братя.

Микеле я огледа едно хубаво с наклонена на една страна глава, все едно гледа картина.

— Видяхме те — каза и погледна Джилиола. — Нали, Джилиола, точно вчера следобед я видяхме?

Джилиола кимна с глава без особен ентузиазъм. Марчело също потвърди — видяхме те, да, видяхме те, — но без да влага ирония като Микеле, а по-скоро като хипнотизиран от спектакъл с магически трикове.

— Вчера следобед ли? — попита Лила.

— Вчера следобед — потвърди Микеле, — на „Ретифило“.

Марчело го прекъсна, тонът на брат му го подразни.

— Изложена си на витрината на шивашкото ателие, има една твоя снимка с булчинска рокля.

Поприказваха малко за снимката, Марчело с възхита, Микеле с насмешка, но и двамата подчертаваха по различен начин как на нея най-добре е запечатана красотата на Лила в деня на сватбата ѝ. А тя се разсърди — но го направи с кокетство, — че шивачката не я е предупредила за намерението си да сложи снимката на витрината, иначе никога нямало да ѝ я даде.

— И аз искам да сложат моя снимка на витрина — извика Джилиола от щанда, като имитираше гласа на капризно момиченце.

— Ако някой се ожени за теб — каза ѝ Микеле.

— Ти ще се ожениш за мен — отвърна му, помръкнала, и продължиха в тоя дух, докато Лила не каза сериозно:

— И Ленуча иска да се жени.

Братята Солара неохотно насочиха вниманието си към мен; до този момент се чувствах невидима, не бях промълвила и дума.

— Ами, не — изчервих се.

— Защо не, аз бих се оженил за тебе, нищо че си очилата — каза Микеле и Джилиола го дари с още един сърдит поглед.

— Късно е, вече е сгодена — каза Лила.

И лека-полека успя да насочи разговора с братята към Антонио, към положението в семейството му и към живота описание на това колко биха се задълбочили трудностите им, ако той отиде войник. Бях поразена не само как боравеше с думите, това го знаех. Порази ме новият ѝ тон, в който премерено присъстваха безгрижие и благоразположение. Ето я, с пламнала от червилото уста. Накара Марчело да повярва, че е сложила миналото под камък, накара Микеле да повярва, че подигравателната му арогантност я забавлява. И за мое голямо учудване, и с двамата се държеше като жена, която знае какво представляват мъжете и няма какво повече да научи по въпроса, а по-скоро може някого да обучи; при това не се преструваше, както правехме като малки в опит да имитираме падналите жени от романите, а беше ясно, че познанията ѝ са реални, поради което и не я карат да се изчервява. После внезапно ставаше враждебна, обзета от неприязън — знам, че ме искате, но аз не ви искам. И когато се отдръпнеше така, колкото да ги обърка, Марчело се оплиташе, а Микеле помръкваше в колебание какво да предприеме и погледът му блесваше, сякаш да ѝ каже: внимавай, че може и да си госпожа Карачи, ама може и да те шамаросам, мръсница такава. Тогавя тя пак променяше тона си, примамваше ги отново, показваше им, че ѝ е забавно, и на свой ред ги забавляваше. Резултатът? Микеле не поддаде, обаче Марчело каза:

— Антонио не го заслужава, обаче заради Ленуча, която е добро момиче, мога да попитам един приятел и да видим дали може да направи нещо.

Зарадвах се и му благодарих.

Лила си избра пастичките, държа се сърдечно с Джилиола и с баща ѝ, сладкаря, който надникна от цеха, за да изпрати поздрав на Стефано. Когато понечи да плати, Марчело направи явен жест на отрицание и брат му, макар и не толкова убеден, се съгласи. Вече на излизане Микеле ѝ каза сериозно и бавно, както правеше, когато иска нещо и не търпи възражения:

— Много добре си излязла на онази снимка.

— Благодаря.

— Виждат ти се много добре обувките.

— Не си спомням.

— Аз си спомням и мисля да ти поискам нещо.

— Искаш снимка и ти, за да си я сложиш тук, в бара ли?

Микеле поклати глава и студено се подсмихна.

— Не. Но както знаеш, в момента обзавеждаме магазин на Пиаца деи Мартири.

— Не знам нищо за вашите работи.

— Е, добре е да се поинтересуваш, защото са важни работи, всички знаем, че не си глупава. Мисля, че щом шивачката може да прави реклама на булчинската рокля с тази снимка, ние можем да я използваме още по-добре, за да рекламираме обувките „Черуло“.

Лиля се разсмя и го попита:

— Искаш да сложиш снимката на витрината на Пиаца деи Мартири?

— Не, искам да я сложа, но голяма, силно увеличена, вътре в магазина.

Тя се замисли за момент, после направи безразлична физиономия.

— Не ме питайте мен, а Стефано, той решава.

Забелязах, че двамата брата си разменят озадачени погледи, и ми стана ясно, че вече са обсъдили идеята помежду си и са били сигурни, че Лиля никога няма да се съгласи, затова не им се вярваше, че тя не се наежи, че не каза веднага не, а се позова, без да спори, на авторитета на мъжа си. Не можеха да я познаят, самата аз в този момент не знаех коя е.

Марчело ни изпрати до вратата и вече навън произнесе тържествено, много блед:

— За пръв път разговаряме след толкова време, Лина, и много се вълнувам. Аз и ти не се взехме, е, нищо, така стана. Но не искам между нас да останат неясноти. И най-вече не искам да ми се приписва вина, която нямам. Знаем, че мъжът ти разправя, че съм поискал онези обувки, за да го поставя натясно. Но се заклевам пред Ленуча: той и брат ти пожелаха да ми дадат обувките, за да ми докажат, че между нас няма сръдни. Аз не съм виновен.

Лила го изслуша, без да го прекъсне, с добродушно изражение на лицето. И веднага щом приключи, отново стана, каквато винаги е била. Каза презрително:

— Като децата сте, когато си прехвърлят вината едно на друго.

— Не ми ли вярваш?

— Не, Марчело, вярвам ти. Но вече хич не ми дреме какво казваш ти и какво казват те.

16.

Помъкнах Лила към стария ни двор, нямах търпение да кажа на Антонио какво бях направила за него. Доверих ѝ, превъзбудена: веднага щом се посъвземе, ще го оставя, но тя не направи никакъв коментар, стори ми се разсеяна.

Извиках Антонио, той се показа и слезе долу, сериозен. Поздрави Лила, като се направи, че не забелязва как е облечена и как е гримирана, всъщност се стараеше да я гледа колкото се може по-малко, може би се притесняваше да не проличи на лицето му, че се чувства привлечен като мъж. Казах му, че не мога да остана дълго и имам време само колкото да му съобщя една добра новина. Изслуша ме, но още докато говорех, забелязах, че се отдръпва като от острие на нож. Обеща, че ще ти помогне, заявих все пак въодушевено и накарах Лила да потвърди.

— Нали така каза Марчело?

Лила само кимна. Антонио обаче побледня като платно и заби поглед в земята. Прошепна задавено:

— Не съм искал от теб да говориш с братята Солара.

Лила веднага излъга:

— Беше моя идея.

Антонио отговори, без да я погледне:

— Благодаря, нямаше нужда.

Взе си довиждане — с нея, не с мен, обърна ни гръб и изчезна във входа.

Коремът ме сви. В какво сгреших, защо се разсърди така? По улицата дадох воля на яда си, казах на Лила, че той е по-зле от Мелина, че и той е лабилен като нея, не издържах повече. Тя ме остави да говоря и едновременно с това да я изпратя до тях. Когато стигнахме, ме покани да се кача.

— Стефано си е у вас — възразих, но не беше това причината, обезпокоена бях от реакцията на Антонио, исках да остана сама и да размисля в какво бях сгрешила.

— Пет минути и си тръгваш.

Качих се. Стефано беше по пижама, разчорлен, с поникнала брада. Поздрави ме любезно, хвърли поглед на жена си и на опаковката със сладкишите.

— В бар „Солара“ ли си била?

— Да.

— Така облечена?

— Зле ли изглеждам?

Стефано поклати сърдито глава и разви опаковката.

— Лену, искаш ли пастичка?

— Не, благодаря, трябва да се прибирам за обяд.

Той захвапа една пуричка и се обърна към жена си:

— Кого видяхте в бара?

— Приятелите ти — каза Лила, — обсипаха ме с комплименти. Така ли е, Лену?

Разказа му дума по дума какво са й казали двамата Солара, с изключение на частта за Антонио, тоест истинската причина за посещението ни, поради която си мислех, че е пожелала да дойде с мен в бара. Накрая завърши с подчертано доволен глас:

— Микеле иска да сложи снимката, уголемена, в магазина на Пиаца деи Мартири.

— И ти му каза, че може ли?

— Казах му, че трябва да питат тебе.

Стефано дояде пуричката на една хапка и си облиза пръстите. После, сякаш това най-много му създаваше проблеми, каза:

— Виждаш ли какво ме караш да върша? Утре заради теб трябва да отида да си губя времето с шивачката от „Ретифило“. — Въздъхна и се обърна към мен: — Лену, ти като едно свястно момиче, опитай се да обясниш на твоята приятелка, че аз в този квартал имам работа за вършене, не може да ме излага. Приятна неделя и поздрави на мама и татко.

И влезе в банята.

Лила му направи подигравателна физиономия зад гърба и ме изпрати до вратата.

— Ако искаш, да остана — казах.

— Остави го тоя глупак.

И повтори с удебелен мъжки глас част от думите му: опитай се да обясниш на твоята приятелка, не може да ме излага, а очите ѝ се развеселиха от подигравката.

— Ако ти посегне?

— И какво толкова? Ще мине малко време и ще изглеждам по-добре от преди.

На стълбищната площадка добави, пак с мъжки глас: Лену, аз имам работа за вършене в тоя квартал, а аз се почувствах длъжна да изимитирам Антонио и прошепнах: благодаря, но нямаше нужда, и изведнъж, все едно се гледахме отстрани, и двете загазили с мъжете си и изнасящи женско представление на вратата, се разсмяхме. Казах ѝ: каквото и да направим, все грешим, кой ли ги разбира мъжете, ох, колко проблеми ни създават, прегърнах я силно и си тръгнах. Но още преди да стигна до долу, чух Стефано да ѝ креци с омраза и да я обижда. Сега имаше същия глас на чудовище като баща си.

17.

Още докато вървах към къщи, започнах да изпитвам страх както за нея, така и за мен самата. Ако Стефано я убие? Ако Антонио ме убие? Обзета от тревога, преминах с бърза крачка в прашната жега по неделните улици, които започваха да опустяват, приближаваше време за обяд. Колко трудно беше да се ориентира човек, колко трудно беше да не наруши никое от прецизните мъжки правила. Лила, дали по свои тайни сметки, дали просто от лошотия, бе унижила мъжа си, като отиде да флиртува пред всички — тя, госпожа Карачи — с бившия си претендент Марчело Солара. Аз, без да искам, и дори убедена, че върша добро, бях отишла да пледирам за Антонио пред онези, които преди години обидиха сестра му и го биха до кръв, и на които той също пусна кръв. Когато влязох в двора, чух, че някой ме вика, и подскочих. Беше той, чакаше ме на прозореца да се прибера.

Слезе долу и се изплаших. Помислих си: сигурно носи нож. Обаче той през цялото време ми говореше с ръце, дълбоко напъхани в джобовете, сякаш за да ги държи мирни, спокоен, с отсъстващ поглед. Каза ми, че съм го унижила пред хората, които най-много презирал на света. Каза, че съм го изложила, все едно е някой, който праща жена си да иска услуги вместо него. Каза, че той не коленичи пред никого и че неведнъж, а сто пъти ще отиде войник, даже ще умре като войник, ако трябва, но няма да отиде да целува ръка на Марчело. Каза, че ако Паскуале и Енцо разберат, ще го заплъют в лицето. Каза, че ме оставя, защото най-накрая е получил доказателство, че изобщо не се интересувам от него и от чувствата му. Каза, че мога да правя каквото си искам със сина на Сараторе и че не иска повече да ме вижда.

Не успях да му отговоря. Най-неочаквано извади ръце от джобовете, издърпа ме във входа и ме целуна, като притискаше силно устните си върху моите и тършуваше отчаяно с език в устата ми. После се отдръпна, обърна се и си тръгна.

Изкачих стълбите към къщи много объркана. Помислих си, че имам повече късмет от Лила, Антонио не беше като Стефано. Никога

нямаше да ми причини болка, можеше да я причини само на себе си.

18.

На следващия ден не видях Лила, но изненадващо ми се наложи да се видя с мъжа ѝ.

На сутринта отидох на училище потисната — беше горещо, не бях учила, почти не бях спала. Учебните часове преминаха като кошмар. На влизане потърсих Нино, исках да се кача по стълбите с него и да разменим поне няколко изречения, но го нямаше, може би се разхождаше из града с приятелката си, може би бяха на кино, на сутрешна прожекция, и той я целуваше в тъмното, може би бяха в горичката на Каподимонте и я караше да му прави онези неща, които аз правех на Антонио в продължение на месеци. Първия час ме изпитаха по химия, дадох неясни или непълни отговори, кой знае колко ми бяха писали, а вече нямаше време за поправки и рискувах да остана на поправителен през септември. Срецнах из коридорите Галиани и тя ми дръпна една съдържана реч в смисъл: какво става с теб, Греко, защо спря да учиш?, а аз не успях да измъдря друго, освен да ѝ кажа: госпожо, уча, уча толкова много, заклевам се, така че тя ме послуша известно време и изведнъж се въртна, изостави ме и влезе в учителската стая. Отидох да се наплача здраво в тоалетната, самосъжалявах се, животът ми беше толкова нещастен: бях изгубила всичко — успеха в училище, Антонио, с когото все исках да скъсам, а накрая го направи той и вече ми липсваше, Лила, която, откакто стана госпожа Карачи, се променяше с всеки изминал ден. Тръгнах си към нас омаломощена от главоболие, с мисъл за нея, за това как ме беше използвала — да, използва ме, — за да отиде да провокира двамата Солара, да си отмъсти на съпруга си, да ми покаже колко е жалък с нараненото си мъжко честолюбие, и през целия път до къщи се питах: възможно ли е толкова да се промени, че с нищо вече да не е различна от някоя като Джилиола?

Прибрах се и ето я изненадата. Майка ми не ми се нахвърли, както обикновено, защото съм закъсняла и е заподозряла, че съм се виждала с Антонио, или защото съм пропуснала да изпълня някое от

хилядите си домашни задължения. Отправи ми само нещо като учтиво смъмряне:

— Стефано ме попита дали днес следобед може да отидеш с него до „Ретифило“ при шивачката.

Помислих, че не съм разбрала добре, бях замаяна от умора и от униние. Стефано ли? Стефано Карачи? Искане да отида с него до „Ретифило“?

— Защо не отиде с жена си? — пошегува се от другата стая баща ми, който официално беше в отпуск по болест, а всъщност се занимаваше с някакви си негови неразгадаеми сделки. — Как си прекарват времето тия двамата, на сантасе ли играят?

Майка ми направи раздразнен жест. Каза, че сигурно Лила е заета, че трябва да сме любезни със семейство Карачи, че има хора, дете никога не са доволни. В действителност баща ми беше повече от доволен: да бъде в добри отношения с магазинера, означаваше, че може да пазарува на вересия и да отлага плащането възможно най-дълго. Просто обичаше да се прави на духовит. От известно време, щом му се предоставеше възможност, пускаше шеговити намеци по повод предполагаемата липса на сексуален апетит у Стефано. Понякога на масата питаше: Карачи какви ги върши, само телевизия ли гледа? И се смееше, и не беше сложно да се разбере, че смисълът на въпроса му е: как така тези двамата още нямат дете, Стефано бива ли го, или не? Майка ми, която тези шеги му ги схващаше на мига, отговаряше сериозно: рано е, остави ги, какво искаш и ти. Но всъщност се забавляваше колкото него и даже повече при мисълта, че бакалинът Карачи, напук на всичките му пари, не го бива.

Масата беше сложена, чакаха мен, за да седнем да ядем. Баща ми се настани с лукаво изражение и продължи да се шегува, като се обръщаше към майка ми:

— Аз някога да съм ти казвал: съжалявам, тази вечер не ми е добре, да изиграем едно сантасе?

— Не, защото не се държиш като възпитан човек.

— А ти искаш да се държа като възпитан човек, така ли?

— По малко, не прекалено.

— Тогава от тази вечер ставам възпитан човек като Стефано.

— Казах не прекалено.

Колко ненавиждах такъв тип диалози. Говореха, все едно са сигурни, че аз и по-малките няма да ги разберем; или пък бяха убедени, че разбираме всеки нюанс, но го смятаха за подходящия начин да ни образуват какво е да се държиш като мъж и какво е да се държиш като жена. Както бях съсипана от моите си проблеми, ми идеше да се развикам, да хвърля чинията, да избягам и да се махна от семейството си, от влагата по ъглите на тавана, от олющените стени, от миризмата на храна, от всичко. А Антонио... каква глупост беше да го загубя, вече съжалявах и исках да ми прости. Ако ме оставят на поправителен през септември, казах си, няма да се явя, нека ме скъсат. Ще се омъжа за него веднага. После се сетих пак за Лила, как се беше издокарала, с какъв тон разговаряше с двамата Солара, какво ли си беше наумила, колко лоша я правеха унижението и страданието. Прехвърлях из главата си несвързани мисли през целия следобед. Споменът от кисненето във ваната в новия апартамент, тревогата от искането на Стефано, как да предупредя приятелката си, какво иска мъжът ѝ от мен. И химията. И Емпедокъл. И да уча. И да престана с ученето. И накрая една студена болка. Нямаше спасение. Да, нито аз, нито Лила щяхме някога да станем като момичето, което беше дошло да чака Нино пред училище. И на двете ни липсваше нещо неосезаемо, но от първостепенна важност, което на онова момиче ѝ личеше, че притежава дори когато я гледаше човек отдалече, и което или го имаш, или го нямаш, защото това нещо не се постига само като учиш латински или старогръцки, или философия, нито се постига с парите от колбасите или от обувките.

Стефано ме извика от двора. Изтичах долу и на мига осъзнах колко е изтерзан, изписано беше на лицето му. Каза, че ме моли да го придружа да си вземе обратно снимката, която шивачката била изложила на витрината без позволение. Бъди така добра, заумилква се с мънкане. След което ме качи в кабриолета, без да продума, и потеглихме, обгърнати от топлия вятър.

Щом напуснахме квартала, заговори и не спря, докато не стигнахме шивашкото ателие. Изразяваше се на диалект, но с мекота, без обидни думи или подигравки. Започна с това, че трябвало да му направя една услуга, но без да пояснява веднага каква, само каза със запъване, че ако му направя тази услуга, е все едно че я правя на приятелката ми. После взе да ми приказва за Лила, колко била умна,

колко била хубава. Но е непокорна по характер, добави, нещата или стават по нейния начин, или те тормози. Лену, ти не знаеш какво ми е на главата, или може би знаеш, но само това, което ти разказва тя. Обаче трябва да чуеш и мен. Лина си е наумила, че аз мисля само за пари — може и така да е, но го правя заради семейството, за брат ѝ, за баща ѝ, за всичките ѝ роднини. Греша ли? Ти си много образована, кажи ми дали греша. Какво иска от мен, да живеем в беднотията, от която идва ли? Само на братята Солара ли се полага да изкарват пари? Да оставим квартала в ръцете им ли? Ако ти ми кажеш, че греша, няма да споря с теб, ще се съглася веднага, че не съм прав. С нея обаче ми се налага да споря. Не ме иска, каза ми го и ми го повтаря. Водя война, за да ѝ втълпя, че съм ѝ мъж; откакто се ожених, животът ми стана непоносим. Да я гледам сутрин и вечер, да спя до нея и да не мога да я накарам с цялата сила, на която съм способен, да разбере, че я обичам, е ужасно нещо.

Гледах широките му длани, които стискаха волана, лицето му. Очите му се навлажниха, призна си, че първата брачна нощ е трябвало да я набие, бил принуден да го направи, че тя всяка сутрин и всяка вечер си просела шамарите нарочно, за да го принизи и да го принуди да бъде такъв, какъвто той никога, ама никога не е искал да бъде. Тук тонът му стана почти изплашен: пак ми се наложи да я набия, не трябваше да ходи при двамата Солара, облечена така. Обаче има една сила вътре в нея, която не мога да пречупя. Лоша сила, която обезсмисля и доброто държане, и всичко. Отрова. Нали виждаш, че не забременява? Месеците минават, а не става нищо. Роднините, приятелите и клиентите ме питат с усмивчици на лицата: има ли нещо ново?, а аз трябва да им отговарям: какво да има, и да се правя, че не разбирам. Защото, ако покажа, че ги разбирам, ще трябва да им отговоря. И какво да им отговоря? Има неща, които знаеш, но не могат да се кажат. Тя, с нейната сила, ги убива децата изотвътре, Лену, нарочно го прави, за да си мислят хората, че не ме бива като мъж, за да ме изложи пред всички. Как мислиш? Преувеличавам ли? Ти нямаш представа каква услуга ми правиш, че ме изслушваш.

Не знаех какво да му отговоря. Бях стъписана, никога не бях чувала мъж да говори така за себе си. През цялото време, дори когато разказваше за собствената си агресия, говореше на прочувствен диалект, беззащитен, като в текстовете на някои песни. И досега не

знам защо се държа така. После, разбира се, ми обясни какво иска. Искаше да се съюзя с него за доброто на Лила. Каза, че трябва да ѝ се помогне да разбере колко е важно да се държи като съпруга, а не като враг. Помоли ме да я убедя да помогне във втория им магазин и в счетоводството. Но за да получи, каквото искаше, не беше нужно да ми се изповядва по този начин. Вероятно си мислеше, че Лила вече ме е информирала подробно и че следователно трябва да ме запознае със своята версия за нещата. А може би не бе възнамерявал толкова честно да се разкрие пред най-добрата приятелка на жена си и го направи под влиянието на емоциите. Или предполагаше, че ако ме развълнува, аз после щях да успея да развълнувам Лила, като ѝ разкажа всичко. Аз определено го слушах с нарастващо разбиране. Лека-полека взе да ми харесва това излияние от интимни подробности. Но трябва да си призная, че най-много ми хареса важността, която ми приписваше. Когато възпроизведе със свои думи едно съмнение, което аз самата таях открай време, а именно че в Лила се крие сила, благодарение на която тя е способна на всичко, включително и да настрои организма си така, че да отхвърли зачеването, ми се стори, че припознава в мен благотворна енергия, способна да надделее над злосторната енергия на Лила, и бях поласкана. Слязохме от колата и се упътихме към шивашкото ателие, а аз намерих утеха в това признание. Стигнах дотам, че високопарно му заявих на италиански, че ще направя всичко възможно, за да им помогна да са щастливи.

Но още пред витрината на ателието нервността ми се завърна. И двамата спряхме да погледнем снимката на Лила, рамкирана и заобиколена от многоцветни платове. Беше седнала с кръстосани крака, леко отметнатата назад булчинска рокля откриваше обувките ѝ и единия глезен. Подпираше брадичка с длан, погледът ѝ беше сериозен, устремен, дръзко насочен към обектива, а в косите ѝ сияеше коронка от портокалови цветчета. Фотографът бе имал късмет, усетих, че е хванал силата, за която говореше Стефано, беше сила — започвах да разбирам, — срещу която самата Лила не можеше нищо да стори. Обърнах се да го погледна, сякаш да му кажа възхитена и едновременно с това обезсърчена: ето за това говорехме, но той отвори вратата и я задържа да мина първа.

Тонът, с който ми бе говорил, се изпари, с шивачката бе твърд. Каза, че е съпругът на Лина, точно така се изрази. Поясни, че той също

е търговец, но че никога не би му хрумнало да се рекламира по този начин. Стигна дотам да каже: вие сте хубава жена, какво би казал съпругът ви, ако взема ваша снимка и я сложа между саламите и сирената? Поиска си снимката обратно.

Шивачката се притесни, опита да се защити, накрая отстъпи. Но изрази дълбоко съжаление и за да докаже колко добра беше идеята ѝ и колко основателно е съжалението ѝ, разказа някои неща, които впоследствие се превърнаха в нещо като легенда за квартала. За времето, в което снимката стояла на витрината, в магазина се отбили да искат сведения за младото момиче в булчинска рокля известният Ренато Карозоне, един египетски принц, Виторио де Сика и един журналист от вестник „Рим“, който искал да говори с Лила и да ѝ изпрати фотограф за сесия по бански костюм, както правели с кандидатките за мис. Шивачката се закле, че не е дала адреса на никого, въпреки че в случая на Карозоне и Де Сика отказът ѝ им се сторил твърде некоректен, като се има предвид колко важни личности са те.

Забелязах, че колкото повече шивачката говореше, толкова повече Стефано се разнежваше. Стана общителен, поиска тя да разкаже по-подробно за случките. Когато взехме снимката и си тръгнахме, настроението му се промени и монологът му на връщане не беше така страдалчески като на отиване. Развесели се, заговори за Лила със самонадеяността на човек, който притежава рядък предмет, носещ голям престиж на собственика си. Разбира се, пак настоя, че ме моли за помощ. Преди да ме остави пред нас, ме накара да се закълна, пак и пак, че ще се задействам, за да накарам Лила да разбере кой е правилният път и кой грешният. И все пак по думите му личеше, че Лила сега вече не е само една неуправляема личност, а скъпоценна течност в контейнер, който му принадлежи. През следващите дни Стефано разказа на всички, включително на тези, които влизаха в магазина, за Карозоне и Де Сика, докато новината се разпространи и майката на Лила, Нунция, докато беше жива, разправяше на всички, че дъщеря ѝ е можела да стане певица и актриса, да играе във филма „Брак по италиански“, да участва в телевизионни предавания, дори да стане египетска принцеса, ако шивачката от „Ретифило“ не била толкова резервирана и ако съдбата не ѝ беше отредила да се омъжи на шестнайсет години за Стефано Карачи.

19.

Учителката по химия прояви щедрост към мен (а може би Галиани се намеси и я убеди да я прояви) и ме дари със „задоволителен“. Преминах със седмици^[1] по хуманитарните предмети, шестици по научните дисциплини, задоволителен по вероучение и за пръв път осем за поведение, признак, че свещеникът и голяма част от съвета на класа не са ми простили. Бях огорчена; някогашният конфликт с преподавателя по вероучение за ролята на Светия дух сега ми се струваше проява на самонадеяност и съжалявах, че не съм послушала Алфонсо, който навремето се опита да ме озапти. Разбира се, не получих право на стипендия и майка ми се ядоса и се развика, че е заради времето, което съм загубила покрай Антонио. Доведена до отчаяние, заявих, че не искам повече да уча. Тя посегна да ми удари шамар, но се уплаши за очилата и хукна да търси тупалката. Лоши дни, с две думи, все по-лоши. Единственото положително нещо беше, че сутринта, когато отидох да видя резултатите, пазачът ме настигна и ми предаде пакет, който Галиани беше оставила за мен. Бяха книги, но не романи, а книги, изпълнени с разсъждения, деликатен знак на доверие, който обаче не ми беше достатъчен, за да се свързва.

Изпитвах безпокойство по отношение на твърде много неща и имах чувството, че каквото и да направя, е погрешно. Отидох да търся бившия си приятел както у тях, така и в работата му, но той успя да ми се изплъзне. Минах през магазина, за да потърся помощ от Ада. Тя се държа студено с мен, каза ми, че брат ѝ не иска повече да ме вижда, и от този ден нататък обръщаше глава на другата страна, когато се срещнем. Сега, когато не ходех на училище, сутрешното събуждане беше истинска мъка, нещо като болезнен удар в главата. В началото се опитах да чета някои от книгите на Галиани, но ми бяха скучни, почти нищо не разбирах. Започнах отново да взимам романи от районната библиотека, четях ги един след друг. Но не успявах да ме разведрят за дълго. Разказвах за хора с изпълнен със събития живот, предлагаха

дълбокомислени диалози и призрачна реалност, по-привлекателна от действителността. Така и аз, за да се почувствам, все едно не съм истинска, отидох на няколко пъти до лицеза с надеждата да видя Нино, който имаше зрелостни изпити. В деня на писмения по гръцки го чаках търпеливо часове наред. Но точно когато първите зрелостници започваха да излизат с речника „Рочи“ под мишница, се появи хубавото и чистичко момиче, което бях видяла да му предлага устните си. Настани се да го чака на няколко метра от мен, а аз се опитах за момент да си ни представя — като фигурки, изложени в каталог — така, както щяхме да изглеждаме в очите на сина на Сараторе, когато излезе от вратата. Почувствах се грозна и неугледна и си тръгнах.

Хукнах към дома на Лиля в търсене на утеха. Но си знаех, и с нея бях допуснала грешка, глупаво беше да не ѝ кажа, че съм придружила Стефано да прибере снимката ѝ. Защо си бях премълчала? Бях се възгордяла от ролята на помирителка, която мъжът ѝ ми бе отредил и бях преценила, че ще мога по-добре да я упражня, ако си премълча за пътуването до „Ретифило“ ли? Бях се уплашила да не би да предам доверието на Стефано и съответно, без да си дам сметка, бях предала нейното? Не знаех. Със сигурност не бях си дала труда да взема решение, по-скоро моята несигурност се бе превърнала в престорена разсеяност, а после бях преценила, че щом не съм ѝ казала веднага, вече е сложно и може би ненужно да се опитвам да поправам нещата. Колко лесно беше да причиниш зло. Търсех оправдания, които да изглеждат убедителни, но не бях способна да ги дам дори на себе си. Долавях, че в разсъжденията ми има поначало нещо сбъркано, и си мълчах.

От друга страна тя не даде признаци, че знае за състоялата се среща. Приемаше ме винаги любезно, оставяше ме да се къпя във ваната ѝ, да използвам гримовеите ѝ. Но почти не проявяваше отношение към романите, които четях, предпочиташе да ме информира за фриволни факти от живота на актьори и певци, прочетени в списанията. И повече не споделяше с мен никакви свои мисли или тайни планове. Видех ли я със синина, опитах ли се да тръгна оттам, за да я накарам да се запита за причините Стефано да реагира зле, кажех ли ѝ, че може би той е лош, защото му се иска тя да му помага и да го подкрепя във всички прекеждия, тя ме поглеждаше подигравателно, повдигаше рамене и се измъкваше. Не след дълго установих, че макар

и да не иска да прекъсва отношенията ни, е решила да не си споделя повече с мен. Значи, наистина знаеше и не ме смяташе вече за достойна за доверие приятелка? Стигнах дотам да разрежда визитите си с надеждата, че ще ѝ липсвам, че ще ме попита за причината и ще съумеем да се изясним. Но изглеждаше, че дори не забелязва. Тогава не издържах и поднових посещенията с настървение, но тя нито се зарадва, нито се разсърди.

В онзи горещ юлски ден пристигнах у тях особено обезсърчена и въпреки това не ѝ казах нищо за Нино, нито за момичето на Нино, защото, без да искам — всеизвестно е как става с тези неща, — и аз накрая бях свела играта на споделяне почти до нулата. Беше гостоприемна, както обикновено. Зае се да приготвя ечемичена напитка, а аз се свих удобно на дивана в трапезарията да пия леден бадемов сироп, досадена от тракането на влаковете, от потта, от всичко.

Наблюдавах я мълчаливо как ходи из къщата и изпитах яд от способността ѝ да се движи из най-безрадостните лабиринти, хваната за нишката на решението си за отпор, без да го показва. Спомних си какво ми беше казал мъжът ѝ за онази сила, с която Лиля умееше да си служи като с пружината на опасен механизъм. Погледнах корема ѝ и си представих как всеки ден и всяка нощ води там вътре своята битка, за да отхвърли живота, който Стефано искаше да ѝ насади насила. Колко ли време ще издържи, запитах се, но не посмях да задавам директни въпроси, знаех, че няма да ѝ е приятно.

Малко след това дойде Пинуча, на пръв поглед беше обикновена среща между зълва и снаха. Обаче десет минути след нея се появи и Рино и така прекалиха с целувките си пред очите ни, че с Лиля си хвърлихме по един насмешлив поглед. Пина заяви, че иска да се порадва на изгледа и Рино я последва, при което се затвориха в една от стаите за повече от половин час.

Често го правели, разказа ми Лиля със смесица от неприязън и сарказъм, а аз завидях на свободата на годениците: никакви страхове, никакво неудобство, и когато се появиха отново, изглеждаха по-радостни от преди. Рино отиде в кухнята да си вземе нещо за хапване, върна се, заговори със сестра си за обувките, каза, че нещата вървели все по-добре, опита да ѝ измъкне съвети, за да блесне после пред двамата Солара.

— Знаеш ли, че Марчело и Микеле искат да сложат снимката ти в магазина на Пиаца деи Мартири? — попита я изведнъж с подкупващ тон.

— Не мисля, че е добра идея — веднага се намеси Пинуча.

— Защо? — попита Рино.

— Що за въпрос? Лина, ако иска, ще си я сложи в новата бакалия, снимката си е нейна, нали така? След като аз ще отговарям за магазина на Пиаца деи Мартири, позволи ми аз да решавам какво ще има вътре.

Изказа се, все едно най-вече защитава правата на Лила срещу настояването на брат ѝ. В действителност всички знаехме, че защитава себе си и бъдещето си. Беше ѝ омръзнало да зависи от Стефано, искаше да зареже старата колбасарница и се ласкаеше от мисълта да ръководи магазин в центъра. По тази причина от известно време между Рино и Микеле се водеше малка война по повод управлението на магазина за обувки, подклаждана от съответните им приятелки: Рино настояваше да го управлява Пинуча, а Микеле настояваше да бъде Джилиола. Но Пинуча беше по-агресивната и не се съмняваше, че ще надвие, защото разчиташе едновременно на авторитета на годеника си и на брат си. Затова не изпускаше случай да се държи, сякаш вече е направила качествен скок, оставила е квартала зад гърба си и сега преценява кое е подходящо и кое не за изискания вкус на клиентите в центъра.

Забелязах, че Рино се притеснява да не би сестра му да мине в атака, но Лила прояви пълно безразличие. Тогава той погледна часовника си, за да даде да се разбере, че е много зает, и каза с гласа на човек, който вижда надалеч:

— Според мен тази снимка има голям търговски потенциал. — После целуна Пина, която веднага се дръпна, за да му покаже, че не е съгласна, и си тръгна.

Останахме по женски. Пинуча навъсено ме попита, с надеждата да се позове на моя авторитет, за да приключи въпроса:

— Лену, ти какво мислиш? Смяташ ли, че снимката на Лина трябва да отиде на Пиаца деи Мартири?

Отговорих на италиански:

— Стефано е този, който решава, но понеже специално ходи при шивачката, за да я накара да я махне от витрината, се съмнявам да

разреши.

Пинуча пламна от задоволство и почти извика:

— Майко мила, колко те бива, Лену.

Изчаках Ли́ла да се изкаже. Настъпи дълго мълчание, след което тя се обърна само към мен:

— Колко искаш да заложиш, че грешиш? Стефано ще се съгласи.

— Едва ли.

— Напротив.

— На какво да се обзаложим?

— Ако загубиш, никога повече не трябва да завършваш годината със средна оценка, по-малка от осем.

Погледнах я смутено. Не бях ѝ казала, че едвам съм преминала, мислех, че изобщо не знае, а се оказа, че знае, и сега ме укорява за това. Не си била на висота, казваше ми, с тези ниски оценки. Изискваше от мен това, което тя би направила на мое място. Явно искаше да ме закове в ролята на надвесена над книгите за цял живот, докато тя разполага с пари, с хубави дрехи, дом, телевизор, кола, и си позволява всичко, което поиска.

— А ако загубиш ти? — попитах със зловна нотка в гласа.

Изведнъж си възвърна погледа, който умееше да изстрелва от тъмните си амбразури.

— Ще се запиша в частно училище, ще се захвана отново с учене и се заклевам, че ще се дипломирам заедно с теб и по-успешно от теб.

Заедно с теб и по-успешно от теб. Това ли ѝ се въртеше в главата? Почувствах се така, сякаш всичко, което ме безпокоеше в този злочастен период — Антонио, Нино, неудовлетворението ми от това, което представляваше животът ми, — бе засмукано от една огромна въздишка.

— Сериозно ли говориш?

— Кой прави залози на шега?

Пинуча се намеси и я нападна ядно:

— Лина, не започвай да щурееш, както ти си знаеш: ще имаш задължения покрай новата бакалия, Стефано не може да се справи сам. — Но веднага се спря и добави с престорена нежност: — Да не говорим, че искам да разбере кога ти и Стефано ще ме направите леля.

Използва този сладникав израз, но долових скрита омраза в тона ѝ, причините за която по неприятен за мен начин съвпадаха с моите.

Пинуча искаше да каже: омъжи се, брат ми ти дава всичко, сега прави каквото трябва да правиш. Наистина какъв смисъл имаше да е госпожа Карачи и в същото време да си затваря всички врати, да се барикадира, да се заобикаля с прегради и да подхранва отровния бяс в корема си? Възможно ли е винаги да искаш да нанасяш вреда, Лила? Кога ще престанеш? Ще намалее ли енергията ти, ще се разсее ли, ще рухне ли най-после като страж, надвит от съня? Кога ще свалиш преградите и ще седнеш на касата в новия квартал с все по-издут корем, и ще направиш Пинуча леля, а мен, мен ще оставиш да си вървя по пътя?

— Кой знае — отговори Лила, докато очите ѝ се завръщаха на лицето, големи и дълбоки.

— Да не стане така, че аз първа да стана майка? — каза зълва ѝ през смях.

— Ако си все така залепена за Рино, възможно е.

Поспречкаха се, а аз престанах да ги слушам.

[1] По десетобалната система. — Б.пр. ↑

20.

За да укротя майка ми, трябваше да си намеря работа за през лятото. Отидох, разбира се, при книжарката. Посрещна ме, както се посреща учителка или пък лекарят, извика дъщерите си, които си играеха в задната част на магазина, те ме запрегръщаха, зацелуваха, искаха да си поиграя с тях. Когато споменах, че търся работа, каза, че само и само за да могат децата ѝ да си прекарват дните с такова добро и умно момиче като мен, е готова да ги изпрати в „Сий Гарден“ още сега, без да чака август.

— Кога веднага? — попитах.

— От следващата седмица?

— Чудесно.

— Ще ти платя малко повече от миналата година.

Най-после една добра новина. Върнах се вкъщи доволна и не си развалих настроението дори когато майка ми заяви, че, както винаги, съм късметлийка, защото да се печеш и къпеш не е работа.

На следващия ден, в приповдигнато настроение, отидох на посещение при госпожа Оливиеро. Не ми беше приятно, че ще се наложи да ѝ обяснявам как тази година не съм се отличила особено в училище, но ми беше необходимо да я видя и тактично да ѝ напомня да ми осигури учебници за втората година в лицей. Пък и предполагам, че ще се зарадва да научи, че Лила, вече добре задомена и с достатъчно свободно време, може би щеше да продължи да учи. Искан да прочета в очите реакцията ѝ, когато чуеше тази новина, това щеше да ми помогне да се справя с онзи смут, който предизвика у мен.

Почуках няколко пъти, но госпожата не отвори. Разпитах съседите и хората из квартала и се върнах след час, но и тогава не отвори. А никой не я бе видял да излиза, не бях я срещнала и по улиците или из кварталните магазини. Тъй като беше сама, възрастна и в не особено добро здраве, заразпитвах отново съседите. Една госпожа, която живееше в апартамента до нейния, набра смелост и накара сина си да помогне. Младежът влезе в дома на Оливиеро през прозореца,

като прескочи от тяхното балконче. Намери я припаднала на пода в кухнята, по нощница. Извикаха лекар и той реши, че трябва веднага да постъпи в болница. Свалиха я долу на ръце. Видях я, когато я изнасяха от входа — тя, която винаги изглеждаше добре в училище, беше с навлечени набързо дрехи и с подуто лице. Очите ѝ гледаха уплашено. Направих ѝ знак за поздрав, тя наведе поглед. Настаниха я в една кола, която тръгна с бясно натискане на клаксона.

Изглежда лятната жега влияеше зле на по-слабите организми. Следобед чухме децата на Мелина да я викат из двора с все тревожни гласове. Тъй като не спираха, реших да отида да видя какво става и се сблъсках с Ада. Каза ми уплашено, с овлажнели очи, че не могат да открият Мелина. Веднага след това дойде Антонио, задъхан и извънредно блед, дори не ме погледна и хукна нанякъде. Скоро целият квартал търсеше Мелина, дори Стефано, който, както си беше с престилката от магазина, се качи в кабриото, настани Ада до себе си и обиколи улиците на бавен ход. Аз тръгнах след Антонио, тичахме насам-натам, без да си проговорим. Накрая се озовахме при блатата и нагазихме и двамата във високите треви, като викахме майка му. Лицето му беше изпито, имаше сини кръгове под очите. Хванах го за ръката, исках да го успокоя, но той ме отблъсна. Произнесе едно изречение, изпълнено с ненавист, каза ми: остави ме на мира, ти не си никаква жена. Почувствах силна болка в гърдите, но точно тогава видяхме Мелина. Беше седнала във водата да се разхлади. Вратът и лицето ѝ се подаваха от зеленикавата повърхност, косата ѝ беше мокра, очите зачервени, по устата ѝ бяха залепнали листенца и кал. Седеше си тихо, тя, чиито кризи на лудост вече десет години се изразяваха във викове или в песни.

Заведохме я у тях, Антонио я подкрепяше от едната страна, аз от другата. Хората изпитаха облекчение, подвикваха ѝ, а тя вяло вдигаше ръка за поздрав. На входната врата видях Лила, която не беше взела участие в издирването. Понеже беше изолирана в дома си в новия квартал, новината вероятно бе стигнала късно до нея. Знаех, че има силна връзка с Мелина, но ме учуди, че докато всички проявяваха жестове на симпатия и докато, ето, и Ада тичаше към нея с викове „мамо“, последвана от Стефано, който беше оставил колата на сред шосето с отворени врати и изглеждаше щастлив като човек, на когото първо са му минали лоши мисли през главата, а после е открил, че

всичко е наред, в това време тя стоеше настрани с труден за разгадаване израз. Изглеждаше затрогната от жалкия вид на вдовицата, мърлява, с вяла усмивка, с леки дрехи, напоени с вода и кал и видимо очертаващи слабото ѝ тяло отдолу, помахваща изтощено на приятели и познати. Но беше и наранена, ужасена, сякаш и тя се намиреше в същото положение. Кимнах ѝ, не ми отвърна. Тогава оставих Мелина на дъщеря ѝ и се опитах да стигна до нея, исках да ѝ разкажа за госпожа Оливиеро, за грозното изречение, с което ме зашлеви Антонио. Но не я намерих, беше си тръгнала.

21.

Когато видях Лиля отново, веднага разбрах, че не се чувства добре и че се опитва да накара и мен да се чувствам зле. Прекарахме една сутрин у тях в привидно игриво настроение. Всъщност ме накара с нарастващо злорадство да пробвам всичките ѝ дрехи, колкото и да я убеждавах, че няма да ми станат. Играта се превърна в мъчение. Тя беше по-висока и по-слаба и всяка дреха, която си сложех, ме правеше смешна. Но не искаше да признае, твърдеше, че е достатъчно да се поправи тук-там, като при това ме оглеждаше и настроението ѝ се влошаваше, все едно я обиждах с вида си.

По едно време възкликна „стига“, лицето и погледът ѝ изглеждаха така, сякаш е видяла призрак. После се съвзе и се върна към игривия тон, за да ми съобщи, че преди няколко вечери е излязла на сладолед с Паскуале и Ада.

Бях по комбинезон и ѝ помагах да подреди отново дрехите по закачалките.

— С Паскуале и Ада ли?

— Да.

— И Стефано ли беше?

— Само аз.

— Те ли те поканиха?

— Не, аз го поисках.

И в желанието си да ме изненада, добави, че не е било единственото ѝ връщане към момичешкия ѝ свят: на следващия ден бе отишла на пица с Енцо и Кармела.

— Пак ли сама?

— Да.

— А Стефано какво каза?

Направи безразлична физиономия.

— Като съм омъжена, не значи, че трябва да живея като старица. Ако той иска да дойде с мен, добре, ако вечер е прекалено уморен, тогава излизам сама.

— И как беше?

— Забавно ми беше.

Надявах се, че лицето ми не издава разочарованието ми. Виждахме се често, можеше да ми каже например: довечера ще излизам с Ада, Паскуале, Енцо, Кармела, искаш ли да дойдеш? Обаче нищо не ми беше казала, бе организираща и провела тези срещи сама, тайно, все едно те не бяха нашите приятели открай време, а само нейни. А ето че сега ми разказваше подробно и предоволно всичко, което си бяха казали. Ада се притеснявала, че Мелина почти нищо не яде и повръща, каквото хапне. Паскуале се тревожел за майка си, Джузепина, която не можела да спи, краката ѝ отичали, имала сърцебиене и когато се връщала от посещения при мъжа си в затвора, плачела неутешимо. Слушах я как говори. Забелязах, че съпреживяваше повече от друг път. Избираше емоционално наситени думи, описваше Мелина Капучо и Джузепина Пелузо, все едно телата им се бяха вселили в нейното и му придаваха същите свити или разширени форми, същите страдания. Докато разказваше, се пипаше по лицето, по гърдите, по корема, по бедрата, сякаш не са нейните; показваше ми, че знае всичко за тези жени до най-малката подробност, за да ми демонстрира, че на мен никой нищо не ми казваше, а на нея ѝ казваха, или, по-лошо, да ме накара да се почувствам като затворена в облак, в който не забелязвам страданието на околните. Говореше за Джузепина, все едно никога не я беше изпускала от поглед, дори когато беше засмукана от събитията около годежа и сватбата; разказваше за Мелина, все едно майката на Ада и на Антонио ѝ беше влязла в главата още отпреди и беше напълно наясно с лудостта ѝ. Оттам премина към изреждане на още много хора от квартала, които аз познавах едва, и чиито истории тя познаваше, взимайки участие в тях от разстояние. Накрая ми съобщи:

— Ходих на сладолед и с Антонио.

Името ме бодна в стомаха.

— Как е?

— Добре.

— Каза ли нещо за мен?

— Не, нищо.

— Кога заминава?

— През септември.

— Марчело нищо не направи, за да му помогне.

— Това се очакваше.

Очаквало се? Ако се е очаквало, помислих си, че двамата Солара няма да направят нищо, защото ме беше завела при тях? И защото ти, омъжената, сега искаш да се срещаш с приятелите ей така, сама? И защото си ходила на сладолед с Антонио и не си ми казала, макар да знаеш, че ми е бивше гадже и че не иска да ме вижда, но че аз искам? Искаш да си отмъстиш, че излязох с мъжа ти с колата и не ти казах нито дума за това, което си говорихме ли? Облякох се нервно, промърморих, че имам работа и че трябва да си тръгвам.

— Трябва да ти кажа още нещо.

Съобщи ми сериозно, че Рино, Марчело и Микеле накарали Стефано да мине през Пиаца деи Мартири, за да види колко добре се получава обзавеждането на магазина, и че там, между торби с цимент, бидони с боя и бояджийски четки, тримата му показали стената срещу входа и му казали, че на нея възнамеряват да сложат увеличената ѝ снимка в булчинска рокля. Стефано ги изслушал, после отговорил, че сигурно би била добра реклама за обувките, но че не му се струвало удачно. Тримата настояли, той казал не на Марчело, не на Микеле и не на Рино. Така че бях спечелила облога, мъжът ѝ не отстъпил пред двамата Солара.

Опитах се да изглеждам зарадвана и казах:

— Видя ли? А ти все говориш срещу горкия Стефано. Обаче излязох права. Сега трябва да се запишеш да учиш.

— Ще изчакаме.

— Какво да чакаме, облогът си е облог и ти го загуби.

— Ще изчакаме — повтори Лила.

Настроението ми още повече се влоши. Не знае какво иска, помислих си. Яд я е, че не е била права по отношение на мъжа си. Или, не знам, може би преувеличавам, може пък да е доволна от отказа на Стефано, но ѝ се иска по-ожесточена мъжка битка за снимката ѝ и е разочарована, че двамата Солара не са настояли достатъчно. Видях как разсеяно прекара ръка по хълбока си и по продължение на бедрото, както някой гальовно би направил на сбогуване, а в очите ѝ се появи за миг онази смесица от измъченост, страх и отвращение, която бях забелязала вечерта, когато Мелина изчезна. Помислих си: ами ако всъщност тайно ѝ се иска уголемената ѝ снимка да бъде изложена в

центъра на града и е ядосана, че Микеле не е успял да се наложи над Стефано? Защо не, нали иска да е първа във всичко, такава си е: най-хубавата, най-елегантната, най-богатата. И после си казах: и най-вече най-умната. И при мисълта, че Лиля може наистина да продължи да учи, ми стана толкова неприятно, че се почувствах смазана. Със сигурност щеше да си навакса изгубените учебни години. Със сигурност щяхме да се окажем една до друга, лакът до лакът, на изпита за дипломирането ни. Дадох си сметка, че тази вероятност ми е непоносима. Но още по-непоносимо беше да открия това чувство в себе си. Засрамах се, веднага се заех да я увещавам колко щеше да е хубаво да учим отново заедно и настоях да проучи какво трябва да се направи. И понеже сви рамене, казах:

— Сега наистина трябва да тръгвам.

Този път не ме задържа.

22.

Както обикновено, още по стълбите започнах да ѝ влизам в положението, или поне така ми се струваше: беше изолирана в новия квартал, затворена в модерния си апартамент, бита от Стефано, водеща кой знае каква тайнствена война със собственото си тяло, за да не зачене, завиждаше на успехите ми в училище дотам, да ми подсказе чрез налудничавия ни облог, че ѝ се иска да продължи да учи. Отгоре на това вероятно ѝ се струвах много по-свободна от нея самата. Скъсването с Антонио и трудностите ми в училище ѝ изглеждаха дреболии в сравнение с нейните проблеми. Стъпка по стъпка, без да се усетя, макар и да бях сърдита, се оказах склонна да ѝ съчувствам, а после изпитах отново възхищение към нея. Ами какво, щеше да е хубаво да продължи да учи. Да се върнем във времето на началното училище, когато тя винаги беше първа, а аз втора. Да придадем отново смисъл на ученето, защото тя умееше да му придава смисъл. Да крача в сянката ѝ и така да се чувствам силна и на сигурно. Да, да, да. Да започнем отново.

По едно време, по пътя към къщи, ми дойде наум онази смесица от измъченост, уплаха и отвращение, която видях да се изписва на лицето ѝ. Защо. Замислих се за свлеченото тяло на госпожа Оливиеро и за изгубилото ориентир тяло на Мелина. Без конкретна причина се загледах в телата на жените, докато вървах по шосето. Внезапно изпитах усещането, че съм живяла с ограничена видимост: все едно съм можела да видя на фокус само нас, момичетата — Ада, Джилиола, Кармела, Мариза, Пинуча, Лиля, себе си, съученичките ми — така и не бях забелязала телата на Мелина, на Джузепина Пелузо, на Нунция Черуло, на Мария Карачи. Единственият женски организъм, който бях изучила с растящо безпокойство, беше на майка ми и този накуцващ образ ми беше достатъчен, за да се почувствам поставена натясно, заплашена; все още се страхувах, че внезапно ще надделее и ще заеме мястото на собствения ми образ. В случая обаче в съзнанието ми се открийха с яснота и майките от стария квартал. Изнервени,

отстъпчиви. Мълчаха със стиснати устни и превити рамене или се разкрещяваха с ужасни обиди на децата си, които ги тормозеха. Влачеха се, кльоцави, с изпити лица и вдлъбнати очи, или с широки задници, подути глезени, натежали гърди, с пазарските чанти и с малките деца, които ги държаха за полите и искаха да бъдат взети на ръце. И, боже господи, бяха с десет, най-много с двайсет години по-големи от мен. И все пак бяха добили женствените форми, на които ние, момичетата, толкова държахме и гледахме да подчертаем с дрехите и с грима. Бяха изконсумирани от телата на мъжете си, от бащите и братята си, на които все повече заприличваха, дали заради постоянното бъртане, или заради настъпващата старост, или заради болести. Кога започваше тази трансформация? С къщната работа ли? С бременностите? С побоите? Лила щеше ли да се деформира като Нунция? Щеше ли от финото ѝ лице да изскочи Фернандо, щеше ли елегантната ѝ походка да заприлича на начина, по който се движеше Рино — разкрачен и с ръце, раздалечени от торса? А моето тяло, щеше ли и то някой ден да се обезформи и да извади на показ не само образа на майка ми, но и на баща ми? И всичко, което учех в училище, щеше да се изпари, кварталът щеше да надделее и интонациите, обноските, всичко щеше да се смеси в една възчерна тиня. Анаксимандър и баща ми, „Фолгоре“^[1] и дон Акиле, валентностите и блатата, аористът, Хезиод и безочливият език на цапнатите в устата Солара — в едно, както впрочем се беше случвало в продължение на хилядолетия в този все по-разнебитен и все по-деградирал град?

Внезапно проумях, че, без да забележа, съм прозряла какво изпитва Лила и съм го насложила върху моите усещания. Затова ли имаше този израз, затова ли беше в такова лошо настроение? Погалила се беше по крака и по хълбока, сякаш да се сбoguва с тях? Беше опипала контурите на тялото си, докато говореше, сякаш ги чувстваше застрашени от дебнещите в засада Мелина и Джузепина и това я плашеше и отвращаваше? Беше се свързала с приятелите си, водена от нуждата да реагира ли?

Спомних си как като малка изгледа падналата от катедрата Оливиеро, все едно беше счупена кукла. Спомних си погледа, който отправи към Мелина, когато жената вървеше по шосето и си похапваше от току-що купения настърган сапун. Спомних си онази Лила, която разказваше на нас, момиченцата, за убийството, за кръвта

по медната тенджера, и твърдеше, че убиецът на дон Акиле не е мъж, а е жена, сякаш беше почувствала и беше видяла в самия си разказ очертанията на женско тяло, пречупени от омразата, от жаждата за отмъщение и справедливост, загубили плътност.

[1] Парашутиската бригада в италианската армия. — Б.пр. ↑

23.

От последната седмица на юли започнах да водя децата в „Сий Гарден“ всеки ден, включително и в неделя. Наред с хилядите неща, които можеха да потрябват на дъщерите на книжарката, носех в платнената си чанта книгите, изпратени за мен от госпожа Галиани. Тези книжлета съдържаха размисли за миналото, за настоящето, за света, какъвто беше и какъвто трябваше да стане. Стилът им напомняше този на учебниците, но беше по-труден и по-интересен. Не бях свикнала с подобни четива и бързо се изморяха. А и децата изискваха много внимание. Пък и ми влияеха мътното море, замъгленото слънце, което нагнетяваше въздуха над залива и града, реещите се фантазии и желаня, непрекъснато ме теглеше да кривна от последователните редове и от всякакъв ред, който изискваше усилие в очакване нещо да се случи — по-добре да се оставя на това, което е налично, достижимо на мига, на недодялания живот на тварите в небето, на земята и в морето. Скоро щях да навърша седемнайсет с едно око, отправено към дъщерите на книжарката и другото над „Разсъждение относно произхода и основата на неравенството между хората“^[1].

Една неделя някой ми закри очите с ръце и женски глас ми каза:
— Познай коя съм?

Познах гласа на Мариза, надявах се да е в компанията на Нино. Колко ми се искаше да ме види разхубавена от слънцето и от морската вода, четяща трудна книга. Възкликнах радостно: „Мариза си!“, и рязко се обърнах. Но Нино го нямаше, с нея беше Алфонсо със светлосиня кърпа на рамото, с цигари, запалка и портфейл в ръка, с тесни черни плувки с бяла лента, бял и той самият, сякаш никога в живота си не бе виждал слънчев лъч.

Изненадах се, че ги виждам заедно. Алфонсо имаше поправителни през октомври по два предмета и понеже беше много зает в магазина на брат си, мислех, че използва да учи в неделите. А за Мариза бях убедена, че е в Барано с родителите си. Тя обаче ми

обясни, че предишната година родителите ѝ се скарали с Нела, хазяйката, и заедно с приятели от вестник „Рим“ били наели къща в Каstellволтурно. Тя се била върнала в Неапол само за няколко дни, за да си вземе учебниците — имаше поправителни по три предмета — и да се види с някого. Усмихна се кокетно на Алфонсо, този някой беше той.

Не можах да се въздържа и веднага я попитах как се е представил Нино на зрелостните изпити. Тя направи отвратена физиономия.

— По всичко има осмици и деветки. Щом видя резултатите, замина сам за Англия, без пукната пара. Каза, че щял да си намери работа и да остане, докато не научи добре английски.

— А после?

— После не знам, сигурно ще запише икономика.

Имах още хиляди въпроси, исках даже да намеря начин да я попитам кое беше момичето, което ходеше да го взима от училище, и дали наистина беше заминал сам, или с нея, когато Алфонсо смутено каза:

— Ще дойде и Лина. — И добави: — Докара ни Антонио с колата.

Антонио?

Алфонсо, изглежда, забеляза промяната в изражението ми, червенината, избила по лицето ми, изненадата и ревността в очите ми. Усмихна се и побърза да каже:

— Стефано беше зает с щандовете на новата бакалия и не можа да дойде. Но Лина много искаше да те види, има нещо да ти казва, така че помоли Антонио да ни докара.

— Да, има нещо спешно да ти казва — подчерта Мариза и радостно плесна с ръце, за да ми покаже, че знае за какво става дума.

Какво нещо? Като гледах и слушах Мариза, изглеждаше нещо хубаво. Може би Лила беше укротила Антонио и той искаше да се съдоби с мен. Може би братята Солара най-после бяха задвижили връзките си в окръжието и Антонио нямаше да замине. Това бяха предположенията, които веднага ми дойдоха наум. Но когато двамата се появиха, ги изключих на мига. Антонио очевидно беше тук само защото да изпълни молбата на Лила придаваше смисъл на свободната му неделя, само защото приятелството с нея му се струваше голям

късмет и необходимост. Но лицето му бе все така нещастно, очите му гледаха стреснато и ме поздрави студено. Поинтересувах се за майка му, отговори ми уклончиво. Огледа се смутено наоколо и веднага се хвърли във водата заедно с децата, които много му се зарадваха. Що се отнася до Лила, тя беше бледа, без червило, погледът ѝ беше враждебен. Не изглеждаше да има нещо спешно да ми казва. Седна на цимента, взе книгата, която четях, и я разлисти, без да продума.

При така настъпилото мълчание Мариза се смути, опита да ни залее с възторга си от всичко на света, после се сконфузи и също влезе във водата. Алфонсо си намери място възможно най-далече от нас и седна неподвижно на слънце, насочил вниманието си към плажуващите, сякаш разсъблечените хора, влизащи и излизащи от водата, бяха много забавна гледка.

— Кой ти даде тази книга? — попита ме Лила.

— Учителката ми по латински и гръцки.

— Защо не си ми казала?

— Не мислех, че те интересува.

— Ти ли по-добре знаеш какво ме интересува и какво не?

Заговорих веднага с помирителен тон, а и почувствах нужда да се похваля.

— Щом я прочета, ще ти я дам. Тези книги учителката ги дава на най-добрите. Нино също ги чете.

— Кой Нино?

Нарочно ли го правеше? Преструваше се, че дори не помни името му, за да го принизи в очите ми ли?

— Онзи на филмчето от сватбата ти, братът на Мариза, големият син на Сараторе.

— Грозното момче, което ти харесва ли?

— Казах ти, че вече не ми харесва. Но прави хубави неща.

— Какви?

— Сега например е в Англия. Работи, пътува, учи английски.

Развълнувах се дори само докато препредавах думите на Мариза. Казах на Лила:

— Представи си да можем и ние двете да правим такива неща. Да пътуваме. Да работим като сервитьорки, за да се издържаме. Да се научим да говорим английски по-добре от англичаните. Защо той да може да си го позволи, а ние не?

— Завършил ли е училище?

— Да, дипломира се. И после ще запише много трудна специалност в университет.

— Добър ли е по успех?

— Добър е, като теб.

— Аз не уча.

— Напротив. Загуби облога и сега ще трябва да залягаш пак над учебниците.

— Престани, Лену̀.

— Стефано ли е против?

— Трябва да се заема с новата бакалия.

— Ще учиш в бакалията.

— Не.

— Обеща ми. Каза, че ще се дипломираме заедно.

— Не.

— Защо?

Лила прекара няколко пъти ръка по корицата на книгата, като да я изглади.

— Бременна съм — каза. И без да изчака реакцията ми, промърмори: — Каква жега. — Остави книгата, отиде до края на циментовото покритие и се хвърли без колебание във водата с вик към Антонио, който си играеше с децата и пръскаше с вода тях и Мариза:

— Тони, спаси ме.

Полетя с разтворени ръце и след няколко мига несръчно се плъосна във водата. Не умееше да плува.

[1] Беседа от Жан-Жак Русо, 1754 г. — Б.пр. ↑

24.

През следващите дни за Лила настъпи период на трескава дейност. Започна с новата бакалия — захвана се с нея, все едно беше най-важното нещо на света. Будеше се рано, преди Стефано. Повръщаше, правеше кафе, пак повръщаше. Той беше станал много грижовен и предлагаше да я кара с автомобила, но Лила отказваше, заявяваше, че иска да се разходи, и излизаше в прохладния сутрешен въздух, преди да напече жегата, по пустите улици и между новопостроените блокове, повечето още празни, до магазина, който беше в процес на обзавеждане. Вдигаше ролетката и изтъркваше боята от пода в очакване на служителите и доставчиците, които носеха кантари, машини за рязане и всичко необходимо за обзавеждането, даваше нареждания къде да ги поставят, самата тя местеше някои от тях, за да изпробва по-ефикасни позиции. Командваше мъжища със заплашителен вид и момчета без обноски, а те се оставяха да ги върти на пръста си, без да протестират. И понеже, още преди да се доизкаже, сама се захващаше с тежки задачи, те се провикваха разтревожено: госпожо Карачи, и се втурваха да ѝ помагат.

Въпреки жегата, която изпиваше силите на всички, Лила не се задоволи само с магазина в новия квартал. Понякога отиваше със зълва си до строителната площадка на Пиаца деи Мартири, обикновено ръководена от Микеле, но нерядко и от Рино, който се чувстваше в правото си да надзирава работата и в качеството си на производител на обувките „Черуло“, и като шурей на Стефано, който пък беше съдружник на двамата Солара. И там Лила не стоеше мирна. Наблюдаваше пространството, качваше се по бояджийската стълба, за да го види отгоре, после слизаше и започваше да мести предмети. В началото всички се опитваха да ѝ се опрат, но скоро отстъпваха неохотно един след друг. Макар и да беше най-саркастичен и враждебно настроен, Микеле веднага се показва най-склонен да оцени предимствата на промените, които налагаше Лила.

— Ей, госпожо — казваше ѝ на шега, — ела да ми пренаредиш и бара, ще ти платя.

Тя, разбира се, хич и не помисляше да се захваща с бара на Солара, но когато създаде достатъчно бъркотия на Пиаца деи Мартири, премина към царството на семейство Карачи, стария магазин за меса и колбаси, и се залости там. Накара Стефано да изпрати Алфонсо вкъщи, за да учи за поправителните изпити, и подтикна Пинуча все по-често да ходи, придружавана от майка си, да се бърка в работата на Пиаца деи Мартири. Тогава малко по малко — днес едно, утре друго — организира двете съседни помещения на магазина в стария квартал по начин, който да направи работата в тях по-ефективна. За кратко време доказа, че няма нужда нито от Мария, нито от Пинуча, натовари Ада с повече отговорност и успя да убеди Стефано да ѝ увеличи заплащането.

Почти винаги, когато в късния следобед се връщах от „Сий Гарден“ и отивах да оставя децата на книжарката, минавах през бакалията да видя как е Лила и дали вече си личеше коремът ѝ. Беше нервна, тенът на лицето ѝ не беше здрав. На внимателните ми въпроси за бременността ѝ или не ми отговаряше, или ме дръпваше вън от магазина и ми говореше несвързани неща от сорта: „Не ми се говори, това си е болест, вътре в мен има празнина, която ми тежи“. И започваше да ме осведомява за двата магазина, новия и стария, и за Пиаца деи Мартири по онзи екзалтиран начин, който беше нейната техника да ми внуши, че на тези места се случват прекрасни неща, а аз, горката, ги пропускам.

Но номерата ѝ вече ги знаех, слушах я, без да ѝ вярвам, макар че накрая винаги оставах хипнотизирана от енергията, с която играеше ролята на слугиня и на господарка едновременно. Лила беше способна да говори в едно и също време с мен, с клиентите, с Ада, без да спира да увива, да реже, да мери, да взима и да връща пари. Цялата се раздаваше в думи и жестове, докато останеше без сили, като че наистина водеше неспирна борба, за да забрави онази тежест, която определяше с неадекватния израз „празнина отвътре“.

И все пак най-много ме впечатли нехайното ѝ отношение към парите. Отиваше до касата и взимаше, колкото иска. Парите за нея бяха това чекмедже, ковчето от детството ни, което се отваря и предлага съдържанието си. В редките случаи, когато парите от касата не ѝ

достигаха, беше достатъчно да хвърли поглед към Стефано. Той, който, изглежда, се бе върнал към щедрата готовност от времето, когато бяха сгодени, повдигаше престилката, изваждаше издутия си портфейл от задния джоб на панталона си и питаше: „Колко ти трябва?“. Лила му правеше знак с пръсти и мъжът ѝ протягаше дясната си ръка със затворен юмрук, а тя протягаше дългата си, тънка ръка.

Изад щанда Ада я гледаше по същия начин, по който гледаше звездите по страниците на списанията. Предполагам, че в този период сестрата на Антонио се е чувствала като в приказка. Когато Лила отваряше чекмеджето и ѝ даваше пари, очите ѝ блесваха. А тя раздаваше без проблем, щом мъжът ѝ се обърнеше. Даде на Ада пари за Антонио, който трябваше да замине войник, даде пари на Паскуале, който имаше нужда спешно да му се извадят цели три зъба. В началото на септември дръпна настрана и мен и ме попита дали ми трябва пари за книги.

— Какви книги?

— И книги, и учебници.

Казах ѝ, че госпожа Оливиеро още не беше излязла от болницата и че не знаех дали ще ми помогне да си набавя учебниците, както обикновено, и ето че вече искаше да ми напъха парите в джоба. Дръпнах се, отказах, не исках да изглеждам като някоя бедна роднина, принудена да проси. Казах ѝ, че трябва първо да започне училището и че книжарката ми е удължила срока и ще водя децата в „Сий Гарден“ до средата на септември, така че щях да спечеля повече от предвиденото и да се справя сама. Доби угрижен вид и настоя да се обърна към нея, в случай че госпожата не успее да помогне.

Не само аз, всеки от нашата група приятели се чувстваше неловко, когато се сблъскаше с тези нейни прояви на щедрост. Паскуале например не искаше да приеме парите за зъболекар, защото му беше унижително, и накрая ги взе само защото лицето му се поду до неузнаваемост и едното му око се възпали, а компресите с маруля не дадоха резултат. Антонио също помръкна при мисълта да приеме парите, които приятелката ни предлагаше на Ада извън редовната ѝ заплата; взе ги, когато стигна до извода, че това е компенсация за мизерното заплащане, което бе получавала от Стефано до този момент. Не бяхме свикнали да се виждаме с пари, за нас и десет лири бяха нещо, а когато намерехме дребна монета на улицата, си беше повод за

радост. Затова ни се виждаше смъртен грях Лила да раздава пари, все едно са метал без никаква стойност или ненужни хартийки. Правеше го мълчаливо, със заповеднически жест, подобен на онзи, с който като малка разпределяше ролите в игрите. После заговаряше за друго, все едно нищо не е било. От друга страна — каза ми една вечер Паскуале по неговия си мрачен начин — мортаделата се продава, обувките и те, а Лила винаги ни е била приятелка, на наша страна е, наш съюзник и другар. Богата е сега, да, но по собствена заслуга — заслужила си е парите, защото ги получава не заради факта че е госпожа Карачи и бъдеща майка на сина на бакалина, а защото именно тя беше създавала обувките „Черуло“, и макар че никой не даваше признаци да си го спомня, ние, приятелите ѝ, помнехме.

Вярно беше. Толкова неща се случиха благодарение на Лила само за няколко години. А пък сега, когато вече бяхме на седемнайсет, изглеждаше, сякаш времето е направено от друго вещество — не течно, както досега, а лепкаво, и се въртеше около нас като жълтия крем в сладкарската машина. Заяви го с ненавист именно Лила, когато, в една неделя с гладко море и бяло небе, се появи изненадващо в „Сий Гарден“ около три следобед сама, нещо наистина необичайно. Беше взела метрото и два автобуса и сега стоеше пред мен в бански костюм, със зеленикав цвят на кожата и пъпки, избили по челото. „Седемнайсет лайнени години“, каза на диалект, но с весел вид и пълни със сарказъм очи.

Скарала се беше със Стефано. В ежедневните му обсъждания за едно или друго с братята Солара бяха стигнали до решаващ момент: кой да управлява магазина на Пиаца деи Мартири. Микеле се опитал да се наложи за Джилиола, заплашил грозно Рино, защото предлагал Пинуча, и се хвърлил в решителен спор със Стефано, който за малко да приключи с бой. И какво станало накрая? Нямамо нито победени, нито победители, на пръв поглед. Джилиола и Пинуча щели да управляват магазина заедно. Но при условие че Стефано отстъпи по един въпрос.

— По кой? — попитах.

— Да видим дали ще познаеш.

Не познах. Микеле поискал от Стефано с присъщия си подигравателен тон да се съгласи да сложат снимката на Лила в булчинската рокля. И този път мъжът ѝ отстъпил.

— Наистина ли?

— Наистина. Казах ти, че трябва да изчакаме. Ще ме сложат вътре в магазина. В края на краищата облога го спечелих аз, а не ти. Почвай да учиш, че тази година трябва да изкараш осмици по всичко.

После смени тона и заговори сериозно. Каза, че не е дошла заради снимката, и без това си знаела, че за оня гадняр е само разменна стока. Била дошла заради бременността си. Говори ми за нея дълго и нервно, с ледена решителност, все едно е нещо, което може да бъде счувано в хаванче. Нещо безсмислено, както го нарече, без да крие тревогата си. Мъжете ти пъхат вътре онази си работа и се превръщаш в кутия от плът с жива кукла в нея. Ето, тук е, вътре в мен, и ми е гадно. Непрекъснато повръщам, коремът ми не го иска. Знам, че трябва да мисля за хубави неща, че трябва да се примиря и да намеря смисъл, обаче не мога, не виждам нито къде му е смисълът, нито кое му е хубавото. Да не говорим, добави, че не мога да се оправям с деца. Ти можеш, достатъчно е да види човек как се грижиш за дъщерите на книжарката. Аз не, не съм предразположена по рождение.

Заболя ме от тези приказки, какво можех да й кажа?

— Не можеш да знаеш дали си предразположена, или не, преди да опиташ — пробвах да я успокоя и й посочих дъщерите на книжарката, които си играеха малко по-нататък. — Иди малко при тях, поговори им.

Засмя се и ми заяви ехидно, че съм се научила да говоря подмамващо като майките ни. Но след това, макар и непохватно, опита да се поразговори с момичетата, бързо ги остави и се върна при мен. Аз обаче не се отказах и я насърчих да отиде при Линда, най-малката от дъщерите на книжарката. Казах й:

— Иди, заведи я да поиграете на любимата й игра: да пие от струйката на чешмичката отстрани на бара, или да пръска наоколо, като я затисне с палец.

Неохотно хвана Линда за ръка и я поведе. Мина доста време, забавиха се. Притесних се, извиках другите две момичета и отидох да видя какво става. Всичко беше наред, Линда с радост беше обсебила Лила. Държеше детето наведено над чешмичката да пие и да пръска вода наоколо. И двете се смееха и надаваха радостни викове.

Изпитах облекчение. Оставих й и сестрите на Линда и седнах на бара, на място, от което можех да ги държа и четирите под око и да почета малко. Ето, такава ще стане, помислих си, докато я наблюдавах.

Преди ѝ изглеждаше непоносимо, а сега се радва. Може би трябваше да ѝ кажа, че лишените от смисъл неща са най-хубавите. Хубаво изречение, ще ѝ хареса. Блазе ѝ, че вече има всичко, което е от значение.

Известно време се опитвах да следя разсъжденията на Русо, ред след ред. Когато вдигнах поглед, установих, че нещо не беше наред. Викове. Сигурно Линда се беше навела прекалено напред или пък някоя от сестрите я беше бутнала, така или иначе, беше се изплъзнала от ръцете на Лила и си беше ударила брадичката в ръба на коритото. Втурнах се уплашено. Щом ме видя, Лила извика с детска интонация, каквато не бях чувала от нея дори като беше малка:

— Сестра ѝ я бутна, не бях аз.

Държеше на ръце Линда, която пицеше и плачеше, от нея капеше кръв, а сестрите ѝ гледаха встрани, побутваха се нервно и потискаха хиленето си, все едно нямаха нищо общо, не чуваха и не виждаха.

Дръпнах детето от ръцете ѝ, наведох го върху водната струя и започнах да плакна лицето му с ядосани движения. Показа се напречен разрез под брадичката. Книжарката няма да ми плати, помислих си, и майка ми ще се ядоса. Междувременно изтичах при спасителя, който поуспокои Линда и както я галеше, успя да я разсее и да ѝ промие раната със спирт, от което тя се разписка отново, после ѝ закрепил парче марля под брадичката и пак се зае да я успокоява. Общо взето, нищо страшно. Купих сладолед на трите момиченца и се върнах на циментовата платформа.

Лила си беше тръгнала.

25.

Книжарката привидно не се обезпокои кой знае колко от раната на Линда, но когато я попитах дали на следващия ден да мина да взема децата в обичайния час, ми отговори, че на децата им е дошъл малко в повече плажът това лято и че вече няма нужда от мен.

Премълчах си пред Лиля, че съм загубила работата си. А и тя така и не ме попита какво се е случило, дори не попита как е Линда и брадичката ѝ. Когато я видях отново, беше свързана с откриването на новата бакалия и ми заприлича на спортистите, когато по време на тренировка скачат на въже и трескаво усилват ритъма.

Замъкна ме в печатницата, където беше поръчала значителен брой листовки с реклама за откриването на новия магазин. Накара ме да отида до свещеника, за да уговоря час за водосвет на помещението и на стоката. Съобщи ми, че е назначила Кармела Пелузо на много по-висока заплата, отколкото ѝ давали в галантерията. И най-вече държеше да ми съобщи, че за всичко, съвсем за всичко води война със съпруга си, с Пинуча, със свекърва си, с брат си Рино. Но не ми се стори особено нападателна. Говореше тихо, изразяваше се само на диалект и правеше хиляди други неща, които изглеждаха по-важни от това, за което говори. Изброи мизериите, които доведени и кръвни роднини ѝ погаждаха.

— Успяха да озаптят Микеле — каза ми, — както озаптиха Марчело. Послужиха си с мен, за тях не съм човек, а вещ. Ще им дадем Лина, ще я сложим на стената, тя и без това е кръгла нула.

Докато говореше, очите ѝ шареха и блестяха, под тях имаше виолетови кръгове, кожата на слепоочията ѝ беше изопната до крайност и от време на време се усмихваше за кратко с внезапни нервни усмивки, които откриваха зъбите ѝ. Но не ѝ се хванах. Струваше ми се, че зад тази войнствена активност се криеше човек, останал без сили, в търсене на изход.

— Какво смяташ да правиш? — попитах я.

— Нищо. Само знам, че ако им се ще да се разпореждат както им скимне със снимката ми, ще трябва да минат през трупа ми.

— Остави, Лила. В края на краищата ще е хубаво, помисли: само актрисите ги слагат на плакати.

— Аз да не би да съм актриса?

— Не си.

— Тогава? Мъжът ми като е решил да се продаде на двамата Солара, и мен ли има право да продаде, според теб?

Опитах се да я вразумя, опасявах се, че Стефано ще изгуби търпение и ще я набие. Казах ѝ го, а тя се разсмя: откакто беше бременна, мъжът ѝ не смеел и шамар да ѝ удари. Но ето че точно докато произнасяше това изречение, ме налегна подозрението, че снимката е само извинение, че всъщност искаше да ги накара всички да побеснеят, да я пребият от бой и Стефано, и братята Солара, и Рино, да ги докара дотам, че насила да изтръгнат от нея цялата непоносимост и болка, и живота, който носеше в себе си.

Моето предположение се затвърди вечерта по време на откриването на бакалията. Беше облечена по възможно най-небрежния начин, държа се с мъжа си пред всички като с прислужник. Отпрати свещеника, който ме бе накарала да поръчам, без да му даде възможност да направи водосвет, само презрително му пъхна в ръката някакви пари. Захвана се да реже сурова шунка и да я пъха в хлебчета, които раздаваше безплатно на когото ѝ падне заедно с чаша вино. Този ход имаше такъв успех, че още с отварянето си бакалията се напълни с хора, тя и Кармела бяха буквално обсадени и се наложи Стефано, който се беше облякъл много официално, да се включи да им помага, за да се справят с положението, и понеже беше без престилка, се омаза целият.

Когато се прибрали вкъщи съсипани, мъжът ѝ ѝ направил сцена и Лила се опитала по всякакъв начин да го предизвика да побеснее. Разкрецяла се, че ако иска някоя, която да му се подчинява, не е познал, че тя не е нито майка му, нито сестра му и че винаги ще си има ядове с нея. И подхванала със Солара и историята със снимката, като го обидила лошо. Той отначало я оставил да говори, после ѝ отвърнал с още по-тежки обиди. Но не я ударил. Когато на следващия ден ми разправи какво се е случило, ѝ казах, че Стефано, макар и да си има недостатъци, без съмнение я обича. Тя отрече.

— Само от това разбира — заяви, като потри палец и показалец един в друг. Действително, всички в новия квартал вече знаеха за бакалията, беше пълна с клиенти още от сутринта. — Чекмеджето на касата вече е пълно. И заслугата е моя. Нося му богатство, нося детето му, какво друго иска?

— Какво друго искаш ти? — попитах я с нотка на гняв, от което се стреснах; веднага ѝ се усмихнах с надеждата, че не е забелязала.

Помня, че доби отнесен вид, пипна челото си с пръсти. Може би и тя не знаеше какво иска, само чувстваше, че не може да си намери място.

С приближаването на другото откриване — на магазина на Пиаца деи Мартири — стана непоносима. А може би този епитет е преувеличен. Да кажем, че стоварваше върху всички нас, включително върху мен, вътрешния смут, който я глождеше. От една страна, правеше живота на Стефано същински ад, заяждаше се със свекърва си и със зълва си, ходеше при Рино и се караше с него пред работниците и пред Фернандо, който се бяхтеше още по-приведен от обикновено и се правеше, че не чува; от друга, тя самата си даваше сметка, че се заплита все повече в собственото си недоволство, без да може да излезе от това състояние, и се случваше да я хвана как седи в новата бакалия, в редките моменти, в които нямаше работа или не се занимаваше с доставчици, с ръка на челото или в косите, като да спре кръв от рана, с израза на човек, който се опитва да си поеме дъх.

Един следобед си бях вкъщи, беше все така горещо, макар че приближаваше края на септември. Скоро започвахме училище, усещах, че дните се изнизват. Майка ми ме кореше, че прекарвам дните си в безделие. Нино кой го знае къде беше, в Англия или в онова тайнствено място, университета. Нямах си вече Антонио, нито се надявах, че мога да бъда пак с него, беше заминал войник заедно с Енцо Скано и се беше сбогувал с всички, освен с мен. Чух да ме викат от улицата, беше Лиля. Очите ѝ блестяха като от треска, каза ми, че била намерила решение.

— Какво решение?

— За снимката. Ако искат да я сложат, ще трябва да го направят, както аз кажа.

— А ти какво казваш?

Не ми обясни, може би за момента и на нея не ѝ беше ясно. Но знаех какъв човек е и разпознах на лицето ѝ израза, който добиваше, когато от едно тъмно дъно вътре в нея пристигаше сигнал и прогаряше мозъка ѝ. Поиска да отида с нея привечер до Пиаца деи Мартири. Там щяха да бъдат братята Солара, Джилиола, Пинуча и брат ѝ. Искаше да ѝ помогна, да я подкрепя; разбрах, че има наум нещо, което би я издигнало над непрекъснатите битки, които водеше: мощен отдушник, който да освободи докрай натрупаното в нея напрежение, или пък просто начин да освободи главата и тялото ѝ от задръстената енергия.

— Добре — казах, — но обещавай ми, че няма да вършиш щуротии.

— Обещавам.

След като затвориха магазините, тя и Стефано минаха да ме вземат с колата. От малкото думи, които си размениха, разбрах, че мъжът ѝ също няма представа какво си е наумила и че присъствието ми този път, вместо да го успокои, го тревожи. Най-накрая Лила беше проявила стговорчивост. Беше му казала, че ако не може да се избегне използването на снимката, то поне искаше да каже мнението си как да я поставят.

— Имаш предвид рамкиране, избор на стена, осветление? — попита я.

— Ще видя.

— След това обаче стига, Лина.

— Да, стига.

Беше хубава, прохладна вечер, яркото осветление, блеснало в магазина, се разстилаше навън върху площада. Още отдалеч се виждаше огромната снимка на Лила, поставена на централната стена. Стефано паркира и влязохме сред кутии с обувки, все още натрупани безразборно, бидони с боя, стълби. Марчело, Рино, Джилиола и Пинуча бяха видимо намръщени: по различни причини не им се занимаваше за пореден път с капризите на Лила. Единственият, който ни посрещна с подигравателна сърдечност и се обърна към приятелката ми със смях, беше Микеле.

— Драга госпожо, ще ни осветлиш ли най-накрая какво ти се върти в главата или искаш само да ни провалиш вечерта?

Лила огледа подпряния на стената плакат и поиска да го разположат на пода. Марчело предпазливо попита, мрачен и

срамежлив, какъвто винаги е бил начинът му да се обръща към Лила:

— С каква цел?

— Ще ви покажа.

Рино се намеси:

— Лила, не се прави на идиот. Знаеш ли колко ни е струвало това? Ако го развалиш, мисли му.

Двамата Солара положиха плаката на пода. Лила се огледа със сбърчено чело и присвити на цепки очи. Търсеше нещо, за което знаеше, че е там някъде, може би самата тя го беше купила. Забеляза в един ъгъл едно руло черен картон, взе от един рафт една голяма ножица и кутийка кабарчета. После, със същия израз на крайна концентрация, с който се изолираше от всичко наоколо, се върна при плаката. Пред озадачените ни погледи, а някои направо враждебни, със сръчната точност, която ръцете ѝ винаги са имали, нарязва ивици черна хартия и ги закрепил тук-там върху снимката, като ме призоваваше да ѝ помогна с едва загатнати жестове или само с поглед.

Намесих се да помогна с нарастващо желание, както когато бяхме малки. Колко вдъхновяващи бяха тези моменти, колко обичах да съм до нея, да вниквам в намеренията ѝ, да съумявам да ги предвиждам. Усетих, че вижда нещо, което още го няма, и че се е заела да го направи видимо и за нас. Испитах радост, почувствах състоянието на пълнота, което я бе обзело и което извираше от пръстите ѝ, докато стискаше ножицата и закрепваше черните ленти с кабарчета.

Накрая се опита сама, все едно нямаше никой друг наоколо, да повдигне плаката, но не успя. Марчело се намеси с готовност, помогнах и аз и го опряхме на стената. След това всички отстъпихме назад към входа — кой с подхилкване, кой навъсен, кой изумен. Образът на Лила изглеждаше жестоко накълцан. Беше изчезнала голяма част от главата, също и от корема. Оставаше едно око, ръката, върху която се подпираше брадичката, сияйното петно на устата, диагонални ленти от торса, линията на праметнатите един върху друг крака, обувките.

Започна Джилиола, която едвам сдържаше гнева си:

— Такова нещо не мога да сложа в моя магазин.

— Съгласна съм — избухна Пинуча. — Тук трябва да продаваме, а не да гоним хората с това плашило. Рино, кажи нещо на сестра си,

ако обичаш.

Рино се направи, че не ѝ обръща внимание, но се обърна към Стефано, все едно вината за случващото се беше на зет му:

— Казах ти, че с нея няма какво да спориш. Казваш ѝ да или не, и толкоз, иначе нали виждаш какво става? Само си губим времето.

Стефано не му отговори, гледаше втренчено подпряния на стената плакат и явно търсеше изход от положението. Попита ме:

— Ти какво мислиш, Лену?

Казах на италиански:

— На мен много ми харесва. Е, да, не бих го сложила в квартала, там не му е мястото. Но тук е друго нещо, ще привлича вниманието, ще се хареса. Точно миналата седмица гледах в „Споделено“, че в къщата на Росано Браци има подобна картина.

Като ме чу, Джилиола още повече се ядоса.

— Какво искаш да кажеш? Че Росано Браци всичко разбира, че и вие двете всичко разбирате, а аз и Пинуча не?

В този момент усетих, че се задава опасност. Достатъчно ми беше да хвърля поглед към Лила, за да си дам сметка, че ако при пристигането ни в магазина е била склонна да отстъпи, в случай че опитът ѝ не даде добър резултат, то сега, когато бе постигнала своето и бе произвела този нелеп образ, нямаше да отстъпи и на милиметър. Почувствах, че в минутите, в които беше работила над снимката, се бяха прекъснали някои връзки. В този момент бе погълната от прекомерно избистреното виждане за самата себе си и щеше да ѝ е нужно време да се отдръпне обратно в измерението на жената на бакалина; нямаше да приеме дори въздишка на несъгласие. Още докато Джилиола говореше, тя вече промърмори: или така, или нищо, идеше ѝ да се кара, да къса, да троши, като нищо щеше да ѝ се нахвърли с ножицата.

Надявах се на солидарна намеса от страна на Марчело. Той обаче мълчеше, стоеше с наведена глава: разбрах, че в този момент всякакъв остатък от чувствата му към Лила се изпарява, че не може повече да я следва с някогашната отчаяна страст. Намеси се брат му, който попари приятелката си с възможно най-агресивния тон:

— Млъкни малко — каза ѝ.

Щом тя се опита да възрази, ѝ повтори заплашително, без дори да я погледне, с поглед, насочен в плаката:

— Млъкни, Джилио̀.

После се обърна към Ли́ла:

— На мен ми харесва, драга ми госпожо. Нарочно се зачеркна, и разбрах защо: за да се види добре бедрото и да стане видно колко добре стоят тия обувки под женско бедро. Браво. Голяма досадница си, обаче като правиш нещо, го правиш като хората.

Мълчание.

Джи́лиола избърса с върха на пръстите си безмълвните сълзи, които не можеше да сдържи. Пинуча се втренчи в Рино, втренчи се в брат си, като да им каже: говорете, защитете ме, не оставяйте тая идиотка да ми се качи на главата. Стефано обаче меко промърмори:

— Да, и аз мисля, че е добре.

А Ли́ла веднага каза:

— Не е завършено.

— Какво още искаш да правиш? — изстреля Пинуча.

— Трябва да добавя малко цвят.

— Цвят ли? — измънка Марчело, все по-объркан. — След три дни отваряме.

Микеле се засмя.

— Ако трябва да изчакаме малко, ще изчакаме. Захващай се за работа, прелюбезна госпожо, прави каквото трябва.

Този властен тон на човек, който решава нещата, не се хареса на Стефано.

— Новата бакалия е отворена — каза, за да напомни, че Лина му трябва там.

— Оправяй се — отговори му Микеле, — тук имаме по-интересни неща за вършене.

26.

Прекарахме последните дни на септември затворени в магазина, ние двете и трима работници. Прекрасни часове на игра, изобретателност, свобода, каквито не бяхме изживявали така, заедно, от детството си. Лила ме въвлече в своята шеметна треска. Купихме лепило, лакове, четки. Залепихме с крайна прецизност (взискателна беше) изрезките от черен картон. Съединихме с червени и сини линии останалите части от снимката и тъмните облаци, които я закриваха. Лила си я биваше с формите и цветовете открай време, но сега извършваше нещо повече, не знаех точно какво е, но постепенно увлече и мен.

За известно време имах чувството, че е предизвикала тази ситуация като символичен завършек на годините, започнали със скиците на обувките, когато още беше момиченцето Лина Черуло. И все още съм на мнение, че радостта от онези дни до голяма степен се дължеше на факта, че успяхме да се освободим от мисълта какво се случва в живота ни — в нейния, в нашия, — на способността ни да се издигнем над самите себе си, да се усамотим с едничката, проста цел да постигнем визуален синтез. Забравихме за Антонио, за Нино, за Стефано, за двамата Солара, за проблемите ми в училище, за бременността ѝ, за напрежението между нас двете. Спряхме времето, изолирахме пространството, остана само играта с ножицата, лепилото, картончетата и цветовете: игра на творческо единство.

Но имаше и друго. Скоро си спомних глагола, който използва Микеле: зачеркна се. Възможно бе, да, напълно бе възможно черните ленти в крайна сметка да отделят обувките и да ги направят по-видими: младият Солара не беше глупав, имаше набито око. Но на моменти все по-осезателно усещах, че не това беше истинската причина да лепим и да оцветяваме. Лила беше щастлива и все повече ме увеличаше в ожесточената си наслада главно защото внезапно беше открила, може би без да си дава сметка, възможността да даде израз на обхваналия я срещу самата нея бяс, появата, вероятно за пръв път в

живота ѝ, на необходимостта — и тук глаголът, използван от Микеле беше подходящ — да се зачеркне.

Днес, в светлината на всички последвали събития съм сигурна, че нещата се развиха точно така. С черни картончета, със зелени и виолетови кръгове, които трасираше около части от тялото си, с кървавочервените линии, с които се разрязваше на части и ме караше да я разрязвам и аз, Лила постигна своето саморазрушение като визия и я поднесе на погледите на всички в закупеното от Солара място, където да излагат и да продават нейните обувки.

Възможно е самата тя да ми е внушила това усещане, да го е мотивирала. Докато работехме, взе да ми разказва кога е започнала да осъзнава, че вече е госпожа Карачи. В началото почти нищо не разбирах от това, което ми говореше, сториха ми се само досадни пояснения. Както е известно, първото, което ние, момичетата, правим, когато се влюбим, е да си представим как би звучало името ни, съчетано с презимето на любимия. Аз например още пазя една тетрадка от четвърти гимназиален клас, на чиито страници се бях упражнявала да се подписвам Елена Сараторе, и много добре си спомням как наричах себе си с това име, което излизаше като лек полъх от устните ми. Но не това имаше предвид Лила. Скоро разбрах, че споделя с мен тъкмо обратното и че никога не ѝ беше хрумвало да си прави подобни експерименти като мен. Каза ми, че формулировката на новото ѝ име в началото не я била впечатлила особено: Рафаела Черуло, по мъж Карачи. Нищо вдъхновяващо, но и нищо страшно. В началото това по мъж Карачи я занимавало не повече от упражнение по логичен анализ като тези, с които ни мъчеше госпожа Оливиеро в началното училище. Какво беше това, обстоятелствено пояснение за начин ли, за място ли? Означаваше, че вече не живее с родителите си, а у Стефано, така ли? Означаваше, че на вратата на новия дом, в който се нанесе, ще има месингова табелка с името Карачи ли? Че ако аз реша да ѝ пиша, ще трябва да адресирам писмото вече не до Рафаела Черуло, а до Рафаела Карачи ли? Че от Рафаела Черуло, по мъж Карачи скоро щеше да изчезне Черуло, по мъж и тя самата щеше да се нарича и да се подписва само Рафаела Карачи, и щеше да е необходимо децата ѝ да си напрегнат паметта, за да си спомнят презимето на майка си по баща, а внуците ѝ нямаше изобщо да го знаят ли?

Да. Така беше прието. Значи, всичко беше според правилата. Но Лила, както обикновено, не беше спряла дотам, а беше продължила нататък. Докато се трудехме с четките и лаковете, ми разказа, че започнала да разчита в тази формулировка обстоятелствено пояснение не само за място, а и за цел, все едно Черуло, по мъж Карачи означава нещо като Черуло отива при Карачи, втурва се, погълната е и се разтваря там. И като се тръгне от неочаквания избор на Силвио Солара за кум, през влизането в ресторанта на Марчело Солара, представете си, с обувките, които Стефано изглеждаше, че счита за повече от свещена реликва, през сватбеното й пътешествие и изядения бой, докато се стигне до окупирането на празнината, която чувстваше вътре в себе си, от онова живо нещо, поискано от Стефано, бе завладяна в нарастващ ритъм от едно непоносимо чувство, от една все по-осезаема сила, която сякаш я трошеше на парчета. Това й усещане се беше задълбочило, беше взело връх. Победената Рафаела Черуло беше загубила образа си и се беше претопила в този на Стефано, превърната в подчинена негова функция — госпожа Карачи. Именно тогава започнах да виждам по плаката доказателства за думите й. „Нещата са още в процес“, промълви. И продължавахме да лепим картон и да оцветяваме. Но какво всъщност правехме, в какво й помагах?

Накрая силно озадачените работници окачиха плаката на стената. Не си го признахме, но ни стана тъжно, че играта е приключила. Изчистихме целия магазин. Лила промени още веднъж мястото на един диван и няколко пуфа. След което отстъпихме назад към входа, за да се насладим на труда си. Тя се разсмя така, както отдавна не я бях чувала да се смее, от сърце, самоподигравателно. А аз бях толкова погълната от горната част на плаката, в която главата на Лила вече не се виждаше, че не успях да възприема цялото. Там, горе, се подаваше само едното й будно око, заградено в тъмно среднощно синьо и в червено.

27.

В деня на откриването Лила пристигна на Пиаца деи Мартири, седнала в кабриолета до мъжа си. Когато слезе от колата, прочетох в несигурния ѝ поглед, че очаква неприятности. Превъзбудата от дните, в които работихме по плаката, беше отминала и тя си бе възвърнала болнавия вид на жена, забременяла против волята си. И все пак беше се постарала с облеклото, изглеждаше като излязла от страниците на модно списание. Веднага се отдръпна от Стефано и ме повлече да разглеждаме витрините на Виа деи Миле.

Поразходихме се малко. Беше напрегната, непрекъснато ме питаше дали всичко ѝ е наред.

— Спомняш ли си — подхвана изведнъж — онова момиче, облечено в зелено, с бомбенцето?

Спомнях си я. Спомнях си смущението, което изпитахме, когато я видяхме на същата тази улица преди години, и сбиването между нашите момчета и момчетата от този квартал, и намесата на братята Солара, и Микеле с железния прът, и страха. Разбрах, че иска да чуе нещо успокоително, и подхвърлих:

— Беше само въпрос на пари, Лила. Днес всичко е различно, ти си много по-красива от момичето в зелено.

Но си помислих: не е вярно, лъжа те. Имаше нещо коварно в този вид неравенство, вече бях наясно. Нещо дълбоко под повърхността, нещо, което се простираше отвъд парите. Не стигаха касите на двете бакалии, нито тази на обуцарското ателие или на магазина за обувки, за да прикрият произхода ни. И Лила, дори да започнеш да взима още повече пари от чекмеджето, отколкото досега, и милиони да вземеш — трийсет, четирисет дори, — нямаше да успее. Аз го бях забелязала и най-накрая имаше нещо, което знаех по-добре от нея, научила го бях не из тези улици, а пред училище, когато видях момичето, дошло да чака Нино. То ни превъзхождаше ей така, без да иска. И това беше непоносимо.

Върнахме се в магазина. Следобедът преминаваше почти като сватба: храна, сладкиши, много вино; всички си бяха сложили дрехите от сватбата на Лила — Фернандо, Нунция, Рино, цялото семейство Солара, Алфонсо, ние, момичетата — аз, Ада, Кармела. Струпах се безредно паркирани коли, магазинът се напълни, глъчката от гласове нарасна. Джилиола и Пинуча се състезаваха една с друга в държанието си на домакини, всяка се опитваше да вземе връх над другата, напрегнати до изнемога. Над вещите и хората царстваше плакатът със снимката на Лила. Някои се спираха да го разгледат с интерес, други хвърляха скептичен поглед, имаше и такива, които дори се смееха. Аз не успях да откъсна очи от него. Лила беше неузнаваема. Останала бе една фигура, съблазнителна и ужасяваща, образът на едноока богиня, изложила красиво обутите си крака в центъра на салона.

Най-голямо впечатление сред тълпата ми направи Алфонсо, толкова беше оживен, весел, елегантен. Никога не го бях виждала такъв, нито в училище, нито в квартала, нито в магазина за колбаси; Лила също продължително го измери с учуден поглед. Казах ѝ със смях:

— Направо не е той.

— Какво е станало с него?

— Не знам.

Алфонсо беше истинската добра новина през онзи следобед. Нещо дремещо в него се събуди тогава, в осветения, като че бяхме посред бял ден, магазин. Сякаш изведнъж бе открил, че тази част от града го кара да се чувства добре. Стана извънредно подвижен. Видяхме го да подрежда едно или друго, да завързва разговор с елегантните хора, които влизаха от любопитство и разглеждаха стоката или пък си взимаха по сладкиш и чаша вермут. В даден момент дойде при нас и с непринуден тон ни похвали без колебание за работата ни по снимката. Чувстваше се дотолкова вътрешно освободен, че надви предишната си срамежливост и каза на снаха си:

— Винаги съм знаел, че си опасна — и я целуна по бузите.

Изгледах го учудено. Опасна ли? Какво беше разбрал от плаката, което аз не бях? Значи Алфонсо умееше да не съди повърхностно? Да използва въображението си? Дали пък, помислих си, истинското му бъдеще ще се окаже не в учението, а в тази богаташка част на града, където ще може да използва малкото научено в училище? О, да, в него

се криеше друг човек. Беше различен от всички момчета в квартала и най-вече беше различен от Стефано, който се беше дръпнал в ъгъла, седнал на един пуф, мълчалив, но готов да отправя спокойни усмивки към тези, които го заговореха.

Дойде вечерта. Внезапно отвън се разля силна светлина. Всичките Солара — дядо, баща, майка, синове — хукнаха навън да видят, обзети от шумен роднински ентусиазъм. Всички излязохме на улицата. Над витрините и над входа блестеше надписът: СОЛАРА.

Лиляна направи физиономия и ми каза:

— Отстъпиха и за това.

Побутна ме с неохота към Рино, който изглеждаше най-доволен от всички, и го попита:

— Ако обувките са „Черуло“, защо магазинът е „Солара“?

Рино я хвана под ръка и тихо ѝ каза:

— Лиляна, защо винаги искаш всичко да скапеш? Ти спомняш ли си в какво ме забърка преди години точно на тоя площад? Какво да направя, още проблеми ли искаш? Един път поне си затрай. Тук сме, в центъра на Неапол, и сме собственици. Всичките ония тъпанари, дето искаха да ни бият преди три години, виждаш ли ги сега? Спират, оглеждат витрините, влизат, взимат си сладкишче. Не ти ли стига? Обувки „Черуло“, магазин „Солара“. Какво искаш да пише отгоре, „Карачи“ ли?

Лиляна измъкна ръката си и му каза, без да го напада:

— Аз съм се успокоила. Достатъчно, за да ти кажа повече нищо да не ми искаш. Какви ги вършиш? Взимаш пари назаем от госпожа Солара ли? И Стефано ли взима? Затънали сте в дългове ли, та се съгласявате с всичко? Отсега нататък всеки за себе си, Рино.

Остави ни и двамата и отиде право при Микеле Солара с кокетна, радостна походка. Видях я да се отдалечава с него по площада и да завиват покрай каменните лъвове. Видях и че мъжът ѝ я следеше с поглед. Видях, че не откъсва очи от нея през цялото време, докато тя и Микеле се разхождаха и си бърбеха. Видях Джилиола да побеснява и да говори дълго на ухото на Пинуча, докато и двете я наблюдаваха.

Междувременно магазинът се опразни и някой изгаси големия, ярко светещ надпис. На площада стана тъмно за миг, после отново се отвори уличното осветление. Лиляна остави Микеле със смях, но когато

влече в магазина, внезапно доби мъртвешки вид и се затвори в килерчето с тоалетната.

Алфонсо, Марчело, Пинуча и Джилиола започнаха да разтребват магазина. Отидох да им помогна.

Лиля излезе от тоалетната и Стефано, все едно я бе дебнал, веднага я хвана за ръката. Тя се измъкна с неприязън и дойде при мен. Беше крайно бледа, прошепна ми:

— Тече ми малко кръв. Какво значи, че бебето е мъртво ли?

28.

Бременността на Лила трая общо малко повече от десет седмици, след което дойде акушерката и изстърга всичко от нея. На следващия ден вече беше в новата бакалия да работи заедно с Кармен Пелузо. Ту любезна, ту свирепа, сложи началото на един дълъг период, в който престана да търчи насам-натам и изглеждаше решена да сведе целия си живот и да го подчини на подредбата на това място, миришещо на хоросан и сирена, натъпкано с колбаси, хляб, моцарела, осолена аншоа, калъпи със свински пръжки, препълнени с бобови храни чували, издути мехове с мас.

Поведението ѝ бе оценено, особено от майката на Стефано, Мария. Като че откри нещо от себе си у снаха си; изведнъж стана по-дружелюбна и ѝ подари едни свои стари обици от червено злато. Лила ги прие с радост и често ги носеше. Известно време си остана бледа в лицето и с пъпките на челото, с хлътнали в дълбоките кръгове под тях очи и опъната до прозрачност кожа на слепоочията. След това разцъфна отново и вложи още повече енергия в управлението на бакалията. Печалбите се вдигнаха още преди Коледа и за няколко месеца надминаха приходите от стария магазин.

Мария започна още повече да я цени. Все по-често отиваше да помогне на снаха си, вместо на сина си, начумерен заради разминалото му се бащинство и заради напрежението в работата, или на дъщеря си, която работеше вече в магазина на Пиаца деи Мартири и беше издала абсолютна забрана на майка си да се появява там, за да не ги излага пред клиентите. Възрастната госпожа Карачи дори стигна дотам да вземе страната на младата госпожа Карачи, когато Стефано и Пинуча я обвиниха, че не е съумяла, или не е пожелала, да задържи бебето вътре в себе си.

— Не иска деца — оплака се Стефано.

— Да — подкрепи го Пинуча, — иска да си остане момиче, не я бива да бъде съпруга.

Мария остро се скара и на двамата.

— Тези неща не бива даже да си ги мислите, децата ги праща Господ Бог и Господ Бог си ги взима, не искам да слушам тия глупости.

— Ти по-добре мълчи — извика ѝ злъчно дъщеря ѝ, — че обиците, дете аз харесвах, ги даде на тая идиотка.

Техните пререкания и реакциите на Лила скоро станаха тема за клюки в квартала, достигнаха и до мен. Но аз нямах време да се занимавам с това, защото беше започнала учебната година.

Веднага се случиха неща, които на първо място учудиха самата мен. Още в началото си възвърнах първенството, сякаш със заминаването на Антонио, с изчезването на Нино, може би дори и с окончателното залостване на Лила в бакалията нещо в главата ми се освободи. Открих, че си спомням с точност всичко, което така небрежно бях учила през първата година в лицей и отговарях блестящо на въпросите на учителите по време на преговорните уроци. Не само това. Госпожа Галиани, може би защото бе лишена от Нино, най-възхитителния ѝ ученик, започна да се отнася с все по-голяма симпатия към мен и дойде да ме уведоми колко интересно и поучително щяло да бъде за мен да отида на похода за световен мир, който тръгваше от Резина и свършваше в Неапол. Реших да отскоча, отчасти от любопитство, отчасти защото ме беше страх да не обидя Галиани, а и походът минаваше по шосето покрай квартала и не ми костваше усилия. Майка ми обаче държеше да взема с мен и братята ми. Скарахме се, развиках се, закъснях. Взех ги с мен и стигнахме до моста над железопътната линия, оттам видях демонстрантите, които заемаха целия път и препречваха движението на автомобилите. Бяха обикновени хора, които не маршируваха, а се разхождаха, понесли знамена и лозунги. Исках да потърся Галиани, за да ме види, така че наредих на братята ми да останат да ме чакат на моста. Беше много лоша идея: не успях да намеря госпожата, а те, щом им обърнах гръб, се присъединиха към други деца, с които започнаха да хвърлят камъни по манифестиращите и да им крещат обидни думи. Върнах се на бегом да ги прибера, плувнала в пот и уплашена, че Галиани със зоркия си поглед може да ги е видяла и да е разбрала, че са моите братя.

Седмиците минаваха, имахме нови уроци, а трябваше и да си купя учебници. Стори ми се напълно излишно да показвам списъка с учебници на майка ми, за да отиде да преговаря с баща ми за пари,

вече бях наясно, че пари нямаше. Освен това не се знаеше какво става с госпожа Оливиеро. През август и септември бях отишла да я видя в болницата на два пъти, но първия път я заварих да спи, а втория ми казаха, че е изписана, но не се беше прибрала у дома. Притесних се и в началото на ноември отидох да разпитам съседката ѝ и разбрах, че поради здравословното ѝ състояние сестра ѝ от Потенца я е прибрала при себе си и кой знае дали някога щеше да се върне в Неапол, в квартала, на старата си работа. При това положение реших да помоля Алфонсо, когато брат му му купи учебниците, да се организираме така, че да мога понякога да ги ползвам и аз. Той много се зарадва и ми предложи да учим заедно, например в дома на Лиля, който, откак тя се занимаваше с бакалията, стоеше празен от седем сутринта до девет вечерта. Решихме да направим така.

Една сутрин обаче Алфонсо ми каза с известно раздражение:

— Днес мини да се обадиш на Лиля в бакалията, иска да те види.

Знаеше защо, но тя го беше накарала да обещае, че ще си мълчи, и нямаше начин да му измъкна тайната от устата.

Следобед отидох до новата бакалия. Хем тъжна, хем радостна, Кармен ми показа картичка от не знам кой си град в Пиемонт, изпратена от Енцо Скано, приятеля ѝ. Лиля също бе получила картичка, но от Антонио и в началото си помислих, че ме е накарала да бързам дотам само за да ми я покаже. Обаче нито ми я показа, нито ми каза какво ѝ е написал. Дръпна ме в задната стаичка и ме попита, развеселена:

— Помниш ли облога ни?

Кимнах.

— Помниш ли, че изгуби?

Кимнах.

— Помниш ли, че трябва да завършиш годината със среден осем?

Кимнах.

Посочи ми два големи пакета, опаковани в амбалажна хартия. Бяха учебници.

29.

Тежаха много. Вкъщи открих, развълнувана, че не бяха като онези втора употреба, често вмирисани, каквито в миналото ми беше намирала госпожата, а бяха чисто нови, ухаещи на пресен печат, и между тях се подаваха речниците — „Дзингарели“, „Рочи“ и „Калонги-Георг“^[1], които старата учителка не беше успяла да ми набави.

Майка ми, винаги готова да реагира с пренебрежение, каквото и да ми се случеше, когато ме видя да разопаковам пакетите, се разплака. Тази необичайна реакция ме учуди и аз свенливо се приближих до нея да я погаля по ръката. Трудно е да се каже какво я беше разтърсило: може би безсилието ѝ пред бедността ни, може би щедростта на жената на бакалина, не знам. Бързо се съвзе, измърмори нещо неясно и потъна в своите си неща за вършене.

В стаичката, в която спях с братята и сестра ми, си имах една допълнително добавена масичка, цялата на дупки от дървоядите, на която обикновено си пиших домашните. Подредих отгоре купчината учебници и при вида им в колони, подпрени на стената, усетих прилив на енергия.

Дните минаваха бързо. Върнах на Галиани книгите, които ми беше заела за през лятото, и тя ми даде други, още по-трудни. Четях ги старателно в неделите, но почти нищо не разбирах. Прокарвах поглед по всички редове, обръщах страниците, обаче сложният начин на изразяване ме отегчаваше и смисълът ми се губеше. През тази година, втора в лиця, се чувствах извънредно изморена от ученето и неясните четива в добавка, но беше благодарна, градивна умора.

Един ден Галиани ме попита:

— Кой вестник четеш, Греко?

Този въпрос ме накара да се почувствам неудобно точно както се случи по време на разговора ми с Нино на сватбата на Лила. За преподавателката ми беше в реда на нещата да правя вкъщи нещо, което в моята среда изобщо не се считаше за нормално. Как да ѝ кажа, че баща ми не купува вестници и че аз никога не съм чела вестници?

Не набрах смелост да ѝ го кажа, а се опитах да си спомня по най-бързия начин дали Паскуале, който беше комунист, чете някой вестник. Излишно усилие. Тогаваш си спомних за Донато Сараторе, за Иския и плажа Маронти, спомних си също, че той пишеше за „Рим“.

— Чета „Рим“.

Госпожата ми отправи лека иронична усмивка и от следващия ден започна да ми носи своите вестници. Купуваше си два, понякога три, и след училище ми подаряваше един от тях. Аз ѝ благодарях и се прибирах у нас, огорчена от допълнителното учебно натоварване, както възприемах нещата.

В началото оставях вестника някъде из къщи, като отлагах прочита за когато ще съм свършила с уроците, но до вечерта той изчезваше — баща ми си го присвояваше и го четеше в леглото или в клозета. Така че започнах да крия вестниците между учебниците си и ги изваждах чак през нощта, когато всички спяха. Понякога ставаше дума за „Унита“, друг път беше „Ил Матино“, или пък „Кориере дела сера“, но и трите ми се струваха трудни, беше, все едно ми се налага да следя с интерес комикси, чиито предишни броеве не съм чела. Прескачах от една колона на друга, повече по задължение, отколкото поради действителен интерес, и като всичко, което беше задължително в училище, се надявах, че каквото не разбирам днес, ако съм упорита и не се отказвам, ще го разбера утре.

В този период не се виждах много с Лила. Случваше се, веднага след училище, преди да хукна към нас да уча, да мина през новата бакалия. Тя знаеше колко съм гладна и бързо ми приготвяше добре гарниран сандвич. Докато дъвчех с настървение, подхвърлях на правилен италиански някои фрази, които бях запомнила наизуст от книгите или от вестниците на Галиани. Споменавах неща от сорта на „жестоката действителност в нацистките лагери за масово изстребление“, или „онова, което хората са могли да направят и което могат да извършат в отговор и днес“, или „атомната заплаха и наложителният мир“, или съобщавах факти от типа „усилието да пречупим мощта на природата с измислени от нас технически средства се е превърнало в по-голям проблем от самата мощ на природата“, говорех за „необходимостта от култура, която да се пребори и да премахне страданията“, за идеята, че „религията ще изчезне от човешкото съзнание, когато най-после бъде изграден свят на

равнопоставени хора, без класови различия и с непоклатимо научно схващане за обществото и живота въобще“. Говорех ѝ за тези и други неща, за да ѝ докажа, че се нося уверено към целта да завърша с осмици по всичко, но и защото не знаех на кого другиго да ги кажа, а пък и се надявах да ми отговори по някакъв начин и да се върнем към стария ни навик да обсъждаме заедно нещата. Тя обаче почти нищо не казваше, даже изглеждаше смутена, сякаш не разбира добре за какво ѝ говоря. Или, ако подхвърлеше нещо, то беше, за да се стигне накрая до връщането на дневен ред на една нейна фикс идея, която — не разбирах защо — бе започнала отново да я гложди. Заговаряше за произхода на парите на дон Акиле и на Солара и не ѝ пречеше да го прави в присъствието на Кармен, която бързаше да се съгласи с нея. Но щом влезеше клиент, млъкваше, ставаше безкрайно любезна и ефективна — режеше, мереше, прибираще парите.

Веднъж остави чекмеджето отворено и се втренчи в парите. Беше в много лошо настроение и заяви:

— Тези ги печеля с труда си и с труда на Кармен. Но нищо тук вътре не е мое, Лену, постигнато е с парите на Стефано. А Стефано си е натрупал парите с помощта на парите на баща си. Без онова, което дон Акиле е бил скътал под дюшека от черна борса и лихварство, днес нямаше да го има това тук, нямаше да го има и обуцарското ателие. И не само това. Стефано, Рино и баща ми нямаше да продадат и една обувка без парите и връзките на семейство Солара, лихвари и те. Ясно ли е в какво се забърках?

Ясно беше, но не разбирах за какво ѝ беше да ги говори тези неща.

— Минали работи — казах ѝ и ѝ припомних изводите, до които бе стигнала, когато се сгоди за Стефано. — Това, за което говориш, е зад гърба ни. Ние сме нещо друго.

Тя обаче, въпреки че беше измислила тази теория, не изглеждаше убедена. Помня много добре изречението, което произнесе на диалект:

— Вече не одобрявам това, което направих и което правя сега.

Предположих, че може да се е виждала пак с Паскуале, той винаги е бил на подобно мнение. Реших, че отношенията между тях са се заздравили, защото Паскуале ходеше с Ада, продавачка в стария магазин, и беше брат на Кармен, която работеше в новата бакалия с Лила. Тръгнах си недоволна и едва успях да възпра онова чувство от

детството ми, когато страдах, че Лила и Кармела са се сприятелили и се опитват да странят от мен. Успокои ме ученето до късно.

Една нощ, докато четях вестник „Ил Матино“ и очите ми се затваряха от умора, едно неподписано каре ме удари като електрически ток и ме събуди. Не можех да повярвам: ставаше дума за магазина на Пиаца деи Мартири, хвалеха плаката, върху който бяхме работили с Лила.

Четях и препрочитах, още си спомням някои редове: „Девойките, които управляват уютно обзаведения магазин на Пиаца деи Мартири, не пожелаха да ни разкрият името на художника. Жалко. Който и да е измислил това необичайно съчетание от фотография и цвят, има авангардно въображение, което с ангелска наивност, но и с рядко срещана енергия подчинява материята на една интимна, могъща болка“. По-нататък следваха недвусмислени хвалебствия за обувния магазин, „явен признак за динамиката, с която се развива в последните години неаполитанският предприемачески дух“.

Не можах да мигна.

След училище хукнах при Лила. Магазинът беше празен, Кармен беше отишла при майка си Джузепина, защото не се чувствала добре, а тя говореше по телефона с някакъв доставчик от провинцията, който не ѝ беше докарал моцарела или провола, или не помня какво. Стъписах се, когато я чух да крещи и да използва нецензурни думи. Помислих си, че може би човекът от другата страна на линията е възрастен, че ще се обиди и ще изпрати някой от синовете си да ѝ отмъсти. Защо, помислих си, трябва винаги да прекалява. Когато приключи разговора, изсумтя непочтително и се обърна към мен, като се оправдаваше:

— Ако не им говоря така, даже не ме изслушват.

Показах ѝ вестника. Погледна го разсеяно и каза:

— Това съм го виждала.

Обясни ми, че било инициатива на Микеле Солара, който действал, без да се посъветва с никого, както обикновено. Погледни, каза ми, отиде до касата и взе от чекмеджето две измачкани изрезки, които ми подаде. В тях също се говореше за магазина на Пиаца деи Мартири. Едната статийка беше излязла в „Рим“ — авторът се захласваше да хвали двамата Солара, но изобщо не споменаваха плаката. Другата статия беше на цели три колони в „Нощен Неапол“,

човек можеше да си помисли, че става дума не за магазин, а за дворец. Обстановката беше описана на високопарен италиански, възхваляващ мебелировката, пищното осветление, прекрасните обувки и особено учтивостта, деликатността и привлекателността на двете грациозни нимфи, госпожица Джилиола Спанюоло и госпожица Джузепина Карачи, възхитителни, едва разцъфнали девойки, управляващи съдбините на това начинание, което заема едно от водещите места на и бездруго цветущата търговска сцена в нашия град. Чак накрая се споменаваше плакатът, но само в няколко реда, и то заклеяващи. Авторът на статията го определяше като „груба цапаница, фалшива нота в пищната, елегантна обстановка“.

— Видя ли кой го е написал? — попита Лила подигравателно.

Статийката в „Рим“ беше подписана с Д. С., а под тази в „Нощен Неапол“ стоеше името на Донато Сараторе, бащата на Нино.

— Да.

— Какво ще кажеш?

— Какво да кажа?

— Какъвто бащата, такъв и синът, това трябва да кажеш.

Засмя се, но не й беше весело. Обясни ми, че поради растящия успех на обувките „Черуло“ и на магазина „Солара“ Микеле решил да даде гласност на начинанието и бил направил някой и друг подарък тук и там, благодарение на което местните вестници с готовност публикували хвалебствени думи. Реклама, общо взето. Платена. Няма нужда да ги чете човек. В тия статии няма и една вярна дума.

Стана ми неприятно. Не ми се понрави, че развенча вестниците, които аз така старателно се опитвах да чета, като се лишавах от сън. Нито пък ми хареса, че подчерта родството между Нино и автора на статиите. Защо беше нужно да поставя Нино наравно с баща му, този помпозен драскач и автор на измислици?

[1] Съответно италиански, гръцки и латински речници. — Б.пр. ↑

30.

И все пак благодарение на тези измислици магазинът „Солара“ и обувките „Черуло“ за кратко време добиха още по-голяма известност. Джилиола и Пинуча се фукаха наляво и надясно как са били описани във вестниците, но успехът не уталожил съперничеството между двете и всяка от тях започнала да си приписва заслугите за успеха на магазина и да смята другата за пречка по пътя на още по-големи бъдещи успехи. За едно-единствено нещо бяха на едно мнение от самото начало и си останаха съгласни: че плакатът на Лила е безобразен. Държаха се лошо с всички онези, които деликатно надзъртаха в магазина само за да го погледнат. И сложиха в рамки статиите от „Рим“ и „Нощен Неапол“, без тази от „Ил Матино“.

От Коледа до Великден семействата Солара и Карачи спечелиха много пари. Стефано сякаш въздъхна с облекчение. Новата бакалия и старият магазин за колбаси носеха добри печалби, обувчарското ателие „Черуло“ работеше на пълни обороти. Освен това магазинът на Пиаца деи Мартири потвърди нещо, което се знаеше и преди, а именно че обувките, скицирани от Лила преди няколко години, не само се продаваха добре на „Ретифило“, Виа Фориа и Корсо Гарибалди, а се харесваха и на заможните господа, онези, които харчеха, без да се замислят. Този важен пазар трябваше спешно да се затвърди и да се разшири.

Като доказателство за успеха през пролетта по витрините из крайните квартали вече започнаха да се появяват някои добри имитации на обувки „Черуло“. По същество бяха същите като измислените от Лила, само леко променени с някоя катарамка или ресни. Но не успяха да пробият, Микеле Солара разреши въпроса с протести и заплахи. И не спря дотам, скоро стигна до извода, че трябва да се измислят нови модели. По тази причина една вечер събра в магазина на Пиаца деи Мартири брат си Марчело, съпрузите Карачи, Рино и, естествено, Джилиола и Пинуча. Изненадващо обаче Стефано се появи без Лила, каза, че жена му се извинява, но е уморена.

Отсъствието ѝ не се хареса на двамата Солара. Като я няма Лила, каза Микеле, а това изнерви Джилиола, за какво изобщо да си говорим, мамка му. Рино обаче веднага се намеси. Заяви — и излъга, — че той и баща му от доста време вече обмислят нови модели и смятали да ги представят на изложение в Арецо през септември. Микеле не му повярва и още повече се нервира. Заяви, че трябва да се лансира новаторска линия, а не обикновена продукция. Накрая се обърна към Стефано.

— Имаме нужда от жена ти, трябваше да я накараш да дойде.

Стефано отговори с изненадващо агресивна нотка в гласа:

— Жена ми работи по цял ден в бакалията и вечер си стои вкъщи, за да се грижи за мен.

— Добре — отговори Микеле и направи физиономия, която за момент разкриви красивото му младежко лице, — но пробвай да видиш дали ще успее да се погрижи и за нас.

Никой не остана доволен от това как протече вечерта, особено Пинуча и Джилиола. По различни причини и двете намираха за недопустимо Микеле да придава такова значение на Лила и през следващите дни недоволството им прерасна в постоянно лошо настроение, което беше причина да се карат и по най-малкия повод.

Точно тогава — мисля, че беше през март — се случи инцидент, с който обаче не съм съвсем наясно. Веднъж, при едно от непрекъснатите им спречквания, Джилиола ударила шамар на Пинуча. Пинуча се оплакала на Рино, който в онзи период си мислеше, че се намира на гребена на възможно най-високата вълна, така че отишъл в магазина и направил скандал на Джилиола. Джилиола реагира много агресивно и той така се разпалил, че я заплашил с уволнение.

— От утре — заявил — отиваш пак да пълниш канолите с рикота^[1].

Малко след това се появил Микеле. Засмял се и извел Рино навън, на площада, за да види надписа над магазина.

— Приятелю — казал му, — магазинът се казва „Солара“ и ти нямаш право да идваш тука и да заплашваш приятелката ми, че ще я уволниш.

Рино контраатакувал, като му напомнил, че всичко, което е вътре в магазина, е собственост на зет му, че обувките ги правел той самият и че следователно имал право, и още как. В това време обаче

Джалиола и Пинуча, всяка от които се чувствала под протекцията на съответния си приятел, започнали отново да си нанасят обиди. Двата младежи бързо се върнали вътре и се опитали да ги успокоят, но не успели. Тогава Микеле загубил търпение и изкрещял, че ги уволнява и двете. И не само: изпуснал се, че ще извика Лила да управлява магазина.

Лила?

В магазина?

Двете замлъкнали, идеята стъписала и Рино. След това разговорът продължил, сега вече съсредоточен върху скандалното решение. Джалиола, Пинуча и Рино се съюзили срещу Микеле — какво не е наред, за какво ти е Лиана, ние ти докарваме печалби, от които не можеш да се оплачеш, моделите обувки всичките аз съм ги измислил, тя тогава беше още дете, какво можеше да ѝ роди главата — и напрежението все повече растяло. Караницата щяла да продължи още кой знае колко време, ако не се случил инцидентът, за който споменах. Изведнъж, неизвестно как, плакатът — плакатът с черните картонени ленти, снимката и наситените цветни петна — издал пресипнал звук, приличен на болнава въздишка, и се подпалил, като лумнал нависоко. Пинуча била с гръб към него, когато се случило. Огънят се надигнал иззад нея, сякаш излизал от някакво тайно огнище, лизнал косата ѝ, която започнала да пука и щяла цялата да изгори, ако Рино не реагирал веднага, като изгасил пламъка с голи ръце.

[1] Сицилиански сладкиши във форма на тръбички с пълнеж от сирене рикота (вид извара). — Б.пр. ↑

31.

И Рино, и Микеле обвиниха за пожара Джилиола, която тайно пушеше и имаше една миниатюрна запалка. Според Рино Джилиола го била направила нарочно — докато всички били заети да се карат, тя подпалила плаката и всичката тази хартия, лепило и бои изгорели за миг. Микеле се изрази по-предпазливо: както се знаеше, Джилиола непрекъснато си играеше със запалката си и така, без да иска, погълната от спора, не забелязала, че пламъчето ѝ е прекалено близо до снимката. Тя обаче не прие нито първото, нито второто обяснение и много борбено настроена, обвини самата Лила, по-точно изкривения ѝ образ, че се бил подпалил сам, както ставало и с дявола, когато приемал образ на жена, за да отклони светците от правия път, но светците призовавали Исус и демонът се превръщал в пламък. И за да подсили версията си, добави, че самата Пинуча ѝ е разказвала, че снаха ѝ умеела да се предпазва от бременност, нещо повече, когато това не ѝ се удавало, правела така, че бебето да изтече от нея, като по този начин отхвърляла дара на Господ.

Тези приказки зачестиха, когато Микеле Солара започна да ходи през ден в новата бакалия. Прекарваше толкова много време в шеги с Лила и с Кармен, та Кармен чак предположи, че ходи заради нея, и от една страна, се притесни да не би Енцо, който служеше в Пиемонт, да научи от някого, от друга, се почувства поласкана и започна да кокетничи. Лила пък взимаше младия Солара на подбив. Беше дочула за слуховете, които разпространяваше приятелката му, и го предупреждаваше:

— По-добре си върви, че ние тука сме вещици и сме много опасни.

Но в онзи период, случеше ли се да мина да я видя, никога не я заварвах в истински добро настроение. Звучеше изкуствено и говореше със сарказъм. Имала синина на ръката ли? Защото Стефано я бил погалил твърде страстно. Очите ѝ били зачервени от плач? Не бил плач от болка, а от радост. Да внимавала с Микеле, че обичал да

наранява хората? Ами, казваше, само да ме докосне, и ще се подпали: аз съм тази, която наранява хората.

По този въпрос цареше неизказано съгласие открай време. Но за Джилиола вече изобщо нямаше съмнение: Лила беше магьосница и мръсница, направила беше магия на приятеля ѝ и той затова искаше да ѝ повери управлението на магазина на Пиаца деи Мартири. Дни наред отсъства от работа, ревнуваше отчаяно. После се реши да говори с Пинуча, съюзиха се и минаха в контраатака. Пинуча се зае да обработва брат си, като на няколко пъти му се развика, че на драго сърце приема да е рогоносец, а после нападна Рино, годеника си, като му заяви, че не е никакъв собственик, а е слуга на Микеле. Накрая една вечер Стефано и Рино причакаха младия Солара пред бара и когато се появи, му дръпнаха една твърде неопределена реч, чийто смисъл по същество беше: остави Лила на мира, не ѝ губи времето, има си работа. Микеле веднага схвана посланието и отвърна с леден глас:

— Какви ми ги дрънкате, бе?

— Ако не разбираш, то е, защото не искаш да разбереш.

— Не, драги ми приятели, вие сте тези, които не разбират от какво има нужда търговската ни дейност. А като не искате да разберете, тогава се налага аз да се занимавам с това.

— Тоест? — попита Стефано.

— Жена ти не е на мястото си в бакалията.

— В какъв смисъл?

— На Пиаца деи Мартири ще постигне за един месец това, което сестра ти и Джилиола няма да могат и за сто години.

— Обясни ми по-ясно.

— Лила трябва да командва, Стè. Да носи отговорност. Да създава неща. Трябва веднага да измисли нови модели обувки.

Увлякоха се в спор и накрая с хиляди уговорки се разбраха: Стефано напълно изключи възможността жена му да отиде да работи на Пиаца деи Мартири, тъй като новата бакалия бе потръгнала добре и щеше да сглупи, ако махне Лила оттам, но се нае със задачата да я накара да скицира нови модели, поне зимните. Микеле каза, че е глупаво да не поверят на Лила управлението на магазина за обувки, отложи с хладен и мъгляво заплашителен тон решението за след лятото и счете за решен въпроса със скицирането на новите модели.

— Трябва да са шик — поясни, — трябва да наблегнеш на това.

— Ще направи каквото ѝ харесва на нея, както обикновено.

— Мога да ѝ дам указания, мен ме слуша — каза Микеле.

— Няма нужда.

Минах да видя Лила малко след като бяха постигнали тази уговорка, тя самата ми разказа за нея. Идвах направо от училище, вече беше доста топло, уморена бях. Беше сама в бакалията и в първия момент ми се стори разведрена. Каза, че нямало да измисля нищо, нито един сандал, нито един чехъл.

— Ще се ядосат.

— И аз какво да направя?

— Става дума за пари, Лила.

— Вече си имат достатъчно.

Приличаше ми на обичайното ѝ инатене, такава си беше, щом някой я накараше да се концентрира върху нещо, желанието ѝ минаваше. Но скоро разбрах, че не ставаше дума за проява на характер, не беше и заради отвращението, което изпитваше към сделките на мъжа си, на Рино, на двамата Солара, вероятно подсилено от комунистическите виждания на Паскуале в разговорите ѝ с него и с Кармен. Имаше още нещо, което ми съобщи бавно и сериозно.

— Нищо не ми идва наум — каза ми.

— Ти опита ли?

— Да. Но вече не е като на дванайсет години.

От това, което разбрах, идеята за обувките се беше родила в главата ѝ веднъж, но други нямала, нови нямало да се родят. Играта беше свършила и не знаеше как да я започне наново. Дори я отблъсквала миризмата на кожа и гьон, не можела вече да направи същото като тогава. А и всичко се беше променило. Малката обуцарница на Фернандо беше погълната от новите помещения с плотове за работниците и три машини. Баща ѝ сякаш се бил смалил, дори не се карал със сина си, работел и това е. Отношенията ѝ с тях също издишали. Ако още се трогвала при вида на майка си, когато идвала в бакалията да си напълни торбите, без да плаща, все едно били още бедняшките години, и ако продължавала да прави подаръци на помалките си братя, то връзката ѝ с Рино хич я нямало. Провалена, прекъсната. Желанието да му помага и да го защитава било отслабнало. Така че липсваха мотивите, които бяха подхранили въображението ѝ с идеята за обувките, и изворът беше пресъхнал.

Преди всичко беше начин да ти докажа, заяви внезапно, че мога да изпипвам нещата, нищо че не ходех вече на училище. После нервно се изсмя и ми хвърли кос поглед, за да види реакцията ми.

Не ѝ отговорих, не можех, бях прекалено развълнувана. Така ли беше устроена Лила? Значи не беше способна на моето упорито старание? Главата ѝ раждаше мисли, обувки, написани и изречени думи, сложни планове, бесове и изобретения само за да докаже на мен нещо за себе си? И ако не гонеше тази цел, изгубваше посоката? И онова, което направи със снимката си в булчинска рокля, и него ли не би могла да повтори? Всичко ли при нея беше плод на хаотична случайност?

Усетих как дълго таеното някъде в мен болезнено напрежение ме напуска, разчувстваха ме плувналите ѝ очи и крехката ѝ усмивка. Но беше за кратко. Тя продължи да говори с огорчение, като се докосна по челото с привичния си жест:

— Винаги имам нужда да доказвам, че съм най-добрата. — И добави мрачно: — Когато отворихме това място, Стефано ми показва как се мами с кантара, и аз първо му се развиках: ама че крадец, ето как си изкарваш парите, но после не можах да устоя и му показах, че съм се научила, и веднага открих мои си начини да лъжа и му ги показах, и все нови и нови начини ми идваха наум: всичките ви мамя, мамя в кантара и в хиляди други неща, мамя квартала, Лену, нямай ми доверие, не се доверявай на това, което говоря и правя.

Почувствах се неудобно. Променяше се за секунди, и бездруго вече не знаех какво иска. Защо сега ми говореше така? Не разбирах дали го е била решила, или думите ѝ излизаха от устата, без да иска, в буен поток, в който намерението ѝ — съвсем искрено — да заздрави връзката ни беше пометено на мига от друга, също искрена нужда да отрече, че тази връзка е специална: нали виждаш, държа се със Стефано, както и с теб, с всички правя така, правя и красиви, и грозни неща, и добро, и лошо. Кръстоса дългите си, тънки ръце, обгърна ги една с друга, стисна ги силно и попита:

— Чу ли, че Джилиола била казала, че снимката се е подпалила сама?

— Това са глупости, Джилиола ти има зъб.

Изсмя се и смехът ѝ прозвуча като изщракване, сякаш нещо в нея внезапно се сгърчи.

— Усещам болка тук, зад очите, нещо като че ме натиска. Виждаш ли ги ножовете? Много са наточени, току-що ги взех от точиларя. Докато режа салам, си мисля колко кръв има в телата на хората. Ако натъпчеш нещата прекалено, се пукат. Или изпускат искри и се запалват. Доволна съм, че снимката ми в булчинска рокля се е подпалила. Трябваше да се подпали и сватбата, и магазинът, и обувките, и двамата Солара, всичко.

Осъзнах, че колкото и да се измята, да се пали и да вдига пушилка, не можеше да се измъкне: от деня на сватбата си насетне бе започнала да се чувства нещастна и чувството ѝ се стоварваше отгоре с все по-голяма сила, неконтролируемо. Стана ми мъчно за нея. Казах ѝ да се усмири, кимна ми в знак на съгласие.

— Трябва да се опиташ да се успокоиш.

— Помогни ми.

— Как?

— Бъди близо до мен.

— Аз това и правя.

— Не е вярно. Аз споделям с теб всичките си тайни, даже най-грозните, а ти нищо не ми казваш за себе си.

— Грещиш. Единственият човек, от когото нищо не крия, си ти.

Енергично заклати глава, за да отрече, и каза:

— Макар и да си по-добра от мен, макар и да знаеш повече неща, не ме оставяй.

32.

Заеха се да я убеждават, не я оставиха на мира и тя се направи, че отстъпва. Каза на Стефано, че ще скицира нови обувки, и при първа възможност го каза и на Микеле. След което извика Рино и му каза това, което той отдавна искаше да чуе от нея:

— Измисли ги ти, аз не съм в състояние. Измислете ги с татко, вие сте в занаята и знаете как. Но докато не ги пуснете в продажба и не ги продадете, не казвай на никого, че не съм ги направила аз, нито даже на Стефано.

— А ако не стават?

— Аз ще съм виновна.

— А ако стават?

— Ще кажа как стоят нещата и заслугата ще си е твоя.

На Рино идеята да излъжат много му хареса. Захвана се за работа с Фернандо, но от време на време в пълна секретност минаваше да покаже на Лила какво е измислил. Тя разглеждаше моделите и в началото си придаваше възхитен вид, отчасти защото не понасяше загрижената му физиономия, отчасти за да го разкара по-бързо. Но скоро започна да се учудва колко добри са новите обувки — хем в стила на досегашната продукция, хем обновени.

— Може пък — каза ми един ден с неочаквано весел глас — онези, първите, наистина да не съм ги измислила аз, а да са били дело на брат ми.

Изглежда, че от това много ѝ олекна. Отново изпита предишната привързаност към брат си или по-скоро усети, че е прекалила с думите: тази връзка не можеше да бъде прекъсната и никога нямаше да бъде, каквото и да направеше брат ѝ, даже от тялото му да се пръкнеше някой плъх или подивял кон, или някакво друго животно. Лъжата — предположи тя — бе спомогнала брат ѝ да престане да се притеснява, че не го бива, така че се е почувствал отново, какъвто е бил като момче, и сега осъзнаваше, че наистина си има занаят и че е добър в него. Що се отнася до Рино, той беше все по-доволен, че сестра му

толкова хвали работата му. На края на всяка консултация ѝ шепнеше на ухото, за да поиска ключовете от апартамента ѝ, и все така в пълна секретност, отиваше да прекара там един час с Пинуча.

От своя страна се постарах да ѝ покажа, че винаги ще си остана нейна приятелка, и в неделите често я канех да излезе с мен. Веднъж стигнахме чак до Панаирната палата с две мои съученички, които обаче се смутиха, когато разбраха, че е омъжена от повече от година, и се държаха, все едно съм ги заставила да излязат с майка ми — почтително и учтиво. Едната я попита колебливо:

— Имаш ли дете?

Лиля поклати отрицателно глава.

— Не се ли получава?

Лиля поклати отрицателно глава.

От този момент нататък вечерта тръгна към провал.

В средата на май я замъкнах в един културен клуб, в който се чувствах задължена да отида само защото Галиани ми беше препоръчала да чуя един учен на име Джузепе Монталенти. За пръв път присъствахме на подобно нещо: Монталенти изнасяше нещо като лекция, но не на младежи, а на възрастни, които специално бяха дошли да го слушат. Слушахме и ние от дъното на голата стая, но скоро се отегчих. Госпожата ме беше изпратила, но нея я нямаше. Пошушнах на Лиля: „Да си ходим“. Лиля обаче отказа, нямала куража да се изправи, за да не пречи на лекцията — нетипично притеснение за нея: или ненадейно се бе почувствала респектирана, или беше знак за нараснал интерес, който не искаше да си признае. Останахме до края. Монталенти говори за Дарвин, никоя от нас не знаеше кой е той. На излизане ѝ казах на шега:

— Той каза нещо, което вече знаех: че си маймуна.

Но на нея не ѝ беше до шеги.

— Това не искам да го забравям — каза.

— Че си маймуна ли?

— Че сме животни.

— Аз и ти?

— Всички.

— Но той каза, че има много различия между нас и маймуните.

— Така ли? И кои са? Че майка ми ми е продупчила ушите и затова нося обици, откакто съм родена, а пък на маймуните майките не

им дупчат ушите и не носят обици ли?

След което се закикотихме, започнахме да изброяваме разлики от този сорт, все повече и все по-абсурдни, и много се забавлявахме. Но когато се върнахме в квартала, доброто ни настроение се изпари. Срегнахме Паскуале и Ада, които се разхождаха покрай шосето, и от тях разбрахме, че Стефано издирвал Лила навсякъде и бил много разтревожен. Предложих ѝ да я придружа до тях, но ми отказа. Съгласи се обаче Паскуале и Ада да я закарат с колата.

Едва на другия ден разбрах защо я беше търсил Стефано. Не беше, защото сме закъснели. Нито пък защото му е било неприятно, че понякога жена му прекарва свободното си време с мен, а не с него. Причината беше друга. Току-що бил научил, че Пинуча често се е виждала с Рино у тях. Току-що бил научил, че двамата се прегръщали в собственото му легло и че Лила му давала ключовете. Току-що бил научил, че Пинуча е бременна. Но най-много се ядосал от това, че когато ударил шамар на сестра си заради безобразията, които е вършила с Рино, Пинуча му извикала: „Завиждаш, защото аз съм жена, а Лина не е, защото Рино знае какво да прави с жените, а ти не“. И понеже, като го видяла така разтърсен и като го изслушала — а и си спомнила за присъствието на духа, което той винаги проявяваше, когато бяха сгодени, — Лила се разсмяла. За да не я убие, Стефано отишъл да се разходи с колата. Според нея бил излязъл, за да си намери проститутка.

33.

Сватбата на Пинуча и Рино бе организирана съвсем набързо. Не следих много нещата, имахме последни уроци за учене, последни изпитвания. Отгоре на всичко се случи нещо, което ме изпълни с трепет. Галиани, която се придържаше към правилото да разчупва правилата на учителско поведение, ме покани — само мен и никого друго от училище — у тях, на събиране, което организираха децата ѝ.

Достатъчно непривично беше, че ми даваше книги и вестниците си, че ме беше осведомила за мирния поход и за онази важна лекция. Този път стигна до край: дръпна ме настрани, за да ме покани:

— Ела както искаш — каза ми, — сама или с някого, с гаджетото ти или без: важното е да дойдеш.

Ей така, дни преди края на учебната година, без да я интересува колко имам да уча, без да я интересува заетостта ми, който предизвика у мен.

Отговорих веднага с „да“, но скоро осъзнах, че няма да имам смелост да се явя. Да отида на събиране в дома на която и да е учителка вече беше немислимо, какво остава за дома на госпожа Галиани. За мен беше като да се представя в кралския дворец, да трябва да правя реверанс на кралицата и да танцувам с принцовете. Хем бях във възторг, хем се чувствах разтърсена, все едно те карат насила, все едно някой те дърпа за ръката, за да те застави да направиш нещо, което знаеш, че не ти подхожда, и ако обстоятелствата не те задължават, би избегнал на драго сърце. На Галиани сигурно изобщо не ѝ беше дошло на ума, че нямах какво да облека. В училище ходех с една безформена черна престилка; какво очакваше госпожата да има под тази престилка, дрехи и бельо като нейните ли? Не, имаше непригодност, мизерия, лошо възпитание. Имах един-единствен чифт обувки, много износени. Единствената рокля, която ми се струваше подходяща, беше роклята от сватбата на Лила, но беше топло, тя ставаше за март, а не за края на май. Пък и проблемът не беше само

какво ще облека. Щях да се чувствам самотна, не на място сред непознати младежи, чиито вкусове, начина им да разговарят едни с други и да се шегуват не познавах. Помислих дали да не помоля Алфонсо да ме придружи, винаги беше толкова мил с мен. Но — спомних си — Алфонсо ми беше съученик, а Галиани бе отправила поканата само към мен. Какво да правя? Дни наред бях парализирана от тревога, мислех да говоря с госпожата и да намеря някакво извинение. После се сетих, че мога да поискам съвет от Лила.

Както обикновено, хванах я в лош момент, под едната скула имаше синина, избледняла до жълто. Не прие добре новината.

— За какво да ходиш?

— Покани ме.

— Къде живее тая учителка?

— На булевард „Виторио Емануеле“.

— От тях вижда ли се морето?

— Не знам.

— Мъжът ѝ какво работи?

— Лекар е в болницата „Котуньо“.

— Децата ѝ още ученици ли са?

— Не знам.

— Искаш ли някоя моя рокля?

— Знаеш, че не ми стават.

— Само гърдите ти са по-големи.

— Всичко ми е по-голямо, Лила.

— Ами тогава не знам какво да ти кажа.

— Да не ходя ли?

— По-добре.

— Добре, няма да отида.

Беше видимо доволна от това решение. Взех си довиждане, излязох от бакалията и тръгнах по една улица с линеесци олеандрови храсти. Чух обаче, че ме вика, и се върнах.

— Ще дойда с теб — каза.

— Къде?

— На събирането.

— Стефано няма да те пусне.

— Ще видим. Кажи ми дали искаш да ме вземеш, или не.

— Разбира се, че искам.

Това така я зарадва, че не посмях да се опитам да променя решението ѝ. Но още докато се връщах към къщи, почувствах, че положението ми допълнително се е усложнило. Нито една от пречките да отида на събирането не беше премахната и отгоре на всичко предложението на Лила още повече ме обърка. За това си имаше сложна плетеница от причини и нямах намерение да си ги изреждам, но и да го бях направила, щях да се окажа лице в лице с противоречиви разсъждения. Опасявах се, че Стефано няма да ѝ разреши да дойде. Опасявах се, че ще ѝ разреши. Опасявах се, че ще се облече натруфено, както беше облечена, когато отидохме да говорим с двамата Солара. Опасявах се, че каквото и да си облече, красотата ѝ ще избухне като звезда и всички ще се надпреварват да се доберат до отломък от нея. Опасявах се, че ще се изразява на диалект и ще наговори разни грубиянщини, от което да стане очевидно, че училището за нея е приключило със свидетелството за начално образование. Опасявах се, че само ако отвори уста, всички ще бъдат хипнотизирани от ума ѝ и самата Галиани ще остане очарована. Опасявах се, че госпожата ще я сметне едновременно за високомерна и наивна и ще ми каже: коя е тази приятелка, спри да се виждаш с нея. Опасявах се, че ще разбере, че аз съм само нейна бледа сянка, и ще спре да се занимава с мен, за да обърне внимание на нея, ще поиска да се види с нея пак и ще я убеди да започне отново да учи.

За известно време престанах да ходя в бакалията. Надявах се Лила да забрави за събирането и когато дойде денят, аз тихомълком да отида и после да се оправдая, че не ми е казала повече нищо по въпроса. Обаче скоро дойде тя да ме потърси, нещо, което отдавна не се беше случвало. Убедила бе Стефано не само да ни закара, но и да дойде да ни вземе, и искаше да знае в колко часа трябва да бъдем в дома на госпожата.

— Какво ще си облечеш? — попитах разтревожено.

— Каквото и ти.

— Аз ще съм с риза и пола.

— Тогава и аз.

— Сигурно ли е, че Стефано ще ни закара и после ще дойде да ни вземе?

— Да.

— Как успя да го убедиш?

Направи весела гримаса и каза, че вече знае как да го обработва.

— Ако искам нещо — прошепна, все едно не искаше да се чуе и тя самата, — достатъчно е да се държа за малко като мръсница.

Точно така го каза, на диалект, и добави още груби изрази със самоирония, за да ми стане ясно колко отблъскващ ѝ се струва мъжът ѝ и колко се отвращава от самата себе си. Това ме разтревожи още повече. Трябва да ѝ кажа, мислех си, че се отказвам да ходя на събирането, че съм си променила решението. Разбира се, знаех, че зад фасадата на дисциплинираната и трудеща се от сутрин до вечер Лила има една Лила, която изобщо не беше пречупена, но сега, когато се нагърбвах с отговорността да я представя в дома на Галиани, непокорната Лила ме плашеше, струваше ми се, че е станала по-лоша именно поради отказа ѝ да се предаде. Какво щеше да стане, ако в присъствието на госпожата нещо я накара да възроптае? Какво щеше да стане, ако решеше да използва същия език, който току-що използва пред мен? Казах предпазливо:

— Там недей да говориш така, ако обичаш.

Изгледа ме с недоумение.

— Така как?

— Както сега.

Замълча за миг, после попита:

— Срам ли те е от мен?

34.

Уверих я, че не се срамувам от нея, но скрих колко ме е страх, че може да се наложи да се срамувам.

Стефано ни закара с автомобила и ни остави пред входа на госпожата. Седях отзад, те двамата отпред, и за пръв път ми направиха впечатление масивните халки на ръцете им. Докато Лила беше с пола и блуза, както обеща — нищо прекалено, дори не беше гримирана, сложила си беше само малко червило, — той се беше издокарал официално, с много злато по себе си и обилно ухаеше на крем за бръснене, като че очакваше в последния момент да му кажем: ела и ти. Не му го казахме. Аз само горещо му благодарих няколко пъти, а Лила излезе от колата, без дори да си вземе довиждане с него. Стефано си тръгна с нетърпимо свистене на гумите.

Поколебахме се дали да не използваме асансьора, но се отказахме. Никога не бяхме се качвали на асансьор, в новия блок на Лила също нямаше, и се уплашихме дали ще се справим. Галиани ми беше казала, че апартаментът ѝ е на четвъртия етаж и на вратата пише „Проф. д-р Фриджеро“, но за всеки случай проверявахме табелките на всеки етаж. Аз вървах отпред, Лила зад мен, мълчаливо, етаж след етаж. Колко хубава беше сградата, как блестяха дръжките на вратите и месинговите табелки. Сърцето ми биеше силно.

Познахме вратата веднага по силната музика, която се чуваше оттам, и глъчката. Поизгладихме полите си с ръце, аз си придърпах фустата, която все ми се набираше нагоре. Лила си пооправи косата с връхчетата на пръстите. Беше ясно, че и двете ни е страх да не излезем от образ и да заличим в миг на разсеяност сериозните маски, която си бяхме наложили. Натиснах звънеца. Почакахме, но никой не дойде да отвори. Погледнах Лила и отново натиснах звънеца, по-продължително. Бързи стъпки, вратата се отвори. Показа се едно тъмнокосо момче, нисичко, с хубаво лице и жив поглед. Изглеждаше ми горе-долу на двайсет. Казах му развълнувано, че съм ученичка на госпожа Галиани, а той дори не ме остави да довърша и възкликна:

— Елена?

— Да.

— В тази къща всички те познаваме, майка ми все си търси повод да ни измъчва, като ни чете темите ти.

Момчето се казваше Армандо; това негово изречение се оказа решаващо, неочаквано ми вдъхна сила. И до днес ми е приятно да си го спомням, застанал на прага. Беше първият човек в живота ми, който ми показва на практика колко е благотворно да се появиш в чужда, потенциално враждебна среда и да откриеш, че славата ти те е изпреварила, че не се налага да правиш нищо, за да те приемат, че вече са чували името ти, че достатъчно знаят за теб и че те, непознатите, трябва да си извоюват вниманието ти, а не ти тяхното. Както си бях свикнала да съм лишена от преимущества, това неочаквано предимство ме зареди с енергия, вдъхна ми непринуденост от самото начало. Тревогата ми се изпари, спрях да се притеснявам какво можеше да направи или да не направи Лила. Попаднала неочаквано в центъра на вниманието, дори забравих да представя Лила на Армандо, а и той, от друга страна, не даде вид да я е забелязал. Поведе ме навътре, все едно бях сама, и продължи весело да повтаря колко много майка му говорела за мен и колко ме хвалела. Последвах го, като се бранех от комплиментите. Лила затвори вратата.

Апартаментът беше голям, всички стаи бяха отворени, навсякъде светеше, таваните бяха извънредно високи и украсени със скулптурни мотиви на цветя. Най-много ме порази, че навсякъде имаше книги, имаше повече книги в този дом, отколкото в кварталната библиотека — цели стени, покрити с рафтове до тавана. И музика. И младежи, които танцуваха като луди в една широка стая с разкошно осветление. И други, които си бърбеха и пушеха. Очевидно всички учеха и бяха деца на родители, които са учили. Като Армандо: майка учителка, баща доктор хирург, който обаче тази вечер отсъстваше. Момчето ни заведе на една малка тераса — приятен хлад, открито небе, силно ухание на глицинии и рози, смесено с мириса на вермут и бадемови сладки. Видяхме града, целия в светлини, и тъмната равнина на морето. Господжата извика името ми с радост, а аз си спомних, че Лила е зад гърба ми от въпроса й:

— Твоя приятелка ли е?

Измънках нещо, дойде ми на ума, че не знам как трябва да се представят хората.

— Учителката ми. Тя се казва Лина. Учихме заедно в началното училище — казах.

Галиани изказа сърдечна похвала за дългите приятелства, важни са, като котва са — общи фрази, докато се взираше в Лила, която притеснено издаде някакви едносрични звуци и когато осъзна, че госпожата е спряла погледа си върху халката на пръста ѝ, я покри с другата ръка.

— Омъжена ли си?

— Да.

— Колкото Елена ли си на години?

— По-голяма съм с две седмици.

Галиани се огледа и попита сина си:

— Запозна ли ги с Надя?

— Не.

— Ами какво чакаш?

— Спокойно, мамо, току-що дойдоха.

Госпожата ми каза:

— Надя много държи да се запознае с теб. Този тук е разбойник, не го гледай, но тя е добро момиче, ще видиш, че ще се сприятелите, ще ти хареса.

Оставихме я да пуши сама. Установих, че Надя е по-малката сестра на Армандо: от шестнайсет години ми се пречка в краката — заяви той и се направи на свиреп, — провали ми детството. Аз отговорих на шега, че и моите по-малки братя и сестра ми създават проблеми, и със смях се обърнах към Лила за потвърждение, но тя остана сериозна и нищо не каза. Върнахме се в стаята с танците, сега беше в полумрак. Звучеше песен на Пол Анка, а може и да беше *What a Sky*^[1], кой ти помни вече. Танцуващите се притискаха един в друг — отпуснати, поклащащи се сенки. Песента свърши. Още преди някой неохотно да светне лампата, нещо се преобърна в гърдите ми, защото познах Нино Сараторе. Тъкмо палеше цигара и пламъчето подскочи към лицето му. Не го бях виждала почти от година, стори ми се по-възрастен, по-висок, по-чорлав, по-красив. В това време блесна и светлината от лампата и познах момичето, с което беше танцувал досега. Беше същата, която преди време видях пред училище, финото,

лъчисто създание, заради което тогава осъзнах колко съм лишена от блясък.

— Ето я — каза Армандо.

Надя, дъщерята на госпожа Галиани, беше тя.

[1] Песен на Нико Фиденко от филма на Франческо Мазели „Делфините“ с Томас Милън и Клаудия Кардинале. — Б.пр. ↑

35.

Колкото и странно да изглежда, това откритие не ми развали удоволствието от факта, че присъствах там, в този дом, с тези изискани хора. Обичах Нино без съмнение, никога не бях се съмнявала в това. И, разбира се, очакваше се да страдам пред поредното доказателство, че никога няма да го имам. Но не се случи. Вече знаех, че си има гадже и че тя е нещо повече от мен във всяко отношение. Новото беше, че ставаше дума за дъщерята на госпожа Галиани, израсла в този дом, сред тези книги. Осъзнах на мига, че вместо да ме нарани, това ме успокоява, оправдава избора и на двамата като нещо неизбежно, в хармония с естествения ред на нещата. Накратко, почувствах се, все едно пред очите ми се разкриваше такъв безпогрешен пример за симетрия, че можех само да му се възхищавам, без да гъкна.

Но не се приключи с това. Веднага щом каза на сестра си: „Надя, това е Елена, ученичката на мама“, момичето се въодушеви и импулсивно се хвърли да ме прегръща, като промълви:

— Елена, колко се радвам да се запозная с теб.

И без да ми даде възможност да отроня и дума, се впусна да хвали нещата, които пишех и как ги пишех, но не с ирония, като брат си, а с толкова ентузиазирани тон, че ме накара да се почувствам като в случаите, в които майка ѝ четеше някоя моя тема пред класа. Всъщност беше още по-добре, защото присъстващите, които я слушаха, бяха хората, на които най-много държах на света, Нино и Лила, и ето, можеха и двамата да се уверят, че съм обичана и уважавана в този дом.

Възприех светско поведение, на каквото не подозирах, че съм способна, завързах веднага непринуден разговор и извадих отнякъде чудесен литературен италиански, който не ми звучеше изкуствен като онзи, който използвах в училище. Разпитах Нино за пътуването му до Англия, поинтересувах се какви книги чете Надя, каква музика обича. Танцувах ту с Армандо, ту с други, без да спра, и даже успях да се справя с един рокендрол, по време на който очилата ми изхвърчаха от

носа, но не се счупиха. Фантастична вечер. По едно време видях, че Нино разменя някоя и друга дума с Лила и я кани на танц. Но тя отказа, излезе от стаята и я изгубих от поглед. Доста време мина, преди да си спомня за приятелката си. Най-напред постепенно намалихме темпото в танците, после Армандо, Нино и още двама младежи на тяхна възраст се впуснаха в оживен спор и тръгнаха заедно с Надя към терасата, за да се разхладят, а и да включат в разговора Галиани, която беше останала да пуши сама на хлад.

— Ела — каза ми Армандо и ме хвана за ръка.

— Ще извикам приятелката си — отговорих и измъкнах ръката си.

Сгорещена от танците, отидох да потърся Лила из стаите и я намерих сама пред една стена с книги.

— Ела, да идем на терасата — казах ѝ.

— За какво да ходим?

— Да се поразхладим, да поприказваме.

— Отиди ти.

— Скучно ли ти е?

— Не, разглеждам книгите.

— Видя ли колко са много?

— Да.

Усетих, че не ѝ е приятно. Защото беше пренебрегната. Заради халката на безименния пръст, помислих си. А може би на това място не признават нейната красота, повече върви тази на Надя. Или пък, макар и да има мъж, да е била бременна, да е преживяла аборт, да е измислила модели обувки и да знае как да печели пари, в този дом не знае коя е, не успява да блесне, както в квартала. А аз да. Внезапно си дадох сметка, че състоянието на безтегловност, започнало в деня на нейната сватба, е приключило. Знаех как да се държа с тези хора, с тях ми беше по-добре, отколкото с приятелите ми от квартала. Единственото притеснение ми го създаваше Лила, защото се беше уединила и се държеше настрана. Откъснах я от книгите и я помъкнах към терасата.

Докато повечето продължаваха да танцуват, около госпожата се беше оформила групичка от трима-четирима младежи и две момичета. Но говореха само момчетата, единствената жена, която се намесваше, и то с ирония, беше Галиани. Веднага ми стана ясно, че по-големите

момчета — Нино, Армандо и един на име Карло, не считаха за достойно да спорят с нея, искаше им се по-скоро да си премерят силите един с друг, за тях нейната задача беше само авторитетно да присъди победния трофей. Армандо полемизираше с майка си, но фактически се обръщаше към Нино. Карло се присъединяваше към позициите на госпожата, но в спора с останалите двама се стараяше да разграничи доводите си от нейните. А Нино отговаряше в любезно несъгласие с Галиани, в пререкание с Армандо и в пререкание с Карло. Заслушах се, очарована. Думите им бяха като цветни пъпки и или разцъфваха в главата ми в повече или по-малко познати цветя и тогава се палех и маркирах участие, или си оставах непознати за мен форми и тогава се отдръпвах, за да прикрия невежеството си. Във втория случай обаче се изнервах: не знам за какво говорят, този не го знам кой е, не разбирам. Бяха звуци без смисъл, показваха ми, че светът на личностите, фактите, идеите беше безкраен и нощното четене не е било достатъчно, трябваше още да се постарая, за да мога да кажа на Нино, на Галиани, на Карло, на Армандо: да, разбирам, да, знам. Заплаха за цялата планета. Ядрена война. Колониализъм, неоколониализъм, *rieds-noirs*^[1] и OAS^[2], Фронт за национално освобождение. Зверски кланета. Голизъм, фашизъм. France, Armée, Grandeur, Honneur^[3]. Сартр е песимист, но разчита на работническата маса комунисти в Париж. Упадъкът на Франция, упадъкът на Италия. Отварянето наляво. Сарагат, Нени. Фанфани в Лондон, Макмилън.

Конгресът на християндемократите в нашия град. Фанфаните, Моро, левите християндемократи. Социалистите попаднаха в зейналата паст на властта. Ние, комунистите, с нашия пролетариат и нашите депутати, сме тези, които ще прокарат левоцентристките закони. Ако стане така, марксистко-ленинска партия ще означава социалдемократия. Видяхте ли как се държа Леоне на откриването на академичната учебна година? Армандо клатеше глава с отвращение: светът няма да се промени с планиране, нужна е кръв, нужно е насилие. Нино му отговаряше спокойно: планирането е необходим похват. Говореха разпалено, Галиани ги държеше под око. Колко неща знаеха, разпределяха си властта над цялата планета. По едно време Нино спомена Америка с добро чувство, произнесе някои думи на английски като същински англичанин. Забелязах, че за една година гласът му беше укрепнал, беше станал плътен, леко дрезгав, пък и

изказът му не беше вече толкова скован, както когато разговаряхме на сватбата на Лила, а и после в училище. Спомена също Бейрут, все едно е бил там, и Данило Долчи, Мартин Лутър Кинг, Бертран Ръсел. Изказа се положително за една организация, която нарече Световна бригада за мир, и обори Армандо, който говореше за нея със сарказъм. После се разпали и повиши тон. Ах, колко беше хубав. Каза, че светът притежава техническия капацитет да изличи от лицето на земята колониализма, глада, войната. Слушах го с нарастващо вълнение и макар че губех нишката поради хилядите неща, за които си нямах идея — какво означаваха голизмът, ОАС, социалдемокрацията, отварянето наляво; кои са Данило Долчи, Бертран Ръсел, алжирските французи и фанфанистите; какво се беше случило в Бейрут, в Алжир — почувствах нуждата, както и преди време, да се грижа за него, да го прилаская, да го защитавам, да го подкрепям във всичко, което ще направи през живота си. Беше единственият момент от вечерта, в който изпитах завист към Надя, застанала до него като второстепенно, но сияйно божество. След което се чух да произнасям изречения, сякаш не аз бях взела това решение, а някой друг, по-сигурен, по-информиран бе решил да говори чрез моята уста. Взех думата, без да знам какво ще кажа, но докато слушах момчетата, в главата ми се бяха появили откъслечни фрази, прочетени в книгите и вестниците на Галиани, и срамежливостта ми отстъпи пред желанието да се изкажа, да заявя, че и аз присъствам. Използвах високия езиков стил, на който се бях упражнявала при преводите от гръцки и латински. Заех страната на Нино. Казах, че не искам да живея в свят, в който се води отново война. Ние, казах, не трябва да повтаряме грешките на поколенията преди нас. Днес войната трябва да се води срещу атомните оръжия, срещу самата война. Ако позволим да бъдат използвани тези оръжия, ще бъдем всички още по-виновни от нацистите. Ех, така се развълнувах, докато говорех, че усетих как очите ми се насълзяват. Заключих, че светът има спешна нужда от промяна, че твърде много са тираните, които държат народите в робство. Но промяната трябваше да се осъществи в мир.

Не знам дали всички бяха съгласни. Стори ми се, че Армандо не одобрява, а едно русо момиче, чието име не знаех, ми хвърли насмешлив поглед. Но още докато говорех, Нино кимаше в знак на съгласие. А Галиани, която взе думата веднага след мен, на два пъти ме

цитира и беше вълнуващо да чуя: „както правилно каза Елена“. Но най-хубавото нещо направи Надя. Отлепи се от Нино и дойде да ми прошепне на ухото: „Колко те бива, колко си смела“. Лила, която стоеше до мен, не продума. Но още докато госпожата говореше, ме побутна и прошушна на диалект:

— Умирам за сън, ще попиташ ли къде е телефонът, за да се обадя на Стефано?

[1] От френски, букв. „черни крака“ — название с неуточнена етимология, използвано за родените в Алжир французи до обявяването на независимостта на страната през 1962 г. и за останалите да живеят там и след това. — Б.пр. ↑

[2] Organisation de l'Armée secrete (фр.): френска паравоенна терористична организация, обявила се против независимостта на Алжир. — Б.пр. ↑

[3] Франция, армия, величие, чест (фр.). — Б.пр. ↑

36.

Впоследствие научих от тетрадките ѝ колко болезнена е била за нея тази вечер. Признаваше, че тя сама е поискала да дойде с мен. Признаваше, че си е представяла как поне за една вечер ще се освободи от бакалията и ще ѝ бъде хубаво с мен, ще влезе в моя внезапно разширен свят, ще се запознае с госпожа Галиани и ще разговаря с нея. Признаваше, че си е мислела, че няма начин да се изложи. Признаваше, че е била сигурна, че младежите ще я харесат, винаги я харесваха. Обаче от самото начало се беше почувствала непохватна, лишена от глас, от поведение, от красота. Изброяваше подробности: дори когато сме се намирали една до друга, всички се обръщали само към мен, носели ми сладки, носели ми нещо за пиене, и никой не си направил труда да се погрижи за нея; Армандо ми показал семейна картина от седемнайсети век и ми говорил за нея петнайсет минути, а нея сметнал за неспособна да разбере. Не я искали. Изобщо нямали желание да разберат какъв човек е. Тази вечер за пръв път ѝ станало ясно, че нейният живот завинаги ще бъде Стефано, бакалиите, сватбата на брат ѝ и Пинуча, приказките с Паскуале и Кармен, подмолната война с двамата Солара. Беше написала това — имаше и още — може би същата нощ или на сутринта в магазина. През цялата вечер там се бе чувствала напълно изгубена.

Но докато се връщаме към квартала с колата, не отвори и дума за това как се е почувствала, само стана лоша, ехидна. Започна още щом се настанихме в автомобила и мъжът ѝ мрачно попита дали сме се забавлявали. Оставих я да отговори, аз бях зашеметена от усилието, от възбудата, от удовлетворението. И тогава тя полека започна да ми причинява болка. Каза на диалект, че никога не ѝ е било толкова скучно през целия ѝ живот. По-добре да бяхме отишли на кино, съжали пред мъжа си и — нещо нетипично, очевидно направено само за да ме нарани и да ми напомни: нали виждаш, за добро или за лошо, аз поне си имам мъж, а ти не, девствена си, всичко знаеш, но това не

знаеш какво е — го погали по ръката, която той държеше на скоростния лост. И телевизия да бяхме гледали, каза, щеше да е по-добре, отколкото да си прекарам вечерта с тия отвратителни хора. Едно нещо няма у тях, нито един предмет, една картина, която да са спечелили сами. Мебелите са отпреди сто години. Къщата е поне на триста години. Книгите да, някои са нови, но други са много стари, целите са в прах, кой знае откога не са разлиствани, остарели писания за закони, история, наука, политика. В тая къща са чели и учили бащите, дядовците, прадедовците. Повече от сто години са били най-малкото адвокати, лекари, учители. Затова всичките говорят така, затова се обличат и ядат, и се движат така и онака. Така правят, защото така са се родили. Обаче в главата им няма и една мисъл, която да е тяхна, която сами са се помъчили да им дойде в главата. Знаят всичко и нищо не знаят. Целуна мъжа си по врата, пооправи косата му с върха на пръстите си. Ако беше се качил, Стè, щеше да видиш папагали, които само повтарят: ко-ко-ко. Не се разбираше и дума от това, което говореха, и не се разбираха и те самите един друг. Ти знаеш ли какво е ОАС, знаеш ли какво е отварянето наляво? Следващия път не ме води мен, Лену, заведи Паскуале, да видиш как ще ги постави на място като две и две четири. Шимпанзета, които пикаят и серат в клозета, вместо на земята, и затова се правят на много важни и претендират, че знаят какво става в Китай и в Албания, и какво става във Франция или в Катанга. Ти също, Лена, да те предупредя: внимавай, превръщаш се в папагал на папагалите. Обърна се към мъжа си през смях. Трябваше да я чуеш, каза му. Извади едно гласче, чурулик-чурулик. Ще покажеш ли на Стефано, да чуе как говориш с ония? Ти и синът на Сараторе, еднакви. Световната бригада за мир; нямаме технически капацитет; гладът, войната. Ама ти наистина ли толкова се бъртиш в училище, за да можеш да говориш за нещата като него? Решението на задачата е в изграждането на мира. Браво. Помниш ли как ги решаваше той задачите, синът на Сараторе? А, помниш, нали, обаче го слушаш? И ти ли искаш да си като някоя марионетка от квартала, която се прави на нещо си, за да бъде приета в къщата на тия хора? Нас да ни оставите в лайната, да си трошим главите сами, докато вие продължавате: ко-ко-ко, гладът, войната, работническата класа, мирът?

Толкова беше злобна през целия път от булевард „Виторио Емануеле“ до нас, че аз направо онемях; усетих как отровата ѝ

превръща преживяването, този според мен важен момент в живота ми, в погрешна стъпка, която ме е накарала да изглеждам жалка. Напрегнах сили да не ѝ вярвам. Почувствах я като враг, способен на всичко. Биваше я да запали в гърдите огъня на разрухата и да направи така, че свестните хора да се опарят от собствения си устрем. Прави бяха Джилиола и Пинуча, в онази снимка се криеше самата тя, способна да пламне като дявола. Възненавидях я, дори Стефано го забеляза и когато спря пред входната врата и ме пусна да сляза от неговата страна, каза помирително:

— Чао, Лену, лека нощ, Лина се шегува.

Аз промълвих:

— Чао — и си тръгнах.

Колата вече беше потеглила, когато усетих, че Ли́ла ме гледа; преправи си тембъра, за да заприлича на гласа, с който според нея се перчех в дома на Галиани, и извика:

— Чао, ей! Чао!

37.

Онази вечер започна дългият, мъчителен период, завършил с първото ни скъсване и с продължителна раздяла.

Едвам се съвзех. И преди бе имало хиляди поводи за напрежение, непрекъснато излизаха наяве нейната неудовлетвореност и едновременно с това манията ѝ за надмощие. Но никога, никога, никога не се бе стремил така целенасочено да ме унижи. Престанах да ходя до бакалията. Въпреки че ми беше платила учебниците, въпреки че имахме облог, не отидох да ѝ съобщя, че съм преминала с осмици по всичко и две деветки. Веднага щом свърши учебната година, започнах работа в една книжарница на Виа Медзоканоне и изчезнах от квартала, без да ѝ се обадя. Споменът от саркастичния ѝ тон в онази вечер, вместо да избледнее, се засили неимоверно, горчивината от обидата също. Струваше ми се, че нищо не може да оправдае постъпката ѝ. Изобщо не ми хрумна, както винаги ставаше в други случаи, че е изпитала нужда да ме унижи, за да приеме по-леко собственото си унижение.

Това, което ме улесни в отдръпването ми от нея, беше, че скоро получих потвърждение колко добре съм се представила на събирането. Веднъж се шляех по Виа Медзоканоне през обедната почивка, когато чух някой да ме вика. Беше Армандо, отиваше на изпит. Оказа се, че учи медицина и изпитът бил труден, но въпреки това, преди да се отпрати към „Сан Доменико Маджоре“, се спря да си говори с мен, обсипа ме с комплименти и отново поде на политически теми. Привечер дори мина през книжарницата, радостен, че е взел изпита с двайсет и осем. Поиска ми телефонния номер, отговорих му, че нямам телефон; попита ме искам ли да се разходим заедно следващата неделя, отговорих му, че в неделя трябва да помагам на мама у дома. Заговори за Латинска Америка, имал намерение да замине за там, след като се дипломира, за да лекува бедните и да ги агитира да се вдигнат на оръжие срещу потисниците, и така се увлече, че се наложи да го отпратя, преди собственикът да се ядоса. Накратко, доволна бях,

защото беше очевидно, че ме е харесал, и се държах любезно, без да съм склонна да приемам покани. И все пак думите на Лила си бяха свършили работата. Чувствах се лошо облечена, несресана, изкуствена в говора, невежа. Освен това, понеже учебната година беше приключила и не се виждах с госпожа Галиани, навикът да чета вестници също изтъня, пък и парите трябваха за друго, така че не продължих да си ги купувам от джоба си. Поради което Неапол, Италия, светът бързо се превърнаха, отново, в мъгляв терен, на който трудно се ориентирах. Армандо говореше, аз кимах утвърдително с глава, но почти нищо не разбирах от казаното.

На следващия ден имаше нова изненада. Докато метях пода на книжарницата, пред мен изникнаха Нино и Надя. Бяха научили от Армандо, че работя там, и бяха дошли специално да ми се обадят. Предложиха ми да отида с тях на кино следващата неделя. Наложих да им отговоря, както бях отговорила на Армандо: няма как, през цялата седмица работя и в почивния ден майка ми и баща ми искат да съм си у дома.

— А из квартала можеш ли да се разходиш?

— Това да.

— Тогава ние ще дойдем при теб.

Тъй като собственикът ме извика с по-нетърпелив от друг път тон — беше около шейсетгодишен мъж, кожата на лицето му изглеждаше мръсна, беше сприхав и с безсрамен поглед, — двамата си тръгнаха веднага.

В късната утрин на следващата неделя чух, че ме викат от двора, и познах гласа на Нино. Показах се, беше сам. Опитах се да добия представителен вид за няколко минути и без дори да предупредя майка си, щастлива и тревожна едновременно, изтичах долу. Когато го видях пред мен, останах без дъх. „Имам само десет минути“, казах му на пресекулки, така че не отидохме да се разходим покрай шосето, а останахме да се размотаваме между кооперацияките. Как така беше дошъл без Надя? Защо беше стигнал чак до тук, ако тя не можеше? Отговори ми на тези въпроси, без да му ги задам. Надя трябвало да си остане въщи, защото имали някакви роднини на баща ѝ на гости. Той дошъл чак до тук, за да види отново квартала, но и да ми донесе нещо за четене, последния брой на едно списание, което се казваше „Южни хроники“. Подаде ми го намусено, благодарих му, а той започна

несвързано да хули списанието, дотам, че се запитах защо е решил да ми го даде.

— Повърхностно е — каза, и добави със смях: — Като Галиани и Армандо.

После отново стана сериозен и заговори с тон, който ми приличаше на тона на възрастен човек. Каза, че много дължи на нашата учителка, че без нея годините в лицеза щели да бъдат загуба на време, но че трябвало да се внимава, да бъде държана на разстояние.

— Най-големият ѝ недостатък — подчерта — е, че не може да си представи, че някой може да мисли различно от нея. Взemi от нея всичко, което може да ти даде, но после върви по твоя си път.

После се върна на списанието, каза, че в него пишела и Галиани, и изведнъж, без връзка, заговори за Лила:

— След това може да го дадеш и на нея да го прочете.

Не му казах, че Лила вече нищо не чете, че сега е госпожа Карачи, че от детството си беше запазила само лошотията. Измъкнах се, като попитах за Надя и той ми каза, че щяла да ходи на дълго пътешествие със семейството си, с кола до Норвегия, а после щяла да прекара остатъка от лятото в Анакапри^[1], където семейството на баща ѝ имало вила.

— Ще отидеш ли да я видиш?

— Един-два пъти, имам да уча.

— Майка ти добре ли е?

— Много. Тази година ще ходи пак в Барано, сдобрила се е с хазайката.

— Ти с родителите си ли ще прекараш ваканцията?

— Аз? С баща ми? Абсурд. Ще бъда на Иския и аз, но отделно.

— Къде ще бъдеш?

— Имам един приятел с къща във Форио, родителите му я оставят за цялото лято и ще отидем там да учим. А ти?

— Ще работя в книжарницата до септември.

— И в средата на август^[2] ли?

— Не, тогава не.

Усмихна се:

— Тогава ела във Форио, къщата е голяма, може би и Надя ще дойде за два-три дни.

Усмихнах се, развълнувана. Във Форио? На Иския? В къща без възрастни? Помнеше ли плажа Маронти? Помнеше ли, че там се целунахме? Казах му, че трябва да се прибирам.

— Ще намина пак — обеща ми, — искам да знам какво мислиш за списанието. — Добави тихо, с ръце, пъхнати в джобовете: — Харесва ми да си говоря с теб.

Колко много се разприказва, наистина. Почувствах се горда, изпитах някакъв трепет, че с мен му е било добре. Прошепнах: „И на мен“, макар почти нищо да не бях казала, и щях да си вляза обратно във входа, когато се случи нещо, което притесни и двамата ни. Един вик разцепи неделната тишина на двора — видях Мелина на прозореца, опитваше се да привлече вниманието ни и размахваше ръце. Когато Нино се обърна да погледне, недоумяващ, Мелина нададе още по-силен вик, смесица от въодушевление и мъка. Извика: „Донато“.

— Коя е? — попита Нино.

— Мелина — отговорих, — помниш ли я?

Той сбърчи вежди смутено.

— На мен ли вика?

— Не знам.

— Казва „Донато“.

— Да.

Обърна се още веднъж да погледне към прозореца, от който се беше надвесила вдовицата и продължаваше да вика това име.

— Мислиш ли, че приличам на баща си?

— Не.

— Сигурна ли си?

— Да.

Нервно каза:

— Тръгвам.

— По-добре.

Отдалечи се с бърза крачка и приведени рамене, докато Мелина го викаше все по-силно, все по-разстроена: „Донато, Донато, Донато“.

Хукнах и аз към къщи и се прибрах със силно разтуптяно сърце и хиляди заплетени мисли. Нямаше нито една прилика между Нино и Сараторе: нито в стойката, нито в лице, нито в държанието, в гласа или в погледа. Нино беше като екзотичен, сладък плод. Колко чаровен беше с тази дълга, разрошена коса. Колко различен беше от всякаква позната

форма на мъжественост: в Неапол никой не приличаше на него. И ме уважаваше, макар че аз тепърва щях да бъда в трети клас на лицей, а той учеше в университета. Беше стигнал чак до квартала в неделя. Беше загрижен за мен, дошъл бе да ме предупреди. Обясни ми, че Галиани е голяма работа, но и тя си има недостатъци, и също така ми донесе списанието, убеден, че съм способна да го разбера и да го обсъждам, и дори стигна дотам да ме покани на остров Иския, във Форио, за почивните дни в средата на август. Нещо неизпълнимо, не беше реална покана, много добре знаеше, че родителите ми не са като родителите на Надя и няма да ме пуснат, и все пак ме покани, за да чуя, наред с изговорените думи, и други, неизговорени, като: държа да те видя, колко бих се радвал да се върнем пак към нашите разговори на пристанището и на плажа Маронти. Да, да, чух се да викам вътрешно, и на мен би ми харесало, ще дойда при теб, през август ще избягам от къщи, да става каквото ще.

Скрих списанието между учебниците си. Но вечерта, щом си легнах, погледнах съдържанието и подскочих. Имаше статия от Нино. Негова статия в това издание с толкова сериозен вид, почти книга, а не някакво сиво, блудкаво училищно списанийце като онова, в което преди две години ми беше предложил да публикувам разказа си за случката със свещеника, а важни страници, написани за големи хора от големи хора. Обаче ето го, Антонио Сараторе, с име и презиме. И аз го познавах. И беше само с две години по-голям от мен.

Прочетох, разбрах съвсем малко, препрочетох. В статията се говореше за Програмиране с главна буква, за Планиране с главна буква, беше много сложно написана. Но беше част от неговата интелигентност, част от неговата личност, която, без да се хвали, без да се издава, бе подарил на мен.

На мен.

Просълзих се и оставих списанието чак късно през нощта. Да кажа на Лила ли? Да ѝ го дам да чете? Не, беше си за мен. С нея не исках повече да имам истински отношения, само чао и общи фрази. Не ме ценеше. А други ме ценяха: Армандо, Надя, Нино. Те бяха приятелите ми, с тях трябваше да споделям. Веднага видяха в мен това, което тя отказа да види. Защото гледаше с очите на квартала. Беше способна да гледа само като Мелина, която, в плен на лудостта си, виждаше в Нино Донато, взела бе младежа за бившия си любовник.

[1] Едно от населените места на остров Капри. — Б.пр. ↑

[2] 15 август, Възнесение Богородично, е официален почивен ден в Италия. — Б.пр. ↑

38.

Отначало не исках да ходя на сватбата на Пинуча и Рино, но Пинуча лично дойде да ми донесе поканата, и понеже се отнесе към мен с подчертана сърдечност, даже ми поиска съвет за много неща, не можах да ѝ откажа, макар че не покани родителите ми, сестра ми и братята ми. Не е мое решение, оправда се, а на Стефано. Брат ѝ не само ѝ отказал да ѝ даде от семейните пари, за да си купи апартамент (казал ѝ, че след направените инвестиции в обувките и в бакалията бил останал на сухо), ами понеже той плащал булчинската рокля, фотографските услуги и (най-вече) почерпката, лично бил зачеркнал половината квартал от списъка с поканените. Непростимо поведение, Рино се чувствал още по-неудобно и от нея. Годеникът ѝ искал пищна сватба като тази на сестра му и също като нея искал нов апартамент с изглед към железопътната линия. Но, макар и вече да беше собственик на обуцарско ателие, не можел да си го позволи, ако разчита само на собствените си сили, пък и какъвто си бил прахосник, току-що си бил купил фиат 1100 и нямал нищо спестено. Затова, след много умване, били решили да отидат да живеят в стария апартамент на дон Акиле, като изместят Мария от спалнята. Имали намерение да спестяват с всички сили и скоро да си купят апартамент, по-хубав от този на Стефано и Лиля. Брат ми е гадняр, каза ми в заключение Пинуча с омраза в гласа: за жена си харчи, без да се замисли, а за сестра си пари няма.

Избегнах всякакъв коментар. Отидох на сватбата заедно с Мариза и Алфонсо, който, изглежда, все повече живееше в очакване на такива светски събития, за да се преобрази от съученика, с когото седяхме на един чин, в младеж с изискан вид и обноски, с черна коса и бузи, покрити от плътното тъмносиньо на брадата, със замечтани очи и костюм, който не висеше по него, както ставаше с другите мъже, а подчертаваше тънкото му, гъвкаво тяло.

С надеждата, че Нино ще дойде със сестра си, бях разучила из основи статията му и цялото списание „Южни хроники“. Но кавалерът

на Мариза вече беше Алфонсо, той я взимаше от тях, той я връщаше обратно, и Нино не се появи. Останах залепена за тях двамата, не исках да се окажа лице в лице с Лила.

Мернах я в църквата, на първия ред, между Стефано и Мария, беше най-красивата, нямаше как погледът да не се спре на нея. По-късно, на сватбения обяд в същия ресторант на Виа Орацио, в който се състоя и нейният преди малко повече от година, се разминахме само веднъж и разменихме предпазливи реплики. След което се оказах на една крайна маса с Алфонсо, Мариза и едно русо момче на около тринайсет години; тя и Стефано седнаха на масата на младоженците заедно с по-важните гости. Колко неща се бяха променили за кратко време. Нямаше го Антонио, нямаше го и Енцо, и двамата още бяха войници. Кармен и Ада, като продавачки в бакалиите, бяха поканени, а Паскуале не, а може би беше предпочел да не идва, за да не се омеша с тези, които, според приказките му в пицарията — къде на шега, къде на сериозно, — планираше собственоръчно да убие. Нямаше я и майка му, Джузепина Пелузо, нямаше я Мелина и децата ѝ. Затова пък семействата Карачи, Черуло и Солара, партньори в бизнеса на равни начала, седяха всички на масата на младоженците заедно с роднините от Флоренция, тоест търговеца на метали и жена му. Видях, че Лила разговаря с Микеле и се смее пресилено. От време на време поглеждаше към мен, но аз отклонявах поглед със смесица от неприязън и болка. Колко се смееше само, прекаляваше. Сетих се за майка ми. По същия просташки начин като нея олицетворяваше омъжената жена и говореше на тежък диалект. Задържах върху себе си цялото внимание на Микеле, въпреки че до него беше седнала годеницата му, Джилиола, бледа и бясна, че я пренебрегва. Само Марчело от време на време си говореше с бъдещата си снаха, за да я успокои. Лила възнамеряваше да прекали и с поведението си да оскърби всички ни. Забелязах, че Нунция и Фернандо също хвърляха към дъщеря си продължителни, загрижени погледи.

Денят напредваше спокойно, като изключим две случки без видими последствия. Да видим първата. Между поканените беше и Джино, синът на аптекаря, защото наскоро се беше хванал с една втора братовчедка на Карачи, слабо момиче с кестенява коса, прилепнала към главата, и виолетови кръгове под очите. С времето бе станал още по-неприятен, не можех да си простя, че съм му била гадже като малка.

Злобен си беше и злобен си остана, отгоре на това в момента имаше причина да бъде още по-язвителен, защото отново не му достигаше успех да завърши годината. На мен отдавна не ми казваше дори чао, но не оставяше на мира Алфонсо и ту му се правеше на приятел, ту го подиграваше с обиди на сексуална основа. В този случай, може би от завист (Алфонсо завърши годината със средна оценка седем, а и беше дошъл с Мариза, хубавка и с невероятно живи очи), се държа по особено непоносим начин. Както споменах, на нашата маса седеше едно русо, много срамежливо момче. Беше син на един роднина на Нунция, емигрант в Германия, женен за германка. Аз бях твърде нервна, за да обърна внимание на момчето, но и Алфонсо, и Мариза се постараха то да се чувства добре. Особено Алфонсо: подхвана оживен разговор с него, грижеше се да не го подминават сервитьорите и дори го заведе на терасата да му покаже морето. Точно когато двамата се върнаха на масата, като си разменяха шеги, Джино остави приятелката си, която се опита да го задържи със смях, и дойде да седне при нас. Обърна се тихо към момчето, като сочеше Алфонсо:

— Внимавай с тоя, че е педал, сега те заведе до терасата, ама следващия път ще те заведе до кенефа.

Алфонсо пламна, но не реагира, усмихна се безпомощно и остана без думи. Мариза беше тази, която се ядоса.

— Как си позволяваш?

— Позволявам си, защото знам.

— Я да чуя какво знаеш.

— Сигурна ли си? Защото ще взема да ти кажа.

— Е, кажи.

— Братът на приятелката ми веднъж бил на гости на Карачи и трябвало да спи в едно легло с този тук.

— Е, и?

— Той го опипал.

— Кой той?

— Той.

— Къде е приятелката ти?

— Ето я там.

— Кажи на тая тъпачка, че аз мога да докажа, че Алфонсо си пада по жените, но не знам дали тя може да каже същото за теб.

При тези думи се обърна към приятеля си и го целуна в устата: така настървено го целуна, и то пред всички, както аз никога не бих имала смелостта да направя на публично място.

Лиля, която продължаваше да гледа към нас, все едно ме надзирава, първа забеляза целувката и изръкопляска със спонтанно въодушевление. Изръкопляска и Микеле със смях, а Стефано отправи нецензурно поздравление към брат си, подсилено на мига от търговеца на метали. Заредиха се шеги и закачки, но Мариза запази самообладание. И като стисна ръката на Алфонсо толкова силно, че кокалчетата ѝ побеляха, просъска на Джино, който бе наблюдавал целувката с тъп израз на лицето:

— Сега се разкарай оттука, да не ти зашия един шамар.

Синът на аптекаря стана, без да каже и дума, и се върна на масата си, където приятелката му зашепна ожесточено на ухото. Мариза хвърли един последен презрителен поглед към двамата.

От този момент мнението ми за нея се промени. Възхитих се на куража ѝ, на решителността ѝ да отстоява любовта си, на сериозността, с която приемаше връзката си с Алфонсо. Ето още един човек, когото съм пренебрегвала, помислих си със съжаление, и съм грешала. Колко заслепена съм била поради моята зависимост от Лилия. Как фриволно изръкопляска тя преди малко, напълно в синхрон с дебелашкото веселие на Микеле, на Стефано и на онзи с металите.

Главно действащо лице във втората случка беше именно Лилия. Вече бяхме към края на празненството. Станах, за да отида до тоалетната, и когато минавах покрай масата на младоженците, чух жената на търговеца на метали да се смее силно. Обърнах се. Пинуча стоеше права и се опитваше да се защити, защото жената ѝ повдигаше насила булчинската рокля, за да оголи яките ѝ, пълни крака, и говореше на Стефано:

— Виж какви бедра има сестра ти, виж ѝ задника и корема. На вас, днешните мъже, ви харесват жени, дето приличат на дръжката на четка за клозет, ама ей тия, като нашата Пинуча, Господ ги е направил да ви раждат деца.

Лилия, която в този момент поднасяше към устата си чашата с вино, без да се замисли нито миг, ѝ лисна виното в лицето и върху роклята от шантунг. Както обикновено, помислих си веднага, смята, че всичко може да си позволи, ето сега ще стане страшно. Измъкнах се

към тоалетната, затворих се вътре и останах възможно най-дълго. Не исках да гледам как Лиля беснее, не исках да я чувам. Исках да остана вън от това, страх ме беше, че ще се окажа въввлечена в поредното ѝ изпитание и че ще се почувствам длъжна, по стар навик, да застана на нейна страна. Когато излязох обаче, всичко беше спокойно. Стефано си бърбеше с търговеца на метали и с жена му, изпъчена в лекъосаната си рокля. Оркестърът свиреше, двойките танцуваха. Само Лиля я нямаше. Видях я през стъклените врати на терасата. Гледаше морето.

39.

Изкуших се да отида при нея, но веднага се отказах. Сигурно беше много нервна и щеше да се държи зле с мен, което допълнително щеше да влоши нещата между нас. Реших да се върна на нашата маса, обаче до мен изникна Фернандо, баща ѝ, и срамежливо ме попита дали искам да танцуваме.

Не посмях да откажа, изтанцувахме мълчаливо един валс. Поведете ме уверено из залата между подпийналите двойки, като стискаше прекалено силно ръката ми със своята потна ръка. Сигурно му беше заръчано от жена му да ми каже нещо важно, но той не набра смелост. Чак на края на танца измърмори, като изненадващо се обърна към мен на „вие“:

— Ако не ви притеснява много, поговорете малко с Лина, майка ѝ се тревожи. — И добави свъсено: — Когато имате нужда от обувки, отбийте се при мен, не се стеснявайте — и бързо се върна на масата им.

Това, че ми предложи нещо като възнаграждение, в случай че реша да отделя време за Лила, ме изпълни с подозрение. Помолих Алфонсо и Мариза да си тръгнем и те се съгласиха на драго сърце. Докато излизахме от ресторанта, усещах погледа на Нунция върху мен.

През следващите дни имах повод за разочарование. Представяла си бях, че да работя в книжарница, означава да имам много книги на разположение и време да ги чета, но не бях познала. Собственикът се държеше с мен като със слугиня, не понасяше да ме вижда неподвижна дори за миг: възлагаше ми да разтоварвам кашони, да ги трупам един върху друг, да изваждам книгите от тях, да подреждам новите и да препреждам старите, след като избърша прахта от тях, и ме караше да снова нагоре-надолу по една сгъваема стълба само за да ми гледа под полата. Отгоре на това Армандо, който ми се беше сторил така приятелски настроен след първата ни среща, повече не се отби. И за капак, Нино също не се появи повече, нито с Надя, нито без нея. Толкова ли краткотраен беше интересът им към мен? Започнах да се

чувствам самотна и отегчена. Изтощаваха ме жегата и умората, а и отвращението ми от зяпането и неприличните намеци на собственика. Часовете се точеха бавно. Какво правех в тази пещера без светлина, докато по тротоара минаваха момчета и момичета, запътили се към тайнствената сграда на университета, в която беше почти сигурно, че никога няма да вляза? Къде беше Нино? Дали вече беше заминал за Иския да учи? Беше ми оставил списанието със статията си и аз ги бях разучила, все едно ще ме изпитват, но щеше ли той да се върне някога да ме изпита? Къде бях сгрещила? Да не би да съм се показала недружелюбна? И да очаква аз да го потърся, затова да не ме търси той? Дали не трябваше да говоря с Алфонсо, да се свържа с Мариза и да я питам за брат ѝ? И защо? Нино си имаше приятелка, Надя: какъв смисъл имаше да питам сестра му къде е и какво прави. Щях да изглеждам нелепо.

Ден след ден начинът, по който се възприемах след събирането, така неочакван и завладяващ, губеше силата си и се чувствах все по-обезсърчена. Да ставам рано, да хуквам към Виа Медзоканоне, да се трепя цял ден, да се прибирам вкъщи уморена с хилядите думи, научени в училище, сбутани в главата ми и неизползваеми. Затъжих се не само при спомена за разговорите с Нино, но и при мисълта за летата в „Сий Гарден“ с дъщерите на книжарката и с Антонио. Колко глупаво завърши връзката ни, той беше единственият човек, който някога ме е обичал, други нямаше да има. Вечер в леглото си спомнях мириса на кожата му, срещите ни при блатата, целувките и натискането в бившата консервна фабрика.

Бях отдадена на такива тъжни мисли, когато веднъж след вечеря ме извикаха Кармен, Ада и Паскуале; той беше с бинтована ръка, защото беше пострадал по време на работа. Купихме си сладолед и отидохме да го изядем в градинката. Кармен ме попита без предисловие и доста рязко защо съм престанала да се отбивам в бакалията. Отговорих ѝ, че работя на Виа Медзоканоне и нямам време. Ада подхвърли студено, че ако държиш на някого, винаги ще намериш време, но щом така съм устроена, какво да се прави. Попитах:

— Устроена в какъв смисъл?

Отговори ми:

— Неспособна на чувства, достатъчно е да си спомни човек как се държа с брат ми.

Реагирах остро и ѝ напомних, че брат ѝ беше този, който ме остави, а тя отвърна:

— Да бе, разправяй го на някой друг, някои знаят как да скъсат, пък някои знаят как да предизвикат другия да го направи.

Нещо, с което Кармен се съгласи.

— Те и приятелствата — каза, — изглежда, че приключват по вина на единия, а после се оказва, че бил виновен другият.

Тогавя се подразних и им заявих:

— Вижте какво, ако ние се с Лина сме се отчуждили, не е по моя вина.

Тук се намеси Паскуале с думите:

— Лену, не е важно по чия вина е, важното е, че трябва да бъдем до нея.

Напомни за случая с болните си зъби и как тя му помогна тогава, за това, че продължава да дава скришно допълнителни пари на Кармен и че праща пари даже на Антонио, който, колкото и аз да не съм можела и да не съм искала да знам, никак не бил добре в казармата. Предпазливо попитах какво се случва с бившия ми приятел и ми разказаха с различен тон, кой по-нападателен, кой по-малко, че е получил нервен срив и бил зле, но бил силен, не се предавал, щял да издържи. Виж, Лина...

— Какво ѝ е на Лина?

— Искат да я водят на лекар.

— Кой иска да я води?

— Стефано, Пинуча, роднините ѝ.

— Защо?

— За да разберат защо е забременяла само веднъж и повече не е могла.

— А тя?

— Беснее, не иска да ходи.

Свих рамене.

— Какво мога да направя?

Кармен каза:

— Заведи я ти.

40.

Говорих с Лила. Разсмях се, каза, че ще отиде на преглед само ако се закълна, че не ѝ се сърдя.

— Добре.

— Закълни се.

— Заклевам се.

— Закълни се в братята си и в Елиза.

Казах ѝ, че не е кой знае какво да отиде на преглед, но ако не иска, мен не ме интересува, да прави каквото ще. Стана сериозна.

— Значи не се заклеваш.

— Не.

Замълча за момент, после сведе очи и призна:

— Добре, сгреших.

Намръщих се с неприязън.

— Отиди на преглед и ми кажи как е минал.

— Ти няма ли да дойдеш?

— Ако не отида на работа, книжарят ще ме уволни.

— Аз ще те назнача — каза с ирония.

— Отиди да се прегледаш, Лила.

Отиде на лекар, придружена от Мария, Нунция и Пинуча. И трите искаха да присъстват на прегледа. Лила беше послушна, дисциплинирана: никога не беше се подлагала на такъв преглед и през цялото време устните ѝ бяха стиснати, а очите широко отворени. Когато докторът, много възрастен мъж, препоръчан от акушерката в квартала, съобщи на професионален език, че всичко е наред, майка ѝ и свекърва ѝ се зарадваха, а Пинуча помръкна и попита:

— А тогава защо не забременява, а когато веднъж се случи, не можа да износи бебето?

Лекарят усети нейната злонамереност и сбърчи вежди:

— Госпожата е много млада — каза, — трябва да се подсили малко.

Да се подсили. Не знам дали лекарят бе употребил точно този глагол, но така ми бе разказано и ми направи силно впечатление. Означаваше, че Лила, въпреки цялата твърдост, която проявяваше, всъщност беше слаба. Означаваше, че не забременяваше или не успяваше да износи плода не защото притежаваше тайнствена унищожителна сила, а тъкмо обратното, защото не беше достатъчно развита като жена. Враждебността ми се смекчи. Когато ми разказа в двора за мъчението, което представлявал медицинският преглед с вулгарни изрази по адрес както на доктора, така и на трите ѝ придружителки, вместо да ми стане неприятно, ми беше интересно — никога не бях преглеждана от лекар, нито от акушерка. Накрая заяви саркастично:

— Накълца ме с някакво желязо, дадох му един куп пари, и за да стигне до какъв извод? Че трябва да се подсиля.

— Как да се подсилиш?

— Трябват ми морски бани.

— Не разбирам.

— Плаж, Лену, слънце, солена вода. Изглежда, че морето действа подсилващо на жените и тогава забременяват.

Разделихме се в добро настроение. Ето, пак се видяхме и в общи линии мина добре.

На другия ден се появи отново: с мен се държа мило, но беше ядосана на мъжа си. Стефано искал да наеме къща в Торе Анунциата и да я изпрати там за целия юли и целия август заедно с Нунция и Пинуча, която също искала да се подсили, макар че нямаше нужда. Вече обмисляли как да решат въпроса с магазините. Алфонсо щял да се заеме с Пиаца деи Мартири заедно с Джилиола, докато не тръгне пак на училище, а Мария щяла да замести Лила в новата бакалия. Каза ми, покрусена:

— Ако остана два месеца с майка ми и Пинуча, ще се самоубия.

— Да, но ще се къпеш, ще се печеш на слънце.

— Не обичам да се къпя и не обичам да се пека на слънце.

— Ако можех аз да се подсиля на твое място, щях да тръгна още утре.

Погледна ме с любопитство и каза тихо:

— Тогава ела с мен.

— Трябва да работя на Виа Медзоканоне.

Въодушеви се, повтори, че ще ме наеме тя, но този път без ирония.

— Напусни — започна да ме притиска, — ще ти дам, колкото ти плаща книжарят.

Вече не можеше да се спре, твърдеше, че ако се съглася, всичко ще изглежда приемливо, дори Пинуча с острия си корем, който започваше да ѝ личи. Отказах любезно. Но си представих какво щеше да се случи през тези два месеца в горещата къща на морето: караници с Нунция, плачове; скандали със Стефано, когато отидеше в събота вечер; скандали с Рино, когато се появеше заедно с шурей си, за да види Пинуча; постоянни караници най-вече с Пинуча, през зъби или съвсем явно, със злобен присмех и нечувани обиди.

— Не мога — казах накрая твърдо, — майка ми няма да позволи.

Тя си тръгна сърдита, идилията помежду ни се оказа крехка. На другата сутрин в книжарницата изненадващо се появи Нино, блед и отслабнал. Беше се явявал на изпити един след друг, взел беше четири. Аз, която си фантазирах просторни зали зад стените на университета, в които блестящо подготвени студенти и стари мъдреци по цял ден водят дискусии за Платон и за Кеплер, го слушах омагьосана и само успях да кажа:

— Колко много знаеш.

И щом ми се стори уместно, се заех да хваля с много и не особено смислени думи статията му в „Южни хроники“. Слушаше ме сериозно, без да ме прекъсва, докато започнах да се чудя какво още да измисля, за да му докажа, че познавам текста му из основи. Най-накрая се зарадва, възкликна, че нито Галиани, нито Армандо, нито Надя го били прочели толкова внимателно. И ми заразказва какви още идеи има за статии по същата тема с надеждата, че ще му ги публикуват. Стоях и го слушах на прага на книжарницата и се правех, че не чувам собственика, който ме викаше. След един по-груб крясък Нино измърмори какво иска тоя тъпак, но се отнесе с обичайното си равнодушие и остана още малко: каза ми, че заминава за Иския на следващия ден и ми протегна ръка. Стиснах я — беше тънка, деликатна — и веднага след това той ме придърпа едва-едва към себе си, наведе се и докосна устните ми със своите. Трая само миг, после се отдръпна с леко движение, погали дланта ми с пръсти и тръгна към „Ретифило“. Стоях и гледах как се отдалечава, без да се обърне, с

походката си на разсеян пълководец, който изобщо не се бои от света, защото светът е създаден само за да се преклони пред него.

Тази нощ не мигнах. Сутринта станах рано и хукнах към новата бакалия. Заварих Лиля тъкмо когато вдигаше ролетката. Кармен още не беше дошла. Премълчах си за Нино, само изломотих с тона на човек, който иска невъзможното и го знае:

— Ако отидеш на море в Иския, вместо в Торе Анунциата, ще напусна и ще дойда с теб.

41.

Слязохме на острова втората неделя на юли: Стефано и Ли́ла, Рино и Пинуча, Нунция и аз. Двамата мъже бяха натоварени с багаж, бдителни като древни герои, попаднали на непозната земя; изпаднали в затруднение поради липсата на щитовете, тоест колите си; раздразнени от ранното ставане и съответния отказ от неделното безделничене в квартала. Жените им, празнично облечени, им се сърдеха, но по различен начин: Пинуча — защото мъжът ѝ се беше натоварил прекалено, без да остави нищо за носене на нея, а Ли́ла — защото Стефано се правеше, че знае какво да направи и накъде да тръгне, но ясно се виждаше, че нищо не знае. Що се отнася до Нунция, тя имаше вид на човек, който съзнава, че го търпят от немай-къде, и внимаваше да не каже нещо не на място, което да подразни младите. Единствената наистина доволна бях аз, нарамила сака с малкото ми багаж, възбудена от миризмите на Иския, от звуците, от цветовете, които от момента на пристигането ни напълно съвпаднаха, без капка разочарование, с това, което помнех от летуването преди години.

Качихме се на две моторни триколки — притиснати тела, пот, багажи. Къщата, набързо наета с помощта на един доставчик на колбаси, роден в Иския, се намираше по пътя към място, наречено Куото. Беше бедна сграда, собственост на братовчедка на доставчика, извънредно слаба жена над шейсетте, неомъжена, която ни посрещна неучтиво и делово. Стефано и Рино помъкнаха куфарите нагоре по тясна стълба, като се шегуваха един с друг, но и ругаеха заради усилието. Хазяйката ни въведе в стаи, потънали в полумрак, пълни с религиозни изображения и светещи кандила. Но когато отворихме кепенците, над пътя, над лозята, над палмите и пиниите видяхме дълга ивица море. По точно: спалните, които Пинуча и Ли́ла избраха след пререкания от сорта твоята е по-голяма, не, по-голямата е твоята, гледаха към морето, а стаята, която се падна на Нунция, имаше нещо като илюминатор, но разположен високо, и така и не разбрахме какво се виждаше оттам, а тази, която се падна на мен, беше съвсем мъничка,

едва побираше леглото и гледаше към един кокошарник, граничещ с тръстикова горичка.

В къщата нямаше нищо за ядене. По съвет на хазяйката отидохме в едно тъмно ресторантче без никакви други клиенти. Настанихме се колебливо, с намерение просто да си напълним стомасите, но накрая дори Нунция, недоверчива към всякаква храна, която не е сготвила тя самата, призна, че е било вкусно, и пожела да вземем някои неща за вкъщи, за да стъкми вечеря. Стефано с нищо не показва, че възнамерява да поиска сметката и след известно безгласно протакане Рино се примири и я плати цялата. После ние, момичетата, предложихме да отидем да видим плажа, но двамата мъже се възпротивиха, твърдяха, че са уморени, и се прозяваха. Настояхме, особено Лила.

— Ядохме твърде много — каза, — добре ще е да се раздвижим, плажът е точно тук, долу, какво ще кажеш, мамо?

Нунция взе страната на мъжете и всички се върнахме в къщата.

След като се повъртяха из стаите с досада, и Стефано, и Рино заявиха, че искат да поспят. Разсмяха се, казаха си нещо на ухо, пак се разсмяха и направиха знак на жените си, които неохотно ги последваха в спалните. С Нунция останахме сами в следващите два часа. Проверихме в какво състояние е кухнята и решихме, че е мръсна, така че Нунция пъргаво се зае да измие внимателно всичко: чинии, чаши, прибори, тенджери. Едвам успях да се наложа да ѝ помогна. Поръча ми да запомня някои неща, които спешно трябваше да поискаме от хазяйката, а когато по-късно започна да си припомня какво липсва, се учуди, че помня всичко, и каза:

— Ето защо си толкова добра в училище.

Най-накрая двете двойки се появиха отново, първо Стефано и Лила, след тях Рино и Пинуча. Предложих да отидем да видим плажа, но първо дай да пием кафе, после шеги и бърбрене, после Нунция се хвана да приготвя вечерята, Пинуча пък се беше лепнала за Рино и ту му даваше да ѝ пипне корема, ту му шушукаше да остане и да пътува на следващата сутрин, така че времето отлетя и пак не отидохме. Накрая мъжете се разбързаха, уплашиха се да не изпуснат корабчето, взеха да ругаят, че не са си взели колите, и хукнаха да търсят кой да ги закара до пристанището. Изнизаха се, без да си вземат довиждане като хората. Пинуча се просълзи.

Ние, момичетата, се захме мълчаливо да разопаковаме и да подреждаме багажа, докато Нунция настървено лъскаше клозета. Едва когато стана ясно, че мъжете не са изпуснали корабчето и няма да се върнат, се отпуснахме и започнахме да се шегуваме. Чакаше ни дълга седмица без задължения, като изключим грижата за нас самите. Пинуча каза, че я е страх сама в стаята — там имаше картина на Мадоната, опечалена, със забити ножове в сърцето, които блестяха на светлината на електрическото кандило, — и отиде да спи при Лила. Аз се затворих в стаичката да се наслаждавам на тайната си: Нино беше във Форио, наблизо, и сигурно още на другия ден щях да го срещна на плажа. Чувствах се луда, безразсъдна, но ми харесваше. Част от мен беше уморена винаги да се държи разумно.

Топло беше, отворих прозореца. Заслушах се в пърхането на кокошките и в шума от тръстиките, после забелязах и комарите. Бързо затворих и прекарах поне един час да ги търся и размазвам с една от книгите, които Галиани ми беше заела, „Всички пиеси“ на един писател на име Самюъл Бекет. Не исках Нино да ме срещне на плажа с червени ухапвания по лицето и по тялото, не исках и да ме хване, че чета книга за театъра, място, където впрочем никога не бях стъпвала. Оставих Бекет, изпъстрен с черни и кървави трупове на комари, и се зачетох в един много сложен текст върху идеята за нация. Заспах, докато четях.

42.

На сутринта Нунция, поела задачата да се грижи за нас, отиде да търси къде да пазарува, а ние слязохме на плажа Читара, като през целия ни дълъг престой си мислихме, че се казва Четара.

Само какви бански костюми носеха Лила и Пинуча под плажните си рокли... — цели, разбира се, като годеници мъжете им се бяха отнесли демократично, особено Стефано, но сега не им позволяваха бански от две части. Цветовете и новите им материи живо блестяха, а деколтетата и кройките на гърбовете елегантно обгръщаха кожата им. А аз, под една светлосиня рокля с дълъг ръкав, носех същия бански, избелял и вече размъкнат, който преди години ми уши Нела Инкардо в Барано. Съблякох се неохотно.

Тръгнахме на дълга разходка на слънце, стигнахме до някаква река с топла вода и се върнахме. Двете с Пинуча се къпахме няколко пъти, а Лила не, нищо че беше дошла именно за това. Нино, разбира се, не се появи и се разочаровах, сигурна бях, че някак като по чудо трябваше да се случи. Когато те двете тръгнаха да се прибират, аз останах на плажа и тръгнах по брега в посока Форио. Вечерта се оказах толкова изгоряла, че май имах температура и се наложи през следващите дни да си остана в къщата; гърбът ми се покри с мехури. Отдадох се на чистене, готвене и четене така енергично, че Нунция чак се трогна и не престана да ме хвали. С извинението, че съм седяла затворена в къщата, за да се пазя от слънцето, всяка вечер карах Лила и Пина да вървим пеша до Форио, което си беше доста ходене. Размотавахме се из центъра, купувахме си сладолед. Виж, тука наистина е хубаво, оплакваше се Пинуча, а при нас е такова мъртвило. Но за мен Форио също беше мъртвило: Нино така и не се видя.

Към края на седмицата предложих на Лила да отидем до Барано и Маронти. Лила прие с възторг, а Пинуча не искаше да остане да скучае с Нунция. Тръгнахме рано. Под роклите си бяхме облекли банските, в един сак носех хавлии за всички, сандвичи и бутилка вода. Обявих, че целта е да се обадя на Нела, братовчедката на госпожа

Оливиеро, на която бях гостувала по време на първия ми престой в Иския. Тайното ми намерение обаче беше да се видя със семейство Сараторе и да взема от Мариза адреса на приятеля на Нино във Форио. Разбира се, опасявах се, че може да попадна на бащата, Донато, но се надявах, че е на работа; от друга страна, само и само да мога да видя сина му, бях готова да рискувам и да поема някое и друго непристойно подхвърляне.

Когато отвори вратата и ме видя, застанала там като някой призрак, Нела остана с отворена уста и се просълзи.

— От радост е — оправда се.

Но не беше само затова. Напомних ѝ за братовчедка ѝ — тя, както ми съобщи, не се чувствала добре в Потенца, където, вместо да оздравее, се измъчвала. Заведе ни на терасата, предложи ни какво ли не, обърна специално внимание на Пинуча заради бременността ѝ. Сложи я да седне, поиска да ѝ пипне леко издадения корем. В това време аз поведох Лила на нещо като поклонническа обиколка: показах ѝ онази част от терасата, където бях прекарвала часове на слънце, мястото, което заемах на масата по време на хранене, кътчето, където вечер си постилах за спане. За част от секундата ми се привидя отново Донато, наведен над мен, да плъзва ръка под чаршафа и да ме опипва. Испитах отвращение, но това не ми попречи да попитам Нела небрежно:

— А семейство Сараторе?

— На плажа са.

— Как върви тази година?

— Ами...

— Прекалено взискателни ли са?

— Откакто той е повече журналист, отколкото железничар, да.

— Тук ли е?

— Да, взел си е отпуск по болест.

— А Мариза тук ли е?

— Мариза не, но всички, освен нея са тук.

— Всички ли?

— Точно това казах.

— Ама нищо не разбрах.

Тя искрено се разсмя.

— Днес и Нино е тук, Елену̀. Когато му потрябват пари, се появява за половин ден, после се връща при някакъв приятел с къща във Форио.

43.

Оставихме Нела и слязохме надолу с целия багаж. Лила весело ми се подиграваше през целия път към плажа.

— Колко си хитра — каза ми, — накара ме да дойдем на острова само защото и Нино е тук, признай си.

Не си признах, опитах да се защитя. Тогава Пинуча взе страната на снаха си и съвсем сериозно ме обвини, че съм я заставила да тръгне на дълго и уморително пътуване до Барано по мои си причини, без да се съобразя, че е бременна. От този момент нататък взех да отричам още по-твърдо и направо ги заплаших и двете. Заявих им, че ако започнат да правят разни намеци пред семейство Сараторе, още същата вечер ще си взема корабчето и ще се прибера в Неапол.

Веднага разпознах семейството. Бяха се разположили на съвсем същото място, както и преди години, и чадърът им си беше същият, същите бяха и банските, и плажните им чанти, и по същия начин се пържеха на слънце: Донато върху черния пясък, по гръб, подпрян на лакти; жена му Лидия седнала на кърпата и разлистваща списание. За голямо мое разочарование Нино го нямаше под чадъра. Веднага потърсих във водата и забелязах една черна точица, която се появяваше и изчезваше върху разлюляната морска повърхност — надявах се, че е той. След това известих присъствието ни, като извиках към Пино, Клелия и Чиро, които си играеха на брега.

Чиро беше пораснал, не ме позна и се усмихна колебливо. Пино и Клелия се втурнаха възторжено към мен, а родителите им се обърнаха с любопитство да видят кой е. Лидия веднага скочи на крака, извика името ми и ми помахаша с ръка. Сараторе се затича към мен с широка, гостоприемна усмивка и отворени обятия. Измъкнах се от прегръдката му и само го поздравих с добър ден, как сте. Държаха се много сърдечно; представих им Лила и Пинуча, споменах кои са родителите им и за кого са омъжени. Донато на мига им посвети цялото си внимание. Започна чинно да ги нарича госпожа Карачи и госпожа Черуло, спомни си ги като малки, започна да ниже сладникави

фрази за времето, което лети. Аз се заприказвах с Лидия, учтиво я разпитах за децата и най-вече за Мариза. Пино, Клелия и Чиро бяха много добре, както се виждаше, и ме наобиколиха в очакване да ме дръпнат да си играем. Колкото до Мариза, майка ѝ ми обясни, че е останала в Неапол с леля си и чичо си, имала да се явява на четири поправителни през септември и трябвало да ходи на уроци.

— Пада ѝ се — намуси се, — цяла година бездействия, сега нека се поизмъчи малко.

Нищо не казах, но вътре в себе си изключих възможността Мариза да се измъчи, щеше да прекара цялото лято с Алфонсо в магазина на Пиаца деи Мартири, радвах се за нея. Затова пък забелязах явни белези на измъченост по подпухналото лице на Лидия, в очите ѝ, в съсухрените ѝ гърди и натежалия корем. По време на целия ни разговор често проверяваше с плахи погледи мъжа си, който се беше заел да спечели симпатиите на Лила и Пинуча. Престана да ме слуша и не свали поглед от него, когато им предложи да влязат заедно във водата, след като обеща на Лила, че ще я научи да плува.

— Научил съм всичките си деца — чухме го да казва, — ще науча и теб.

Изобщо не попитах за Нино, а и Лидия, от друга страна, не го спомена. Но ето че черната точица в блестящата морска синева престана да се отдалечава. Обърна посоката си, започна да нараства, различих бялата пяна, която разпръскваше около себе си.

Да, той е, помислих си, силно напрегната.

Действително малко по-късно от водата се показа Нино, загледан с любопитство в баща си, който придържаше с една ръка Лила над водата, а с другата ѝ показваше как да се движи. Когато ме видя и ме позна, не промени смръщения си израз.

— Какво правиш тук? — попита.

— На почивка съм — отговорих му, — минах да се обадя на госпожа Нела.

Той хвърли още един раздражен поглед към баща си и двете момичета.

— Това не е ли Лина?

— Да, а другата е зълва ѝ Пинуча, не знам дали я помниш.

Докато бършеше усърдно косата си с кърпата, продължи да наблюдава тримата във водата. Казах му, леко задъхана, че ще останем

в Иския до септември, че сме в къща, недалеч от Форио, че сме с майката на Лила, а в неделя ще дойдат мъжете на Лила и Пинуча. Струваше ми се, че изобщо не ме слуша, докато му говоря, и въпреки това, макар и в присъствието на Лидия, му казах, че нямам какво да правя в края на седмицата.

— Обади се — каза той и после се обърна към майка си: — Трябва да тръгвам.

— Толкова бързо?

— Имам работа.

— Ама Елена е тук.

Нино ме погледна, все едно едва сега осъзнава присъствието ми. Бръкна в джоба на ризата, която висеше на чадъра, извади молив и тефтерче, написа нещо, откъсна листа и ми го подаде.

— Това е адресът ми — каза.

Ясен, решителен като киноактьор. Поех листчето, сякаш е реликва.

— Хапни първо нещо — примоли се майка му.

Не й отговори.

— И поне махни на татко си за довиждане.

Той смени банския си, като си уви кърпата около кръста и се отдалечи по брега, без да поздрави никого.

44.

Прекарахме целия ден на плажа Маронти, аз си играх с децата и се къпах с тях, а Пинуча и Лила бяха изцяло погълнати от Донато, който, между другото, ги заведе до топлите минерални извори на разходка. Накрая Пинуча остана без сили и Донато ни показа един приятен и удобен път, водещ обратно към къщата ни. Стигнахме до един хотел, който се издигаше над водата едва ли не като наколно жилище и оттам си наехме много евтино лодка, управлявана от стар моряк.

Щом навлязохме в морето, Лила подхвърли с ирония:

— Нино не ти обърна много внимание.

— Имаше да учи.

— И затова не можеше да каже чао ли?

— Той си е такъв.

— Такъв е, за съжаление — намеси се Пинуча. — Колкото бащата е симпатичен, толкова синът е невъзпитан.

И двете смятаха, че Нино не ми е обърнал внимание и че не съм му симпатична — можеха да продължат да си го мислят, предпочитах предпазливо да опазя тайната си. Пък и реших, че ако според тях такава добра ученичка като мен не е била удостоена и с поглед, ще преглътнат по-лесно това, че не ги е поздравил, и може би дори ще му простят. Исках да го защитя от нападките им, което ми се получи: изглежда, че бързо го забравиха — Пинуча ентусиазирано обяви, че Сараторе се държи джентълменски, а Лила каза, доволна:

— Научи ме да се държа над водата, показва ми и как да плувам. Бива си го.

Слънцето залязваше. Потръпнах, защото си спомних как Донато ме бе тормозил. От виолетовото небе полъхна студ. Казах на Лила:

— Точно той написа, че плакатът в магазина на Пиаца деи Мартири е грозен.

Пинуча направи доволна гримаса, съгласна беше. Лила каза:

— Прав е бил.

Настоях нервно:

— И точно той съсипа Мелина.

Ли́ла се изкикоти и отговори:

— Може пък поне веднъж да я е накарал да се почувства добре.

Тази шега ме засегна. Знаех какво бе преживяла Мелина и какво бяха преживели децата ѝ. Знаех и колко се бе измъчила Лидия, и че Сараторе зад добрите си обноски таеше апетити, които не се съобразяваха с нищо и с никого. Пък и не бях забравила, че още като малка Ли́ла взимаше присърце страданието на вдовицата Капучо. Тогава защо този тон, защо тези думи, към мен ли бяха насочени? Дали не искаше да ми каже: ти си само едно момиченце, нищо не знаеш за нуждите на жените? Внезапно промених намерението си да запазя в тайна най-тайното. Прииска ми се на часа да им покажа, че и аз съм жена като тях и разбирам.

— Нино ми даде адреса си — казах на Ли́ла. — Ако нямаш нищо против, когато дойдат Стефано и Рино, ще отида да се видим.

Адрес. Да отида да се видим. Смели фрази. Ли́ла присви очи, една ясно забележима линия пресече голямото ѝ чело; Пинуча я погледна лукаво, докосна я по коляното и се засмя:

— Разбра ли? Ленуча утре има среща. Има и адреса.

Пламнах цялата.

— Ами какво да правя, докато вие двете сте с мъжете си?

Дълго време останахме подвластни на грохота на мотора и нямото присъствие на моряка на руля.

После Ли́ла каза студено:

— Ще правиш компания на мама. Не съм те довела тук да се забавляваш.

Въздържах се от отговор. Бяхме прекарали една седмица на свобода. Освен това и тя, и Пинуча през този ден, и на слънцето, и по време на дългото им къпане във водата, под влиянието на думите, с които Сараторе знаеше как да ги забавлява и ласкае, бяха забравили за себе си. Донато ги беше накарал да се почувстват жени деца, поверени на странен баща, който няма да ги накаже, а ще ги подтикне да следват желанията си, без да се чувстват виновни. И сега, когато седмицата беше към края си, аз какво правех, като им съобщавах, че ще прекарам неделата сама в компанията на студент от университета — напомнях и на двете им, че трябваше отново да поемат ролите си на съпруги и че

всеки момент ще довтасат мъжете им ли? Да, прекалила бях. Прехапи си езика, помислих си, не я дразни.

45.

Мъжете им дори пристигнаха по-рано. Очакваха ги в неделя сутринта, а те дойдоха в събота вечерта, много весели, яхнали и двамата по една „Ламбрета“; предполагам, че ги бяха наели на пристанището на Иския. Нунция приготви специални ястия за обилна вечеря. Разприказваха се за квартала, за магазините, за процеса на производство на новите обувки. Рино много се хвалеше с моделите, които изработваше в момента заедно с баща си, но в подходящия момент не пропусна да пъхне под носа на Лила разни скици, които тя неохотно прегледа, като му предложи някои промени. После седнахме на масата и двамата младежи ометоха всичко, като се надпреварваха кой ще се натъпче повече. Нямаше и десет часа, когато завлякоха жените си по спалните.

Помогнах на Нунция да разчистим масата и да измием чиниите. След това се затворих в стаичката и почетох малко. Едвам дишах от горещина, но ме беше страх да не ме изпохапят комарите, така че не отворих прозореца. Въртях се насам-натам в леглото, плувнала в пот; мислех си за Лила, за това как постепенно се пречупи. Разбира се, не проявяваше кой знае каква привързаност към мъжа си; от жестовете ѝ изчезна дори онази нежност, която понякога, когато бяха още сгодени, се беше случвало да забележа; по време на вечерята коментираше с отвращение как Стефано се тъпче и налива; беше обаче очевидно, че са постигнали равновесие, макар че можеше и да е нетрайно. Веднага щом той се запъти към спалнята след някой и друг шеговит намек, Лила го последва, без да се бави, без да му каже върви, ще дойда след малко, примирена с установения ред на нещата. Между нея и съпруга ѝ я нямаше плътската веселост, което демонстрираха Рино и Пинуча, но нямаше и съпротива. До късно посред нощ чувах шума от стаите на двойките, смеховете и стенанията, отварящите се врати и отворените кранове на чешмата, водата в тоалетната, затварянето на вратите. Най-накрая заспах.

В неделя закусвах с Нунция. Изчаках до към десет някой от тях да се появи, но това не стана и отидох на плажа. Останах до обяд и никой не дойде. Върнах се в къщата. Нунция ми каза, че двете двойки са отишли на разходка из острова с моторчетата и че са поръчали да не ги чакаме за обяд. И наистина, върнаха се към три часа, подпийнали и доволни, изгорели от слънцето; и на четиримата много им беше харесало в Казамичола, в Лако Амено, във Форио. Двете момичета със светнали очи ми хвърляха лукави погледи.

— Лену̀ — почти извика Пинуча, — познай какво стана.

— Какво?

— На плажа срещнахме Нино — каза Лила.

Сърцето ми спря.

— А...

— Майко мила, колко хубаво плува — възкликна Пинуча и заразмахва ръце във въздуха.

А Рино:

— Не се държа лошо, поинтересува се как се правят обувки.

И Стефано:

— Приятелят му се казва Сокаво, това е онзи Сокаво с мортаделата, баща му е собственик на фабрика за колбаси в Сан Джовани а Тедучо.

И пак Рино:

— Виж, тоя наистина е пълен с пари.

И пак Стефано:

— Остави го студента, Лену̀, няма пукната пара, прицели се в Сокаво, струва си.

След още приказки и подигравки (разбра ли сега как Ленуча ще стане най-богатата от всички, една такава добричка изглежда, обаче) се оттеглиха пак по стаите.

Стана ми много мъчно. Бяха срещнали Нино, бяха се къпали с него, говорили си бяха с него — без мен. Сложих си най-хубавата рокля — онази от сватбата, както обикновено, нищо че беше горещо, — сресах се внимателно, косата ми беше изсветляла до съвсем светлорусо от слънцето, и казах на Нунция, че отивам да се разходя.

Отидох във Форио пеша, изнервена от дългия път, който извървах самичка, от жегата, от несигурния изход на това си

начинание. Намерих къщата на приятеля на Нино, извиках го няколко пъти от улицата, уплашена, че може и да не отговори.

— Нино, Нино.

Показа се.

— Качи се.

— Ще те почакам тук.

Почаках; беше ме страх, че може да се държи лошо с мен. Обаче, когато се показа от вратата, изглеждаше рядко дружелюбен. Какъв смут предизвикваше у мен ръбатото му лице. И каква приятна отмала изпитвах при вида на издължения му силует с широки рамене и тесен гръден кош, на изопнатата му, потъмняла кожа, покриваща слабото тяло, сякаш само кости, мускули и сухожилия. Каза, че приятелят му ще ни настигне по-късно, и отидохме да се разходим из центъра на Форио между неделните сергии. Попита ме за книжарницата на Виа Медзоканоне. Разказах му, че Лила ме е помолила да дойда с нея на почивка и че съм напуснала. Не споменах за това, че ми даваше пари, все едно да я придружавам, е работа и тя ме е назначила. Затова пък го попитах за Надя, а той каза само:

— Всичко е наред.

— Пишете ли си?

— Да.

— Всеки ден ли?

— Всяка седмица.

Това беше разговорът ни, нямахме нищо повече наше за казване. Нищо не знаем един за друг, помислих си. Може би да го попитам как вървят отношенията с баща му, но с какъв тон да го кажа? Пък и не видях ли с очите си, че вървят зле? Почувствах се неудобно, мълчах.

Той обаче с готовност се прехвърли върху единствената тема, която можеше да оправдае срещата ни. Каза, че е доволен да ме види, защото с приятеля си можел да говори само за футбол или за изпитни предмети. Похвали ме. Галиани има нюх, каза, ти си единственото момиче в училище, което проявява любопитство за неща, които не са свързани само с изпитването и оценките. Заговори на важни теми и веднага преминахме и двамата на хубавия, разпален правилен италиански, в който бяхме ненадминати. Той тръгна от проблема с насилието. Спомена за една мирна манифестация в Кортоната и умело я свърза с побоя, нанесен на протестиращите на един площад в Торино.

Каза, че иска да разбере повече за връзката между имиграция и индустрия. Одобрих, но какво ли знаех аз за тези неща? Нищо. Нино го забеляза и подробно ми разказа за бунта на младежи от юга, потушен жестоко от полицията.

— Наричат ги неаполитанци, мароканци, фашисти, провокатори, анархосиндикалисти. А всъщност са млади хора, за които не отговаря нито една институция, дотолкова изоставени сами на себе си, че когато се ядосат, рушат наред.

Опитах се да измисля нещо, което да му хареса, и подхвърлих:

— Ако не се познават достатъчно проблемите и не се намери своевременно решение, неминуемо е да се стигне до безредици. Но вината не е в тези, които се бунтуват, вината е в тези, които не са способни да управляват.

Погледна ме с възхищение и каза:

— Точно така мисля и аз.

Това ми достави огромно удоволствие. Почувствах се окуражена и внимателно преминах към разсъждения на тема връзката между индивидуалност и универсалност, като се опирах на Русо и на това, което бях запомнила и от други текстове, дадени ми от Галиани. След което го попитах:

— Чел ли си Федерико Шабо?

Споменах името, защото това беше авторът на книгата върху идеята за нация, от която бях прочела няколко страници. Не знаех нищо друго, но в училище се бях научила да оставям впечатление, че знам неимоверно много. Чел ли си Федерико Шабо? Беше единственият момент, в който Нино не изказа съгласие. Разбрах, че не знае кой е Шабо, от което изпитах чувство на пълнота, което направо ме наелектризира. Заех се да му разяснявам малкото, което бях прочела, но скоро схванах, че да знае и да демонстрира познанията си е едновременно негова силна и слаба страна. Чувстваше се силен, ако е главно действащо лице в разговора, и слаб, ако му липсват думи. И действително помръкна и бързо ме прекъсна. Поведо разговора встрани, заговори за местната власт, за спешната нужда да бъде призната със закон, за автономност и децентрализация, за икономическо планиране на регионална основа, все неща, за които не бях чувала и дума. Да забравим Шабо, значи — оставих го да говори.

Харесваше ми да го слушам, да гледам разпаленото му лице. Очите му се оживяваха неимоверно, когато се въодушевеше.

Продължихме така поне един час. Чужди на глъчката наоколо и на грубия диалект, почувствахме се единствени, само аз и той, с нашия прецизен италиански в разговор на теми, които занимаваха само нас и никого друго. Какво правехме? Дискусия ли водехме? Упражнявахме се да се изправим в бъдеще пред хора, които са се научили да използват думите като нас? Давахме си знак един на друг, че има основа, върху която да изградим дълго и плодотворно приятелство? Ерудирано прикритие на сексуално желание? Не знам. Със сигурност не изпитвах особено влечение към тези теми, към нещата и реалните хора, които засягаха. Не беше резултат от възпитание или навик, беше обичайният ми стремеж да не се изложя. Но със сигурност беше хубаво, чувствах се като в края на учебната година, когато видех колонката си с оценки и прочетях: преминала. Но скоро осъзнах, че не можеше да става и дума за сравнение с разговорите, които водехме преди години с Лила и които разпалваха въображението ми; в които си взимахме една на друга думите от устата, а възбудата ни нарастваше като буря, заредена с електричество. С Нино беше различно. Интуитивно долових, че трябва да внимавам и да казвам това, което той иска да кажа, като прикривам както невежеството си, така и малкото неща, които аз знаех, а той не. Така и направих и се почувствах горда, че споделя с мен убежденията си. Но ето че стана друго. Внезапно обяви стига толкова, хвана ме за ръка и съобщи, сякаш сочеше флуоресцентен надпис: сега ще те заведе да видиш един изглед, който никога няма да забравиш, и ме помъкна към Пиаца дел Сокорсо, като не само не ме пускаше, ами сплете пръсти с моите — толкова бях стъписана от това как стискаше ръката ми, че нямам спомен от морската ивица, извита като арка и толкова синя.

Не морето, друго ме беше разтърсило. Един-два пъти пушна пръстите ми, за да си оправи косата, но после веднага пак ме хващаше за ръката. За момент си зададох въпроса как се съотнася този интимен жест към връзката му с дъщерята на Галиани. Може би за него, отговорих си, е само израз на приятелството между мъж и жена. Ами когато ме целуна на Виа Медзоканоне? И това не е нищо, нови обичаи, нов стил младежко поведение; пък и, така или иначе, става дума за нещо малко, само едно кратко докосване. Трябва да се задоволя с този

миг на щастие, с безразсъдството да пожелае тази ваканция, после ще го загубя, ще си отиде, има си съдба, която по никакъв начин няма как да е и моя.

Завладяна от тези пулсиращи мисли, чух изръмжаване на мотор зад мен и настоятелни викове. С пълна газ ни задминаха двете моторчета на Рино и Стефано с жените им на задните седалки. Намалиха, върнаха се назад със сръчна маневра. Пуснах ръката на Нино.

— А твоят приятел? — попита го Стефано, като форсираше мотора.

— Ще дойде след малко.

— Поздрави го от мен.

— Да.

Рино попита:

— Искаш ли да направиш едно кръгче с Ленуча?

— Не, благодаря.

— Хайде де, виж, че ѝ се иска.

Нино се изчерви и каза:

— Не мога да карам мотор.

— Лесно е, като колело.

— Знам, но не е за мен.

Стефано се засмя.

— Ринѹ, този е учен човек, остави го.

Никога не го бях виждала толкова весел. Лила беше плътно прилепнала зад него и обхванала талията му с ръце. Подкани го:

— Да вървим, ако не побързате, ще изпуснете корабчето.

— Да, да, да тръгваме — извика Стефано, — ние утре сме на работа, не сме като вас, само да се печем и да се къпем в морето. Чао Ленѹ, чао Нино, и да се държите добре.

— Много се радвам, че се запознахме — каза Рино сърдечно.

Докато потегляха, Лила помахна на Нино с ръка и извика:

— И да я изпратиш до къщата.

Държи се, все едно ми е майка, помислих с известна неприязън, прави се на голяма.

Нино отново ме хвана за ръка и каза:

— Рино е симпатичен, обаче Лила защо се е омъжила за тоя кретен?

46.

Малко по-късно се запознах и с приятеля му, Бруно Сокаво, нисичко момче на около двайсет години с тясно чело, възчерна къдрава коса и приятно лице, което обаче беше нашарено от следите на някогашно, явно свирепо акне.

Изпратиха ме до къщата покрай морето, добило виненочервени оттенъци на здрачаване. По пътя Нино повече не ме хвана за ръка, въпреки че Бруно на практика ни остави сами: или вървеше напред, или изоставаше, като че не искаше да ни пречи. Тъй като Сокаво не ме заговори нито веднъж, не го направих и аз, беше срамежлив, което караше и мен да се срамувам. Но докато се разделяхме пред къщата, именно той изведнъж попита:

— Ще се видим ли утре?

Тогава Нино попита къде ходим на плаж и настоя да му дам точни указания. Направих го.

— Сутрин ли ходите, или следобед?

— И сутрин, и следобед, на Лина са й предписали морски бани.

Обеща, че ще минат да ни се обадят.

Изкачих стълбата към къщата на бегом, хвърчах от радост, но още с прибирането ми Пинуча ме взе на подбив.

— Мамо — каза на Нунция по време на вечерята, — Ленуча стана гадже на сина на поета, един с дълга коса, кльоцав, дето си мисли, че е нещо повече от другите.

— Не е вярно.

— Съвсем вярно е, видяхме ви да се държите за ръка.

Нунция не обърна внимание на подигравателния тон и прие нещата с привичната си сериозност.

— Какво работи синът на Сараторе?

— Студент е в университета.

— Тогава, ако се обичате, ще трябва да изчакате.

— Няма какво да чакаме, госпожо Нунция, ние сме само приятели.

— Да де, но ако, да кажем, стане така, че се сгодите, той първо ще трябва да завърши, после да си намери подходяща работа и чак като я намери, ще можете да се ожените.

Тук весело се намеси Лила.

— Иска да ти каже, че ще мухлясаш дотогава.

Нунция обаче ѝ се скара:

— Не говори така на Ленуча.

И за да ме утеши, разказа, че се била омъжила за Фернандо на двайсет и една, Рино го родила на двайсет и три. После се обърна към дъщеря си и без да я упреква, просто напомняйки как стоят нещата, ѝ каза:

— А пък ти се омъжи твърде млада.

При тези думи Лила се разсърди и отиде да се затвори в стаята си. Когато Пинуча почука, за да влезе да спи при нея, ѝ извика да не ѝ досажда, „имаш си стая“. Как да кажа в тази ситуация: Нино и Бруно обещаха да минат утре да ни видят на плажа? Отказах се. Ако стане, помислих си, добре, а ако не стане, защо да им казвам? Междувременно Нунция кротко покани снаха си да легне в нейното легло и я помоли да не се сърди на дъщеря ѝ, задето е толкова нервна.

На Лила не ѝ стигна нощта, за да се успокои. В понеделник се събуди в още по-лошо настроение от предишната вечер. Защото мъжът ѝ го няма, оправда я Нунция, но нито аз, нито Пинуча ѝ повярвахме. Скоро открих, че се сърди главно на мен. По пътя към плажа ме накара да ѝ нося чантата и когато пристигнахме, ме върна на два пъти, първо да ѝ взема едно шалче, после, защото ѝ трябвала ножичката за нокти. Когато се опитах да се оплача, беше на ръба да ми напомни, че ми плаща. Спря се навреме, но не съвсем, така че я усетих — също както когато някой посяга да ти удари шамар и после се отказва.

Беше много горещ ден, стояхме във водата през цялото време. Лила дълго се упражнява да се задържи на повърхността и ме накара да стоя до нея, в случай че се наложи. И продължи да се държи лошо. На няколко пъти ме упрекна, каза, че е била глупава да разчита на мен: като не съм знаела и аз да плувам, как съм щяла да уча нея. Припомни със съжаление уменията на Сараторе като инструктор и ме накара да обещаая, че на следващия ден ще отидем пак на плажа Маронти. Междувременно обаче продължаваше да прави опити и напредна доста. Удаваше ѝ се да запомня всеки жест на мига. Благодарение на

тази си способност се беше научила да поправя обувки, да реже сръчно салами и сирена, да мами в кантара. Такава си беше по рождение, способна беше да научи изкуството на гравирането само като наблюдава някой златар, след което да направи по-добра изработка от него. И наистина, ето че престана да се задъхва уплашено и започна да придава завършеност на всяко движение, сякаш наслагваше очертанятията на тялото си върху прозрачната морска повърхност. Със стройните си крака и ръце загребваше вода в спокоен ритъм, без да прави пяна като Нино и без показната напрегнатост на Сараторе-баща.

— Така добре ли съм?

— Да.

Вярно беше. Само за няколко часа се научи да плува по-добре от мен, да не говорим за Пинуча, и започна да ни се подиграва, че сме некадърни.

Нуждата постоянно да ни демонстрира превъзходството си рязко се изпари, когато, около четири часа следобед, твърде високият Нино и Бруно, който му стигаше до рамото, се появиха на плажа едновременно с един прохладен ветрец, от който желанието ни да се къпем намаля.

Пинуча първа ги забеляза да се приближават покрай водата между деца, играещи с кофички и лопатки. От учудване чак избухна в смях и обяви:

— Пристига онзи с правилната граматика.

И наистина. Нино и приятелят му, наметнали плажни кърпи на рамо, с цигари и запалки в ръка, напредваха с бавна крачка и шареха с погледи сред плажуващите.

Усетих внезапен прилив на сила; развиках се и заразмахвах ръце, за да ни забележат. Значи, Нино удържа на обещанието си. Значи, още на следващия ден усети необходимост да ме види отново. Значи, е дошъл специално от Форио, помъкнал със себе си мълчаливия си колега, и тъй като с Лила и Пинуча нямаше никакви допирни точки, очевидно беше, че е предприел тази разходка само заради мен, единствената неомъжена и без приятел. Колкото повече обзелото ме щастие се подхранваше от доказателства — Нино постла светлосинята си хавлия до мен, разположи се върху нея и ми посочи свободния ѝ край, а аз, единствената седнала на пясъка, се преместих с готовност до него, — толкова по-сърдечна и разговорлива ставах.

Лила и Пинуча пък онемяха. Престанаха да ми се подиграват, престанаха да се препират помежду си; слушаха Нино, който започна да ни забавлява със смешни случки от ежедневиия им учебен режим.

Измина доста време, преди Пинуча да се осмели да произнесе нещо на смесица от италиански и диалект. Сподели колко топла е водата, каза, че продавачът на охладен кокосов орех още не се е появил, а много ѝ се ядяло. Нино не ѝ обърна внимание, беше погълнат от веселите си истории, но по-отзивчивият Бруно, неспособен да пренебрегне желанието на една бременна госпожа поради опасността детето да се роди с петно с форма на кокосов орех, предложи да отиде да ѝ купи едно парче. На Пинуча ѝ хареса, че ѝ говори хем със срамежливо запъване, хем любезно, като човек, който не би си позволил да обиди никого, и с радост се заприказва с него, но тихо, за да не пречи.

Лила обаче продължаваше да мълчи. Изобщо не я занимаваха любезностите, които си разменяха Пинуча и Бруно, но не изпусна нито дума от онова, което си казахме аз и Нино. Почувствах се неловко, че надава ухо, и на два пъти подхвърлих, че бих се разходила с удоволствие до фумаролите^[1], с надеждата, че Нино ще каже: да вървим. Но той тъкмо се беше разприказвал за безразборното строителство на Иския, така че автоматично се съгласи, но после продължи да говори. Въвлече и Бруно, може би недоволен, че си приказва с Пинуча, и го накара да потвърди наличието на някои незаконно застроени терени точно до къщата на родителите му. Имаше спешна нужда да се изкаже, да даде израз на всичко прочетено, да облече в думи преките си наблюдения. Това беше неговият начин да подреди мислите си — като говори, говори, говори, но си помислих, че със сигурност е и признак на самотност. Почувствах се горда, че приличам на него — и аз исках да заявя своята идентичност и ерудиция, да я наложа и облека в думи: ето това са нещата, които знам, ето такава съм станала. Но Нино не ми даде възможност, макар че, да си призная, на няколко пъти се опитах да взема думата. Продължих да го слушам, както и останалите, и когато Пинуча и Бруно заявиха: „Е, ние тогава ще се разходим, отиваме да намерим кокосов орех“, загледах настоятелно Лила — надявах се, че ще отиде със зълва си и ще остави мен и Нино най-после сами, да съпоставим знанията си, разположени един до друг на една и съща хавлия. Тя обаче изобщо не

реагира, Пина осъзна, че ще ѝ се наложи да се разхожда сама с любезния, но все пак непознат младеж, и ѝ стана неприятно, така че ме попита:

— Лену̀, хайде, нали искаше да се разходиш?

Отговорих ѝ:

— Да, но нека си довършим разговора тук, може после да ви настигнем.

Недоволна, Пина тръгна с Бруно към фумаролите; двамата бяха съвсем еднакви на височина.

Останахме да разнищваме въпроса за попадането на Неапол и Иския, а и на цяла Кампания, в ръцете на най-ужасните хора, които само се преструват на почтени.

— Хищници — определи ги Нино с растящо настървение, — рушители, кръвопийци, хора, които си слагат в джоба купища пари, а не си плащат данъците: строителни предприемачи и техните адвокати, камористи, монархофашисти и християндемократи, които се държат, все едно бетонът се бърка някъде в небето и Господ лично го мята с една голяма мистрия на блокове по хълмове и брегове.

Не може обаче да се каже, че и тримата разнищвахме въпроса. Разнищваше го той, а аз от време на време прибъгвах до някои от информацията, прочетени в „Южни хроники“. Колкото до Лила, тя се намеси предпазливо само веднъж, когато той сложи и търгащите в списъка на мошениците. Попита го:

— Кой са търгащите?

Нино прекъсна по средата на едно изречение и я погледна стъписан:

— Собствениците на магазини.

— А защо ги наричаш търгаши?

— Така се казва.

— Мъжът ми е търгаш.

— Не исках да те обидя.

— Не съм се обидила.

— Плащате ли си данъците?

— За пръв път чувам да се говори за тях.

— Наистина ли?

— Да.

— Данъците са важни за планирането на икономиката на дадена общност.

— Щом така казваш. Помниш ли Паскуале Пелузо?

— Не.

— Той е зидар. Ако го няма всичкият този бетон, ще остане без работа.

— Аха.

— Обаче е комунист. Баща му, комунист и той, според съдиите е убил моя свекър, който натрупал пари от черна борса и лихварство. А Паскуале е като баща си, никога не е бил привърженик на мирните действия, по този въпрос не е съгласен дори с другарите си комунисти. Обаче, въпреки че парите на мъжа ми идват директно от парите на свекър ми, аз и Паскуале сме добри приятели.

— Не разбирам накъде биеш.

Лила направи физиономия, сякаш се подиграваше на самата себе си.

— И аз не разбирам, надявах се да ми стане по-ясно, като ви слушах.

И толкоз, повече нищо не каза. Но докато говореше, не прибегна до обичайния си агресивен тон, изглеждаше, че наистина иска да ѝ помогнем да разбере, защото в квартала нищо не е ясно и всичко е пълна бъркотия. Изказа се почти изцяло на диалект, сякаш искаше смирено да поясни: не играя номера, държа се естествено. Съвсем искрено изброи разни неща, без да търси, както обикновено правеше, обединяваща нишка между тях. И наистина нито тя, нито аз бяхме чували тази презрителна формулировка, натоварена с културен и политически смисъл: търгаши. И наистина нито тя, нито аз си имахме понятие за съществуването на данъци: нашите родители, приятели, годеници, съпрузи, роднини се държаха, все едно такова нещо няма, а в училище не ни учеха на нищо, което да има, макар и далечна връзка с политиката. И все пак Лила успя някак да обърка този следобед, само допреди малко така различен и наситен. След размяната им на реплики Нино се опита да продължи с това, за което говореше, но се оплете и предпочете да се върне към смешките от съжителството му с Бруно. Каза, че ядат само пържени яйца и колбаси и че изпиват неимоверни количества вино. После се почувства неловко от собствените си

смешни разкази и сякаш му олекна, когато Пинуча и Бруно се върнаха, дъвчещи кокос, с мокри коси, очевидно току-що излезли от водата.

— Много ми беше забавно — възкликна Пина, но изразът ѝ гласеше: големи сте гаднярки, оставихте ме да се размотавам с някакъв, дете изобщо не го познавам.

Когато момчетата си тръгнаха, ги поизпратих малко, колкото да стане ясно, че са мои приятели и са били дошли заради мен.

Нино каза намръщено:

— Лина е съвсем объркана, колко жалко.

Кимнах в съгласие, взех си довиждане с тях и постоях малко с крака във водата, за да се успокоя.

Когато се върнахме в къщата, ние с Пинуча бяхме весели, а Лила умислена. Пинуча разказа на Нунция за посещенията на двете момчета и най-неочаквано започна да хвали Бруно, който толкова се беше постарал да не допусне детето ѝ да се роди с петно с форма на кокосов орех. Момче с обноси, каза, студент е, обаче не е прекалено досаден; не дава вид да го е грижа как е облечен, обаче всичко по него, от банския до ризата и сандалите, всичко е скъпо. Любопитно ѝ беше, че могат да се печелят пари и по друг начин, различен от този на брат ѝ, на Рино, на братята Солара. Направи ми впечатление едно нейно изречение: почерпи ме с разни неща на бара на плажа, без да парадира с това.

Свекърва ѝ, която през цялата ни почивка така и не слезе до морето, а само ходеше на пазар, грижеше се за къщата и ни готвеше вечерята и обяда, който си носехме на плажа, я слушаше, сякаш снаха ѝ разказва за някакъв приказен свят. Естествено, веднага забеляза, че дъщеря ѝ витае в облаците, и честичко ѝ хвърляше изпитателни погледи. Но Лила явно беше просто разсеяна. Не се заяде с никого, прие отново Пинуча да спи в леглото ѝ, пожела на всички лека нощ. След което направи нещо напълно неочаквано. Тъкмо си бях легнала, когато надникна в стаичката ми.

— Ще ми дадеш ли една от твоите книги? — попита.

Погледнах я изненадано. ИСКА да чете? От колко време не беше отваряла книга — три, четири години? И защо точно сега е решила да започне отново? Взех томчето на Бекет, което използвах да трепя комарите, и ѝ го подадох. Стори ми се най-достъпният текст, с който разполагах.

[1] Пукнатини в земната кора, обикновено в близост до вулкани, с парни и газови емисии. — Б.пр. ↑

47.

Седмицата измина в продължително очакване и срещи, които приключваха твърде бързо. Двете момчета си имаха график и го спазваха стриктно. Ставаха в шест, учеха до обяд, в три поемаха на среща с нас, в седем си тръгваха, вечеряха и отново се залавяха да учат. Нино нито веднъж не дойде сам. Макар и толкова различни във всичко, двамата с Бруно бяха много сплотени, а и изглежда, че за тези ни срещи всеки от тях черпеше сила от присъствието на другия.

Пинуча от самото начало отхвърли твърдението за тяхната сплотеност. Смяташе, че нито са чак такива приятели, нито са кой знае колко солидарни един към друг. Според нея отношенията им се градяха изцяло върху търпението на Бруно, който беше добър по характер и затова понасяше, без да се оплаква, Нино да му надува главата по цял ден с щуротиите, които се лееха от устата му.

— Ами да, щуротии — повтори, но после с нотка на ирония в гласа се извини, че е дала такова определение на брътвежите му, които харесвах и аз. — Учите и двамата — каза, — логично е да се разбирате помежду си, но позволете на нас да ни е малко скучно!

Думите ѝ много ми харесаха. Узаконявах в присъствието на Лила като ням свидетел, че между мен и Нино имаше някаква единствена по рода си връзка, труднодостъпна за чужди намеси. Но един ден Пинуча се обърна към Бруно и Лила с пренебрежение в гласа:

— Да оставим тия двамата да се правят на интелектуалци и да отидем да поплуваме, водата е чудесна.

Да се правят на интелектуалци очевидно беше начин да заяви, че нещата, за които говорим, не ни интересуват истински, че ни харесва да парадирате и да играем роли. Макар че мен и тази формулировка не ме притесни особено, на Нино му стана много неприятно и млъкна по средата на едно изречение. Скочи на крака, хукна към водата да се топне пръв, без да го е грижа дали е топла, или не, изпопръска ни, докато напредвахме, треперещи, и го умолявахме да престане, и се сборичка с Бруно, все едно иска да го удави.

Ето, помислих си, пълен е с възвишени идеи, но ако реши, може да бъде весел и забавен. Защо тогава на мен ми показва само сериозното си лице? Дали Галиани не му е внушила, че само ученето ме интересува? Или аз самата, заради очилата и начина ми на говорене, оставям такова впечатление?

От този момент осъзнах с нарастваща горчивина, че следобедите отлитаха и след тях оставаха само думи, натоварени от неговия стремеж да се изяви и от моето желание да подхващам една или друга тема в очакване той да се съгласи с мнението ми. Повече не ме хвана за ръка, не ме покани да седна на ръба на хавлията му. Когато се случеше Бруно и Пинуча да се разсмеят на някоя глупост, им завиждах и си мислех: колко хубаво щеше да бъде да се смея с Нино по същия начин; нищо не искам, нищо не очаквам, само малко близост, пък била тя и целомъдрена като тази между Пинуча и Бруно.

Лила, изглежда, имаше други проблеми. През цялата седмица се държа спокойно. Прекарваше голяма част от сутрините във водата, като плуваше напред-назад по успоредна на брега линия, само няколко метра навътре. Двете с Пинуча отивахме с нея и настоявахме да ѝ показваме, въпреки че вече плуваше по-добре от нас. Но бързо ни ставаше студено и се затичвахме да легнем на горещия пясък, докато тя продължаваше да се упражнява със спокойни загребвания, леки махове с краката и ритмично поемане на въздух, както я беше научил Сараторе-баща. Ама и тя, във всичко да прекали, мърмореше Пинуча, излегната на слънце, и галеше корема си. А аз ставах и се провиквах:

— Стига си плувала, от много време си във водата, ще настинеш.

Лила обаче не ме слушаше и излизаше чак когато се вдървеше от студ, с бели очи, тъмносини устни и гъбясали пръсти. Чаках я на брега с топлата ѝ от слънцето хавлия, намяхах я на раменете ѝ и енергично я разтривах.

Когато пристигаха момчетата, които не пропуснаха нито ден, или пак влизахме във водата с тях — но Лила обикновено отказваше и оставаше да ни гледа от брега, седнала на кърпата си, — или отивахме на разходка и тя изоставаше да събира черупки, или ако ние с Нино подемахме разговор за световните дела, тя ни слушаше много внимателно, но рядко се обаждаше. Много ме учуди, че настояваше да се придържаме към малките ритуали, които се установиха между нас с течение на времето. Например Бруно винаги носеше студени напитки,

които купуваше по пътя от едно заведение на плажа, и един ден тя отбеляза, че ми е донесъл подсладена газирана вода, при положение че обикновено пия оранжада; аз казах: „Благодаря ти, Бруно, няма нужда“, но тя го накара да отиде да я смени. Или например в даден момент от следобеда Пинуча и Бруно тръгнаха за охладени кокосови резенчета и макар и да предлагаха да отидем с тях, на Лила и през ум не ѝ мина да го направи, нито пък на мен и Нино; стана съвсем в реда на нещата те да тръгват сухи, да се връщат мокри от къпане в морето и да носят кокос с яркочерна вътрешност, така че, ако се случеше да забравят, Лила питаше: „А кокосовите резенчета?“.

Много държеше и на разговорите ми с Нино. Когато се случеше да се задържим по-дълго на незначителни теми, го питаше нетърпеливо:

— Нищо интересно ли не си прочел днес?

Нино се усмихваше доволно, започваше с някои странични неща и после стигаше до темите, които му бяха на сърце. Говореше ли, говореше, но между нас никога не се стигна до никакви търкания: аз винаги се съгласявах с него, а Лила, ако се намесеше, за да възрази, го правеше набързо и тактично, без да проявява истинско несъгласие.

Един следобед, както цитираше една силно критична статия за образованието в държавните училища, той директно премина към порицание на кварталното начално училище, в което бяхме учили. Аз изразих съгласието си, като разказах как Оливиеро ни удряше с показалката по опакото на дланта, когато грешахме, и на какви безмилостни състезания ни подлагаше. Лила обаче ме учуди: каза, че за нея началното училище е било от огромно значение и похвали учителката ни на такъв италиански, какъвто отдавна не я бях чувала да говори — толкова прецизен и изразителен, че Нино изобщо не я прекъсна, за да си каже мнението, а я изслуша много внимателно и накрая подметна някои общи фрази за различните нужди на всеки от нас и за това как едно и също преживяване може да удовлетвори изискванията на едни, а да се окаже недостатъчно за изискванията на други.

В още един случай Лила възпитано изказа несъгласие на културен италиански. Боравех с все по-голяма лекота с твърдения, проповядващи компетентна намеса, която, приложена жъ време, би разрешила проблеми, премахнала неправди и предотвратила

конфликти. Бързо бях възприела тази схема на мислене — в това винаги ме е бивало — и я прилагах всеки път, когато Нино разискваше въпроси, за които бе попрочел нещо тук-там: колониализъм, неоколониализъм, Африка. Но един следобед Лила кротко му каза, че с нищо не може да се избегне конфликтът между богати и бедни.

— Защо?

— Тези, които са отдолу, искат да застанат отгоре, тези, които са отгоре, искат да си останат отгоре — по един или друг начин винаги се стига до ругатни и стълкновения.

— Точно затова трябва проблемът да се реши, преди да се стигне до насилие.

— И как точно? Като поставиш всички отгоре? Или всички отдолу?

— Като се намери точка на равновесие между класите.

— И къде е точката? Тези отдолу да се срещнат по средата с тези отгоре ли?

— Да кажем, че да.

— И тези отгоре ще слязат надолу на драго сърце, така ли? А тези отдолу ще се откажат да се изкачат още по-нагоре?

— Ако се полагат усилия да се разрешат всички въпроси, да. Не ти се вярва, така ли?

— Не. Класите не си играят на прескочикобила, а водят борба, и борбата е до последна капка кръв.

— Това го мисли Паскуале — казах аз.

— Вече го мисля и аз — отговори тя спокойно.

Като изключим тези редки размени на реплики очи в очи, Лила и Нино на практика не разговаряха без моето посредничество. Лила никога не се обръщаше директно към него, а и Нино не се обръщаше към нея, изглежда, че изпитваха неудобство един от друг. Много по-свободно се държеше тя с Бруно, който, макар и мълчалив, благодарение на своята любезност и на симпатичния начин, по който понякога я наричаше госпожо Карачи, успя да постигне някаква близост с нея. Веднъж например, когато стояхме дълго във водата всички заедно и Нино, за мое учудване, този път не отиде да плува далече навътре — а това винаги ме изпълваше със страх, — тя се обърна към Бруно, а не към него, да ѝ покаже на колко загребвания трябва да показва глава над водата, за да поеме въздух. Той с готовност

й показва. На Нино обаче му стана неприятно, че бива пренебрегнат в качеството си на опитен плувец, и се намеси с подигравки към Бруно за късите му ръце и за липсата на ритъм. После сам показва на Лила правилния начин. Тя го наблюдаваше внимателно и веднага направи същото. Накратко, Лила накрая заплува така, че Бруно я нарече Естер Уилямс от Иския, с което искаше да каже, че е станала добра като плувкинята филмова звезда.

В края на седмицата — спомням си, че беше прелестна съботна утрин, въздухът още беше свеж, а ароматът на пиниите ни съпътстваше през цялото време, докато вървахме към плажа — Пинуча категорично заяви:

— Синът на Сараторе е направо непоносим.

Аз предпазливо защитих Нино. Изказах компетентното си мнение, че когато човек учи и се ентусиазира за нещо, чувства необходимост да сподели ентусиазма си с другите, така беше и с него. Изглежда, не успях да убедя Лила, която каза нещо според мен обидно:

— Ако на Нино му заличиш от главата нещата, които е прочел, няма да откриеш нищо друго.

Възразих остро:

— Не е вярно. Познавам го, има много качества.

А Пинуча с радост се съгласи с нея. На Лила обаче това не й хареса и уточни, че не се е изразила добре, като изведнъж преобърна наопаки смисъла на изречението, все едно го е изрекла само така, за проба, и сега, като я слушах, съжаляваше и се чудеше какви доводи да извади, за да си вземе думите назад. Той, поясни, се опитва да свикне с мисълта, че само големите въпроси имат значение, и ако му се удаде, цял живот ще живее само за тях, без да го е грижа за друго, не като нас, които мислим само за нашите си неща: парите, къщата, мъжа, децата.

На мен и това обяснение не ми се понрави. Какво искаше да каже? Че за Нино няма да са важни чувствата към отделни хора, че съдбата му е да живее без любов, без деца, без брак? Насилих се да кажа:

— Знаеш ли, че си има приятелка и държи много на нея? Пишат си всяка седмица.

Пинуча се намеси:

— Бруно си няма приятелка, но търси идеалната за него жена и щом я намери, ще се оженят и ще имат много деца. — След което, без видима връзка, въздъхна: — Тази седмица направо отлетя.

— Не се ли радваш? Мъжът ти пак ще дойде — отговорих ѝ.

Беше готова да се обиди: как можех дори да си представя, че посещението на Рино може да не ѝ е приятно. Възкликна:

— Разбира се, че се радвам.

Тогава Лиля ме попита:

— А ти радваш ли се?

— Че идват мъжете ви ли?

— Не, много добре ме разбра.

Разбрах я, но не си признах. Искаше да каже, че на другия ден, в неделя, докато те щяха да са заети със Стефано и Рино, аз щях да имам възможност да се видя сама с момчетата, и е почти сигурно, че, както и предишната седмица, Бруно ще се оттегли и аз ще прекарам следобед с Нино. И беше права, точно на това се надявах. Дни наред, преди да заспя, си мислех за края на седмицата. Лиля и Пинуча щяха да се отдадат на семейните радости, а за мен оставаше дребното щастие на очилата девица, прекарваща живота си в учене: една разходка, едно хващане за ръка. Или, кой знае, може би и нещо повече. Подхвърлих през смях:

— Какво има за разбиране, Лиля? Блазе на вас, че сте омъжени.

48.

Денят се точеше бавно. Аз и Лила спокойно си лежахме на слънце в очакване на времето, когато щяха да дойдат Нино и Бруно със студените напитки, но настроението на Пинуча започна да се влошава без причина. Все по-често подхвърляше по някое нервно изречение. Ту се опасяваше, че двамата няма да дойдат, ту заявяваше, че не можем да си губим времето в очакване да се появят. Когато момчетата се зададоха, в обичайния час и с напитките, се държа сприхаво; твърдеше, че е уморена. Минути по-късно обаче, все така в лошо настроение, промени решението си и се съгласи с пуфтене да отиде за кокосови резенчета.

Лила пък направи нещо, което не ми хареса. Цяла седмица не ми беше казала нищо за книгата, която ѝ заех, бях дори забравила за нея. Но щом Пинуча и Бруно се отдалечиха, вместо да изчака Нино да ни заговори, го попита без предисловие:

— Бил ли си някога на театър?

— Няколко пъти.

— Хареса ли ти?

— Горедолу.

— Аз никога не съм била, обаче съм гледала по телевизията.

— Не е същото.

— Знам, но е по-добре от нищо.

Тогава извади от чантата си книгата, която ѝ бях дала — сборника пиеси на Бекет, и му я показа.

— Тази чел ли си я?

Нино взе книгата, разгледа я и отговори смутено:

— Не.

— Значи има и неща, които не си чел.

— Да.

— Трябва да я прочетеш.

Лила започна да ни говори за книгата. За мое учудване вложи много енергия, така както правеше някога — подбираше думите, за да

съживи пред нас хора и предмети и да ни предаде емоцията, с която ги обрисуваше и ни ги представяше, съвсем реални, тук и сега. Каза, че няма защо да се чака атомна война, в тази книга тя все едно вече се е случила. Говори дълго за една госпожа, която се казвала Уини^[1] и в даден момент възкликвала: още един божествен ден, и издекламира тази фраза така развълнувано, че гласът ѝ потрепери: още един божествен ден, непоносими думи, обясни ни, защото нищо, нищо в живота на Уини, нищо в действията или в мислите ѝ не било божествено, нито в този, нито в кой да е предишен ден. Но добави, че най-много я бил впечатлил Дан Руни^[2]. Дан Руни, разказа ни, е сляп, но не съжالياва за това, защото смята, че животът е по-добър, ако не го виждаш, и дори стига дотам да се пита дали, ако стане глух и нем, животът няма да е още по-истински — живот чист, живот без нищо друго, освен живота.

— Защо ти хареса? — попита Нино.

— Още не знам дали ми е харесала.

— Но е възбудила любопитството ти.

— Накара ме да мисля. Какво означава, че животът е повече живот без зрението, слуха, дори без говора?

— Може би е само измислица.

— Не, каква ти измислица. Тук има нещо, което внушава хиляди други неща, не е измислица.

Нино не отговори. Втренчи се в корицата на книгата, сякаш подлежеше на дешифриране, и попита:

— Прочете ли я?

— Да.

— Би ли ми я заела?

Този въпрос ме срази, изпитах болка. Добре си спомнях как Нино ми каза, че литературата не го интересува особено и че неговите четива са други. Бях дала на Лила Бекет точно защото знаех, че няма да ми послужи за разговорите с него. А сега, когато тя му говореше за книгата, не само че я слушаше, а искаше да му я заеме. Казах:

— На Галиани е, тя ми я даде.

— Ти прочела ли си я? — попита ме.

Наложи се да призная, че не съм, но веднага добавих:

— Мислех да я започна тази вечер.

— Ще ми я дадеш ли, като я свършиш?

— Ако ти е толкова интересна — побързах да отговоря, — прочети я първо ти.

Нино ми благодари, изчегърта с нокът остатък от комар от корицата и се обърна към Лиля:

— Ще я прочета за една нощ и утре ще я обсъдим.

— Утре не, няма да се видим.

— Защо?

— Ще бъда с мъжа ми.

— А!

Стори ми се, че му стана неприятно. Очаквах с трепет да се обърне към мен, за да попита дали ще се видим на другия ден. Но той заяви с досада в гласа:

— И аз не мога утре. Тази вечер пристигат родителите на Бруно и трябва да отида да спя в Барано. Ще се върна в понеделник.

Барано ли? Понеделник? Надявах се да ми предложи да отида при него на плажа Маронти. Но беше разсеян, може би из главата му още се въртеше Руни, на когото не му стигаше да е сляп, а искаше и да е глух и нем. Не ми предложи.

[1] Героиня от „О, щастливи дни“, 1961 г. — Б.пр. ↑

[2] Герой от радиопиесата „Всички, които падат“, 1956 г. — Б.пр.

↑

49.

Още по пътя към къщата казах на Лила:

— Ако съм ти дала книга, която, между другото, не е моя, те моля да не я носиш на плажа. Не мога да я върна на Галиани цялата в пясък.

— Извинявай — каза тя и ме целуна весело по бузата.

Може би за да се извини, поиска да носи и моята чанта, и тази на Пинуча.

Лека-полека си възвърнах доброто настроение. Прецених, че Нино неслучайно е споменал, че отива в Барано: искал е да знам и сама да взема решението да го посетя, докато е там. Такъв си е — казах си, и все повече ми олекваше, — иска да го следват; утре ставам рано и отивам. Лошото настроение обаче не напусна Пинуча. Обикновено лесно се сърдеше, но бързо ѝ минаваше, особено сега, когато бременността бе заоблила не само формата на тялото, но и ръбатия ѝ характер. Обаче ставаше все по-начумерена.

— Нещо неприятно ли ти каза Бруно? — попитах я по едно време.

— Ами, не.

— А какво е станало?

— Нищо.

— Да не би да не ти е добре?

— Много съм добре, и аз не знам какво ми е.

— Иди да се приготвиш, че Рино ей сега ще пристигне.

— Да.

Но остана с мокрия бански да разливта разсеяно един фотороман. С Лила се преоблякохме и приготвихме, тя се наканти като за празненство, а Пинуча не помръдна. Тогавя дори Нунция, която мълчаливо се бъртеше да приготви вечерята, кротко я попита:

— Пинч, какво ти е, драга, няма ли да отидеш да се преоблечеш?

Никакъв отговор. Чак когато чу ръмженето на моторчетата и гласовете на младежите, които се провикваха отдалече, Пина скочи,

хукна към спалнята си и се заключи с вик:

— Не го пускайте да влиза, чухте ли!

Прекарахме една странна вечер, която по различни причини накрая доведе до объркване и мъжете. Стефано, привикнал вече с постоянните караници с Лила, неочаквано откри насреща си едно мило момиче, което се оставяше на милувките и целувките му, без да се мръщи както друг път; Рино, свикнал Пинуча да се глези и да се лепва за него, и то още по-плътно да се лепва сега, като бременна, се разочарова, че жена му не изтича да го посрещне на стълбите, и когато отиде да я потърси в спалнята и най-после я прегърна, усети само усилието, което полагаше, за да изглежда доволна. И не само това. Когато след някоя и друга чаша вино подпийналите младежи започнаха с похотливите си подмятания, за да дадат знак на жените си, че ги желаят, Лила много се смя; Пинуча обаче се дръпна рязко, когато Рино ѝ прошепна не знам точно какво на ухото, и му изсъска, наполовина на италиански:

— Престани, ама че си простак.

Той се разсърди.

— Простак, аз? Простак?

Тя издържа няколко минути, после, когато долната ѝ устна затрепери, изтича да се скрие в спалнята.

— От бременността е — каза Нунция, — нужно е търпение.

Мълчание. Рино приключи с вечерята, после изпуфтя и отиде при жена си. Повече не се върна.

Лила и Стефано решиха да пообиколят с моторчето и да видят как изглежда плажът нощно време. Оставиха ни, като се смееха и си разменяха целувчици. Разтребих масата, след като се преборих с Нунция, която иначе не би ми дала да си мръдна пръста. Разговорихме се за това как са се запознали и са се влюбили с Фернандо и тя каза нещо, което силно ме впечатли. Каза:

— Цял живот обичаш някой и така и не разбираш кой е той наистина.

Фернандо бил и добър, и лош, тя много го бе обичала, но и го беше мразила.

— Така че — заяви, — няма защо да се тревожим: на Пинуча сега ѝ е докривяло, но после ще ѝ мине; Лина помниш ли я как се

върна от сватбеното пътешествие? Е, я ги виж сега. Цял живот е така: веднъж отнасяш шамарите, друг път целувките.

Прибрах се в стаичката си и се опитах да довърша Шабо, но се сетих колко очарован остана Нино от начина, по който Лила му разказа за онзи Руни, и ми мина желанието да си губя времето с идеята за нация. Нино също е хлъзгав, помислих си, и него не можеш да го разбереш кой е. Уж не се интересуваше от литература, а ето че Лила взема случайно да чете сборник с пиеси, споделя две-три дреболии и той се запалва. Разрових се да видя дали има други литературни текстове между книгите, но нямаше. Затова пък се оказа, че липсва една книга. Възможно ли е? Галиани ми даде шест. Едната сега беше у Нино, една четях аз, на мраморния перваз на прозореца имаше три. Къде беше шестата?

Търсих навсякъде, също и под леглото, и междуременно си спомних, че книгата беше за Хирошима. Ядосах се, сигурно я беше взела Лила, докато съм била в банята. Какво й ставаше? След години в общарницата, годеж, любов, бакалия, сделки с братята Солара, да не би да е решила да стане пак каквато беше в началното училище? Беше дала признаци за това, разбира се, когато направихме онзи облог, който, независимо от резултата, със сигурност беше начин да ми покаже желанието си да продължи да учи. Но имаше ли продължение, зае ли се с това наистина? Не. Достатъчни се оказаха обаче брътвежите на Нино, шест следобеда на пясъка под слънцето, за да се върне желанието ѝ да учи, вероятно и да се състезава отново коя от нас знае повече, така ли? Затова ли се беше впуснала да хвали госпожа Оливиеро? Затова ли ѝ се видя хубаво, че някой може да се запали за цял живот по важните въпроси и да нехае за ежедневните дреболии? Излязох от стаята на пръсти, като внимавах вратата да не изскърца.

Къщата беше тиха, Нунция си беше легнала, Стефано и Лила още не се бяха върнали. Влязох в стаята им: хаос от дрехи, обувки, куфари. Намерих книгата на един стол, казваше се „Хирошима на другия ден“. Взела я беше, без да ми поиска разрешение, сякаш моите неща бяха и нейни, сякаш това, което бях, го дължах на нея, сякаш намерението на Галиани да ме образова се дължеше на факта, че тя ме е подготвила, с някой неясен жест или едва загатнато изречение, да завоювам тази привилегия. Понечих да си взема обратно книгата. Но се засрамах, отказах се и я оставих там.

50.

Неделята беше скучна. Цяла нощ се мъчих в жегата, не посмях да отворя прозореца заради комарите. Заспах, събудих се, пак заспах. Да отида ли до Барано? И какво ще постигна? Да прекарам деня в игри с Чиро, Пино и Клелия, докато Нино плува с часове или лежи на слънце, без да промълви и дума, в безгласен спор с баща си? Събудих се късно, в десет, и щом отворих очи, от много далеч ме застигна тревожно усещане за липса.

Научих от Нунция, че Пинуча и Рино вече са на плажа, а Стефано и Лила още спят. Натопих неохотно хляба в кафето с мляко, отказах се окончателно от Барано и се отправих към плажа, изнервена и натъжена.

Там заварих Рино да спи на слънце с мокра коса и натежало тяло, отпуснато по корем на пясъка, а Пинуча да се разхожда напред-назад на границата между пясъка и водата. Предложих ѝ да отидем до фумаролите, тя недружелюбно ми отказа. Тръгнах на дълга разходка сама в посока Форио, за да се успокоя.

Сутринта едвам се влачеше. Когато се върнах, се изкъпах и се излегнах на слънце. Чувах Рино и Пинуча, които си разменяха изречения, все едно мен ме нямаше, от типа:

— Не заминавай.

— Имам работа, обувките трябва да са готови за есента. Ти ги видя, харесаха ли ти?

— Да, обаче тия неща, дето Лила те е накарала да ги добавиш, са грозни, махни ги.

— Не, добре седят.

— Виждаш ли? Каквото и да кажа аз, за теб е без значение.

— Не е вярно.

— Съвсем вярно е, ти не ме обичаш вече.

— Обичам те, знаеш и колко ми харесваш.

— Айде стига, виж ми корема.

— Ще го покрия с десет хиляди целувки тоя корем. По цяла седмица си мисля за теб.

— Тогава не отивай на работа.

— Не мога.

— Тогава довечера си тръгвам и аз.

— Вече сме платили нашата част, трябва да останеш до края на почивката.

— Не искам вече да си почивам.

— Защо?

— Защото, щом заспя, сънувам ужасни неща и после цяла нощ будувам.

— И когато спиш при сестра ми ли?

— Тогава още повече, тя, сестра ти, ако можеше, щеше да ме убие.

— Иди да спиш при мама.

— Майка ти хърка.

Тонът на Пинуча беше непоносим. През целия ден не успях да разбера защо беше това оплакване. Че спеше малко и лошо, беше вярно. Но че иска Рино да остане и дори тя да си отиде с него, ми се стори лъжа. По едно време осъзнах, че се опитва да му каже нещо, което и самата тя не знае и затова успява да го изрази само по този нахален начин. Но после се отказах, вниманието ми бе привлечено от друго. Преди всичко от изблиците на Лила.

Когато се появи на плажа с мъжа си, ми се видя още по-щастлива от предишната вечер. Реши да му покаже как се е научила да плува и заедно заплуваха навътре — в открито море, твърдеше Стефано, макар всъщност да се отдалечиха само на метри. Елегантна и прецизна в загребванията и в ритмичния начин, по който се беше научила да завърта глава, за да извади уста от водата, тя веднага го остави зад гърба си. После спря да го изчака със смях, докато той я настигаше с тромави движения и изправена глава, като пуфтеше с лице, цялото във водни пръски.

Още по-весела беше тя следобеда, когато отидоха да се разходят с моторчето. Рино също искаше да пообиколи и понеже Пинуча отказа — страхуваше се да не би да падне и да изгуби бебето, — той ми каза: „Ела ти, Лену“. За мен беше първото преживяване от този род: Стефано караше бързо напред, Рино го следваше и... вятър, страх да не

падна или да не се блъснем, нарастваща възбуда, силен мирис от потния гръб на мъжа на Пинуча, подтикван от бабайтско самочувствие да нарушава всички правила и да отговаря, ако някой протестира, като в квартала — с резки спирачки и заплахи, винаги готов да се сдърпа, за да защити правото си да върши каквото му скимне. Беше забавно, завръщане към вълненията на недорасло момиченце, много различни от тези, които предизвикваше у мен Нино, когато се появяваше следобед на плажа с приятеля си.

През онази неделя често споменавах двете момчета, особено ми харесваше да произнасям името на Нино. Бързо установих, че и Пинуча, и Лиля се държаха, все едно с Бруно и Нино не сме се виждали и трите, а само аз. В резултат на това, когато мъжете им си взимаха довиждане, за да хукнат да хванат корабчето, Стефано ми каза да поздравя сина на Сокаво от негово име, все едно съм единствената, която има възможност да го срещне отново, а Нино взе да ме занася с изречения от сорта:

— Кой ти харесва повече, синът на поета или синът на търговеца на мортадела? Според теб кой е по-хубав? — все едно жена му и сестра му не бяха способни да изразят мнение.

Накрая ми стана неприятно от реакцията и на двете, когато мъжете им си тръгнаха. Пинуча се развесели и реши да си измие косата, която — събщи на висок глас — била пълна с пясък. Лиля се помота неохотно из къщата и отиде да се просне на леглото, без да я е грижа за безпорядъка в стаята. Когато надникнах, за да ѝ пожелаая лека нощ, видях, че дори не се е съблякла: четеше книгата за Хирошима с присвити очи и сбърчено чело. Не я упрекнах, само ѝ казах, може би малко кисело:

— Как така внезапно се завърна желанието ти да четеш?

— Не е твоя работа — отговори ми.

51.

В понеделник Нино се появи не в четири следобед, а — като призрак, материализиран от желанието ми — в десет сутринта. Изненада ни много. Току-що бяхме пристигнали на плажа, наежени и трите, защото всяка от нас смяташе, че другите прекалено дълго са се бавили в банята. Пинуча беше особено нервна, че косата ѝ се е сплескала, докато е спала. Заговори първо тя, мрачно и агресивно. Попита Нино, още преди той да ни обясни как така се е решил да наруши графика си:

— Бруно защо не дойде, по-хубаво занимание ли си намери?

— Родителите му са още там, тръгват си на обед.

— После ще дойде ли?

— Предполагам, че да.

— Защото, ако не дойде, аз си отивам да спя, с вас тримата ми е скучно.

И докато Нино ни разказваше колко лошо е прекарал неделята в Барано и как, като не можел да отиде у Бруно, дошъл направо на плажа, тя се намеси един-два пъти, за да попита с хленчещ глас кой ще влезе с нея във водата. И тъй като нито аз, нито Лиля ѝ обърнахме внимание, влезе във водата сама и сърдита.

Какво да я правим. Ние предпочетохме да изслушаме много внимателно списъка с неправдите, причинени на Нино от баща му. Нарече го измамник и безделник. Стоял си в Барано, защото си бил удължил отпуската по болест — мнима болест, надлежно документирана обаче от един лекар от Националната здравна служба за държавни служители, негов приятел.

— Баща ми — заяви с отвращение — е във всичко и с всичко във вреда на обществения интерес.

След което, без никаква връзка, направи нещо напълно неочаквано. С внезапно движение, от което подскочих, се наведе и ме целуна по бузата — силно и шумно, после изрече:

— Наистина се радвам да те видя.

И с известно неудобство, сякаш си даваше сметка, че проявената към мен експанзивност може да прозвучи нелюбезно, ако я приложи към Лила, попита:

— Може ли да целуна и теб?

— Разбира се — съгласи се Лила и той я целуна леко, беззвучно, като едва доловимо докосване.

След което се разприказва оживено за театралните текстове на Бекет: ах, колко му били харесали онези мъже, заровени до врата в земята; и колко красива била мисълта за огъня, който запалва в теб настоящето; и макар че сред хилядите удивителни неща, които казвали Мади и Дан Руни, му било трудно да открие точното място, което Лила бе цитирала, но все пак идеята, че животът се усеща по-добре, когато си сляп, глух и ням, та дори и без усещане за вкус и за допир, била принципно интересна сама по себе си и според него означавала: да премахнем всички филтри, които ни пречат да се насладим напълно на hit et nunc^[1], да бъдем истински.

Лила не беше убедена, каза, че е мислила за това и че животът в чистото му състояние я плаши. Изрази се с известно въодушевление:

— Животът, без да виждаш и без да говориш; без да говориш и без да чуваш; животът без обвивка и без съд, който да го съдържа, е безформен — възкликна.

Не употреби точно тези думи, но със сигурност използва „безформен“, и то с жест на отвращение. Нино повтори с половин уста: „Безформен“, все едно беше мръсна дума. После пак се зае да сипе разсъждения, още по-превъзбуден, и изведнъж, ни в клин, ни в ръкав, си свали потника, като извади на показ почернялото си, слабо тяло и ни повлече към водата, докато аз виках, преливаща от щастие:

— Не, не, не, студено ми е, не!

А той ми отговори:

— Ето, най-последно още един божествен ден — с което разсмя Лила.

Значи, мислех със задоволство, Лила не е права. Значи, със сигурност съществува един друг Нино: не онова мрачно момче, което се вълнува само когато обсъжда съдбините на света, а това момче, това момче, което си играе, повлича ни във водата стремглаво, за да ни сграбчи и притисне до себе си, после плува, за да избяга, оставя се да

го стигнем, да го хванем, да го натиснем двете под водата, и се прави на победен, уж че сме го удавили.

Когато дойде Бруно, нещата се получиха още по-добре. Тръгнахме всички заедно на разходка и Пинуча лека-полека си възвърна доброто настроение. Пак поиска да влезе във водата, прияха го се кокосови резенчета. От този момент и през цялата седмица след това се превърна в нещо нормално момчетата да идват на плажа още от десет сутринта и да остават до залез, когато ние обявявахме: „Трябва да се прибираме, че Нунция ще ни се кара“, и те се примиряваха, че им се налага да отидат да поучат малко.

Колко свободно се държахме сега. Когато Бруно занасяше Лила, като я наричаше госпожа Карачи, тя го удряше с юмрук по рамото на шега и го подгонваше със заплахи. Когато той проявяваше прекалено внимание към Пинуча, защото носеше в утробата си дете, Пинуча го хващаше под ръка и му казваше:

— Хайде, отиваме на бегот, приискало ми се е нещо газирано.

Що се отнася до Нино, сега често ме хващаше за ръка, прегръщаше ме през рамо и едновременно с това прегръщаше през рамо и Лила, хващаше я за показалеца или за палеца. Благоразумната дистанция поддаде. Превърнахме се в групичка от петима младежи, които се веселяха със и без повод. Играехме всякакви игри и който загубеше, трябваше да си плати. Разплацахме се обикновено с целувки — разбира се, на шега: Бруно да целуне покритите с пясък крака на Лила, Нино да целуне ръката ми, после бузите, челото, ухото с шумно млясане в ушната мида. Провеждахме дълги състезания по плажен тенис, топката летеше след резките удари по изпънатата кожа на ракетите — Лила я биваше, Нино също. Но най-пъргав и точен от всички беше Бруно. Двамата с Пинуча винаги излизаха победители, и когато играеха срещу Лила и Нино, и срещу Нино и мен. Победите им се дължаха и на установилото се помежду ни правило да бъдем внимателни с Пина. Тя тичаше, мятеше се, въргаше се в пясъка, забравила за състоянието си, така че накрая предпочитавме да я оставим да спечели, само и само да се кротне. Бруно добронамерено я упрекуваше, караше я да седне, казваше стига толкова и се провикваше:

— Точка за Пинуча, браво!

Една щастлива нишка се прокрадваше през часовете и дните, все по-дълга. Вече не ме беше яд на Лила, че ми взема книгите, даже ми се

струваше, че това е нещо хубаво. Не ме беше яд, че когато възникнеше спор, тя все по-често изказваше мнението си, а Нино я слушаше внимателно и изглеждаше, сякаш му липсват думи, за да отговори. Дори ми се стори вдъхновяващо, че в тези случаи той изведнъж преставаше да се обръща към нея и най-неочаквано се заемаше да разсъждава с мен, сякаш това му помагаше да се върне към своите убеждения.

Така стана и когато Лила обяви, че чете за Хирошима. Породи се много остър спор, защото, както разбрах, Нино се отнасяше критично към Съединените щати и не му харесваше, че американците имат военна база в Неапол, но и го привличаше начинът им на живот — твърдеше, че иска да научи повече за него, — затова му стана неприятно, когато Лила каза, в общи линии, че хвърлянето на атомните бомби над Япония е военно престъпление, дори повече от военно престъпление, войната нямала почти нищо общо, а било престъпление от надменност.

— Спомни си Пърл Харбър — предпазливо се обади той.

Аз не знаех какво е Пърл Харбър, но се оказа, че Лила знае. Каза му, че Пърл Харбър и Хирошима са несравними неща, че Пърл Харбър е малодушен военен акт, а Хирошима е безмозъчно и крайно жестоко отмъщение — ужасно, много по-лошо от нацистките престъпления. И заключи: американците трябва да бъдат съдени като най-долни престъпници — тези, които са водени от целта да държат в страх оцелелите и да ги поставят на колене. Така се разпали, че вместо да контраатакува, Нино замълча и се умисли. И ето че после се обърна към мен, все едно нея я нямаше. Каза, че проблемът не е в жестокостта или в отмъщението, а в спешната нужда да се сложи край на най-пагубната война и заедно с това, именно чрез използването на новото ужасяващо оръжие, на всички войни. Говореше с равен глас и ме гледаше право в очите, сякаш го интересуваше само моето съгласие. Беше прекрасен момент. Той самият беше прекрасен, когато реагираше така. От вълнение се просълзих и едвам успях да преглътна сълзите си.

И отново дойде петък, много горещ ден, който прекарахме главно във водата. И нещо изведнъж отново взе да куца.

Вървахме нагоре към къщата, току-що се бяхме разделили с момчетата, слънцето бе слязло ниско в синьо-червеното небе, когато Пинуча, внезапно смълчана след часове на безгрижно и превъзбудено

бърборене, хвърли чантата на земята, седна на бордюра и се разпищя; издаваше кратки, тънки писъци като кучешко скимтене.

Лила присви очи и я изгледа, все едно вижда не зълва си, а някаква грозна гледка, за която не е подготвена. Аз се върнах назад, уплашена, и я попитах:

— Пинуча, какво има? Лошо ли ти е?

— Не мога да понасям тоя мокър бански.

— Всички сме с мокри бански.

— Мене ме дразни.

— Хайде, ела, спокойно. Не си ли гладна вече?

— Не ми казвай спокойно. Дразниш ме, когато кажеш спокойно.

Не мога да те трая повече, Лену̀, теб и твойто спокойно.

И продължи да скимти, като се удряше по бедрата.

Чух Лила да се отдалечава, без да ни изчака. Почувствах, че го направи не защото се подразни, или защото ѝ беше безразлично, а като че заради нещо парещо в това поведение, от което можеше да се изгори, ако е наблизо. Помогнах на Пинуча да стане и взех чантата ѝ да я нося.

[1] От латински: тук и сега. — Б.пр. ↑

52.

Лека-полека се успокои, но прекара вечерта в цупене, все едно кой знае какво сме ѝ направили. И когато по едно време се озъби и на Нунция — взе да я критикува как е приготвила пастата за вечеря, — Лила не издържа, рязко премина на диалект и ожесточено я засипа с изобретателните обиди, на които беше способна. Пина реши тази нощ да спи при мен.

Спеше неспокойно. Отгоре на това сега, като бяхме две, в стаичката не се дишаше от жегата. Плувнала в пот, се претраших да отворя прозореца и ме нападнаха комарите. Това окончателно ме разбуди и едвам дочаках да съмне, за да стана.

Сега и аз бях в ужасно настроение, с няколко пъпки от ухапвания по лицето, които ме загрозяваха. Отидох в кухнята. Нунция переше мръсните ни дрехи. Лила също беше станала, закусваше попара с мляко и четеше една от книгите ми, кой знае кога си я беше присвоила. Щом ме видя, ме заоглежда изпитателно и попита с искрена загриженост, каквато не очаквах:

- Как е Пинуча?
- Не знам.
- Сърдиш ли се?
- Да, не съм мигнала, а и виж ми лицето.
- Нищо не виждам.
- Нищо не виждаш ти.
- Нино и Бруно също няма да забележат.
- Това какво общо има?
- Държиш ли на Нино?
- Сто пъти ти казах, че не.
- Спокойно.
- Спокойна съм.
- Да внимаваме с Пинуча.
- Внимавай ти, на теб ти е зълва, не на мен.
- Сърдита си.

— Да, да и да.

Денят беше още по-горещ от предишния. Отправихме се към плажа угрижени; лошото настроение се предаваше от една на друга като инфекция.

На половината път Пинуча се сети, че си е забравила кърпата, и пак я хванаха нервите. Лила продължи напред с наведена глава, без дори да се обърне.

— Ще отида да ти я взема — предложих.

— Не, връщам се вкъщи, не ми се ходи на плаж.

— Да не ти е лошо?

— Много си ми е добре.

— Тогава?

— Виж колкав ми е коремът.

Погледнах ѝ корема и казах, без да мисля:

— Ами аз? Не ми ли виждаш пъпките по лицето?

Разкрещя се, нарече ме идиотка и отмина с бърза крачка, за да настигне Лила.

Когато пристигнахме на плажа, ми се извини и измънка толкова си добронамерена, че понякога ме ядосваш.

— Не съм добронамерена.

— Искях да кажа, че си добра.

— Не съм добра.

Лила, която правеше всичко възможно да не ни обръща внимание и се взираше в морето по посока Форио, каза с леден тон:

— Престанете, идват.

Пинуча подскочи. „Правилната граматика“, промърмори с внезапно омекнал глас и прекара червилото по устните си, въпреки че вече си беше сложила достатъчно.

Двете момчета не бяха в по-добро настроение от нас. Нино се обърна към Лила саркастично:

— Довечера ще дойдат ли мъжете ви?

— Разбира се.

— И какво ще правите?

— Ще ядем, ще пием и ще си легнем.

— А утре?

— Утре ще ядем, ще пием и ще си легнем.

— И в неделя вечер ли ще останат?

— Не, в неделя ще ядем, ще пием и ще си легнем само следобед.
Намесих се и аз, подигравайки се със себе си.

— Аз съм свободна: не ям, не пия и не си лягам.

Нино ме погледна, все едно открива нещо, което досега не е забелязвал, и то така, че прокарах ръка през дясното си слепоочие, където беше най-голямата ми пъпка от комар. Каза ми сериозно:

— Така, утре се срещаме тук в седем сутринта и се качваме в планината. Като се върнем, отиваме на плаж до късно. Какво ще кажеш?

Усетих как във вените ми плъзна ликуваща топлина и казах с облекчение:

— Добре, в седем, аз ще донеса храната.

Пинуча попита отчаяно:

— А ние?

— Вие си имате мъже — измърмори той и произнесе мъже, все едно казваше жаби, смоци, паяци, така че тя се изправи рязко и тръгна към морето.

— В този период е малко по-чувствителна — оправдах я, — но е заради бременността, иначе не е такава.

Бруно каза с обичайното си търпение:

— Ще я заведа да вземем кокосови резенчета.

Проследихме го с поглед: дребен, но добре сложен, със силен гръден кош и яки бедра, той крачеше спокойно по пясъка, сякаш слънцето бе пропуснало да нажежи зрънцата пясък, по които стъпваше.

Щом Бруно и Пина се запътиха към заведенията, Лила каза:

— Да отидем да поплуваме.

53.

Насочихме се тримата едновременно към водата — аз в средата, те от двете ми страни. Трудно ми е да предам внезапното усещане за пълнота, което ме връхлетя, когато Нино каза ще се видим утре тук в седем. Разбира се, съжалявах за люшкащото се настроение на Пинуча, но с едно вяло съжаление, което не можеше ни най-малко да накърни блаженото ми състояние. Най-после бях доволна от себе си, от дългата и наситена неделя, която ме очакваше, а междувременно се чувствах горда, че се намирам тук, в този момент, с хората, които винаги са имали тежест в живота ми, тежест различна дори от присъствието в него на родители, братя, сестра. Хванах и двамата за ръцете, нададох вик на щастие и ги повлякох в студената вода, от която полетяха ледени пръски пяна. Потопихме се, сякаш бяхме един-единствен организъм.

Под водата веднага пуснахме пръсти. Никога не съм обичала студената вода в косите, по главата и в ушите. Веднага изплувах и издухах вода от устата. Те обаче вече плуваха, заплувах и аз, за да не изостана. Оказа се трудно начинание от самото начало: не съумявах да карам направо с глава във водата и спокойни махове; дясната ми ръка беше по-силна от лявата и се отклонявах; притеснявах се да не глътна солена вода. Опитах се да ги следвам, да не ги губя от поглед въпреки късогледството си. Ще спрат, помислих си. Сърцето ми силно биеше; забавих ритъм и накрая останах на място във водата, възхитена от това как уверено напредват към хоризонта един до друг.

Май бяха отишли прекалено навътре. Пък и аз, обзета от ентузиазъм, бях стигнала далеч отвъд въображаемата линия на сигурност, от която можех обикновено да се върна на брега с няколко маха и от която и Лила никога не се бе отдалечавала. А ето я сега там, в състезание с Нино. Макар и начинаеща, не отстъпваше, искаше да го следва неотстъпно и се отдалечаваше все повече.

Започнах да се притеснявам. Ако не ѝ стигнат силите. Ако се почувства зле. Нино го бива, ще ѝ помогне. Но ако получи крамп, ако и

той не издържи... Огледах се, течението ме бе повлякло наляво. Не мога да ги чакам тук, трябва да се върна. Хвърлих поглед надолу, беше грешка. Светлосиньото бързо се превръщаше в тъмносиньо, а после ставаше непрогледно като нощ, макар че грееше слънце, повърхността на морето разпращаше отблясъци и яркобели нишки браздяха небето. Осъзнах бездната, усетих течната ѝ нестабилност, почувствах я като масов гроб, от който нещо незнайно можеше да изскочи в миг и да ме докосне, да ме сграбчи, да забие зъби в мен и да ме повлече към дъното.

Опитах да се успокоя, извиках: Лила. Липсата на очила ме затрудняваше, водните проблясъци ме заслепяваха. Дойде ми на ума екскурзията с Нино на следващия ден. Заплувах назад бавно, по гръб, гребях с ръце и крака, докато не стигнах брега.

Седнах наполовина във водата, наполовина на сухо, видях едва-едва черните им глави като изоставени шамандури на повърхността, почувствах облекчение. Лила не само беше в безопасност, но беше успяла, беше удържала на ритъма на Нино. Какъв инат е, колко е крайна, колко е смела. Изправих се и отидох при Бруно, който седеше до багажите ни.

— Къде е Пинуча? — попитах.

Усмихна се срамежливо, стори ми се, за да прикрие разочарованието си.

— Отиде си.

— Къде?

— В къщата, каза, че трябва да си приготви багажа.

— Багажа ли?

— Иска да си тръгне, не ѝ се ще да оставя мъжа си сам толкова дълго.

Взех си нещата и след като го предупредих да не изпуска от очи Нино и най-вече Лила, хукнах с още стичащи се от мен капки вода, за да се опитам да разбера какво пак ставаше с Пина.

54.

Следобедът беше пълна трагедия, вечерта, която последва, още повече. Заварих Пинуча наистина да си стяга багажа, а Нунция не успяваше да я вразуми.

— Не се притеснявай — говореше ѝ спокойно, — Рино умее да си изпере гащите, да си сготви, пък и баща му е там, приятелите. Той да не би да мисли, че си тук, за да се забавляваш, ясно му е, че си тук, за да си почиваш и да износиш хубаво и здраво дете. Хайде, нека ти помогна да подредим всичко обратно. Аз никога не съм ходила на курорт, но днес, слава богу, пари не липсват, колкото и да не бива да се прахосват, малко охолство не е грях, можете да си го позволите. Така че, моля те, Пинүү, дъще, Рино цяла седмица е работил, уморен е, скоро ще пристигне. Да не те заварва така, нали го знаеш, ще се притесни, а притесни ли се, се ядосва и като се ядоса, какво следва? Следва, че ти искаш да си тръгнеш, за да си близо до него, той пътува насам, за да е близо до теб и сега, като се срещнете, вместо да се радвате, ще се изпокарате. Бива ли така?

Пинуча обаче оставаше глуха за аргументите, които Нунция ѝ излагаше. Тогава започнах да нареждам и аз, така че стигнахме до един момент, в който ние вадохме многото ѝ дрехи от куфарите, а тя ги слагаше обратно, развикваше се, после се кротваше, и пак започваше.

По едно време си дойде и Лиля. Опря се на рамката на вратата и се вгледа със смръщени вежди и дълга хоризонтална бръчка между тях в създадената от Пинуча неразбория.

— Всичко наред ли е? — попитах я.

Кимна утвърдително.

— Вече плуваш много добре.

Не каза нищо.

Имаше израза на човек, който едновременно се опитва да потисне радост и уплаха. Видно беше, че олелията, вдигната от Пинуча, ѝ става все по-непоносима. Зълва ѝ пак се вихреше в приказки за отпътуване, в сбогувания, в тюхкане, че е забравила едно или друго,

във въздишки за нейния Ринучо, противоречиво размесени със съжалението, че оставя морето, градинските ухания, плажа. Лила обаче нищо не казваше — никакви хапливи реплики, каквито умееше да подхвърля, никакво саркастично подмятане. Накрая, сякаш изричаше не призив към въвеждане на ред, а съобщение за предстоящо събитие, от устата ѝ се отрони само:

— Всеки момент ще пристигнат.

Тогава Пинуча се свлече безсилно на леглото до затворените куфари. Лила се намръщи и се оттегли, за да се приготви. Върна се след малко с червена, плътно прилепнала рокля и вързана тъмночерна коса. Първа долови шума от моторчетата, показа се на прозореца и започна въодушевено да маха за поздрав. После се обърна сериозно към Пинуча и с най-презрителния си глас просъска:

— Отивай да си наплискаш лицето и махни тоя бански.

Пинуча я погледна, без да реагира. Между двете момичета премина нещо много бързо, като размяна на стрели в изблик на скрити чувства, взаимен разстрел с недоловимо малки частици, дошли от дъното на съществата им; силен трус и леки трептения в продължение на една дълга секунда, които аз долових, озадачена, без да разбирам; виж, те двете се разбраха, в нещо се припознаха, Пинуча осъзна, че Лила знае, разбира и иска да ѝ помогне, макар и с презрение. Затова ѝ се подчини.

55.

Стефано и Рино се втурнаха вътре. Лила се държа още по-мило от предишната седмица. Прегърна Стефано и се остави да я прегърне; нададе радостен вик, когато той измъкна от джоба си кутийка, отвори я и намери вътре златна верижка с висулка във формата на сърце.

Естествено, и Рино беше донесъл подарък на Пинуча, която направи всичко възможно, за да реагира като снаха си, но в очите ѝ ясно личеше болезнено безсилие. Целувките на Рино, прегръдките и подаръкът бързо пропукаха маската на щастлива съпруга, която бе надянала надве-натри. Устата ѝ затрепери, последва порой от сълзи и тя каза на пресекулки:

— Приготвила съм си багажа. Не искам да остана тук нито минута повече, искам да съм винаги и само с теб.

Рино се усмихна, трогна го всичката тази любов, засмя се. После каза:

— И аз искам да съм винаги и само с теб.

Накрая разбра, че жена му не просто му съобщаваше колко ѝ е липсвал и колко винаги щеше да ѝ липсва, а че наистина иска да си тръгне и всичко е готово за отпътуването, и че непоносимият плач, с който придружаваше упорството си, е истински.

Затвориха се в спалнята да го обсъдят, но това не трая дълго. Рино се върна при нас и извика на майка си:

— Мамо, искам да знам какво е станало. — И без да дочака отговора, се обърна с нападка и към сестра си: — Ако е по твоя вина, бог ми е свидетел, че ще те пребия. — И извика към жена си в другата стая: — Стига, писна ми, ела веднага тука, уморен съм и искам да ям.

Пинуча излезе с подутти очи. Като я видя, Стефано реши да се пошегува, за да излезе от положението, прегърна сестра си и въздъхна:

— Ех, тая любов, на луди ни правите вие, жените.

След което, сякаш внезапно спомнил си за първопричината на своята лудост, целуна Лила по устните и пред злощастieto на другата

двойка се въодушеви от това колко неочаквано щастливи се чувстваха те самите.

Седнахме всички на масата. Нунция мълчаливо сервира на всеки, един по един. Този път не издържа Рино, изрева, че вече не е гладен и запокити чинията си, пълна със спагети с миди, в средата на кухнята. Аз се уплаших, Пинуча се разплака отново. Стефано също изостави дружелюбния тон и каза сухо на жена си:

— Да се махаме, ще те заведа на ресторант.

Напуснаха кухнята сред протестите на Нунция и Пинуча. В последвалата тишина чухме моторчето да се отдалечава.

Помогнах на Нунция да почисти пода. Рино стана и отиде в спалнята. Пинуча изтича да се затвори в тоалетната, но след малко излезе, последва мъжа си и затвори вратата на стаята. Едва тогава Нунция избухна, изоставила ролята си на всеопрощаваща свекърва:

— Видя ли я тая мизерница какво му причинява на Ринучо? Какво ѝ стана?

Казах ѝ, че не знам, и беше вярно, но прекарах вечерта в опит да я утеша с измислици за състоянието на Пинуча. Казах ѝ, че и аз, ако носех дете в корема си, щях като нея да искам да съм все около мъжа си, за да се чувствам защитена и да съм сигурна, че не само аз нося отговорност като майка, но и той като баща. Казах, че Лила е дошла, за да може да забременее, и че лечението очевидно е правилно, защото морето ѝ действа добре — достатъчно бе да се види какво щастие се изписва на лицето ѝ, когато види Стефано, — а пък Пинуча е изпълнена с любов и иска цялата да я даде на Рино, във всеки един миг от деня и нощта, иначе ѝ тежи вътре и я кара да страда.

Прекарахме един задушевен час двете с Нунция във вече разтребената кухня; чиниите и тенджерите блестяха, грижливо измити, а тя ми предричаше:

— Колко хубаво говориш, Лену, видно е, че те чака прекрасно бъдеще. — Очите ѝ се насълзиха, прошепна, че Лила е трябвало да учи, писано ѝ било. — Обаче мъжът ми не даде — добави, — а аз не можах да му се противопоставя, тогава няхаме пари, тя можеше да стане като теб, пък се омъжи, пое по друг път и не може да се върне назад, той, животът, ни води накъдето си реши. — Пожела ми щастие. — С някой хубав младеж, учен като теб — каза, и попита дали наистина харесвам сина на Сараторе.

Отрекох, но споделих с нея, че на другия ден ще отида с него в планината. Зарадва се, помогна ми да приготвя сандвичи със салам и сирене провола. Увих ги, сложих ги в торбата при плажната кърпа и другите необходимости. Препоръча ми да съм разумна, каквато винаги съм била, и си пожелахме лека нощ.

Прибрах се в стаичката си, почетох малко, но бях разсеяна. Колко хубаво щеше да е на сутринта, като изляза на свежия уханен въздух. Толкова ми харесваше на морето, даже и Пинуча с нейните резове и караницата от вечерта; и това, че Лила и Стефано се сдобриха и че обичта им нарастваше с всяка изминала седмица. И толкова силно желаех Нино. Колко приятно беше да са там, с мен, всеки ден, той и приятелката ми, да сме щастливи и тримата въпреки някои неразбирателства, въпреки напрежението в отношенията, което невинаги си оставаше притаено.

Чух Стефано и Лила да се прибират. Опитвах се да сподавят думите и смеха си. Вратите се отвориха, затвориха, отвориха се отново. Чух шума от чешмата и от водата в тоалетната. После угасих лампата и заслушана в лекото шумолене на тръстиките и пърхането от кокошарника, потънах в сън.

Събудих се бързо, имаше някой в стаята.

— Аз съм — прошепна Лила.

Усетих, че е седнала на ръба на леглото и понечих да светна лампата.

— Не — каза, — само за малко съм.

Все пак светнах, изправих се.

Беше там, пред мен, в бледорозова нощница. Кожата ѝ беше толкова потъмняла от слънцето, че очите ѝ изглеждаха бели.

— Видя ли колко далече стигнах?

— Много беше добра, но се притесних.

Тръсна гордо глава и се поусмихна, сякаш да покаже, че морето вече ѝ принадлежи. После стана сериозна.

— Имам нещо да ти казвам.

— Какво?

— Нино ме целуна — каза тя и го каза на един дъх, като че с тази спонтанна изповед се опитваше да скрие от самата себе си нещо неподлежащо на изповед. — Целуна ме, обаче си държах устата затворена.

56.

Разказа ми с подробности. Изнурена от дългото плуване и все пак доволна, че се е показала на висота, се опряла на него, за да полага по-малко усилия да се задържи на едно място. Нино обаче се възползвал от близостта ѝ и притиснал устните си в нейните. Тя веднага затворила уста и макар че той се опитвал да я отвори с върха на езика си, тя не спряла да я стиска. „Ти си луд — каза му и го отблъснала, — омъжена съм.“ Нино обаче ѝ отговорил: „Аз те обичам много отпреди мъжа ти, още откакто се състезавахме в училище“.

Лиля му заповядала да не е посмял да повтори и заплували към брега.

— Така натискаше, че ме заболя устата — завърши, — още ме боли.

Очакваше да реагирам, но успях да се въздържа от въпроси или коментар. Когато ме посъветва да не отивам на планина с него, освен ако и Бруно не дойде с нас, ѝ отговорих студено, че ако Нино целуне и мен, не бих намерила нищо лошо в това, аз не бях омъжена, нито си имах приятел.

— Жалко само — добавих, — че не ми харесва: целувката му за мен би била като да докосна с устни умрял плъх.

След което се направих, че едва сдържам прозявката си, тя ми хвърли поглед, в който ми се стори, че има обич и едновременно с това и възхищение, и отиде да си легне. От момента, в който излезе от стаята, до сутринта не спрях да плача.

Днес изпитвам известно неудобство, когато се връщам към това страдание, изобщо не проявявам разбиране към онази, която бях тогава. Но през онази нощ ми изглеждаше, че вече няма защо да живея. Защо Нино се беше държал така. Целуваше Надя, целуваше мен, целуваше Лиля. Как можеше това да е същият човек, когото обичах, толкова сериозен, така отдаден на мисълта. Часовете минаваха, а на мен ми бе невъзможно да приема, че може да бъде толкова дълбок в отношението си към големите световни проб-леми, колкото и повърхностен в чувствата и любовта. Започнах да поставям под въпрос

себе си — бях се оставила да бъда заслепена, поддавала се бях на една илюзия. Как е възможно аз, нисичка, твърде пълна, очилата, аз, която бях старателна, но не и умна, аз, която се правех на образована, но не бях, да съм си помислила, че му харесвам, макар и само за ваканцията? И всъщност наистина ли съм си го мислила? Разнищих подробно поведението си. Не, не бях способна да заявя ясно чувствата си пред себе си. Не само се стараех да ги скрия от останалите, но и на самата себе си ги признавах скептично, без увереност. Защо така и не казах ясно на Лила какво изпитвам към Нино? И защо сега не нададох вик на болка пред нея, за да ѝ призная какво ми причинява с тази среднощна изповед, защо не ѝ разкрих, че още преди да я целуне, Нино беше целунал мен? Какво ме караше да се държа така? Дали не потисках чувствата си, защото ме беше страх от унищожителната сила, с която дълбоко в себе си желях неща, хора, похвали, победи? Страх ме беше, че ако не получа каквото искам, тази сила ще избухне в гърдите ми и ще ме тласне по пътя на мрачни чувства като това, което ме накара да сравня красивата уста на Нино с мършата на плъх? Значи, затова дори когато правех крачка напред, винаги бях готова да се върна назад? Затова ли винаги имах в запас приветлива усмивка и весел смях, когато нещата тръгнаха на зло? Затова ли рано или късно все пак намирах приемливи оправдания за онези, които ми причиняваха мъка?

Въпроси и сълзи. Денят вече настъпваше, когато осъзнах какво се е случило. Нино искрено си е мислил, че обича Надя. Със сигурност, поради доброто мнение на госпожа Галиани за мен, години наред беше изпитвал уважение и симпатия към мен. Но сега, на Иския, бе срещнал Лила и бе разбрал, че още от детството тя е била — и винаги щеше да бъде — истинската му и единствена любов. Ами да, сигурно е, че така е станало. И как да му се сърдя? Къде е вината му? Имаше нещо наситено, сублимно в тяхната история, сродства по избор^[1]. Извиках на помощ стихове и романи вместо успокоителни. Може би, помислих си, съм учила само за това: да се успокоявам. Тя беше запалила пламъка в гърдите му, а той години наред го бе носил, тлеещ, без да забележи; и сега, когато пламъкът се е разгорял, какво можеше да направи, освен да я обича. Въпреки че тя не го обичаше. Въпреки че беше омъжена, следователно недостъпна, забранена: бракът трае цял живот, и отвъд смъртта. Освен ако брачната клетва не бъде престъпена, с което човек се самоосъждаше на адските мъчения до деня на

Страшния съд. Когато се зазори, изглеждаше, че съм внесла яснота. Любовта на Нино към Лила беше невъзможна любов. Като моята към него. Само в този план на неосъществимост целувката, с която я беше дарил наред морето, започваше да придобива смисъл за мен.

Целувката.

Не е било избор, просто се е случило, още повече че Лила умееше да случва нещата. Но аз не; сега какво ще правя. Ще отида на срещата. Ще изкачим Епомей^[2]. Или пък не. Ще си тръгна довечера със Стефано и Рино. Ще кажа, че майка ми ми е писала и има нужда от мен. Как ще ходя да се катеря с него, като знам, че обича Лила и я е целунал. И как ще издържа да ги гледам всеки ден как плуват заедно все по-надалече. Бях съсипана, заспах. Когато се събудих внезапно, намисленото през нощта бе притъпило болката. Хукнах към срещата.

[1] Препратка към романа на Гьоте „Сродства по избор“ (1809).
— Б.пр. ↑

[2] Най-високата точка на остров Иския. — Б.пр. ↑

57.

Сигурна бях, че няма да дойде, обаче, когато стигнах до плажа, вече беше там, без Бруно. Стана ясно, че не му се търси път към върха и не му се рискува по непознати пътеки. Обяви, че е готов да тръгне, ако аз държа, но в тази жегга предвиждаше бързане до изнемога и изключваше да попаднем на нещо, което би си струвало лишаването от едно хубаво къпане в морето. Започвах да се притеснявам, помислих си: кани се да ми съобщи, че се връща да учи. Изненадващо обаче ми предложи да наемем лодка. Преброи няколко пъти парите си, аз извадих моите дребни. Усмихна се и каза мило:

— Ти си се погрижила за сандвичите, остави на мен.

Минути по-късно бяхме в морето, той на греблата, аз седнала на носа на лодката.

Почувствах се по-добре. Реших, че може и Лиля да ме е излъгала и че той не я е целунал. Но вътре в себе си знаех, че не е така: аз да, аз понякога лъжех (особено себе си), но тя, доколкото си спомнях, никога не беше лъгала. А и след малко самият Нино внесе яснота по въпроса. Когато стигнахме навътре в морето, той остави греблата и скочи във водата, скочих и аз. Не тръгна да плува както обикновено, докато се слее с вълнистата морска шир. Този път се гмурна към дъното, изчезна, показва се по-нататък, пак се гмурна. Аз, неспокойна на такава дълбочина, се повъртях около лодката, без да смея да се отдалеча прекалено, и когато се изморих, се изкатерих тромаво обратно. След малко дойде и той, хвана греблата и загреба енергично паралелно на брега към Пунта Императоре. До този момент бяхме разменили по някоя дума за сандвичите, за жегата, за морето, за това колко добре сме постъпили, че не сме тръгнали по стръмните пътеки към Епомей. За мое нарастващо учудване още не беше прибягнал до темите, за които четеше в книги, списания и вестници, макар че от време на време, за да не мълчим, подхвърлях по някое изречение, което да послужи за фитил и да възпламени страстта му към световните дела. Но не, друго му се въртеше в главата. По едно време действително пусна греблата,

позагледа се в една отвесна скала, проследи полета на един гларус и каза:

— Лина каза ли ти нещо?

— За кое?

Стисна устни смутено и отговори:

— Добре, ще ти кажа аз какво се случи: вчера я целунах.

Така започна. Останалата част от деня прекара в говорене за тях двамата. Къпахме се пак, той отиваше да проучи разни скали и пещери, изядохме сандвичите, изпихме всичката вода, която бяхме взели, реши да ме научи да гребя, но разговорите ни бяха все за това. Направи ми впечатление, че нито веднъж не се опита, както му беше навик, да превърне своя частен случай в общочовешки. Само той и Лила, Лила и той. Нищо не каза за любовта. Нищо не каза за причините, поради които се влюбваме в един, а не в друг. Само ме разпитваше настоятелно за нея и за отношенията им със Стефано.

— Защо се е омъжила за него?

— Защото е влюбена в него.

— Не може да бъде.

— Така е, уверявам те.

— Омъжила се е заради парите, за да подпомогне семейството си, да се уреди тя самата.

— Ако беше само заради това, можеше да се омъжи за Марчело Солара.

— Кой е той?

— Един с много повече пари от Стефано, дето какво ли не направи, за да я има.

— А тя?

— Не пожела.

— Значи, според теб се е омъжила за бакалина по любов.

— Да.

— А каква е тая история, че е дошла на море, за да забременее?

— Така каза лекарят.

— А тя иска ли?

— В началото да, сега не знам.

— А той?

— Той да.

— Влюбен ли е в нея?

— Много.

— А ти, отстрани, мислиш ли, че нещата между тях вървят?

— С Лина никога нищо не върви.

— Тоест?

— Имаха проблеми още от първия ден на брака, но беше заради Лина, която не умее да се приспособява.

— А сега?

— Сега нещата вървят по-добре.

— Не го вярвам.

Зацикли на това, все по-скептичен. Но аз настоях: никога Лила не е обичала мъжа си, както сега. И колкото по-не му се вярваше, толкова повече го убеждавах. Казах му съвсем ясно, че между тях не можеше да има нищо, не исках да си прави илюзии. Но това не изчерпа темата. Все по-ясно ми ставаше, че този ден между небето и морето ще бъде толкова по-приятен за него, колкото повече и по-подробно му разказвам за Лила. За него нямаше значение, че всяка моя дума го кара да страда. Важно му беше да научи всичко, което знам, и добро, и лошо, и да запълним всичките си минути и часове с името ѝ. Така и направих, в началото ме заболя, но после нещата се промениха. През този ден установих, че разговорите с Нино за Лила можеха да представляват нов момент в отношенията на трима ни през следващите седмици. Нито аз, нито тя щяхме да го имаме. Но и двете можехме да получим вниманието му за целия остатък от ваканцията — тя като обект на безизходна страст, аз като всезнаеща съветница, държаща под контрол както неговата лудост, така и нейната. Утеших се с тази възможност за централна позиция. Лила беше дотичала да ми каже за целувката на Нино, а той тръгна от признание за целувката и ето че цял ден ме занимава. Щях да им бъде нужна и на двамата.

Всъщност Нино вече не можеше без мен.

— Според теб никога ли няма да може да ме обикне? — попита ме по едно време.

— Взела е решение, Нино.

— Какво решение?

— Да обича мъжа си, да има дете от него. Нали затова е тук.

— А моята любов към нея?

— Когато човек се чувства обичан, го привлича идеята да откликне. Възможно е да се почувства поласкана. Но ако не искаш да

страдаш, не очаквай повече. Колкото повече обич и уважение ѝ се засвидетелства, толкова по-жестока става. Винаги е била такава.

Разделихме се след залез-слънце и известно време имах усещането, че съм прекарала един хубав ден. Но още по пътя се заизмъчвах отново. Как си мислех, че ще издържа на този тормоз, да говоря за Лила с Нино, за Нино с Лила, и още от утре да присъствам на техните спорове и закачки, близост и докосвания? Реших да заявя още с пристигането си, че майка ми ме вика обратно у дома. Но щом влязох, Лила остро ме нападна:

— Къде беше? Ходихме да те търсим. Имахме нужда от теб, трябваше да ни помогнеш.

Научих, че имали тежък ден. Пинуча подлудила всички. Накрая се развикала, че ако мъжът ѝ не я иска у дома, значи не я обича и тогава тя предпочита да умре заедно с детето. Тогава Рино отстъпил и си я отвел в Неапол.

58.

Едва на следващия ден осъзнах последствията от заминаването на Пинуча. Отсъствието ѝ се отрази положително на вечерта — никой не врънкаше, в къщата настана спокойствие, времето се изниза мълчаливо. Когато се оттеглих в стаичката, Лила ме последва и проведохме привидно лишен от напрежение разговор. Бях сдържана и внимавах да не се изпусна да издам какво чувствам в действителност.

— Разбра ли защо поиска да си тръгне? — попита ме Лила по повод Пинуча.

— Защото иска да е с мъжа си.

Направи знак, че не, и каза сериозно:

— Уплаши се от собствените си чувства.

— Тоест?

— Влюбена е в Бруно.

Учудих се, тази възможност не ми беше хрумвала.

— Пинуча?

— Да.

— А Бруно?

— Даже не е забелязал.

— Сигурна ли си?

— Да.

— Откъде знаеш?

— Бруно си е набелязал теб.

— Глупости.

— Каза ми го Нино, вчера.

— На мен днес нищо не ми каза.

— Какво правихте?

— Наехме лодка.

— Ти и той, сами?

— Да.

— За какво си говорихте?

— За всичко.

— И за онова нещо, което ти казах ли?

— Кое?

— Знаеш кое.

— За целувката ли?

— Да.

— Не, нищо не ми каза.

Макар и капнала от многото часове, прекарани под слънцето и от къпането в морето, успях да не объркам нищо по време на разговора. Лила отиде да спи, а аз се почувствах, все едно плувам на място върху чаршафа, а тъмната стаичка е озарена от тъмносини и червеникави светлини. Пинуча си била тръгнала на бегот, защото се е влюбила в Бруно? Бруно не искал нея, а мен? Поразмислих се за отношенията между Пинуча и Бруно, в ушите и очите ми изникнаха отново изречения, интонации и жестове и се убедих, че Лила е права. Изведнъж сестрата на Стефано ми стана много симпатична, беше проявила сила и си бе наложила да си замине. Но Бруно да ме бил набелязал, не ми се вярваше. Той даже не ме и поглеждаше. Да не говорим, че ако имаше някакви намерения, както твърдеше Лила, щеше той да дойде на срещата вместо Нино. Или поне щяха да дойдат заедно. Вярно или не, и без друго не ми харесваше: твърде нисък, твърде къдрав, с ниско чело и вълчи зъби. Не и не. Ще стоя по средата, реших. Така ще направя.

На другия ден пристигнахме на плажа в десет и заварихме двете момчета там, разхождаха се напред-назад по брега. Лила оправда отсъствието на Пинуча с няколко думи: имала си работа, тръгнала си с мъжа си. Нито Нино, нито Бруно изразиха минимално съжаление и това ме смути. Как може някой така да изчезне, без да остави празнина? Пинуча беше прекарала две седмици с нас. Бяхме се разхождали заедно петимата, бяхме си бърбрили, шегували се бяхме, къпали се бяхме в морето. През тези петнайсет дни ѝ се беше случило нещо, което със сигурност я беше белязало и никога повече нямаше да забрави това си първо море. А ние? Ние, които по различен начин сме означавали много за нея, на практика не чувствахме липсата ѝ. Нино например не направи никакъв коментар за това неочаквано отпътуване. А Бруно само каза сериозно:

— Жалко, даже не си взехме довиждане.

Минута по-късно вече говорехме за друго, все едно тя никога не е идвала на Иския и в Читара.

Не ми се понрави и бързото преразпределение на ролите. Нино, който винаги в разговор се обръщаше към мен и Лила заедно (много често даже само към мен), веднага започна да говори само на нея, като че сега, когато бяхме останали четирима, вече нямаше нужда да се старая да ни забавлява и двете. Бруно, който до миналата събота се занимаваше само с Пинуча, се прехвърли на мен, все така свенлив и готов да послужи, като че ние с нея не се различавахме по нищо, дори по това, че тя беше женена и бременна, а аз не.

На първата ни разходка по брега се отправихме четиримата, един до друг. Скоро обаче Бруно съзря обърнатата от вълните черупка, каза: „Хубава е“, и се наведе да я вземе. Аз от любезност останах да го изчакам и той ми подари черупката, която не беше нищо особено. В това време Нино и Лила продължиха напред, така че се превърнахме в две двойки, които се разхождат по брега, те двамата напред, ние отзад, те в оживен разговор, аз в опит да завържа разговор с Бруно, който от своя страна не ми помагаше. Опитах се да ускоря крачка, той неохотно ме последва. Трудно беше да установим истински контакт. Говореше общи неща, да кажем за морето, за небето, за гларусите, но беше очевидно, че играе роля, която според него беше подходяща в моя случай. Сигурно с Пинуча беше говорил за друго, иначе беше трудно да си представи човек, че с удоволствие са прекарвали заедно толкова време. А и да беше измислил по-интересни теми за разговор, щеше да ми е трудно да разбера какво казва. Ако трябваше да попита колко е часът или да си поиска цигара или вода, имаше ясен глас и разбираемо произношение. Но влезеше ли в ролята на всеотдаен младеж (харесвали ти черупката, виж колко е хубава, подарявам ти я), се оплиташе, не говореше нито на италиански, нито на диалект, а на някакъв език, който от притеснение му се получаваше накъсан, звучеше някак под сурдинка, все едно се срамува от това, което казва. Кимах в съгласие с глава, но почти не го разбирах, междувременно надавах ухо да чуя за какво си говорят Нино и Лила.

Предполагах, че той се е разприказвал на сериозни теми, които изучава, или че тя развива идеи, дошли ѝ от книгите, които ми беше отмъкнала, и на няколко пъти се опитах да скъся разстоянието, за да се намеся в разговора им. Но всеки път, когато успявах да се доближа

достатъчно, за да доловя някое изречение, изпадах в недоумение. Той й говореше, стори ми се, за детството си в квартала, и то с красноречив, почти драматичен тон; тя го слушаше, без да го прекъсва. Почувствах, че се натрапвам, забавих крачка и реших да остана назад и да скучая с Бруно.

Когато решихме да се изкъпем в морето, пак не успях навреме да възстановя предишната ни групичка от трима. Бруно ме бутна във водата без предупреждение, потопих се цялата и си намокрих косата, което не исках да се случва. Когато се показах от водата, Нино и Лила се държаха на повърхността на няколко метра от нас и продължаваха да водят сериозен разговор. Останаха във водата много по-дълго от нас, но не се отдалечиха много от брега. Изглежда, бяха толкова погълнати от нещата, за които говореха, че се отказаха и от ритуала на плуването надалеч.

В късния следобед Нино за пръв път се обърна към мен. Попита грубо, като че очакваше и без друго отрицателен отговор:

— Защо не се видим след вечеря? Ще дойдем да ви вземем и ще ви върнем.

Никога не ни бяха предлагали да излезем вечерта. Хвърлих въпросителен поглед към Лила, но тя отмести очи. Казах:

— В къщата е майката на Лила, не можем да я оставяме все сама.

Нино не отговори, приятелят също не му се притече на помощ. Но след последното ни къпане, преди да се разделим, Лила каза:

— Утре вечер ще дойдем във Форио, за да се обадя на мъжа ми. Може да отидем заедно да ядем сладолед.

Това нейно хрумване ме подразни, но още повече ме подразни случилото се после. Щом момчетата тръгнаха към Форио, още докато събираше нещата си, тя започна да ме упреква, сякаш през целия ден, час по час, случка след случка, та чак до предложението на Нино и явното противоречие между моя и нейния отговор, аз съм била виновна за всичко по някакъв непонятен, но неопровержим начин.

— Защо остана с Бруно през цялото време?

— Аз?

— Да, ти. Да не си посмяла вече да ме оставиш сама с тоя.

— Какви ги говориш? Вие бързахте напред, без да ни изчакате.

— Ние ли? Нино бързаше.

— Можеше да кажеш, че трябва да ме изчакаш.

— А ти можеше да кажеш на Бруно: размърдай се, че ще ги изгубим. Дай да се разберем: като толкова ти харесва, излезте си двамата довчера. Така си свободна да говориш и да правиш каквото си искаш.

— Аз съм тук заради теб, не заради Бруно.

— Не ми изглежда като да си тук заради мен, правиш си каквото ти се ще.

— Ако не ти понасям вече, ще си тръгна утре сутрин.

— Така ли? И утре вечер да ходя сама да ям сладолед с тия двамата?

— Лила, ти си тази, която каза, че иска да отиде с тях за сладолед.

— Ами да, нали трябва да отида да се обадя на Стефано, какво ще си помислят, ако ги срещнем във Форио?

Продължихме в същия дух и вкъщи след вечеря, в присъствието на Нунция. Не беше истинско скарване, а двусмислени реплики с върхови моменти на злост, в които и двете се опитвахме да си заявим разни неща, без да се разбираме. Нунция, недоумяваща, ни слуша известно време и каза:

— Утре след вечеря ще дойда и аз да ядем сладолед.

— Пътят е дълъг — казах.

Лила обаче се намеси остро:

— Да не би да ходим пеша. Ще вземем моторна триколка, богати сме.

59.

На другия ден, за да се нагодим към новия график на момчетата, пристигнахме на плажа в девет, вместо в десет, но тях ги нямаше. Лила започна да нервничи. Чакахме, но не дойдоха нито в десет, нито покъсно. Появиха се чак в ранния следобед с развеселени съзаклятнически физиономии. Обясниха, че понеже предстои да прекараме заедно вечерта, решили да изтеглят ученето по-рано. Лила реагира по начин, който ме поразя: каза им да се махат. Нахока ги на грозен диалект, че могат да си учат колкото си искат — следобед, вечерта, веднага, — никой не ги задържа. И понеже Нино и Бруно направиха всичко възможно да не я взимат на сериозно и продължаваха да се усмихват, сякаш нападката ѝ е просто някаква уместна шега, тя надяна плажната си рокля, грабна решително чантата и се отправи с едри крачки към пътя. Нино изтича след нея, но скоро се върна с погребална физиономия. Нищо не можеше да се направи, наистина се беше разсърдила и не искаше да слуша обяснения.

— Ще ѝ мине — казах, като се правех на спокойна, и влязох с тях в морето.

Полежах да изсъхна на слънце, изядох един сандвич, поговорих вяло с двамата и заявих, че трябва да се прибирам и аз.

— А довечера? — попита Бруно.

— Лина трябва да се обади на Стефано по телефона, ще дойдем.

Избухването ѝ много ме разтревожи. Какво означаваше този тон, това държане? Какво право имаше да се сърди, че не са дошли навреме? Защо не можеше да се овладее, а се отнесе с тях, все едно бяха Паскуале и Антонио, или дори братята Солара? Защо се държеше като капризно момиченце, а не като госпожа Карачи?

Пристигнах в къщата задъхана. Нунция переше плажни кърпи и бански, Лила беше в стаята си, седнала на леглото и, нещо също необичайно, пишеше. Беше подпряла тетрадката на коленете си с присвити очи и сбърчено чело, а на чаршафа се въргаляше една от книгите ми. От толкова отдавна не бях я виждала да пише.

— Реакцията ти беше прекалена — казах ѝ.

Сви рамене, без да откъсва очи от тетрадката, и продължи да пише през целия следобед.

Вечерта се накипри, както когато посрещаше мъжа си, и ни закараха до Форио. Направи ми впечатление, че Нунция, която никога не се печеше на слънце и беше много бяла, бе взела от дъщеря си червило, за да придаде малко цвят на устата и на бузите си. За да не приличала на умряла, каза ни.

Веднага налетяхме на момчетата, стояха пред бара, неподвижни като часови пред караулка. Бруно си беше останал по къс панталон, само си беше сменил ризата. Нино беше с дълъг панталон, с ослепително бяла риза, а непослушната му коса така яростно беше пригладена, че ми се стори не толкова хубав. Когато забелязаха, че с нас е Нунция, се стегнаха. Седнахме под един навес на входа на бара и поръчахме сметанов сладолед. За наше учудване Нунция се разприказва и изобщо не млъкна. Говореше само на момчетата. Похвали майката на Нино, спомняла си я толкова красива; разказа много квартални случки от военно време и попита Нино дали ги помни; когато той ѝ отговаряше, че не, тя автоматично добаваше: „Попитай майка ти, ще видиш, че ще си спомни“. Скоро Лила взе да проявява нетърпение, обяви, че е време да се обади на Стефано, и влезе в бара, където имаше телефонни кабинки. Нино замлъкна и Бруно с готовност го замести в разговора с Нунция. Забелязах с неприязън, че не се запъваше, както когато разговаряше с мен.

— Извинете ме за момент — каза Нино изведнъж, стана и влезе в бара.

Нунция се притесни и ми пошушна на ухото:

— Да не отиде да плати? Аз съм най-старата и се полага на мен.

Бруно я чу и съобщи, че всичко е вече платено, как щял да остави една дама да плаща. Нунция се примири и започна да го разпитва за фабриката за колбаси на баща му, похвали се и тя с мъжа си и сина си, които също бяха собственици, имаха фабрика за обувки.

Лила се бавеше, разтревожих се. Оставих Нунция и Бруно да си говорят и също влязох в бара. Откога пък един разговор със Стефано траеше толкова дълго? Отидох до телефонните кабинки, бяха празни и двете. Огледах се, но така, като стърчах по средата, пречех на синовете на собственика, които сервираха по масите. Забелязах една отворена

врата, оставена, за да влиза въздух — водеше към вътрешен двор. Надникнах колебливо; мирис на стари гуми се смесваше с миризмата от курника. Дворът беше празен, но открих, че в единия край на оградата има отвор, а от другата му страна се вижда градина. Прекосих мястото, осеяно с ръждясали желяза, и още преди да стигна до градината, видях Лила и Нино. Зеленината се къпеше в светлината на лятната нощ. Бяха притиснати един в друг и се целуваха. Едната му ръка беше под полата ѝ, тя се опитваше да я избута, но междуременно продължаваше да го целува.

Отстъпих бързо назад, като се постарях да не вдигам шум. Върнах се в бара и казах на Нунция, че Лила е още на телефона.

— Карат ли се?

— Не.

Усещах, че горя, но пламъците бяха студени и не ми причиняваха болка. Омъжена е, казах си, омъжена от малко повече от година.

Лила се върна без Нино. Безупречно изглеждаше, но усетих промяната в дрехите, в тялото ѝ.

Почакахме малко, той не се появи, почувствах, че ги мразя и двамата. Лила стана и каза:

— Да тръгваме, късно е.

Когато вече се бяхме качили в колата, за да тръгнем към къщата, Нино ни настигна, весело си взе довиждане и извика: „До утре“, сърдечен, какъвто никога не го бях виждала. Помислих си: че Лила е омъжена, не е пречка нито за него, нито за нея, и тази констатация ми се стори толкова отвратително вярна, че ми се преобърна стомахът и закрих устата си с ръка.

Лила веднага си легна, напразно чаках да дойде и да сподели какво е направила и какво възнамерява да прави. Днес си мисля, че и тя не знаеше.

60.

В следващите дни положението постепенно се изясни. Обикновено Нино пристигаше с вестник или книга — това повече не се случи. Заглъхнаха разпалените дебати по проблемите на човечеството, съкратиха се до разсеяни фрази, произнесени в търсене на по-лични теми. На Лила и Нино им стана навик да плуват заедно дълго, докато престанат да се различават от брега. Или да ни повеждат на дълги разходки, които затвърдиха разделянето по двойки. И никога, просто никога не се случи аз да вървя с Нино, а Лила с Бруно. Приехме за естествено те да вървят зад нас. Ако се обърнех неочаквано, добивах усещането, че ги разкъсвам на две. Ръцете и устите им се дръпваха като от нервен тик.

Страдах, но трябва да призная, че страдах на постоянния фон на отказа да повярвам, поради което мъката ме заливаше на вълни. Струваше ми се, че присъствам на едно безсмислено представление: играеха си на годеници, а знаеха много добре, че не са и не могат да бъдат — той вече си имаше приятелка, а тя дори беше омъжена. На моменти гледах на тях като на паднали богове: някога толкова умни и знаещи, а сега толкова глупави, участници в глупава игра. Канех се да кажа на Лила, а и на Нино: за кои се мислите, стъпете отново на земята.

Не ми се удаде да го направя. След два-три дни нещата се промениха още повече. Започнаха да се държат за ръка, вече без да се крият, с обидно безсрамие, сякаш решили, че пред нас няма нужда да се преструват. Често се караха наужким, само за да се сграбчат, да се удрят, прегръщат, търкалят заедно в пясъка. По време на разходките, щом зърнеха някоя изоставена барака, скелет на стара плажна постройка или пътека, губеща се сред дивата растителност, се запътваха като децата да я изследват и не ни канеха да тръгнем с тях. Отдалечаваха се, той напред, тя след него, в мълчание. Когато лягаха да се пекаят на слънце, скъсяваха максимално разстоянието. В началото им стигаше лекото докосване на раменете, допирът на ръцете, краката,

ходилата. По-нататък, когато се връщаха от безкрайното ежедневно плуване, се излягаха един до друг на кърпата на Лила, която беше по-голяма, и скоро след това Нино съвсем естествено обгръщаше раменете ѝ с ръка, а тя опираше глава на гърдите му. Стигнаха дотам един път да се целунат по устата през смях, весела и бърза целувка. Мислех си: луда е, луди са. Ако ги види някой от Неапол, който познава Стефано? Ако мине прекупвачът, който ни намери къщата? Или Нунция ей сега реши да се появи на плажа?

Не можех да повярвам колко са безотговорни, а те всеки път прекриваха нови граници. Вече не им стигаше да се виждат само през деня — Лила реши, че трябва да се обажда на Стефано всяка вечер, но отхвърли грубо предложението на Нунция да идва с нас. След вечеря ме караше да ходим до Форио. Обаждаше се набързо на мъжа си и хайде на разходка, тя с Нино, аз с Бруно. Никога не се прибирахме преди полунощ, двете момчета ни изпращаха пеша по тъмния плаж.

В петък вечер, тоест в деня, преди да пристигне Стефано, изведнъж двамата с Нино се скараха, но този път не наужким, а сериозно. Ние тримата седяхме и ядяхме сладолед, Лила беше отишла да се обади по телефона. Нино мрачно извади от джоба си някакви листове, изписани от двете страни, и се зачете, без да ни дава обяснение, като по този начин се изолира от баналния разговор между мен и Бруно. Когато тя се върна, не я удостои с поглед, не прибра листовите в джоба си, а продължи да чете. Лила изчака минутка, после каза весело:

— Толкова ли е интересно?

— Да — отговори Нино, без да вдига поглед.

— Тогава чети на глас, искаме да чуем.

— За мен е, не ви интересува.

— Какво е? — попита Лила, но беше видно, че вече знае.

— Писмо.

— От кого?

— От Надя.

С непредвидим светкавичен жест тя се протегна и му изтръгна листовите от пръстите. Нино подскочи, все едно го е ужилило някое едро насекомо, но не направи нищо, за да си върне писмото, дори когато Лила започна да ни чете с много силен глас. Беше любовно писмо, малко детинско, ред по ред се повтаряха захаросани вариации

по темата за отсъствието. Бруно слушаше мълчаливо, със смутена усмивка, а аз, като видях, че Нино не дава признаци да го е приел за шегата, а мрачно е забил поглед в почернелите си крака под сандалите, пошепнах на Лила:

— Стига, върни му го.

Щом ме чу, престана да чете, но запази развеселения израз на лицето си и не му върна писмото.

— Срамуваш се, а? Ти си си виновен. Как може да ходиш с някаква, която пише така?

Нино нищо не каза, продължи да се взира в краката си. Бруно се намеси, и той весело:

— Човек като се влюби в някого, не го подлага първо на изпит, та да види дали може да пише любовно писмо.

Лила обаче дори не се обърна да го погледне, а продължи да говори на Нино, сякаш продължаваха някакъв техен си, таен спор, пред очите ни:

— Обичаш ли я? И защо? Обясни ни. Защото живее на булевард „Виторио Емануеле“ в къща, пълна с книги и стари картини? Защото говори с лигаво гласче? Защото е дъщеря на учителката ли?

Нино най-после се опомни и каза сухо:

— Върни ми листовете.

— Ще ти ги върна само ако веднага ги скъсаш, тук, пред нас.

На развеселения тон на Лила Нино отговаряше сериозно, с едносрични думи и доловими агресивни нотки.

— Тъй ли?

— После всички ще напишем писмо на Надя, в което ще ѝ съобщиш, че късаш с нея.

— Тъй ли?

— И ще го пуснем още тази вечер.

Той не отговори веднага, после се съгласи.

— Да го направим.

Лила посочи листовете, невярваща.

— Наистина ли ще ги скъсаш?

— Да.

— И ще скъсаш с нея?

— Да. Но при едно условие.

— Да чуем.

— Че ти ще напуснеш мъжа си. Сега. Отиваме всички заедно на телефона и му го съобщаваш.

Тези думи предизвикаха у мен неистово вълнение. На първо време не осъзнах защо. Той така неочаквано повиши тон, докато ги произнасяше, че гласът му затрепери. А очите на Лила, щом го чу, веднага се превърнаха в цепки по начина, който добре познавах. Сега щеше да промени тона и тя. Сега ще стане лоша, помислих си. Действително каза му: как си позволяваш. Каза му: с кого си мислиш, че говориш. Каза му:

— Как ти идва на ума да сравняваш това писмо и лигавщините ти с тази никаквица от добро семейство с мен, мъжа ми, брака ми и всичко онова, което представлява животът ми? Много се надуваш, но от шега не разбираш. Даже нищо не разбираш. Нищо, добре ме чу, и не ми прави тая физиономия. Да вървим да спим, Лену.

61.

Нино не направи нищо, за да ни задържи, а Бруно каза:

— Ще се видим утре.

Спряхме една моторна триколка и се прибрахме. Още по пътя обаче Лила се разтрепери, сграбчи ме за ръката и силно я стисна. Започна да ми изрежда хаотично всичко, което се беше случило между нея и Нино. Била пожелала да я целуне, оставила се била да я целуне. Пожелала била да почувства ръцете му върху тялото си, позволила му го била.

— Не мога да спя. Ако заспя, се будя внезапно, поглеждам часовника, надявам се, че вече е ден и е време за плажа. Обаче е нощ, не мога повече да заспя, в главата ми са всички негови думи и всички думи, които едвам ще дочакам да му кажа. Упорствах. Казах си: не съм като Пинуча, мога да правя, каквото си искам, мога да започна и да престана, с това просто си запълвам времето. Стисках устни, после си казах, е, хайде, какво толкова, една целувка, и открих какво е, не знаех — заклевам ти се, че не съм знаела, — и повече не можах да се лиша от това. Подадох му ръка, преплетох пръстите си с неговите и изпитах болка при мисълта да ги пусна. Колко неща съм пропуснала, които сега ми се стоварват отгоре, всичките накуп. Станала съм нечие гадже, след като вече съм омъжена. Вълнувам се, сърцето ми бие в гърлото и в слепоочията. И всичко ми харесва. Харесва ми той да ме придърпва към усамотени места, харесва ми страхът, че може да ни видят, харесва ми възможността да ни видят. Ти правеше ли ги тези неща с Антонио? Страдаше ли, когато идваше време да се разделите, и струваше ли ти се, че едвам ще дочакаш да го видиш пак? Нормално ли е, Лену? И с теб ли беше така? Не знам как започна и кога. В началото той не ми харесваше. Харесваше ми как говори, нещата, които казва, но не и физически. Мислех си: този тук знае толкова много неща, трябва да го слушам и да науча нещо и аз. А сега, когато говори, изобщо не успявам да се съсредоточа. Гледам устата му и ме е срам, че я гледам, обръщам очи на другата страна. За кратко време обикнах силно всичко у него:

ръцете, тесничките нокти, слабата фигура, ребрата под кожата, тъничкия врат, брадата, която не избръсва добре и винаги е груба, носа, космите по гърдите, дългите и слаби крака, коленете. Искам да го гая. И ми идват наум неща, които са гадни, направо ме отвращават, Лену̀, но искам да му ги направя, за да изпита удоволствие, за да го зарадвам.

Останах да я слушам почти през цялата нощ в стаята ѝ, на изгасена лампа. Тя беше полегнала от страната на прозореца и от лунната светлина косата на тила ѝ и контурът на хълбока ѝ блестяха; аз лежах от страната на вратата, страната на Стефано, и си мислех: тук спи мъжът ѝ всяка събота и неделя, от тази страна на леглото, и я придърпва към себе си, и следобед, и през нощта, и я прегръща. И в същото това легло тя ми разказва за Нино. Думите ѝ за него изтриват другото от паметта ѝ, изличават от чаршафите всяка следа от съпружеската любов. Докато говори за него, сякаш го вика тук, представя си го, притиснат в нея, и понеже е забравила коя е, не изпитва чувство за прегрешение и за вина. Доверява ми се, казва ми неща, които би било по-добре да запази за себе си. Споделя ми колко желае човека, когото аз винаги съм желала, и го прави с убеждението, че поради липса на чувствителност и недостатъчна прозорливост, поради неспособността да доловя неща, които тя умее да долавя, аз никога не съм забелязвала истински този човек, не съм осъзнала качествата му. Не знам дали е от злонамереност, или наистина е убедена в това — по моя вина, заради склонността ми да се крия, — че от началното училище до днес съм била глуха и сляпа, та е трябвало тя да открие, тук, на остров Иския, силата и потенциала на сина на Сараторе. Ах, как ненавиждам тази нейна самоувереност, направо ми отравя душата. И все пак не мога да я накарам да спре, за да отида в стаичката си и да стена мълчаливо, а оставам тук, от време на време я прекъсвам и се опитвам да я успокоя.

Направих се, че гледам на нещата отстрани.

— От морето е — казах ѝ, — от чистия въздух, почивката. А и Нино умее да залъгва, говори така, все едно всичко е много лесно. Но, слава богу, утре пристига Стефано и ще видиш, че Нино ще ти се види като момченце. Каквото наистина е, познавам го добре. На нас ни се струва кой знае какъв, но ако се замислиш как се държи с него дъщерята на Галиани — спомняш ли си?, — веднага ти става ясно, че го надценяваме. Е, разбира се, в сравнение с Бруно изглежда

невероятен, но в края на краищата е само син на железничар, който си е наумил да се изучи. Не забравяй, че Нино е човек от квартала, от там произлиза. Не забравяй, че ти беше много по-добра в училище, въпреки че той беше по-голям. Пък и виж го как използва приятеля си, кара го да плаща всичко — напитките, сладоледите.

Костваше ми усилие да ѝ наговоря тези неща, смятах ги за лъжи. А и не свършиха работа: Ли́ла възропта, предпазливо се възпротиви, аз настоях. Накрая чак се разсърди и взе да защитава Нино с тон, от който се подразбираше: само аз знам какъв човек е. Попита ме защо винаги съм го омаловажавала, когато съм ѝ говорила за него. Попита ме какво имам против него.

— Той ти помогна — каза ми, — когато искаше да ти публикува оная твоя глупост в списание. Понякога не ми харесваш, Лену, принизяваш всичко и всички, даже и хора, на които от пръв поглед им личи, че са симпатични.

Загубих търпение, не можех да я изтрая повече. Изказах се лошо за човека, когото обичах, за да направя така, че тя да се почувства по-добре, и ето че започна да ме обижда. Само успях да кажа:

— Прави каквото искаш, отивам да спя.

Но тя веднага смени тона, прегърна ме, стисна ме силно, за да ме задържи, и ми прошепна в ухото:

— Кажи ми какво да направя.

Отблъснах я с неприязън, промълвих, че трябва тя да си реши, не можех да решавам вместо нея.

— Пинуча как постъпи? — попитах я. — В крайна сметка постъпи по-добре от теб.

Съгласи се, заехме се да хвалим Пинуча и тя най-неочаквано въздъхна:

— Е, добре, утре няма да ходя на плаж и вдругиден ще се върна в Неапол със Стефано.

62.

Последва ужасна събота. Тя наистина не отиде на плаж, не отидох и аз, но през цялото време мислех за Нино и Бруно, които напразно ни чакаха. А не посмях да кажа: ще отскоча до плажа, колкото да се топна, и се връщам. Не посмях и да попитам: какво да правя, да си стягам ли багажа, ще си тръгваме ли, оставаме ли? Помогнах на Нунция да изчисти къщата, да сготви за обяд и за вечеря и от време на време проверявах Лила, която даже не стана, четеше си в леглото и си пишеше в тетрадката, а когато майка ѝ я извика за обяд, не отговори, и когато я извика отново, затръшна вратата на стаята с такава сила, че цялата къща се разлюля.

— Прекалено много плаж изнервя — каза Нунция, докато обядвахме сами.

— Да.

— А дори не е бременна.

— Не.

В късния следобед Лила стана от леглото, похапна набързо, прекара часове в тоалетната. Изми си косата, гримира се, облече хубава зелена рокля, но лицето ѝ си остана начумерено. Все пак посрещна мъжа си мило, а той, щом я видя, я целуна като на кино, с дълга, страстна целувка; ние с Нунция бяхме в ролята на смутените зрители. Стефано ми предаде поздравии от семейството ми, осведоми ни, че Пинуча престанала с капризите и разказа с подробности как братята Солара приели и одобрили новите модели обувки, създадени от Рино и Фернандо. Това сведение подразни Лила и настроението помежду им помръкна. До този момент се насилваше да се усмихва, но щом чу името Солара, му се нахвърли, заяви, че не ѝ пука за ония двамата, че не смята да живее само за да се занимава с това, което те мислят или не мислят. Стефано се обиди, сбърчи вежди. Разбра, че магията на последните седмици вече я няма, но ѝ отговори с обичайната си примирена усмивка и ѝ каза, че просто искал да я държи в течение какво се случва в квартала и че няма нужда да му държи

такъв тон. Напразно. Лила бързо превърна вечерта в един безкраен сблъсък. Стефано не можеше и дума да произнесе, без тя да реагира с нападки. Отидоха да си легнат скарани и ги чувах, че продължават кавгата, докато заспах.

Събудих се призори. Не знаех какво да правя: да си събера нещата и да чакам Лила да вземе решение; да отида на плаж, но с риск да се натъкна на Нино, което Лила нямаше да ми прости; да се въргалям цял ден, както правех в момента, затворена в стаичката. Реших да оставя бележка, в която им съобщавам, че отивам на плажа Маронти и ще се върна в ранния следобед. Написах, че не мога да си тръгна от Иския, без да си взема довиждане с Нела. Написах го най-чистосърдечно, но днес вече знам как работи съзнанието ми: исках да се оставя на случайността. Лила нямаше да може да ме упрекне, ако попаднеш на Нино, защото е отишъл да иска пари от родителите си.

От това излезе един объркан ден и известно количество похарчени пари. Наех лодка, която ме закара до Маронти. Пристигнах на мястото, където обикновено се разполагаха семейство Сараторе и заварих само чадъра им. Огледах се и забелязах Донато, който се къпеше, видя ме и той. Заразмахва ръце за поздрав, излезе бързо, обясни, че жена му и децата отишли да прекарат деня във Форио с Нино. Много се разочаровах — случайността проявяваше не само ирония, а и пълно пренебрежение към мен: отнела ми беше сина и ме беше натресла на досадното бърбене на бащата.

Опитах да се измъкна, за да отида до Нела, но Сараторе не ме остави на мира, а събра набързо нещата си, за да дойде с мен. По пътя най-невъзмутимо и със сладък гласец се разприказва за случилото се между нас преди време. Поиска ми прошка, измънка, че на сърцето не можеш да заповядваш, взе да ниже въздишки колко красива съм била тогава, да не говорим пък сега.

— Това е пресилено — казах, и макар да знаех, че трябва да остана сериозна, се разсмях от нерви.

Въпреки че беше натоварен с чадъра и с багажериите си, това не му попречи да произнесе една леко задъхана реч. Каза, че основният проблем на младите е липсата на очи, за да се видят, и на чувства, за да се възприемат обективно.

— Има си огледала — казах аз, — те са обективни.

— Огледала ли? Огледалото е последното нещо, на което да се довериш. Обзалагам се, че се мислиш за не толкова хубава като приятелките ти.

— Да.

— А пък си много по-хубава от тях. Бъди сигурна. Виж каква прекрасна руса коса имаш. И каква стойка. Ти трябва да осъзнаеш и да разрешиш само два проблема: първият е банският костюм, който не подчертава даденостите ти; вторият е моделът очила. Тези никак не стават, Елена, прекалено са тежки. Ти имаш толкова деликатно лице, така изящно оформено от нещата, които учиш. Трябват ти по-леки очила.

Слушах го с все по-малко досада, изявяваше се като специалист по женска красота. Пък и говореше с такава отчуждена компетентност, че по едно време ме накара да се запитам: ами ако е вярно? Може би не умея да се оценя. От друга страна, с какви пари да си купя подходящи дрехи, подходящ бански, подходящи очила? Тъкмо да подхвана оплакване на тема бедност и богатство, когато той ми каза с усмивка:

— Освен това, ако не вярваш на моята преценка, сигурно си забелязала, надявам се, как те гледаше синът ми, когато дойдохте при нас на плажа.

Чак тогава осъзнах, че ме лъже. Думите му целяха да погъделичкат суетата ми, да предизвикат благоразположение у мен и да ме тласнат към него от благодарност. Почувствах се глупава, наранена не от него, а от собствената си глупост. Срязях го така неучтиво, че замръзна.

Когато стигнахме, си поприказвах с Нела, казах ѝ, че може би всички ще си заминем за Неапол вечерта и съм дошла да ѝ кажа довиждане.

— Жалко, че си тръгваш.

— Ами да.

— Остани да хапнеш с мен.

— Не мога, трябва да се прибирам.

— Обаче, ако не заминете, обещај ми, че ще дойдеш пак и че няма да е за малко. Ще останеш с мен цял ден, а и през нощта, нали знаеш, че има легло за теб. Толкова много неща имам да ти разказвам.

— Благодаря.

Сараторе се намеси:

— Ще разчитаме, нали знаеш колко те обичаме.

Изхвърчах набързо, пък и една роднина на Нела отиваше с кола до пристанището и не исках да изпусна възможността да ме закара.

По време на обратния път думите на Сараторе, макар че през цялото време ги отричах, изненадващо започнаха да дълбаят в мен. Не, може и да не лъжеше. Може и да умееше да проникне отвъд привидностите. И да е успял наистина да забележи как ме гледа синът му. А щом бях хубава, щом Нино наистина ме намираше за привлекателна — знаех, че е така: в края на краищата ме беше целунал, държал ме беше за ръка, — време беше да погледна на фактите, каквито са: Лила ми го беше отнела; Лила го беше отдалечила от мен, за да го притегли към себе си. Може и да не го бе направила нарочно, но, така или иначе, го бе направила.

Изведнъж реших, че трябва да го потърся, да го видя на всяка цена. Сега, когато ни предстоеше да си заминем, когато Лила нямаше повече да оказва прелъстителното си въздействие върху него, сега, когато самата тя бе взела решение да се върне към живота, който ѝ се полага, връзката ми с него можеше да започне отново. В Неапол. Под формата на приятелство. Можехме например да се срещнем, за да говорим за нея. И после да се върнем към нашите си разговори, към нашите четива. Щях да му докажа, че мога да споделям неговите влечения и интереси по-добре от Лила, може би дори по-добре от Надя. Да, трябваше веднага да говоря с него, да му кажа тръгвам си, да му кажа да се видим в квартала, на Пиаца Национале, на Виа Медзоканоне, където искаш, но възможно най-скоро.

Взех една моторна триколка до Форио, до къщата на Бруно. Извиках, никой не се показа. Отидох да се помотая из градчето във все по-тягостно настроение, после тръгнах пеша покрай плажа. Този път случайността реши нещата привидно в моя полза. От доста време вървах, когато го видях насреща си — Нино, извънредно щастлив, че ме вижда, едва сдържаше задоволството си. Очите му неестествено искряха, ръкомахаше прекомерно, гласът му беше превъзбуден.

— Търсих ви и вчера, и днес. Къде е Лина?

— С мъжа си.

Извади от джоба на панталона си един плик и ми го сложи в ръката с излишен замах.

— Ще ѝ предадеш ли това?

Стегнах се.

— Безполезно е, Нино.

— Ти ѝ го дай.

— Довечера си тръгваме, връщаме се в Неапол.

Направи страдалческа физиономия и дрезгаво попита:

— Кой го реши?

— Тя.

— Не вярвам.

— Така е, каза ми го снощи.

Позамисли се и посочи плика.

— Моля те, занеси ѝ го все пак, веднага.

— Добре.

— Обещай ми, че ще го направиш.

— Казах ти, да.

Изпрати ме по един дълъг участък от пътя и започна злостно да критикува майка си, братята и сестра си. Измъчиха ме, каза, добре че си заминаха за Барано. Попитах го за Бруно. Направи неприязнен жест, учел бил; взе да говори и против него.

— А ти не учиш ли?

— Не мога.

Сви глава между раменете си, натъжи се. Взе да ми говори за това как човек бива заслепен само защото някой професор, по свои си причини, му е казал, че се справя добре. Установил бил, че нещата, които се опитва да изучи, никога не са го интересували наистина.

— Какви ги говориш? Така, изведнъж?

— Един миг е достатъчен да ти промени живота от така на ей така.

Какво ставаше с него, що за баналности, не можех да го позная. Обещах си, че ще му помогна да намери отново себе си.

— Сега си прекалено развълнуван и не се чуваш какво говориш — подхвърлих с най-убедителния си тон на съдник. — Но нека се видим, ако искаш, веднага щом се върнеш в Неапол, и да обсъдим въпроса.

Кимна в знак на съгласие, но веднага след това ядно избухна:

— Приключих с университета, искам да си намеря работа.

63.

Изпрати ме почти до къщата, чак се притесних да не би да срещнем Стефано и Лила. Сбогувах се набързо и поех по стъпалата.

— Утре сутрин в девет — извика.

Спрях се.

— Ако заминем, ще се видим в квартала, ела да ми се обадиш там.

Нино направи категоричен отрицателен знак.

— Няма да заминете — заяви, все едно отправяше заплаха към съдбата.

Махнах му за поздрав за последно и се затичах нагоре по стъпалата, разочарована, че не съм могла да проверя какво има в плика.

Атмосферата в къщата беше нажежена. Стефано и Нунция обсъждаха нещо само двамата, Лила трябва да беше или в тоалетната, или в спалнята. Когато влязох, и двамата ме изгледаха лошо. Стефано, свъсен, ме попита без заобикалки:

— Ще ми обясниш ли какви ги вършите ти и тя?

— В какъв смисъл?

— Твърди, че ѝ е писнало на Иския, искала да отиде в Амалфи.

— Не знам нищо по въпроса.

Нунция се намеси, но не по обичайния си майчински начин:

— Лену, не ѝ пълни главата с погрешни представи, парите не са, за да се хвърлят на вятъра. Какво е това Амалфи сега? Тук сме платили да останем до септември.

Възнегодувах:

— Грешите, аз правя това, което поиска Лила, а не обратното.

— Тогавата отиди да я накараш да размисли — избоботи Стефано.

— Другата седмица се връщам, ще прекараме почивните дни всички заедно и ще видите колко забавно ще ни бъде. Сега обаче не ми се слушат капризи. Майната му. Как си представяш, че сега тръгвам да ви

местя в Амалфи? А ако не ви хареса в Амалфи, къде ще ви вода, на Капри ли? А оттам? Хайде стига, Лену.

Тонът му ме смути.

— Къде е? — попитах.

Нунция ми посочи към спалнята. Отидох при Лила, уверена, че ще заваря куфарите готови и че е решена да си тръгне, макар и с риск да изяде боя. Обаче беше по бельо, заспала на разхвърляното легло. Наоколо цареше обичайният безпорядък, но куфарите стояха в ъгъла един върху друг, празни. Разтърсих я:

— Лила.

Подскочи и веднага ме попита със замаян от съня поглед:

— Къде беше, видя ли Нино?

— Да. Това е за теб.

Подадох ѝ неохотно плика. Отвори го, извади отвътре един лист. Прочете го и в миг разцъфна, сякаш сънливостта и лошото ѝ настроение бяха пропъдени от инжекция с възбуждащи вещества.

— Какво пише? — попитах предпазливо.

— На мен нищо.

— А на кого?

— За Надя е, къса с нея.

Върна писмото в плика и ми го подаде със заръката да го скрия добре.

Стоях объркана, с плика в ръце. Нино къса с Надя? И защо? Защото Лила поиска така ли? За да ѝ угоди? Бях толкова, толкова разочарована. Жертваше дъщерята на госпожа Галиани заради играта, на която играеха с жената на бакалина. Не казах нищо, стоях и гледах как Лила се облича и се гримира. Накрая попитах:

— Защо си поискала от Стефано такова абсурдно нещо, отде накъде Амалфи? Не разбирам.

Тя се усмихна.

— Нито пък аз.

Излязохме от стаята. Лила обсипа Стефано с целувчици и весело се отърка в него; решихме да го изпратим на пристанището, аз и Нунция с триколка, той и Лила с моторчето. Поръчахме си сладолед, докато чакахме корабчето. Лила се държа добре с мъжа си, заръча му хиляди пъти да се пази, обеща, че ще му звъни всяка вечер по

телефона. Преди да се упъти към мостика, той обви раменете ми с ръка и ми пошушна на ухото:

— Извинявай, много бях ядосан. Не знам как щеше да свърши този път без теб.

Беше изречено любезно, но усетих нещо като ултиматум, който гласеше: кажи на приятелката си, ако обичаш, че ако дръпне нишката по-силно, може и да я скъса.

64.

Отгоре на писмото беше написан адресът на Надя на Капри. Веднага щом корабчето със Стефано на борда се отдалечи от брега, радостната Лиля отиде да купи марка и докато аз правех компания на Нунция, преписа адреса върху плика и го пусна.

Разходихме се из Форио, но аз бях твърде напрегната и разговарях само с Нунция. Чак когато се прибрахме в къщата, дръпнах Лиля в стаичката ми, за да ѝ заявя ясно какво мисля. Тя ме изслуша мълчаливо, но разсеяно, сякаш от една страна, схващаше сериозността на нещата, за които говорех, от друга, беше в плен на представи, които лишаваха всяка моя дума от смисъл. Казах ѝ:

— Лиля, не знам какво си си наумила, но според мен си играеш с огъня. Стефано сега си тръгна доволен и ако му се обаждаш всяка вечер по телефона, ще бъде още по-доволен. Но обърни внимание: ще се върне след седмица и ще остане до 20 август. Мислиш ли, че ще можеш да продължаваш така? Да си играеш с живота на хората? Знаеш ли, че Нино иска да зареже учението и да си търси работа? Какви си му ги наговорила? И защо го накара да остави приятелката си? Искаш да го съсипеш ли? И двамата ли искате да се съсипете?

Последният въпрос я оживи и тя се разсмя, но някак изкуствено. Заговори уж весело, но кой знае. Каза, че трябвало да се гордея с нея, защото се е представила в такава добра светлина. Защо? Защото била смятана за по-изискана във всичко и от свръхизисканата учителска дъщеря. Защото най-добрият ученик от моето училище, а може би и от Неапол, и от Италия, и от целия свят — ако слушаме, разбира се, какво говоря аз, — току-що е оставил тази госпожица от добро семейство не за друго, а за да угоди на нея, дъщеря на обуцар, с начално образование, по мъж Карачи. Каза го с нарастващ сарказъм и като че най-после ми разкри някакъв жесток план за отмъщение. Нямах как да не забележи свъсеното ми лице, но продължи още няколко минути в този дух, без да успее да се спре. Сериозно ли говореше? Така ли се чувстваше наистина в този момент? Възкликнах:

— За кого го играеш тоя театър? За мен ли? Искаш да ме убедиш, че Нино е способен да извърши всякаква лудост, за да ти угоди?

Смехът изчезна от очите ѝ, помръкна и рязко смени тона си:

— Не, измислям си, тъкмо обратното е. Аз съм тази, която е готова на всякакви лудости, никога не ми се е случвало с никого и се радвам, че се случва сега.

Стана ѝ неловко, дойде ѝ много и отиде да си легне, без дори да ми каже лека нощ.

Потънах в изтощителен полусън, по време на който се убедих, че последната ѝ реплика съдържаше повече истина от предишните ѝ словоизлияния.

Получих доказателство за това през седмицата, която последва. Най-напред още в понеделник установих, че Бруно наистина ме е нарочил и е решил, че е дошъл моментът да се държи с мен, както Нино се държеше с Лила. Като се къпехме в морето, ме придърпа тромаво към себе си, за да ме целуне, от което се нагълтах с вода, разкашлях се и се наложи да изляза на брега. Стана ми неприятно, той го усети. Когато дойде да легне до мен с вид на виновно куче, мило, но твърдо му обясних нещо от рода на: Бруно, много си ми симпатичен, но към теб не мога да изпитвам нищо повече от сестрински чувства. Натъжи се, но не се предаде. Същата вечер, след телефонното обаждане до Стефано отидохме и четиримата да се разходим на плажа, после седнахме на студения пясък, а след това се излегнахме да гледаме звездите — Лила опряна на лакти, Нино с глава на корема ѝ, аз с глава на корема на Нино, Бруно с глава на моя корем. Втренчихме се в съзвездията и заобсъждахме с възхита могъщата небесна архитектура. Не всички, без Лила. Тя мълчеше и едва когато привършихме запаса от изумени определения, каза, че гледката на нощното небе я плаши и че не намира в него никаква архитектура, а само стъклени отломки върху тъмносин асфалт. Това накара всички ни да млъкнем, а аз се ядосах на навика, който беше придобила, да говори последна; това ѝ даваше много време за размисъл и ѝ позволяваше с половин изречение да преиначи казаното от нас, което не бяхме имали време да обмислим.

— Какъв ти страх — възкликнах, — толкова е красиво.

Бруно веднага ме подкрепи. Нино обаче застана на нейна страна: с леко движение ми даде знак да се надигна от корема му, седна и

започна да разговаря с нея, все едно са сами. Небето, храмът, редът, безредието. Накрая станаха и както си говореха, изчезнаха в мрака.

Аз останах да лежа, подпряна на лакти. Топлото тяло на Нино вече не ми служеше за възглавница, а положената върху корема ми глава на Бруно ми беше неприятна. Казах му да ме извини, като му докоснах косата. Той се надигна, хвана ме през талията, опря лице в гърдите ми. Измънках „не“, но въпреки това ме обърна на пясъка и потърси устата ми, като силно притискаше гърдите ми с една ръка. Тогава го отблъснах силно, извиках му да престане, като този път не се сдържах и процедих:

— Не те харесвам, как да ти го кажа?

Той спря, силно смутен, и седна. Каза много тихо:

— Възможно ли е поне малко да не ме харесваш?

Опитах се да му обясня, че не е нещо, което да може да се измери, и му казах:

— Не е въпрос дали някой е хубав, или не, дали е повече или по-малко симпатичен; просто мен някои хора ме привличат, а други не, независимо какви са в действителност.

— И аз не ти харесвам?

Изпуфтях.

— Не.

Но щом произнесох тази сричка, се разплаках и както плачех, занареждах неща от рода:

— Виждаш ли, плача без причина, виж каква идиотка съм, не си струва да си губиш времето с мен.

Той ме докосна с пръсти по бузата и отново се опита да ме прегърне, като шепнеше: искам да ти подаря толкова много неща, заслужаваш го, толкова си хубава. Откъснах се гневно от него и се развиках към тъмното с разтреперан глас:

— Лила, върни се веднага, искам да се прибера.

Двамата приятели ни изпратиха до началото на стъпалата и си тръгнаха. Още докато двете с Лила се изкачвахме в тъмното към къщата, ѝ заявих отчаяно:

— Върви където искаш, прави каквото щещ, но аз повече няма да идвам с теб. Бруно за втори път посяга да ме опипва, не искам да оставам насаме с него, ясно ли е?

65.

Има моменти, в които прибъгваме до безсмислени формули и предявяваме абсурдни претенции, за да прикрием логиката на чувствата си. Днес знам, че при други обстоятелства след известна съпротива щях да се предам на домогванията от страна на Бруно. Да, не ми харесваше, но и Антонио не ми харесваше особено. Към мъжете се привързваме лека-полека, независимо дали отговарят, или не, на модела за мъж, към който се придържаме в различни етапи от живота си. А Бруно Сокаво на този етап от своя живот беше учтив и щедър, лесно щеше да бъде да намеря в себе си място за известна привързаност. Но причините да го отблъсна нямаха нищо общо с някакви негови действително неприятни черти. Истината беше, че исках да озаптя Лила. Исках да ѝ попреча. Исках да си даде сметка за положението, в което се поставяше и в което поставяше и мен. Исках да ми каже: добре, права си, върша грешка, няма повече да се уединявам в тъмното с Нино, няма да те оставям сама с Бруно: от този момент нататък ще се държа както подобава на омъжена жена.

Разбира се, това не се случи. Тя каза само:

— Ще говоря с Нино и ще видиш, че Бруно няма повече да ти се натрапва.

Така че ден след ден продължихме да се срещаме с момчетата в девет сутринта и да се разделяме с тях в полунощ. Но още във вторник вечерта, след обаждането до Стефано, Нино каза:

— Никога не сте идвали в къщата на Бруно. Искате ли да се качите?

Веднага отговорих, че не, престорих се, че ме боли коремът и казах, че искам да се прибера. Нино и Лила се спогледаха колебливо. Бруно нищо не каза. Заради силното им разочарование смутено добавих:

— Може някоя друга вечер.

Лила не коментира, но когато останахме сами, възропта:

— Не може да ми вгорчаваш така живота, Лену.

Отговорих ѝ:

— Ако Стефано разбере, че сме отишли сами в къщата на тези двамата, ще се разправя не само с теб, но и с мен.

И не приключих с това. Когато се прибрахме, предизвиках Нунция да смърми дъщеря си за прекаленото излагане на слънце, дългото стоене на плажа, размотаването до посред нощ. Стигнах дотам да кажа, все едно исках да сдобря майката и дъщерята:

— Госпожо Нунция, елате утре вечер на сладолед с нас, ще видите, че нищо лошо не правим.

Лиля побесня, каза, че цяла година се жертва да седи в бакалията и че има право на малко свобода. Нунция също загуби търпение:

— Лиля, какви ги говориш? Свобода? Каква свобода? Ти си омъжена, трябва да отговаряш пред мъжа си. Ленуча може да има малко свобода, но ти не.

Дъщеря ѝ си отиде в стаята и тресна вратата.

Но на другия ден Лиля надделя: майка ѝ си остана вкъщи, а ние излязохме, за да се обади на Стефано.

— Да сте тук точно в единайсет — каза Нунция намусено, като се обърна към мен.

Отговорих ѝ:

— Добре.

Хвърли ми дълъг, изпитателен поглед. Вече виждаше основания за тревога: беше там, за да ни контролира, но не ѝ се удаваше; опасяваше се да не направим някоя беля, но си спомняше собствената си пожертвана младост и не ѝ даваше сърце да ни забрани някое и друго невинно забавление. Повторих, за да я успокоя:

— В единайсет.

Обаждането до Стефано продължи най-много една минута. Когато Лиля излезе от кабината, Нино пак попита:

— Тази вечер добре ли се чувстваш, Лену? Ще дойдете ли да видите къщата?

— Хайде — подкани ме Бруно, — ще пийнете по нещо и ще си тръгнете.

Лиля се съгласи, аз не казах нищо. Отвън сградата беше стара и зле поддържана, но отвътре се оказа обновена: белосано и добре осветено мазе, натъпкано с вина и колбаси; мраморна стълба с парапет от ковано желязо; масивни врати, на които блестяха златни дръжки;

прозорци с позлатени рамки; много стаи; жълти дивани, телевизор; в кухнята рафтове в морскосиньо, а в стаите гардероби, които приличаха на готически църкви. За пръв път свенливо си помислих, че Бруно наистина е богат, по-богат от Стефано. Помислих си: ако майка ми разбере, че ме е ухажвал синът на господаря на мортаделата Сокаво, студент, и че, представете си, съм била на гости в къщата му, и че вместо да благодаря на Господ за късмета, който ми е изпратил, и да се опитам да го накарам да се ожени за мен, съм го отблъснала, и то на два пъти, щеше да ме смаже от бой. От друга страна, именно мисълта за майка ми и „потърпевшия ѝ крайник“ (както тя наричаше куция си крак) ме накара да се почувствам функционално неподходяща дори и за Бруно. Неловко ми беше — в тази къща не си бях на мястото. Какво правех там? Лила се опитваше да се държи непринудено, често се смееше, а аз усещах, че ме втриса, в устата ми имаше горчив вкус. Започнах да отговарям само с да заради неудобството да кажа не. Искаш ли да пийнеш това, искаш ли да пусна тази плоча, искаш ли да погледаш телевизия, искаш ли сладолед. Късно забелязах, че Нино и Лила са изчезнали, но когато се усетих, се стреснах. Къде бяха отишли? Възможно ли е да са се затворили в спалнята на Нино? Възможно ли е Лила да е решила да прекрачи и тази граница? Възможно ли е... не исках дори да си го помисля. Сkochих на крака и казах на Бруно:

— Стана късно.

Под милото му държане прозираше тъга. Прошепна:

— Остани още малко.

Каза ми, че на другия ден много рано ще замине, трябвало непременно да присъства на семеен празник. Осведоми ме, че ще отсъства до понеделник и че дните без мен ще бъдат мъчение. Внимателно хвана ръката ми, каза, че много ме обича и още подобни неща. Леко измъкнах ръката си, не потърси друг контакт. Но дълго говори за чувствата си към мен, той, който не беше от разговорливите, и ми беше трудно да го прекъсна. Когато ми се удаде случай, казах:

— Наистина трябва да тръгвам — и добавих на висок глас: — Лила, ела, моля те, десет и петнайсет е.

Минаха няколко минути и двамата се появиха. Нино и Бруно ни изпратиха до моторната триколка, Бруно се раздели с нас, все едно отиваше не до Неапол за няколко дни, а в Америка за остатъка от

живота си. По пътя Лила ми каза съучастнически, все едно ми съобщаваше кой знае каква новина:

— Нино ми каза, че много те уважава.

— Аз не — троснато отговорих на мига. После процедих през зъби: — А ако забременееш?

Каза ми на ухото:

— Няма опасност. Само се целуваме и прегръщаме.

— Аха.

— Пък и все едно, няма да забременея.

— Веднъж се случи.

— Казах ти, че няма да забременея. Той знае какво да прави.

— Кой той?

— Нино. Би използвал презерватив.

— Какво е това?

— Не знам, така го нарече.

— Не знаеш какво е и му се доверяваш?

— Нещо, което се слага отгоре.

— Отгоре на кое?

Исках да я принудя да назовава нещата. Исках добре да разбере какво ми казва. Първо ме уверява, че само се целуват, после обяснява, че знаел как тя да не забременее. Бях бясна, исках да се засрами. А пък тя изглеждаше доволна от всичко, което ѝ се беше случило и щеше да ѝ се случи. Така че, когато се прибрахме, се държа мило с Нунция, подчерта, че сме се върнали доста по-рано, и се приготви да си ляга. Но остави отворена вратата на стаята си и когато видя, че съм готова да си лягам, ме извика:

— Ела за малко, затвори вратата.

Седнах на леглото, но се опитвах да ѝ дам да се разбере, че ми е писнало от нея и от всичко.

— Какво имаш да ми казваш?

Прошепна:

— Искам да отида да спя при Нино.

Останах с отворена уста.

— А Нунция?

— Чакай, не се сърди. Малко време остава, Лену̀. Стефано пристига в събота, ще остане десет дни и после се връщаме в Неапол. И всичко ще свърши.

— Кое всичко?

— Това, тези дни, тези вечери.

Дълго го обсъждахме, стори ми се, че ясно осъзнава всичко. Промълви, че никога повече няма да ѝ се случи подобно нещо. Пошепна ми, че го обича, че го иска. Използва глагола обичам на книжовен италиански, както го употребяваха в книгите и по филмите, в квартала никой не си служеше с него, най-много аз да си го кажа наум, другите предпочитаха диалектната му форма. Но не, тя обичаше. Обичаше Нино. Обаче отлично знаеше, че тази любов трябва да бъде задушена, че трябва да ѝ се отнеме всяка глътка въздух. И щеше да го направи, щеше да го направи след събота вечер. Не се съмняваше, че ще бъде способна на това, а аз трябваше да ѝ повярвам. Но искаше да се посвети на Нино през малкото останало време.

— Искам да бъда в едно легло с него една цяла нощ и един цял ден — каза. — Искам да спим прегърнати и да го целувам, когато си поискам, да го галя, когато си поискам, даже и докато спи. И после край.

— Невъзможно е.

— Трябва да ми помогнеш.

— Как?

— Трябва да убедиш майка ми, че Нела ни кани да прекараме два дни в Барано и че ще останем там за през нощта.

Замълчах за момент. Значи, вече имаше план, беше си го намислила. Със сигурност го беше решила с Нино, може би той бе накарал Бруно нарочно да замине. Кой знае откога са обсъждали как и къде. Край на разговорите за неокапитализма, неоколониализма, за Африка, за Латинска Америка, за Бекет, за Бертран Ръсел. Дрънканици. Нино не водеше вече подобни разговори. Блестящите им умове сега бяха впрегнати само в това как да измамят Нунция и Стефано, като използват мен.

— Ти си се побъркала — казах ѝ, бясна, — дори майка ти да повярва, мъжът ти никога няма да повярва.

— Ако ти я убедиш да ни пусне в Барано, аз ще я накарам да не казва на Стефано.

— Не.

— Не сме ли вече приятелки?

— Не.

— Не си ли вече приятелка с Нино?

— Не.

Но Лила добре знаеше как да ме въввлече в каквото си наумеше. И аз не можех да устоя: от една страна, казвах стига, от друга, се отчайвах при мисълта да не съм част от живота ѝ, от начина, по който го пресъздаваше. Какво друго беше тази лъжа, ако не още един от нейните изобретателни ходове, винаги толкова рисковани? Ние двете, заедно, на бой срещу всички, рамо до рамо. Щяхме да посветим следващия ден на това да преодолеем съпротивата на Нунция. На последващия щяхме да излезем рано, заедно. Във Форио щяхме да се разделим. Тя щеше да се усамоти с Нино в къщата на Бруно, а аз щях да взема лодка до Маронти. Тя щеше да прекара целия ден и цялата нощ с Нино, аз щях да отида у Нела и да остана да спя в Барано. На другия ден щях да се върна във Форио по обяд, щяхме да се срещнем у Бруно и да се приберем оттам заедно. Идеално. Колкото повече се разпалваше, докато напасваше до най-малката подробност всеки детайл от измамата, толкова повече и по-умело разпалваше и мен, прегръщаше ме, умоляваше ме. Ето, ново приключение, заедно. Ето как щяхме да си отземем онова, което животът не искаше да ни даде. Ето. Или предпочиташ тя да се лиши от тази радост, Нино да страда, да загубят и двамата разума си и вместо прецизно да управляват желанието си, да рискуват то да ги съсипе? Имаше един момент, онази нощ, в който, докато следях нишката на логиката ѝ, стигнах до извода, че ако я подкрепя в това начинание, то ще бъде не само един вид развързка в нашите дългогодишни сестрински отношения, но и начин да покажа любовта си — тя го наричаше приятелство, но аз отчаяно мислех: любов, любов, любов — към Нино. Това ме накара да кажа:

— Добре, ще ти помогна.

66.

На другия ден наговорих такива измишльотини на Нунция, че ме хвана срам от самата мен, толкова бяха безочливи. В центъра на лъжите настаних госпожа Оливиеро, която се намираще в Потенца в кой знае какво ужасно състояние, беше моя идея, а не на Лила.

— Вчера — казах на Нунция — срещнах Нела Инкардо и тя ми каза, че братовчедка ѝ се възстановява от прекарана болест и е пристигнала при нея да прекара почивка на море, която окончателно да я излекува. Утре вечер Нела организира празненство в нейна чест, на което покани мен и Лила, най-добрите ученички на госпожа Оливиеро. На нас много ни се иска да отидем, но ще стане късно, така че няма как. Обаче Нела ни каза, че можем да преспим у тях.

— В Барано? — повдигна вежди Нунция.

— Да, празненството е там.

Мълчание.

— Отиди ти, Лену, Лила не може, мъжът ѝ ще се сърди.

Лила подхвърли:

— Няма да му казваме.

— Какво говориш?

— Мамо, той е в Неапол, а аз съм тук, никога няма да разбере.

— Нещата винаги се разбират, по един или друг начин.

— Не е така.

— Така е, и стига толкова. Лина, не ми се спори повече: ако Ленуча иска, да отиде, обаче ти оставаш тук.

Продължихме така повече от час, аз обяснявах, че учителката е много болна и кой знае, може това да е последната възможност да ѝ изразим благодарността си, а Лила я притискаше така:

— Ти колко лъжи си казала на татко, признай си, и то не за лошо, а за добро, за да имаш малко време за себе си, за да направиш нещо хубаво, което той никога не би ти позволил.

От дума на дума Нунция първо ѝ каза, че никога не е лъгала Фернандо, дори и съвсем мъничко, после призна, че го е излъгала

веднъж, два пъти, много пъти; накрая ѝ извика гневно, но и с майчинска гордост:

— Какво се е случило, когато съм те раждала? Произшествие ли някакво, хълцане ли ме е хванало, гърчове ли, токът ли е спрял, крушката ли е изгоряла, легенът с водата ли е паднал от шкафа? Все нещо трябва да се е случило, та да се родиш такава нетърпима, толкова различна от другите.

Тук се натъжи, изглежда се разнежи. Но бързо пак се окопити, заяви, че не може да излъжеш мъжа си само за да се видиш с учителката си. А Лила възкликна:

— На госпожа Оливиеро дължа и малкото, което знам, тя ми беше учителка през цялото време, докато ходех на училище.

И накрая Нунция отстъпи. Но ни определи точен час: в събота точно в два трябваше да сме вкъщи. Нито минута повече.

— Ако Стефано пристигне по-рано и не те завари? Внимавай, Лила, да не ме злепоставиш. Ясно ли е?

— Ясно.

Отидохме на плаж. Лила сияеше, прегърна ме, целуна ме, каза, че ще ми бъде признателна цял живот. Но аз вече съжالياвах, че си бях послужила с госпожа Оливиеро, уж виновница за празненство в Барано; представях си я, каквато беше, когато ни преподаваше — изпълнена с енергия, а не каквато сигурно беше в момента: по-зле от тогава, когато видях да я отвеждат с линейката, по-зле от тогава, когато я посетих в болницата. Задоволството от изкусната лъжа, която измислих, се разсея, треската на съучастничеството премина, отново се озлобих. Запитах се защо изобщо подкрепям Лила, защо я покривам: в края на краищата искаше да изневери на мъжа си, да наруши свещената брачна клетва, да свали съпружеското бреме от гърба си, да извърши нещо, за което Стефано, ако я разкрие, ще ѝ счупи главата. Внезапно ми дойде на ума какво направи тя със снимката си в сватбена рокля и ме сви стомахът. Сега, помислих си, се държи по същия начин, но не със снимка, а с личността си на госпожа Карачи. И пак, и в този случай, ме въвлича, за да ѝ помогна. Нино е инструмент, да, да. Като ножиците и лепилото, нужен ѝ е, за да се осакати. Към каква грозна постъпка ме тласка. И защо се оставям да ме тласка.

Заварихме го да ни чака на плажа. Попита тревожно:

— Какво стана?

Тя му каза:

— Да.

Затичаха се към водата, без дори да ме поканят с тях, но нямаше и да отида. Беше ме втресло от напрежението, пък и защо да влизам във водата, като ме беше страх от дълбокото и щях да си остана сама до брега?

Духаше вятър, облаци прошарваха небето тук-там, имаше леко вълнение. Хвърлиха се във водата без колебание, Лиля нададе продължителен радостен вик. Бяха щастливи, заредени от случващото се с тях, изпълнени с енергията на онези, които получават това, което искат, каквото и да им струва. Веднага изчезнаха сред вълните с решителни махове.

Бях като окована във вериги от непоносимото чувство за приятелски дълг. Колко заплетено беше всичко. Аз бях тази, която накара Лиля да дойде на Иския. Аз бях тази, която я използва, за да мога да последвам Нино, и то без да храня надежди. Отказала се бях от парите, които щях да спечеля от книжарницата на „Медзоканоне“, заради парите, които тя ми даваше. Бях се предоставила на нейно разположение и сега се намирах в ролята на слугинята, която помага на господарката си. Покривах изневярата ѝ. Подготвих я. Помагах ѝ да има Нино, да го има вместо мен, да се остави да я опъне — да, да я опъне, — да се чука с него цял един ден и цяла една нощ, да му прави свирки. Слепоочията ми запулсираха, избутах един-два-три пъти пясъка с пета и с наслада оставих думите от детството да звучат в главата ми, думи, натоварени с неясно сексуално значение. Изчезна гимназията, изчезна красивата звучност на написаното в книгите, на преводите от гръцки и латински. Загледах се в блесналото море, в дългата тъмносиня граница, настъпваща от хоризонта към светлото небе и към бялата мараня и едвам ги разпознах: Нино и Лиля, две тъмни точки. Не разбрах дали продължаваха да плуват към струпаните на хоризонта облаци, или се връщаха обратно. Пожелах си да се удавят и смъртта да отнеме и на двамата радостите от следващия ден.

67.

Чух някой да ме вика и стреснато се обърнах.

— А, значи правилно съм видял — подигравателно изрече мъжки глас.

— Казах ти, че е тя — изрече женски глас.

Веднага ги познах и се изправих. Бяха Микеле Солара и Джилиола заедно с брат ѝ, дванайсетгодишния Лело.

Посрещнах ги много радостно, но не ги поканих да се настанят. Надявах се, че имат причина да бързат и че веднага ще си тръгнат, но Джилиола грижливо разстла на пясъка своята кърпа и тази на Микеле, постави отгоре чантата, цигарите и запалката и каза на брат си: легни на топлия пясък, че духа вятър, плувките ти са мокри и ще настинеш. Какво да се прави. Умишлено не гледах към морето, сякаш така и на тях нямаше да им хрумне да гледат нататък, и най-любезно се заслушах в Микеле, който се разприказва с обичайния си лишен от емоция, равнодушен глас. Взели си били почивен ден, в Неапол било прекалено горещо. Корабче сутринта, корабче вечерта, чист въздух. И без това в магазина на Пиаца деи Мартири били Пинуча и Алфонсо, всъщност Алфонсо и Пинуча, защото Пинуча не вършела кой знае какво, обаче Алфонсо много го бивало. Именно Пина им препоръчала да дойдат до Форио. Ще видите, че ще ги срещнете, каза им, просто тръгнете по плажа. И наистина, както си вървели, Джилиола извикала: „Ама това не е ли Ленуча?“. И ето ни тук. Повторих няколко пъти колко хубаво, Микеле в това време стъпи с изцапаните си с пясък крака на кърпата на Джилиола, така че тя го смърми — „малко повнимателно“, — но напразно. След като разказа как са се озовали на Иския, знаех, че ще последва въпрос, прочетох го в очите му още преди да го формулира:

— Лина къде е?

— Във водата.

— В това бурно море?

— Не е чак толкова бурно.

Неизбежно беше: и той, и Джилиола се обърнаха да погледнат към морето, изпъстрено с бели къдрици. Но го направиха разсеяно, докато се разполагаха на кърпите. Микеле се скара на момчето, защото искаше да влезе пак във водата.

— Стой тука — му каза, — да не искаш да се удавиш? — и му тикна един комикс в ръцете, после добави към годеницата си: — Повече няма да го водим с нас.

Джалиола се зае да ме хвали.

— Колко добре изглеждаш, почерняла си и косата ти е изсветляла още повече.

Усмяхнах се, заотричах, но мислех само едно: трябва да намеря начин да ги отведа нанякъде.

— Елате в къщата да си починете — казах, — Нунция е там, много ще се зарадва.

Отказаха, корабчето им тръгваше след два часа, предпочитаха да се попекат още малко и после щяха да тръгнат нататък.

— Да отидем тогава да си поръчаме по нещо на барчето — казах.

— Може, но да изчакаме Лина.

Както винаги в напрегнати ситуации се заех да запълня времето с думи и ги засипах с въпроси за каквото ми дойдеше на ума: как е сладкарят Спанюоло, как е Марчело, дали си е намерил приятелка, какво мисли Микеле за новите модели обувки, а какво мисли баща му, а какво мисли майка му, ами дядо му. По едно време се изправих и казах:

— Ще повикам Лина.

Отидох близо до водата и се развиках:

— Лина, излизай, тук са Микеле и Джилиола — но напразно, не ме чу.

Върнах се и пак се разприказвах, за да ги разсейвам. Надявах се, че докато се връщат към брега, Лила и Нино ще забележат опасността, преди Джилиола и Микеле да ги видят и съответно ще избегнат всякакви интимности. Но докато Джилиола ме слушаше, Микеле дори не се престори от любезност, че ме слуша. Беше дошъл на Иския специално, за да се види с Лила и да говори с нея за новите обувки, в това бях сигурна, и постоянно се взираше във все по-бурното море.

Накрая я видя. Видя я как излиза от водата с пръсти, вплетени в тези на Нино, бяха двойка, която не можеше да остане незабелязана,

толкова бяха хубави, и двамата високи, и двамата с вродена грация, усмихваха се един на друг, а раменете им се докосваха. Бяха изцяло погълнати от себе си и не забелязаха веднага, че не съм сама. Когато Ли́ла позна Микеле и издърпа ръката си, беше твърде късно. Джилиола като че не забеляза нищо, а брат ѝ си четеше комикса, но Микеле видя и се обърна да ме погледне, сякаш да потърси на лицето ми потвърждението на това, което току-що беше видял с очите си. Сигурно го намери под формата на уплаха. Каза сериозно, с онзи бавен глас, с който взимаше бързи и наложителни решения:

— Десет минути, колкото да я поздравим, и си тръгваме.

Всъщност останаха повече от час. Когато чу презимето на Нино, когото представих, като подчертах, че става дума за наш съученик от началното училище и мой съученик от гимназията, му зададе възможно най-дразнещия въпрос:

— Да не си син на онзи, дето пише за „Рим“ и „Нощен Неапол“?

Нино кимна неохотно и Микеле дълго и втренчено го изгледа, все едно в очите му търсеше потвърждение за тази родствена връзка. След което повече не му проговори, заприказва се само и единствено с Ли́ла.

Ли́ла се държа сърдечно, с ирония, на моменти хапливо. Микеле ѝ каза:

— Онзи самохвалко, брат ти, се кълне, че той е измислил новите модели.

— Вярно е.

— Значи, затова са такава отврат.

— Ще видиш, че тази отврат ще се продава още по-добре от предишната.

— Може и така да стане, но само ако в магазина дойдеш ти.

— Имаш си Джилиола, която чудесно се справя.

— Джилиола ми трябва в сладкарницата.

— Твоя работа, аз трябва да остана в бакалията.

— Ще видиш, че ще бъдеш преместена на Пиаца деи Мартири, драга ми госпожо, и ще имаш пълна свобода на действие.

— Пълна или непълна, избий си го от главата, добре съм си, където съм.

И така нататък в този дух, все едно играеха плажен тенис с думи. Ние с Джилиола от време на време се опитвахме да кажем нещо,

особено Джилиола, въвн от кожата си, че годеникът ѝ борави със съдбата ѝ, без дори да я пита. Що се отнася до Нино, беше — забелязах — стъписан, а може би възхитен, че Лила изнамира достойни реплики на диалект в отговор на Микеле, изобретателна и неустрашима.

Най-после младият Солара заяви, че трябва да тръгват, защото чадърът и багажът им са далече. Взе си довиждане с мен, взе си много топло довиждане с Лила, като повтори, че я чака в магазина още през септември. А на Нино каза сериозно, като на подчинен, когото изпращат да отиде за цигари:

— Кажи на татко ти, че доста зле е постъпил, като е написал, че не му харесва как е обзаведен магазинът. Когато взимаш пари, трябва да напишеш, че всичко е хубаво, иначе пари повече няма да видиш.

Нино застина от изненада, а може би от унижение, и не отговори. Джилиола му протегна ръка и той механично подаде своята. Двата годеници се отдалечиха заедно с момчето, което продължи да си чете комикса, докато ги следваше.

68.

Бях ядосана, ужасена, недоволна от всеки свой жест или дума. Щом Микеле и Джилиола се отдалечиха достатъчно, казах на Лила така, че и Нино да ме чуе:

— Той ви видя.

Нино попита притеснено:

— Кой е той?

— Един гнусен каморист, който се мисли за кой знае какво — каза Лила презрително.

Поправих я веднага, Нино трябваше да знае:

— Съдружник на мъжа ѝ. Ще каже всичко на Стефано.

— Кое всичко — реагира Лила, — няма нищо за казване.

— Много добре знаеш, че ще се разключарят.

— Е, и? На кой му пука?

— На мен ми пука.

— Здраве да е. Така или иначе, и да не ми помогнеш, нещата ще станат, както трябва да станат.

И все едно ме нямаше, започна да се уговаря с Нино за следващия ден. Но докато тя, именно благодарение на срещата с Микеле Солара, изглеждаше сто пъти по-енергична, той приличаше на играчка, останала без батерия. Измънка:

— Сигурно ли е, че няма да си навлечеш неприятности заради мен?

Лила го погали по бузата.

— Отказваш ли се?

Погалването като че ли го съживи.

— Само се притеснявам за теб.

Разделихме се рано с Нино и се прибрахме. По пътя рисувах катастрофални сценарии.

— Довечера Микеле ще говори със Стефано, Стефано ще дотърчи тук още утре сутринта, като не те намери вкъщи, Нунция ще го изпрати в Барано, няма да те открие и там и ще загубиш всичко,

Ли́ла, послушай ме, така не само погубваш себе си, погубваш и мен, майка ми ще ме пребие.

Тя обаче само ме слушаше разсеяно и ми повтаряше в най-различни вариации едно и също твърдение: обичам те, Лeнy, и винаги ще те обичам, затова ти пожелавам да изпиташ поне веднъж в живота си това, което изпитвам в момента.

Тoгaвa рeших: тoлкoвa пo-злe зa тeб. Вeчeртa си oстaнaxмe вкъщи. Лила се държа мило с майка си, пожела лично да сготви, убеди я да се остави да бъде обслужвана, раздигна масата, изми чиниите, дори седна в скута ѝ, обви врата ѝ с ръце и опря чело в нейното, внезапно обзета от меланхолия. Нунция, ненавиждала на подобни нежности, изглежда се смути; по едно време се разплака и промълви през сълзи, като заваляше думите от притеснение:

— Моля те, Лина, никоя майка си няма дъщеря като теб, не прави така, че да умра от мъка.

Лила нежно се пошегува с нея и я придружи до стаята. На сутринта дойде да ме събуди; част от мен толкова се съпротивляваше, че не искаше да се събуди и да приеме, че вече е ден. Докато моторната триколка ни откарваше към Форио, ѝ обрисовах други ужасяващи възможности, които я оставиха напълно равнодушна.

— Нeлa e зaминaлa. Нeлa нaистинa имa гoсти и нямa мястo зa мeн. Сeмeйствo Сaрaтoрe рeшaвaт дa дoйдaт във Фoриo дa видят синa си.

Тя ми отговаряше шеговито:

— Ако Нeлa e зaминaлa, мaйкaтa нa Нинo щe тe пoсрeщнe. Ако нямат място, ще се върнеш тук и ще спиш при нас. Ако цялото семейство Сараторе почука на вратата в къщата на Бруно, ние няма да им отворим.

И продължихме така, докато, малко преди девет, пристигнахме, закъдето бяхме тръгнали. Нинo чaкaшe нa пpoзoрeцa и хукна да отвори външната врата. Поздрави ме с кимване и дръпна Лила вътре.

Оноva, кoетo мoжeшe дa бъдe избeгнaтo дo пeди тaзи врaтa, oт тoзи мoмeнт сe пpeвърнa в мeхaнизъм бeз зaдeн хoд. Пoex със същaтa тpикoлкa, плaтeнa oт Лилa, към Бaрaнo. Пo пътя си дaдoх сeткa, чe нe ми сe удaвa истински дa ги мрaзя. Изпитвах озлобление към Нинo, със сигурност хранех враждебни чувства към Лила, дори бих си пожелала и двамата да умрат, но ако можеше някак магически да се спасим и

тримата. Не ги мразех. По-скоро мразех себе си, презирах се. Ето ме, съществувам, на острова съм, въздухът, раздвижен от триколката, ме обгръща, понесъл уханията на растения, от които се изпарява нощта. Но това съществуване е прекършено, подчинено на чуждата логика. Изживявах се чрез тях, на втори план. Не можех да прогоня представата за техните прегръдки и целувки в празната къща. Тяхната страст ме беше завладяла и внасяше смут в мен. Обичах ги и двамата и затова не можех да обичам себе си, да почувствам себе си, да наложа една моя нужда да живея, която да притежава същата сила, глуха и сляпа, като тяхната. Така ми изглеждаше.

69.

Нела и семейство Сараторе ме посрещнаха с обичайния ентузиазъм. Сложих си най-меката маска, маската на баща ми, когато приемаше бакшиши, маската, изработена от предците ми, за да избегнат опасност, винаги наплашени, винаги подчинени, винаги любезно усърдни, и занареждах лъжа след лъжа по най-мил начин. Казах на Нела, че ако съм дошла да я притеснявам, то решението не е било мое, а ми се е наложило. Казах, че семейство Карачи имат гости и нямат място за мен тази нощ. Казах, че се надявам да не съм прекалила с тази си неочаквана поява, и че ако е проблем, ще се върна в Неапол за няколко дни.

Нела ме прегърна, нахрани ме и ме увери, че за нея е огромно удоволствие да съм ѝ на гости. Отказах да отида на плаж със семейство Сараторе, макар че децата протестираха. Лидия настоя скоро да се присъединя към тях, а Донато заяви, че ще ме чака, за да влезем заедно във водата. Останах с Нела, помогнах ѝ да разтреби къщата и да сготви обяда. За известно време ми поолекна от всичко: от лъжите, от представата за изневярата, която беше в ход, от това, че съм съучастница, от ревността, която си оставаше с неясен обект, защото ревнувах едновременно Лила, отдаваща се на Нино, и Нино, отдаващ се на Лила. Като се поразговорих с Нела, ми се стори, че вече не е толкова враждебно настроена към семейство Сараторе. Каза ми, че съпрузите са постигнали равновесие и понеже били добре, не тормозели и нея. Разказа ми за госпожа Оливиеро: била ѝ се обадила специално, за да ѝ каже, че съм ходила да я навестя — сторила ѝ се много уморена, но оптимистично настроена. Течеше, общо взето, спокоен поток от информация. Но достатъчни бяха няколко изречения, едно неочаквано отклонение, и положението, в което се намирах, отново ми се стовари с цялата си тежест.

— Похвали те много — каза Нела, като имаше предвид госпожа Оливиеро, — но когато научи, че си ми била на гости заедно с две твои

омъжени приятелки, ми зададе много въпроси, особено за госпожа Лина.

— Какво каза?

— Каза, че в цялата си учителска кариера никога не е имала толкова кадърна ученичка.

Напомнянето за някогашното първенство на Лила ме смути.

— Вярно е — признах.

Нела обаче се смръщи с категорично несъгласие и очите ѝ блеснаха.

— Братовчедка ми е изключителен учител — каза, — но според мен този път е в грешка.

— Не, не е в грешка.

— Мога ли да ти кажа какво мисля?

— Разбира се.

— И няма да те засегна?

— Не.

— Госпожа Лина не ми хареса. Ти си много повече от нея, похубава и по-умна. Споделих го със семейство Сараторе и те са съгласни с мен.

— Говорите така, защото ме обичате.

— Не. Внимавай, Лену. Знам, че сте големи приятелки, братовчедка ми ми каза. А аз не искам да се бъркам в неща, които не са моя работа. Но ми стига един поглед, за да преценя някого. Госпожа Лина знае, че си нещо повече от нея и затова не те обича, колкото я обичаш ти.

Усмихнах се, престорено скептична.

— Значи, не ми мисли доброто?

— Не знам. Но тя знае как да навреди някому, изписано ѝ е на лицето, достатъчно е да ѝ види човек челото и очите.

Тръснах глава и потиснах задоволството си. Ех, де да беше всичко толкова праволинейно. Но аз вече знаех — макар и не както го знам днес, — че между нас двете всичко беше по-заплетено. И започнах да се шегувам, засмях се, разсмях и Нела. Казах ѝ, че Лила никога не прави добро впечатление от първия път. Още от малка приличаше на дявол, и наистина беше, но в добрия смисъл на думата. Беше схватлива и каквото и да решише да опита, ѝ се удаваше; ако имаше възможност да учи, щеше да стане учена като мадам Кюри или

голям романист като Грация Деледа, или дори щеше да стане като Нилде Йоти, съпругата на Толиати^[1]. А Нела, като чу двете последни имена, възкликна: „Олеле боже“, и се прекръсти на шега. После се позасмя, след малко пак се разсмя, а после вече не можеше да се спре; реши да ми каже на ухото нещо тайно и много забавно, което бил й казал Сараторе. Според него красотата на Лила била чак неприятна, от онзи тип, дето мъжете се омайвали, но и се плашели.

— От какво да се плашат? — попитах, говорейки тихо и аз.

А тя, още по-тихо:

— Да не би да не може да им стане онова нещо, или да им падне, или тя да извади нож и да им го отреже.

Разсмя се пак, гърдите й изхъркаха, очите й се напълниха със сълзи. Доста време не можа да спре и скоро се почувствах неловко, което с нея не ми се беше случвало преди това. Не беше смехът на майка ми, разпасаният смях на жена, която е наясно. В смеха на Нела имаше нещо хем непорочно, хем грубиянско, смях на престаряла девственица, който зарази и мен, но аз се смеех насила. Такава сваятна жена като нея, казах си, защо й е да се забавлява по този начин? Тогава се видях остаряла, със същия смях на лукава невинност, напирещ в гърдите. Помислих си: някой ден и аз ще се смея така.

[1] Италиански политик (1983–1964), дългогодишен секретар на Италианската комунистическа партия. — Б.пр. ↑

70.

Семейство Сараторе се прибраха за обяд. Оставиха пясъчна дияра по пода, разнесе се мирис на море и на пот. Закачливо ме смъмриха, че децата напразно ме чакали. Аз наредих масата, раздигнах, измих чиниите, отидох с Пино, Клелия и Чиро до тръстиковата горичка да им помогна да отрежат тръстика, за да си направят хвърчило. Почувствах се добре с децата. Докато родителите им си почиваха, а Нела дремеше в един шезлонг на терасата, времето отлетя, хвърчилото ме погълна изцяло и почти не мислих за Нино и Лиля.

В късния следобед всички отидохме на плажа, Нела също, за да пуснем хвърчилото. Тичах напред-назад по плажа, следвана от трите деца, които застиваха, онемели и с отворени усти, когато хвърчилото се издигаше, и надаваха дълги викове, когато го видеха да се удря в пясъка след някой неочакван пирует. Опитах няколко пъти, но не успях да го накарам да полети въпреки инструкциите, които Донато ми крещеше от под чадъра. Накрая, плувнала в пот, се предадох и казах на Пино, Клелия и Чиро:

— Помолете татко си.

Децата задърпаха Сараторе, той дойде, провери рамката от тръстика, синята оризова хартия, връвта, после се огледа откъде духа вятърът и се затича на заден ход с енергични подскоци въпреки натежалото си тяло. Децата тичаха край него, въодушевени, оживих се и аз и се затичах с тях, накрая щастиято, което излъчваха, обзе и мен. Нашето хвърчило се издигаше все по-високо, летеше, вече нямаше нужда да тичаме, достатъчно беше да се държи връвта. Сараторе беше добър баща. Показа им как с негова помощ могат да държат връвта и всички опитахме — и Чиро, и Клелия, и Пино, и дори аз. Наистина ми го даде, но остана зад мен и ми дишаше във врата с думите:

— Така, добре, дръпни малко, отпусни.

И дойде вечерта.

Вечеряхме, семейство Сараторе отидоха на разходка из селото — съпруг, съпруга и три деца, изгорели от слънцето и празнично

облечени. Аз, макар и настоятелно поканена, останах при Нела. Разтребихме, тя ми помогна да разтворя леглото в ъгъла на кухнята, както обикновено, после седнахме на терасата на хлад. Луната не се виждаше, в тъмното небе имаше някой и друг набухнал бял облак. Обсъдихме колко хубави и умни са децата на Сараторе, после Нела задряма. И тогава изведнъж целият ден и настъпващата нощ ми се стовариха отгоре. Излязох от къщата на пръсти и слязох към плажа Маронти.

Кой знае дали Микеле Солара си беше замълчал за това, което видя. Кой знае дали всичко вървеше гладко. Кой знае дали Нунция вече спеше в къщата на пътя за Куото, или се опитваше да успокои зет си, пристигнал изненадващо с последното корабче, бесен, че не е заварил жена си. Кой знае дали Лила се беше обадила на мъжа си и уверила се, че е в Неапол, далече, в апартамента в новия квартал, сега беше в леглото с Нино без притеснения, тайна двойка, готова да се наслади на нощта. Всичко на света беше в неизвестност, крепеше се на чистия риск, и който не се наемаше да рискува, можеше да вехне в ъгъла, непригоден за живота. Внезапно разбрах защо не можах да имам Нино, а Лила успя. Не бях способна да се оставя на истинските си чувства. Не умеех да прекрача границите. Не притежавах емоционалната мощ, подтикнала Лила да направи всичко, за да се наслади на този ден и на тази нощ. Оставах назад, в очакване. А тя нещата си ги взимаше, искаше ги наистина, страстно ги желаше, играеше на всичко или нищо и не я беше страх, че ще я презрат, ще ѝ се подиграват, ще я заплюят, ще я бият. Накратко, тя Нино го беше заслужила, защото смяташе, че да го обича, означава да се опита да го има, а не да се надява, че той ще я пожелае.

Слязох в тъмното чак до долу. Сега луната се показваше иззад редките облаци със светли краища, вечерта беше изпълнена с ухания и се чуваше хипнотичният плисък на вълните. Когато стигнах на плажа, си свалих обувките; пясъкът беше студен, сиво-синкава светлина отвеждаше до морето и се разстилаше по разлюляната му повърхност. Помислих си: да, Лила е права, красотата на нещата е привидна, в небето царува страхът; жива съм, сега, на десет крачки от водата, и това изобщо не е красиво, ужасяващо е; заедно с този плаж и с морето съм част от гъмжилото на всички животински форми, от вселенския ужас; в този момент съм безкрайно малката частица, чрез която

уплахата на всяко нещо се самоосъзнава; аз; аз, която чувам плясъка на морето, усещам влагата и студения пясък; аз, която си представям цялата Иския, увитите едно в друго тела на Нино и Лила, Стефано, който спи сам в новия, все по-малко нов дом, фуриите, които скланят глава пред днешното щастие, за да запазят утрешното насилие. Ах, вярно е, твърде много ме е страх, затова се надявам всичко да свърши бързо и образите от кошмарите да погълнат душата ми. Искан от този мрак да изскочи глутница бесни кучета, пепелянки, скорпиони, огромни водни змии. Искан, докато седя тук, на брега на морето, да изникнат от нощта убийци, които да обезобразят тялото ми. Да, да, нека бъде наказана за моята непригодност, да ми се случи най-лошото, нещо толкова разтърсващо, че да не мога да посрещна тази нощ, утрешния ден, и часовете, и бъдещите дни, които ще ми предоставят все по-смазващи доказателства за негодната ми направа. Такива бяха мислите ми, развихрени мисли на обезсърчено момиче. Оставих им се, не знам колко дълго. После някой каза: „Лена“, и докосна рамото ми със студени пръсти. Подскочих, сърцето ми замря в такава ледена хватка, че когато се обърнах рязко и познах Донато Сараторе, дъхът се пръсна в гърлото ми като глътка магическа отвара, от онези, които в стихотворенията връщат силата и жаждата за живот.

71.

Донато ми каза, че Нела се била събудила, не ме намерила в къщата и се разтревожила. Лидия също се притеснила и го накара да дойде да ме търси. Единственият, за когото било нормално да не ме намери в къщата, бил той. Успокоил жените, казал им: „Лягайте си, тя сигурно е отишла на плажа да гледа луната“. И все пак, за да им угоди, благоразумно бил дошъл да провери. И наистина, ето ме, седнала тук да слушам диханието на морето и да съзерцавам божествената красота на небето.

Това каза, повече или по-малко. Седна до мен, прошепна, че ме познава, както познава себе си. Бяхме еднакво чувствителни към красивите неща, изпитвахме същата нужда да им се наслаждаваме, същата необходимост да намерим точните думи, за да опишем колко нежна е нощта, колко ослепителна е луната, как блещука морето, как две души могат да се срещнат и да се разпознаят в мрака, в ухания въздух. Докато говореше, усетих ясно колко нелеп е звучният му глас, колко недодялан е опитът му да се изкаже поетично и как зад сладникавия лиризм се крие натрапчивото желание да ме опипа. Но си помислих: може би наистина сме направени от едно тесто, може би наистина сме без вина осъдени на една и съща посредственост. Така че положих глава на рамото му и прошепнах:

— Малко ми е студено.

Той охотно обви талията ми с ръка, кротко ме придърпа към себе си и попита дали така е по-добре. Отговорих: „Да“ с едно придихание, а Сараторе повдигна брадичката ми с палец и показалец, положи леко устни върху моите и попита:

— Така как е?

После зачестиха все по-настоятелни целувки, докато шепнеша:

— А така?, а така?, още ли ти е студено, така по-добре ли е, по-добре ли е?

Устата му беше топла и влажна, приех я върху моята с нарастваща благодарност, така че целувката стана все по-дълга, езикът

му докосна моя, блъсна се в него, потъна в устата ми. Почувствах се по-добре. Установих, че се съвземам, че студът се отдръпва, стопява се, че страхът се оказва безпочвен, че неговите ръце прогонват студа, но полека, все едно е направен от съвсем тънки пластове и Сараторе е способен да ги отмята внимателно и прецизно, един по един, без да ги повреди, и устата му също притежава тази способност, и зъбите, и езикът, и затова знае за мен много повече, отколкото Антонио някога е успял да разбере, и че дори знае онова, което и аз самата не знаех. Имаше в мен една скрита „аз“ — установих, — която пръстите, устата, зъбите, езикът знаеха как да намерят. Пласт след пласт другата „аз“ изостави скривалището си, дръзко излезе наяве, а Сараторе доказва, че знае как да я убеди да не бяга, да я освободи от срама, съумя да я задържи, сякаш е неоспоримата причина за чувствените му жестове и за натиска, който ми оказваше — ту кротък, ту трескав. През цялото време нито веднъж не съжалих, че приех това да се случи. Не изпитвах угризения и се почувствах горда от това, исках да бъде така, наложих си го. Може би ми помогна и фактът, че Сараторе постепенно се отказа от помпозните думи, че за разлика от Антонио, не ме въвлече да участвам и аз, не насочи ръката ми, за да го опипам, а се задоволи с това да ме убеди, че всичко у мен му харесва и се зае с тялото ми с вниманието, отдадеността, гордостта на мъж, решен да покаже колко дълбоко познава жените. Дори не го чух да констатира ти си девствена, вероятно беше толкова сигурен в това, че би се учудил на обратното. Когато ме връхлетя нуждата да изпитам удоволствие — толкова наложителна, толкова егоцентрична, че успя да заличи не само целия осезаем свят, но и тялото му, старо в моите очи, и съпътстващите го определения — баща на Нино, железничар-поет-журналист, Донато Сараторе, — той го усети и проникна в мен. Почувствах как най-напред се задвижи деликатно, после с един рязък, решителен тласък предизвика пронизващо разкъсване в корема ми, което веднага бе изместено от едно ритмично вълнообразно движение, едно приплъзване, блъскане, редуващо се усещане за празнота и пълнота, предизвикано от тласъците на обезумялото му желание. В един момент внезапно се отдръпна, обърна се по гръб на пясъка и издаде нещо като задавено ръмжене.

Запазихме мълчание, завърнаха се морето и страховитото небе; почувствах се замаяна. Това отново подтикна Сараторе към

недодялания му лиризъм; реши, че ще ми помогне да се опомня с помощта на нежни слова. Но не можах да издържа повече от две изречения. Рязко се изправих, изтупах пясъка от косата и от цялото си тяло, приведох се в ред. Когато се осмели да попита: „Къде можем да се срещнем утре?“, му отговорих на книжовен италиански, със спокоен и самоуверен глас, че е в грешка, че не трябва да ме търси повече нито в Четара, нито в квартала ни. И понеже реагира със скептична усмивчица, му заявих, че това, което може да му направи Антонио Капучо, синът на Мелина, е нищо в сравнение с това, което би му сторил Микеле Солара, когото добре познавах, и че щеше много да загази само ако продумах и думичка пред Микеле. Той и без това само чака повод да му се нахвърли, казах му, защото му беше дал пари, за да напише за магазина на Пиаца деи Мартири, но Сараторе не беше изпълнил задачата както трябва.

Продължих да го заплашвам по целия път обратно, отчасти защото пак занарежда сладникави изреченийца и исках да е наясно с отношението ми, отчасти защото бях изненадана, че заплахите, които още от малка бях свикнала да отправям само на диалект, така добре ми се получаваха и на книжовен италиански.

72.

Опасявах се, че ще заваря двете жени будни, обаче спяха и двете. Не се бяха разтревожили дотолкова, че да не могат да заспят, смятаха ме за разумна, имаха ми доверие. Заспах дълбоко.

На следващия ден се събудих във весело настроение и дори когато Нино, Лила и случилото се на плажа Маронти ме връхлетяха отново с отделни детайли, продължих да се чувствам добре. Разговарях дълго с Нела, закусих със семейство Сараторе, не ме подразни фалшивата бащинска любезност, с която се отнесе към мен Донато. Нито за секунда не си помислих, че сексът с този понаедриал, суетен и бърлив мъж е бил грешка. И все пак, като го гледах на масата, като го слушах, си дадох сметка, че точно той е отнел девствеността ми и ме побиха тръпки на погнуса. Отидох на плаж с цялото мило семейство, къпах се в морето с децата, оставих зад себе си диря от симпатия. Пристигнах във Форио точно навреме.

Извиках Нино, показа се веднага. Отказах да се кача, от една страна, трябваше да изчезваме по най-бързия начин, от друга, не исках да съхраня в паметта си образа на стаи, които Нино и Лила са обитавали сами почти два дни. Чаках, Лила не идваше. Внезапно отново ме обзе тревога, представих си, че Стефано е успял да тръгне още сутринта, че сега слиза от корабчето с няколко часа по-рано от предвиденото и че даже вече пътува към къщата. Извиках пак, пак се показа Нино и ми направи знак да почакам само още минута. Слязоха петнайсет минути по-късно, прегръщаха се и дълго се целуваха на вратата. Лила се затича към мен, но изведнъж спря, все едно е забравила нещо, върна се и отново го целуна. Отклоних поглед от неудобство и мисълта, че съм зле устроена, че не съм способна да изпитам истинско влечение, се върна с нова сила. А те двамата отново ми се видяха извънредно красиви, съвършени във всяко движение, така че когато извиках: „Лила, побързай“, сякаш прогоних образ, роден от въображението. Като че някаква жестока сила я дръпна, дланта ѝ бавно

се откъсна от рамото му, надолу по ръката, чак до пръстите, като в танцова фигура. Най-накрая дойде при мен.

Изминахме разстоянието с триколка, разменихме само няколко думи.

— Всичко наред ли е?

— Да. А с теб?

— Наред е.

Аз нищо не казах за себе си, тя също. Но причините за тази ни лаконичност бяха много различни. Нямах никакво намерение да облека в думи случилото се с мен: беше гол факт, отнасящ се до тялото ми и до начина, по който физиологията ми откликваше; това, че за пръв път в мен е проникнала миниатюрна част от тялото на друг човек, не ми се струваше от значение: нощните очертания на Сараторе не извикваха у мен нищо, освен чувство на отчужденост; какво облекчение, че се бяха изпарили като несъстояла се буря. Докато Лила, струва ми се, мълчеше, защото нямаше думи. Усетих, че е в състояние, лишено от мисли и образи, като че с откъсването си от Нино беше оставила у него всичко свое, включително и способността да изговори какво ѝ се е случило, какво ѝ се случва. Тази разлика между нас ме натъжи. Опитах да се разровя в моето преживяване на плажа, за да намеря нещо равностойно на това нейно болезнено-радостно състояние на несвяст. Осъзнах също, че на плажа Маронти и в Барано не бях оставила нищо, дори и онази нова „аз“, която ми се беше разкрила. Бях взела всичко със себе си и затова не изпитвах спешна нужда, каквато виждах в очите на Лила, в полуотворената ѝ уста, в стиснатите ѝ юмруци, да се върна назад, за да се събера с онзи, когото е трябвало да оставя. И ако моето положение на пръв поглед може да изглеждаше по-стабилно, по-солидно, ето че обаче, поставена до Лила, се чувствах някак мочурлива — парче земя, просмукано от вода.

73.

Добре че прочетох тетрадките ѝ едва по-нататък. В тях се редуваха страница след страница за онзи ден и онази нощ с Нино, и тези страници разказваха точно това, което аз нямах за разказване. Лила не бе написала нито думичка, описваща сексуална наслада, нищо, което да ми бъде от полза, за да сравня нейното преживяване с моето. Обаче говореше за любов, и то по изненадващ начин. Твърдеше, че от деня на сватбата ѝ до тези дни на Иския е била на път да умре. Описваше подробно усещането за настъпваща смърт: спад в енергията, сънливост, силно напрежение в центъра на главата, сякаш между мозъка и костите на черепа ѝ имало непрестанно нарастващ въздушен мехур, чувството, че всичко се движи забързано, за да приключи, че прекалената скорост на всяко движение на хора и предмети я подлага на сблъсък, наранява я, причинява ѝ физическа болка в корема и вътре в очите. Разказваше, че всичко това било придружено от притъпяване на сетивата, все едно са я обвили в памук и нараняванията ѝ не били причинени от реалния свят, а от една пролука между тялото ѝ и масата хигроскопичен памук, в който се чувствала обгърната. От друга страна, признаваше, че приближаващата смърт ѝ се струвала толкова сигурна, че престанала да изпитва уважение към когото и да е, най-вече към самата себе си, сякаш нищо вече нямало значение и всичко заслужавало да бъде провалено. Понякога я обземал яростен порив да изблъва всичко, без да я е грижа какво говори, за последно, преди да стане като Мелина, преди да пресече шосето точно когато преминава някой камион, за да я блъсне и отнесе. Нино беше променил това състояние, беше я изтръгнал от смъртта. Бе го направил още когато в дома на Галиани я покани на танц и тя отказа, ужасена от това, че ѝ се предлага спасение. А после, на Иския, той бе израствал в ролята на спасител ден след ден. Възвърнал ѝ бе способността да чувства. И най-вече, възкресил ѝ бе усещането за нея самата. Да, възкресил. Ред след ред, и още, и още се занимаваше с идеята за възкресение: едно екзалтирано въздигане, край на всяка обвързаност, и все пак радостта

от една нова обвързаност, едно възраждане, което едновременно с това е и подтик към бунт: той и тя, тя и той заедно в едно ново разбиране за живота, от който изцеждат отровата и го пресъздават, превръщат го в чиста радост от възприятието и съществуването.

В общи линии, това беше. Думите ѝ бяха много красиви, аз само ги предам накратко. Ако ми ги беше споделила тогава, докато пътувахме, щях още повече да страдам, защото щях да разпозная обратната страна на тази нейна постигната пълнота — моята празнота. Щях да разбера, че се е впуснала в нещо, което аз си мислех, че познавам и че изпитвам към Нино, но всъщност не разбирах, и може би никога нямаше да го изпитам, освен в някаква лека, омекотена форма. Щях да разбера, че не си играе на лекомислени летни игрички, че в нея расте едно чувство с унищожителна сила, която щеше да я помете. Но докато се връщяхме при Нунция след извършените от нас своеволия, не успях да се отърся от обичайното усещане за неравенство, от чувството — периодично повтарящо се в нашите отношения, — че пропускам нещо, което тя пък придобива. Затова на моменти изпитвах нуждата да изравня нещата и да ѝ разкажа как съм изгубила девствеността си между море и небе, в нощта на плажа Маронти. Можех да не споменавам бащата на Нино, мислех си, можех да си измисля някой моряк, контрабандист на американски цигари, и да ѝ разкажа какво ми се беше случило и колко хубаво беше. Но осъзнах, че това, което ме интересува, не е да ѝ разказвам за мен и за изпитаното удоволствие, че възнамерявам да проговоря само за да я накарам да ми разкаже и тя и да разбера колко удоволствие ѝ бе доставил Нино, да го сравня с моето и да се почувствам — надявах се — във водеща позиция. За мой късмет интуицията ми подсказа, че няма да го направи и че по най-глупав начин ще се разкрия само аз. Запазих мълчание, точно както и тя.

74.

Когато се прибрахме, Ли́ла си възвърна дар словото заедно с една превъзбудена невъздържаност. Нунция ни посрещна с дълбоко облекчение, че се прибираме, но и с известно раздражение. Каза, че не е мигнала, че чувала необясними шумове из къщата, че я било страх от призраци и убийци. Ли́ла я прегърна и Нунция почти я отблъсна.

— Забавлява ли се? — попита.

— Много, искам всичко да променя.

— Какво искаш да промениш?

Ли́ла се засмя.

— Ще си помисля и ще ти кажа.

— Кажи го първо на мъжа ти — отсече Нунция с неочаквано рязък тон.

Дъщеря ѝ я погледна изненадано; изненадата ѝ беше положителна и може би някак разтърсваща, сякаш това предложение ѝ се стори основателно и наложително.

— Да — отвърна и отиде в стаята си, после се затвори в банята.

Излезе след доста време, но все още по комбинезон, и ми направи знак да я последвам в стаята ѝ. Отидох с неохота. Тя втренчи в мен пламнали очи и с леко задъхване изговори набързо:

— Искам да уча всичко, което учи той.

— Той е в университета, това са сложни неща.

— Искам да чета същите книги като него, искам добре да разбере какво мисли, искам да уча не заради университета, а заради него.

— Ли́ла, не полудявай, казахме, че ще се видиш с него само сега и край. Какво ти е, успокой се, след малко идва Стефано.

— Според теб, ако много се постарая, мога ли да разбере нещата, които разбира той?

Не издържах. Това, което вече знаех и което все пак криех от себе си, в този момент ми стана напълно ясно: тя също вече гледаше на Нино като на единствения човек, способен да я спаси. Беше се добрала до едно мое старо чувство и си го беше присвоила. И като я знаех

каква е, нямах съмнение, че ще се справи с всяко препятствие и ще отиде докрай. Отвърнах ѝ твърдо:

— Не. Това са трудни неща, ти си много изостанала във всичко, не четеш вестници, не знаеш кой е на власт, не знаеш дори кой управлява Неапол.

— А ти знаеш ли ги тези неща?

— Не.

— Той си мисли, че ги знаеш, нали ти казах, че много те уважава. Усетих, че се изчервявам, промърморих:

— Опитвам се да се уча, а когато не знам, се преструвам, че знам.

— Като се преструва, човек лека-полека също се учи. Можеш ли да ми помогнеш?

— Не и не, Лила, не ти трябва да се захващаш с това. Остави го на мира, и без това заради теб разправя, че ще напусне университета.

— Ще продължи да учи, за това е роден. И все пак има много неща, които и той не знае. Ако аз изуча нещата, които той не знае, ще му ги казвам, когато му потрябват, така мога да съм му от полза. Трябва да се променя, Лену, веднага.

Пак изломотих:

— Ти си омъжена, избий си го от главата, не си подходяща за неговите изисквания.

— А коя е подходяща?

Прииска ми се да я нараня и казах:

— Надя.

— Той я остави заради мен.

— Значи, всичко е наред, така ли? Не искам повече да те слушам, и двамата сте полудели, правете каквото щете.

Прибрах се в стаичката си, разкъсвана от негодувание.

75.

Стефано пристигна в обичайното време. Направихме се и трите, че го посрещаме с радост; той се държа мило, но беше някак напрегнат, въпреки добронамереното си изражение, като че нещо го смущаваше. Понеже от този ден започваше почивката му, се учудих, че не си е донесъл багаж. Лила, изглежда, не обърна внимание, но Нунция забеляза и му каза:

— Виждаш ми се разсеян, Сте, проблеми ли имаш? Майка ти добре ли е? А Пинуча? С обувките какво става? Какво казват двамата Солара, доволни ли са?

Той ѝ отговори, че всичко е наред и седнахме да вечеряме, но разговорът не вървеше. Лила първо се насили да се покаже в добро настроение, но тъй като Стефано ѝ отговаряше с по една сричка и не проявяваше отзивчивост, се разсърди и се умълча. Само ние с Нунция се опитвахме по всякакъв начин да избегнем да се възцари мълчание. Когато стигнахме до плодовете, Стефано попита жена си с лека усмивка:

— Къпеш се в морето със сина на Сараторе, така ли?

Останах без дъх. Лила му отговори с неприязън:

— Понякога, защо?

— Колко пъти? Един, два, три, пет, колко? Лену̀, ти знаеш ли?

— Един път — отговорих, — беше тук преди два-три дни и се къпахме в морето всички заедно.

Усмивницата се задържа на лицето на Стефано, докато питаше жена си:

— И сте толкова близки със сина на Сараторе, че като излизате от водата, се държите за ръка, така ли?

Лила впи очи право в лицето му.

— Кой ти го каза?

— Ада.

— А на Ада кой ѝ го е казал?

— Джилиола.

— А на Джилиола?

— Джилиола те е видяла, идиотке. Идвала е тук с Микеле, минали са да ви видят. И не е вярно, че ти и оня тъпанар сте били в морето с Ленуча, били сте сами, и то ръка за ръка.

Лила стана и каза спокойно:

— Излизам да се разходя.

— Никъде няма да ходиш, сядай и отговаряй.

Лила остана права.

Внезапно заговори на италиански, с ясно изписана на лицето умора, която обаче — осъзнах — беше израз на презрение:

— Колко глупава съм била да се омъжа за теб, ти си едно нищо. Знаеш, че Микеле Солара ме иска в магазина си, знаеш, че по тази причина Джилиола, ако можеше да ме убие, щеше да го направи, и ти какво, вярваш й? Не искам да те слушам повече, оставяш се да те водят за носа като марионетка. Лену, ще дойдеш ли с мен?

Понечи да тръгне към вратата, аз тръгнах да се изправам, но Стефано с един скок я сграбчи за ръката и каза:

— Никъде няма да ходиш. Ще ми кажеш дали е вярно, или не, че си се къпала в морето със сина на Сараторе, и дали е вярно, че се размотавате хванати за ръце.

Лила се опита да се освободи, но не успя. Процеди през зъби:

— Пусни ми ръката, отвращаваш ме.

При което се намеси Нунция. Направи забележка на дъщеря си, че не бива да говори такива грозни неща на Стефано. Веднага след това обаче с изненадваща енергичност викна на зет си да престане, защото Лила вече му е отговорила, че Джилиола е казала онези неща от завист, че дъщерята на сладкаря е злобарка, че я е страх да не загуби мястото си на Пиаца деи Мартири, че иска да изгони оттам и Пинуча и да остане да се разпорежда сама като господарка в магазина, че тя нищо не разбира от обувки, даже и сладкиши не може да прави, а всичко, всичко, всичко се дължи на Лила, също и това, че новата бакалия върви добре, така че дъщеря й не заслужава такова отношение, не, не го заслужава.

Беше си истинско избухване: лицето й пламна, очите й се ококориха, по едно време като че ли взе да се задушава, понеже изреждаше нещата едно след друго, без да си поеме дъх. Но Стефано

изобщо не се заслуша в думите ѝ. Тъща му още говореше, когато повлече Лила към спалнята и ѝ се разкрещя:

— Ти сега ще ми отговориш, веднага.

И тъй като тя го обиди много лошо и се хвана за вратичката на един шкаф, за да не му се даде, той я дръпна с такава сила, че вратичката се отвори и шкафтът заплашително се наклони, а чиниите и чашите в него се раздрънчаха; Лила прелетя през кухнята и се блъсна в стената на коридора, който водеше към стаята им. Миг по-късно мъжът ѝ я сграбчи отново и като я държеше за ръката, все едно държи чаша за дръжката, я избута в спалнята и затвори вратата зад гърба си.

Чух как ключът се превъртя в ключалката и този звук ме ужаси. В един дълъг миг видях как у Стефано наистина се вселява духът на баща му и сянката на дон Акиле издува вените на врата му и на сините разклонения под кожата на челото му. Но макар и уплашена, съзнавах, че не мога да си седя безучастно на масата като Нунция. Сграбчих дръжката на вратата и започнах да я блъскам нагоре-надолу, заудрях с юмрук по дървената врата и взех да се моля.

— Стефано, моля те, нищо не е вярно, остави я. Стефано, не ѝ причинявай болка.

Той обаче вече беше потънал в собствения си бяс, чуваше се как се дере, че иска да чуе истината и понеже Лила не отговаряше, дори за известно време изглеждаше, че изобщо я няма в стаята, на моменти сякаш си говореше сам и междувременно си биеше шамари, удряше се, чупеше предмети.

— Отивам да извикам хазяйката — казах на Нунция и изтичах надолу по стълбите.

Исках да попитам жената дали има друга връзка ключове и дали племенникът ѝ си е вкъщи, той беше едър мъж и можеше да изкърти вратата. Но напразно чуках, нея я нямаше, или ако беше там, не ми отвори. В това време стените се тресяха от крясъците на Стефано, които се носеха по улицата, над тръстиките, към морето и въпреки това като че достигаха само до моите уши, никой от близките къщи не се показва, никой не се притича на помощ. Чувах се само, но приглушено, молбите на Нунция, които тя редуваше със заплахата, че ако Стефано продължава да удря дъщеря ѝ, ще разкаже всичко на Фернандо и на Рино, и Господ ѝ е свидетел, че те ще го убият.

Върнах се горе тичешком, не знаех какво да направя. Хвърлих се с цялата тежест на тялото си върху вратата, изкрещях, че съм извикала жандармите и че са на път за насам. После, тъй като Лила продължаваше да не дава признаци на живот, се разпищях:

— Лила, добре ли си? Лила, моля те, кажи ми как си.

Едва тогава я чухме да се обажда. Не се обръщаше към нас, а към мъжа си с леден глас:

— Истината ли искаш? Да, аз и синът на Сараторе влизаме в морето ръка за ръка. Да, плуваме навътре и се целуваме, и се опипваме. Да, оставих се да ме изчука сто пъти и така открих, че си пълна скръб, за нищо не ставаш, а само искаш от мен гадости, от които ми се повръща. Така добре ли е? Доволен ли си?

Мълчание. След тези думи Стефано повече не гъкна, аз престанах да блъскам по вратата, Нунция спря да плаче. Външните шумове са завърнаха — преминаващи коли, далечен глас, ударите с криле на кокошките.

Изминаха няколко минути и Стефано заговори отново, но толкова тихо, че не успяхме да чуем какво казва. Все пак долових, че търси начин да се успокои с кратки, несвързани изречения: дай да видя какво ти е, стой мирна, престани. Признанието на Лила трябва да му беше прозвучало толкова непоносимо, че накрая го беше приел за лъжа. Приел го беше като нейния начин да го нарани, като преувеличение, равняващо се на отрезвителен шамар, за да го накара да се опомни, като думи, които в крайна сметка означаваха: ако още не си разбрал в какви неоснователни неща ме обвиняваш, ей сега ще ти просветне, чакай аз да ти кажа.

На мен пък думите на Лила ми се сториха ужасяващи колкото и ударите на Стефано. Осъзнах, че както ме изумяваше неумолимата склонност към насилие, която се криеше зад любезното му държане и мекия израз на лицето му, така сега ми беше непоносима нейната смелост, нейното дръзко безочие, което ѝ позволяваше да му изкрещи истината, сякаш му съобщава лъжа. Всяка дума, произнесена от Лила, беше послужила да го вразуми, сметната от него за лъжа, и болезнено беше пронизала мен, която знаех истината. Когато гласът на бакалина започна по-ясно да се чува, и двете с Нунция разбрахме, че най-страшното е отминало: дон Акиле се отдръпваше от сина си и го превръщаше отново в мекушавата си, отстъпчива версия. И Стефано,

отново влязъл в образа, на който дължеше успеха си на търговец, сега беше като изгубен, не разбираше какво се бе случило с гласа му, с ръцете, с юмруците му. Макар че вероятно представата за Лиля и Нино, хванати за ръце, още кръжеше из главата му, образите, извикани от Лиля с пороя от думи, който изля, нямаше как да не му изглеждат очебийно нереални.

Вратата не се отвори, ключът не се превърта в ключалката, докато не настъпи денят. Но думите на Стефано зазвучаха тъжно, като че произнасяше отчаяни молби; двете с Нунция стояхме отвън с часове и си разменяхме едва доловими, безнадеждни фрази. Мърмореше се отвътре, мърмореше се и отвън.

— Ако кажа на Рино — шепнеше Нунция, — ще го убие, със сигурност ще го убие.

А аз шепнех в отговор, все едно й вярвах:

— Моля те, не му казвай.

Но всъщност си мислех: Рино, а и Фернандо, след като Лиля се омъжи, не си мръднаха и пръста за нея, да не говорим, че откак се е родила, я биеха, когато си поискат. И добавях наум: мъжете са всички еднакви, само Нино е различен. И въздишах, а огорчението ми нарастваше: сега вече е съвсем ясно, че Лиля ще го има, макар и да е омъжена, и ще се махнат заедно от тази гадост, в която аз ще си остана завинаги.

76.

На зазоряване Стефано излезе от спалнята, Лила не. Каза:

— Пригответе багажа, тръгваме си.

Нунция не можа да се сдържи, посочи с укор щетите, които беше нанесъл из къщата, и му каза, че трябва да заплатят за тях на хазяйката. Той ѝ отговори — като че много от това, което му беше крещяла преди няколко часа, му беше останало в съзнанието и изпитваше необходимост да уточни някои детайли, — че винаги е плащал и че ще продължи да плаща.

— За тази къща платих аз — заизрежда с отпаднал глас, — аз платих за курорта ви, всичко, което имате вие, вашият мъж, синът ви, аз съм ви го дал, така че не ми натяквайте разни простотии, а пригответе багажа и да си тръгваме.

Нунция повече не гъкна. Малко по-късно Лила излезе от стаята с жълтеникава рокля с дълъг ръкав и големи очила на кинозвезда. Не ни каза и дума. Не отвори уста нито на пристанището, нито на корабчето, нито когато пристигнахме в квартала. Отиде си у дома с мъжа си, без да си вземе довиждане.

Колкото до мен, реших, че от този момент ще живея, като се занимавам само със себе си, и от завръщането ни в Неапол точно това направих, наложих си пълна дистанцираност. Не се обадох на Лила, не се обадох на Нино. Приех безропотно сцената, която майка ми ми спретна — обвини ме, че съм отишла на Иския да се правя на важна, без да ме е грижа, че у дома има нужда от пари. Баща ми също, макар че непрекъснато ме хвалеше за здравия ми вид и за златисторусите ми коси, и той не остана по-назад: щом майка ми се нахвърли върху мен в негово присъствие, веднага взе нейната страна:

— Голяма си — каза, — направи, каквото е нужно.

Действително трябваше спешно да спечеля пари. Можах да поискам от Лила каквото ми беше обещала като компенсация за престоя ми на острова, но след решението да се откъсна от нея и особено след грубите думи, които Стефано отправи към Нунция (и по

някакъв начин и към мен), не го направих. По същата причина напълно изключих възможността да приема, както направих предишната година, тя да ми купи учебниците. Веднъж, когато срещнах Алфонсо, го помолих да ѝ предаде, че съм разрешила проблема с учебниците за тази година и с това приключих въпроса.

След августовските празници обаче се явих в книжарницата на Виа Медзоканоне и донякъде защото бях се проявила като успешна и дисциплинирана служителка, донякъде заради външния ми вид, много положително повлиян от слънцето и морето, собственикът, след известен отпор, ме прие отново на работа. Изискването му беше обаче да не напускам, когато започна училище, а да продължа да работя, макар и само следобед, докато трае продажбата на учебниците. Приех и прекарах дълги дни в книжарницата, през които приемах преподаватели, дошли с пълни чанти да продадат евтино учебниците, предоставени им безплатно от издателствата, и ученици, които за още по-малко пари предлагаха своите оръфани учебници.

Преживях една седмица на силна тревога, защото не ми идваше менструацията. Опасявах се, че съм забременяла от Сараторе, бях отчаяна, външно се държах привидно спокойно, отвътре бях освирепяла. Прекарах безсънни нощи, но не потърсих съвет или съчувствие от никого, всичко запазих за себе си. Най-накрая, когато един ден отидох до мърлявата тоалетна в магазина, видях, че кървя. Беше един от редките благополучни моменти в онзи период. Менструацията ми се видя като окончателно заличаване на следите от нашествието на Сараторе в тялото ми.

В началото на септември се сетих, че Нино би трябвало да се е върнал от Иския и ме обзе хем страх, хем надежда, че може да намине, макар и само да ме поздрави. Но не се появи нито на Виа Медзоканоне, нито в квартала. Що се отнася до Лила, мернах я само на два пъти, в неделя, докато профучавах в колата с мъжа ѝ. Достатъчни ми бяха тези няколко секунди, за да се ядосам. Какво беше станало. Как си беше подредила нещата. Продължаваше всичко да има, задържала беше всичко: колата, Стефано, апартамента с банята, телефона и телевизора, хубавите дрехи, охолството. Пък и кой знае какви планове кроеше тайно в главата си. Знаех я каква е и си казвах, че няма да се откаже от Нино, дори ако Нино се откаже от нея. Но прогоних тези мисли и си наложих да остана вярна на уговорката,

направена със самата мен: да продължа живота си без тях и да се науча да не страдам от това. За целта се заех с нещо като самотренировка: опитвах се изобщо или почти никак да не реагирам. Научих се да свеждам емоциите си до минимум: ако собственикът ми пускаше ръце, го отблъсвах без възмущение; ако клиентите се държаха грубо, аз си оставах любезна с тях; дори с майка ми успях да не повишавам тон. Всеки ден си повтарях: аз съм това, което съм, и не ми остава друго, освен да се приема; родена съм такава, в този град, с този диалект, без пари; ще дам това, което мога да дам, и ще взема това, което мога да взема, ще изтърпя това, което има да се изтърпи.

77.

После пак започна училището. Едва когато влязох в клас на първи октомври, си дадох сметка, че съм в трети клас на лицей, че съм навършила осемнайсет години, че времето за учене, в моя случай и без това продължило учудващо дълго, скоро ще свърши. И по-добре. С Алфонсо надълго обсъждахме какво ще правим след лицей. И той знаеше колкото мен. Ще се явяваме по конкурси, подхвърли, но всъщност не ни беше много ясно какво точно значи; казвахме да се явя на конкурс, да спечеля конкурс, но имахме само смътна представа: предаваш писмена работа и после те изпитват устно, това ли беше? И какво печелиш, заплата ли?

Алфонсо ми довери, че мислел да се ожени, след като спечели някой конкурс.

— За Мариза ли?

— Ами да.

На няколко пъти предпазливо го подпитах за Нино, но той не му беше симпатичен, даже не се поздравяваха. Така и не разбра какво намирам у него. Грозен е, казваше ми, един такъв изгърбен, кожа и кости. А Мариза намираще за красива. Но веднага добавяше, за да не ме обиди:

— И ти си красива.

Ценеше красотата и особено грижите за тялото. Самият той много се грижеше за своето, ухаеше на бръснар, купуваше си дрехи, ходеше да вдига тежести всеки ден. Разказа ми, че му било много забавно в магазина на Пиаца деи Мартири. Не било като в бакалията. Там можело да се облечеш елегантно, всъщност даже трябвало. Там можело да говориш на книжовен италиански, хората били възпитани, образовани. Там, дори когато коленичиш пред клиентките, за да им помогнеш да обуят обувките, можело да го правиш по изискан начин, като рицар на благородната любов. Но за съжаление, нямало начин да остане в магазина.

— Защо?

— Ами...

В началото го увърташе и аз не настоях. После ми разказа, че Пинуча вече си седяла повечето време у дома, за да не се преуморява, коремът ѝ бил станал като торпила; така или иначе, ясно било, че като се роди детето, няма да има време да работи. Това на теория се очаквало да му разчисти пътя, двамата Солара били доволни от него и може би щял да успее да се уреди там веднага след като се дипломира. Обаче нямало никаква възможност — и тук изведнъж изскочи името на Лила. Само при споменаването му в стомаха ми лумна огън.

— Какво общо има тя?

Научих, че като си дошла от почивката, била като луда. Все така не успявала да забременее, морето не ѝ помогнало, направо била откачила. Веднъж изпочупила всички саксии с цветя на балкона. Казвала, че тръгва за бакалията, а оставяла Кармен сама и ходела да се размотава. Нощно време Стефано се събуждал и не я намирал в леглото: обикаляла из апартамента, четяла и пишела. После внезапно се кротнала. Или по-точно, съсредоточила цялата си способност да съсипва живота на Стефано върху една-единствена цел: да го накара да назначи Джилиола в новата бакалия и да постъпи на работа на Пиаца деи Мартири.

Много се учудих.

— Микеле е този, който я иска в магазина — казах, — но тя все му отказваше.

— Едно време. Сега е решила друго и света ще обърне да я вземат там. Единствената пречка е, че Стефано е против. Но както знаем, накрая брат ми прави каквото тя поиска.

Не му зададох повече въпроси, не исках по никакъв начин да бъда всмукана отново в проблемите на Лила. Но изненадващо и за самата мен започнах да се питам: какво ли си е наумила, защо изведнъж иска да отиде да работи в центъра? После престанах да се занимавам с това, погълната от други неща: книжарницата, училището, изпитванията, учебниците. Някои си купих, други откраднах от книжаря, без изобщо да се чувствам виновна. Заех се отново здравата с учене, главно нощно време, при положение че следобедите — до коледната ваканция, когато напуснах работа — ми бяха заети в книжарницата. Веднага след това госпожа Галиани ми уреди да давам

частни уроци на две места, с което най-отговорно се захванах. Между училище, уроци и учене нямаше място за нищо друго.

Когато в края на месеца давах на майка ми спечелените от мен пари, тя ги прибираше, без нищо да каже, но сутрин ставаше рано да ми пригответи закуска, понякога даже ми разбиваше сурово яйце и толкова се стараеше — докато още се разбуждах в леглото, чувах почукването на лъжичката по стените на чашата, — че то ми се топеше в устата като крем, не оставаше нито едно неразтопено зрънце захар. Колкото до учителите в лиця, изглежда, че в тромаво задвижения, прашасал училищен механизъм им беше най-лесно да решат, че съм най-блестящата им ученичка. Влязох без проблем в ролята си на първа в класа, а откакто Нино завърши, се наредих и сред най-добрите в цялото училище. Но не ми беше нужно много време, за да усетя, че Галиани, колкото и щедра да си оставаше към мен, ми приписваше неизвестно каква вина, поради което не се държеше вече така сърдечно както преди. Например, когато ѝ върнах книгите, ѝ стана неприятно, задето били пълни с пясък, и си ги прибра, без да предложи да ми донесе други. Или например престана да ми дава вестниците си, така че бях принудена известно време да си купувам „Ил Матино“, после спрях, беше ми скучен, само си прахосвах парите. Повече не се случи например да ме покани у тях, макар че щеше да ми е приятно да видя отново сина ѝ Армандо. Но все пак продължи да ме хвали на всеослушание, да ми пише високи бележки, да ме осведомява за разни конференции или за важни филми, които давах в едно енорийско кино в Порт'Алба. И ето че веднъж, точно преди коледната ваканция, на излизане от училище ме повика и повървахме заедно известно време. Без заобикалки ме попита какво знам за Нино.

— Нищо — отговорих.

— Кажи ми истината.

— Истина е.

Постепенно стана ясно, че след лятото Нино повече не се обади нито на нея, нито на дъщеря ѝ.

— Скъса с Надя по неприятен начин — каза го ядосано, като майка, — изпрати ѝ няколко реда писмо от Иския и ѝ причини голяма мъка. — После се взе в ръце и отново в ролята си на учителка, добави: — Но какво да се прави, млади сте, болката ви помага да пораснете.

Кимнах в съгласие. Тя ме попита:

— И теб ли остави?

Изчервих се.

— Мен?

— Не се ли видяхте на Иския?

— Да, но между нас нищо не е имало.

— Сигурно ли е?

— Напълно.

— Надя е убедена, че я е оставил заради теб.

Отрекох поривисто, казах ѝ, че съм готова да се срещна с Надя и да я уверя, че нищо не е имало между мен и Нино и никога няма и да има. Остана доволна, обеща да ѝ предаде. Нищо не споменах за Лиля, разбира се, не само защото бях решила да не се интересувам от нея, а и защото, ако заговорех за нея, щях да се потисна. Опитах се да сменя темата, но тя се върна на Нино. Каза, че се носели различни слухове за него. Някои твърдели, че не само не се явил на изпити наесен, а даже бил приключил с училището; други се кълнели, че го били видели един следобед на Виа Аренача, сам и напълно пьян, да залита и да отпива от време на време от една бутилка. Но Нино, завърши, не е всеобщ любимец, така че сигурно на някого му доставя удоволствие да разпространява грозни слухове по негов адрес. Ако обаче са верни, колко жалко.

— Със сигурност са лъжи — казах.

— Да се надяваме. Но не е лесно да го разбере човек това момче.

— Да.

— Много е способен.

— Да.

— Ако успееш да разбереш какви ги върши, кажи ми.

Разделихме се и аз хукнах да си преподам урока по гръцки на едно момиче от гимназията, което живееше на улица „Парко Маргерита“. Но ми беше трудно. В голямата стая в постоянен полумрак, където бях приета с уважение, имаше тежки мебели, килими с ловни сцени, стари снимки на висши офицери и още редица признаци на поколения престиж и охолство, които у моята бледа ученичка предизвикваха някакво вдървяване в тялото и ума, а у мен пораждаха нетърпимост. В конкретния случай ми бе необходимо да положа особено усилие, за да бдя над наклоненията и спреженията. В съзнанието ми непрекъснато се връщаше образът на Нино,

пресъздаден от госпожа Галиани: износено сако, развята вратовръзка, несигурни стъпки на дългите крака, празна бутилка, която след последната глътка разбива в камъните на „Аренача“. Какво се беше случило между него и Лила след Иския? Обратно на предвижданията ми, тя очевидно се беше осъзнала, беше сметнала всичко за приключило и беше дошла на себе си. Нино обаче не: от начетен младеж с добре обоснован отговор за всяко нещо се беше превърнал в несретник, повален от любовна мъка по жената на бакалина. Реших да попитам пак Алфонсо дали знае нещо за него. Реших да се срещна лично с Мариза и да я питам за брат ѝ. Но скоро след това си наложих да си го избия от главата. Ще му мине, казах си. Той потърси ли ме? Не. А Лила потърси ли ме? Не. Защо да се тревожа за него или за нея, щом като тях не ги е грижа за мен? Проведох си урока и си продължих по пътя.

78.

След Коледа научих от Алфонсо, че Пинуча е родила момче и са го кръстили Фернандо. Отидох да я видя, като си представях, че ще я заваря да лежи, щастлива, с бебето на гърдите. Но тя вече беше на крак, по нощница и чехли, намусена. Изгони грубо майка си, която ѝ казваше:

— Легни си, не се изморявай.

Когато ме заведе до люлката, ми каза мрачно:

— На мен нищо не ми се получава като хората, виж го колко е грозно, не мога не само да го пипна, ами и да го гледам.

От прага на стаята Мария успокоително занарежда по инерция:

— Какво говориш, Пина, толкова е хубаво.

Но тя продължи ядно да повтаря:

— Грозно е, по-грозно е от Рино, в това семейство всички са грозни.

После си пое дъх и възкликна отчаяно със сълзи на очи:

— Аз съм си виновна, не си избрах за мъж какъвто трябва, ама като си още момиче, не го мислиш, а сега гледай какъв син родих, носът му е сплескан като на Лина.

След което без никаква връзка премина към тежки обиди по адрес на снаха си.

Научих от нея, че Лила, мръсницата, вече петнайсет дни подрежда и пренарежда както ѝ скимне магазина на Пиаца деи Мартири. Джилиола трябвало да се примири и се върнала в сладкарницата на Солара, тя самата, Пинуча, трябвало да се примири, вързана с бебето кой знае докога; всички трябвало да се примирят, като се започне от Стефано, както обикновено. И сега всеки ден Лила им излизала с по нещо: ходела на работа облечена като асистентка в предаване на Майк Бонджорно^[1] и ако не я карал мъжът ѝ с колата, най-спокойно се оставяла да я закара Микеле; похарчила била кой знае колко за картини, дето изобщо не се разбираше какво е нарисувано на тях, и била ги закачила в магазина неизвестно с каква цел; купила била

сума ти книги и ги държала на една лавица, на мястото на обувките; подредила била нещо като малък салон с дивани, кресла, пуфове, а в една кристална купа държала шоколадови бонбони от „Гай Один“ за който си поиска, гратис, като че не била там да мирише краката на клиентите, а да се прави на господарката на замъка.

— И не е само това — продължи, — има и по-лошо.

— Какво?

— Знаеш ли какво направи Марчело Солара?

— Не.

— Помниш ли обувките, дето му ги бяха дали Стефано и Рино?

— Онези, направени точно по скицата на Лина ли?

— Да, отвратителни обувки, Рино винаги е твърдял, че пропускат вода.

— Е и? Какво е станало?

Пина избълва задъхано една история, на места объркана, за пари, подли кроежи, измами, дългове. Станало така, че Марчело, недоволен от новите модели, изработени от Рино и Фернандо, със сигурност в съгласие с Микеле, вкарал онзи чифт в производство, но не във фабрика „Черуло“, а в друга фабрика в Афрагола. След което преди Коледа ги пуснал в продажба по магазините, и най-вече в магазина на Пиаца деи Мартири, с марка „Солара“.

— Имал ли е право?

— Ами защо не, обувките са си негови: ония двама тъпаци, брат ми и мъжът ми, му ги бяха подарили, може да си прави с тях каквото си поиска.

— И тогава?

— И тогава — каза, — из Неапол в момента се продават обувки „Черуло“ и обувки „Солара“. И обувките „Солара“ вървят отлично, по-добре от обувките „Черуло“. И цялата печалба е за Солара. От което Рино е безкрайно изнервен, защото можеше да очаква всякаква конкуренция, но не и от самите Солара, партньорите му, отгоре на всичко с обувки, които е изработил с двете си ръце, а после по най-глупав начин е зарязал.

Спомних си Марчело. Онзи път, когато Лила го заплаши с ножчето. Беше по-бавен от Микеле, по-срамежлив. За какво му беше да им прави напук? Сделките на двамата Солара бяха безбройни, някои на светло, други не, и се разрастваха с всеки изминал ден. Имаха

влиятелни познанства още от времето на дядо им, правеха услуги и им правеха услуги. Майка им беше лихварка и имаше един тефтер, от който половината квартал се страхуваше, вероятно вече и семействата Черуло и Карачи. Така че за Марчело и за брат му обувките и магазинът на Пиаца деи Мартири бяха само един от кладенците, от които семейството им черпеше, и той със сигурност не беше от най-важните. Тогава защо?

Разказът на Пинуча ме подразни: привидно ставаше дума за пари, но усетих нещо прикрито на заден план. Марчело вече не беше влюбен в Лиля, но раната си оставаше и се беше възпалила. Веднъж почувствал се свободен от обвързаност, нищо не му пречеше да навреди на онези, които някога го бяха унизили. Така ми каза и Пинуча:

— Рино и Стефано отидоха да се оплачат, но без резултат.

Двамата Солара, свикнали да правят каквото си искат, се държали с тях надменно и ги оставили да си говорят сами. Накрая Марчело мъгляво намекнал, че с брат му предвиждали продуктова линия „Солара“, която да се базира, с известни вариации, на елементи от този пробен модел. И после, без конкретна връзка, добавил:

— Да видим как ще вървят новите ви модели и дали ще си струва да ги оставим на пазара.

Разбра ли сега? Разбрах. Марчело искаше да елиминира марката „Черуло“, да я замести с марка „Солара“ и така да нанесе немалка финансова щета на Стефано. Трябва да напусна Неапол, да си отида от квартала, казах си, какво ме интересуват кавгите им? Но все пак попитах:

— А Лина?

В очите на Пинуча проблесна ярост.

— Точно тя е проблемът.

Лина била обърнала цялата история на смях. Когато Рино и мъжът ѝ се ядосвали, ги взимала на подбив:

— Вие му ги подарихте тия обувки, а не аз; вие правихте сделки с братята Солара, а не аз. Като сте такива тъпанари, аз какво да направя?

Оставала неутрална, не се разбираше на чия страна е, със семейството или със Солара. До степен, че когато Микеле за пореден

път настоял да я назначи на Пиаца деи Мартири, тя най-неочаквано се съгласила, даже започнала да тормози Стефано да я пусне.

— И Стефано как така е отстъпил? — попитах.

Пинуча изпусна дълга, тягостна въздишка. Стефано отстъпил, защото, като се имало предвид колко държи Микеле на Лила и това, че Марчело винаги си е падал по нея, се надявал, че тя ще успее да оправи нещата. Но Рино нямал вяра на сестра си, бил уплашен и нощем не можел да спи. Старият модел, отхвърлен от него и Фернандо и произведен от Марчело в изначалния му вариант, се харесвал и се продавал. Какво щяло да стане, ако двамата Солара решат да преговарят директно с Лила и тя, каквато си е подлярка по рождение, след като отказа да скицира нови модели за семейството си, реши да работи за тях?

— Няма да стане — казах на Пинуча.

— Тя ли ти каза?

— Не, не съм я виждала от лятото.

— Тогава?

— Познавам я. Когато нещо ѝ стане интересно, Лина му се отдава докрай. Но щом го постигне, ѝ минава желанието, повече не я занимава.

— Сигурна ли си?

— Да.

Мария се зарадва на тези ми думи и се хвана за тях, за да успокои дъщеря си.

— Чу ли? — каза ѝ. — Всичко е наред. Ленуча знае какво говори.

Но всъщност нищо не знаех, най-несведущата част от мен беше наясно с непредвидимостта на Лила, затова няхах търпение да си тръгна от този дом. Какво общо имам, мислех си, с тези дребнави постъпки, с малкото отмъщение на Марчело Солара, с това драпане и напрежение, обзело всички за пари, за коли, за апартаменти, за мебели, украшения и курорти? И как е могла Лила, след Иския, след Нино, да се заиграва пак с тези камористи? Ще се дипломирам, ще се явя на конкурс и ще го спечеля. Ще се махна от тая гадост, възможно най-далече. И разнежена от вида на бебето, което Мария беше взела на ръце, казах:

— Колко е хубаво.

[1] Популярен телевизионен водещ. — Б.пр. ↑

79.

Обаче не издържах. Дълго отлагах и накрая се предадох: предложих на Алфонсо да се разходим една неделя, аз, той и Мариза. Алфонсо се зарадва, отидохме в една пицария на Виа Фория. Разпитах за Лидия, за децата, особено за Чиро, после попитах с какво се занимава Нино. Тя ми отговори неохотно, изнервяше я да говори за брат си. Каза, че дълго време се държал като луд, че баща ѝ, когото тя обожаваше, се оказал потърпевш, защото Нино стигнал дотам да му посегне. Така и не се разбрало кое било предизвикало лудостта му: искал да зареже учението, да се махне от Италия. После внезапно всичко му минало, станал си пак предишният и сега пак се явявал на изпити.

— Значи е добре?

— Ами...

— Доволен ли е?

— Доколкото такъв като него може да е доволен, да.

— И само учи?

— Питаш дали си има гадже ли?

— Не, ами, моля ти се, питам дали излиза, дали се забавлява, дали ходи на танци.

— Отде да знам, Лена? Непрекъснато обикаля насам-натам. Сега се е запалил по кино, романи, изкуство; в редките случаи, в които се прибира, веднага започва да спори с татко, колкото да го обиди и да се скарат.

Почувствах облекчение, че Нино се е съвзел, но и се огорчих. Кино, романи, изкуство? Колко бързо се променят хората, интересите им, чувствата им. Добре подредени изречения биват заместени от други добре подредени изречения, времето е последователност от подходящите думи, стига да звучат добре, важното е да се трупат камари от думи. Почувствах се глупаво, че съм пренебрегнала нещата, които харесвах, за да се приспособя към онова, което харесваше Нино. Да, да, трябва да се приемем каквито сме и всеки да си върви по пътя.

Надявах се само Мариза да не му каже, че сме се срещали и че съм питала за него. След тази вечер дори пред Алфонсо повече не споменах нито Нино, нито Лила.

Затворих се още повече, погълната от задълженията си, които запълваха и дните, и нощите ми. През тази година учих настървено и щателно, приех и да давам частни уроци на още едно място за доста пари. Наложих си желязна дисциплина, много по-строга от тази, с която бях свикнала от малка. Времето беше разпределено на отрязъци по права линия, от зори до посред нощ. В миналото я имаше Лила, едно постоянно радостно отклонение към изненадващи територии. Сега исках всичко, което съм, да извадя от себе си. Бях почти на деветнайсет, никога повече нямаше да зависи от някого и никой повече нямаше да ми липсва.

Трети клас на лица отлетя като един ден. Борих се с астрономията, с геометрията, с тригонометрията. Сякаш си бях поставила за цел всичко да науча, като в същото време приемах за непреодолима даденост, че съм негодна. И все пак ми харесваше да правя всичко възможно. Нямах време да отида на кино ли? Заучавах само заглавията и сюжетите. Никога не бях ходила в Археологическия музей? Отивах на бегот за половин ден. Не бях посещавала пинакотеката в Каподимонте? Намирах начин да отскоча за два часа. Изобщо, бях заета. Какво ме интересуваха обувките в магазина на Пиаца деи Мартири. Така и не минах оттам.

Понякога срещях неугледната на вид Пинуча да бута количката с Фернандо. Спирах за малко, изслушвах разсеяно мрънкането ѝ за Рино, за Стефано, за Лила, за Джилиола, за всички. Понякога срещях Кармен, все по-помръкнала заради неуредиците в новата бакалия, откакто Лила си беше тръгнала и я беше оставила на прищевките на Мария и Пинуча, и ѝ давах възможност за някоя и друга минута да сподели колко ѝ липсва Енцо Скано, как брои дните, които му остават до края на казармата, как брат ѝ Паскуале се трепел с работата по строежите и като активист комунист. Понякога срещях Ада, която беше намразила Лила, но беше много доволна от Стефано и се изказваше много мило за него не само защото ѝ беше увеличил още заплатата, но и защото бил много работлив, отнасял се добре с всички и не заслужавал тая жена, дето се държала с него така безобразно.

Именно тя ме осведоми, че Антонио се бил уволнил по-рано заради сериозен нервен срив.

— От какво?

— Знаеш го какъв е, нервния срив го получи още навремето заради теб.

Тежки думи, от които ме заболя, опитах се да не мисля за това. Една зимна неделя срещнах Антонио случайно и едвам го познах, толкова беше отслабнал. Усмихнах му се в очакване да се спре, но изглежда не ме забеляза и отмина. Извиках го, той спря с разсеяна усмивка.

— Здравей, Лену̀.

— Здравей. Много се радвам да те видя.

— И аз.

— Какво правиш?

— Нищо.

— Не си ли пак на работа в сервиза?

— Вече нямат място.

— Теб те бива, ще те вземат другаде.

— Не, докато не се излекувам, не мога да работя.

— Какво ти е?

— Страх.

Точно така каза: страх. Една нощ в Корденон, докато бил на пост, си спомнил една игра, на която баща му си играел с него, когато още бил жив, а той бил съвсем малък: рисувал си с писалката очи и усти на петте пръста на лявата ръка и после ги движел и се правел, че говорят, все едно са хора. Толкова хубава игра била, че когато си спомнил за нея, му се насълзили очите. Но още през онази нощ, докато бил на пост, му се сторило, че ръката на баща му е влязла в неговата и че той вече имал вътре в пръстите си истински хора, съвсем дребни, обаче всичко си имали, смеели се и пеели. По тази причина го бил хванал страх. Блъскал с ръка по караулката, докато прокърви, но пръстите продължавали да се смеят и да пеят, без да спрат нито за миг. Почувствал се добре чак когато свършила смяната му и отишъл да спи. Починал си и на другата сутрин му нямало нищо. Но му останал ужасът да не би болестта да се завърне в ръката му. Тя наистина се завръщала, и то все по-често, пръстите му започнали да се смеят и да пеят и през деня. Докато не откачил и не го изпратили на лекар.

— Сега ми мина — каза, — но може пак да започне.

— Кажи ми как мога да ти помогна.

Позамисли се, сякаш наистина премисляше различни възможности. Промърмори:

— Никой не може да ми помогне.

Веднага ми стана ясно, че вече нищо не изпитва към мен, бях му излязла от главата окончателно. Затова след тази среща започнах всяка неделя да ходя да го викам под прозорците му. Разхождахме се в двора, разговаряхме за това-онова и когато казваше, че се е уморил, се разделяхме. Понякога идваше с крещящо гримираната Мелина и се разхождахме — аз, той и майка му. Понякога се виждахме с Ада и Паскуале и правехме по-голяма обиколка, но обикновено говорехме ние тримата, Антонио си мълчеше. Превърна се в спокоен навик. Отидох с него на погребението на Никола Скано, зарзаватчията, който почина внезапно от пневмония и Енцо си дойде в отпуск, но не успя да го завари жив. Заедно отидохме и да утешаваме Паскуале, Кармен и майка им Джузепина, когато научихме, че бащата, бившият дърводелец, който уби дон Акиле, умрял в затвора от инфаркт. Бяхме заедно и когато се разчу, че дон Карло Реста, продавачът на сапуни и домашни потреби, бил пребит до смърт в приземното си магазинче. Дълго говорихме за това, целият квартал говореше, слуховете се носеха, къде истина, къде жестоки измислици; някой разказваше, че не могли да го уморят с бой и го намушкали в носа. Приписаха престъплението на дребни крадци заради дневната печалба в касата. Но впоследствие Паскуале ни каза, че подочул според него много основателни слухове: дон Карло имал дългове към майката на двамата Солара, защото играел комар на карти и взимал от нея, за да си плаща дълговете.

— Е, и какво? — попита го Ада, която винаги се отнасяше скептично, когато приятелят ѝ правеше дръзки предположения.

— Ами това — не искал да си плати дълга на лихварката и Солара поръчали да го убият.

— Стига бе, само глупости говориш.

Паскуале може и да преувеличаваше, но първо, така и не се разбра кой уби дон Карло Реста и второ, помещението в мазето го взеха именно двамата Солара заедно с всичката стока за никакви пари,

макар че оставиха вътре жената и големия син на дон Карло да движат търговията.

— От щедрост — каза Ада.

— Защото са гадове — каза Паскуале.

Не помня дали Антонио изказа мнение по този случай. Беше смазан от болезненото си състояние, а думите на Паскуале като че го изостряха. Струваше му се, че нарушенията в телесните му функции се разпростират върху целия квартал и се проявяват чрез тези престъпления.

Най-страшното ни се случи в една хладна пролетна неделя, когато аз, той, Паскуале и Ада чакахме долу на двора Кармела — беше са качила до тях да си вземе жилетка. Минаха пет минути, Кармен се показа на прозореца и извика на брат си:

— Паскуа, мама я няма, вратата на тоалетната е заключена отвътре, а тя не ми отговаря.

Паскуале взе стълбите две по две, и ние след него. Заварихме разтревожената Кармела пред вратата на банята, Паскуале притеснено почука, един-два пъти от учтивост, но наистина никой не отговори. Тогавя Антонио каза на приятеля си, като сочеше вратата: не се притеснявай, аз ще я поправа, и като сграбчи дръжката, направо щеше да я изтръгне.

Вратата се отвори. Джузепина Пелузо беше лъчезарна, енергична, работлива, любезна жена, способна да се справи с негодите. Никога не пропускаше да се погрижи за мъжа си в затвора, на чийто арест, когато го обвиниха, че е убил дон Акиле Карачи — спомнях си — се беше противопоставила с всички сили. Приела беше с разумна добронамереност поканата на Стефано да прекарат заедно новогодишната нощ преди четири години и беше завела на празника децата си, доволна от възможността за сдобряване на семействата. И беше се зарадвала, когато дъщеря ѝ си намери работа благодарение на Лила в бакалията в новия квартал. Но сега, когато мъжът ѝ почина, явно се беше уморила, превърнала се беше за кратко време в дребничка жена, лишена от някогашната енергия, кожа и кости. Откачила беше абажура на лампата в тоалетната, метална чиния на верига, и беше промушила в забитата в тавана кука желязна тел за простиране. После я беше надянала на врата си и беше увиснала.

Антонио пръв я видя и се разплака. Децата на Джузепина, Кармен и Паскуале, по-лесно се успокоиха от него. Повтаряше ми, ужасен: видя ли, че беше боса, а ноктите ѝ бяха дълги и на единия крак бяха лакирани с пресен червен лак, а на другия не? Аз не бях забелязала, но той беше. Върнал се бе от казармата още по-убеден от преди, въпреки нервното заболяване, че задачата му на мъж е да се хвърля пръв в опасността, без страх, и че може да разреши всеки проблем. Но беше крехък. След тази случка седмици наред виждаше Джузепина във всички тъмни кътчета в дома си и състоянието му се влоши още повече, така че пренебрегнах част от задълженията си, за да му помогна да се успокои. Беше единственият човек от квартала, с когото се виждах сравнително редовно, преди да се явя на зрелостните изпити. А Лила само я мярнах до мъжа ѝ на погребението на Джузепина, притискаше до себе си хълцащата Кармен. Тя и Стефано бяха изпратили голям венец цветя, върху чиято лилава лента се четяха съболезнованията на съпрузите Карачи.

80.

Спрях да се виждам с Антонио не заради изпитите. Нещата в крайна сметка съвпаднаха по време, защото точно тогава той дойде да ми се обади, доста въодушевен, за да ми съобщи, че е приел да работи за братята Солара. Това не ми се понрави, приех го като пореден знак за болестното му състояние. Мразеше братята Солара. Като малък се беше сбил с тях, за да защити сестра си. Той, Паскуале и Енцо веднъж спукаха от бой Марчело и Микеле и потрошиха фиата им. Да не говорим, че ме беше оставил, защото отидох да моля Марчело да му помогне да се освободи от казармата. Тогава защо се беше огънал така? Даде ми мъгляви обяснения. Каза, че в казармата се научил, че простият войник трябва да се подчинява на всеки, който носи пагони. Каза, че редът е по-добър от безредието. Каза, че е обучен как да проследи някого и да го убие, без онзи дори да го чуе. Осъзнах, че имаше връзка с болестното му състояние, но че истинският проблем е беднотията. Отишъл бил в бара да търси работа. Марчело отначало се държал лошо, но после му предложил една месечна сума — така се изрази, — но не за определена длъжност, а просто да бъде на разположение.

— На разположение?

— Да.

— На разположение за какво?

— Не знам.

— Зарежи ги, Антонио.

Не ги заряза. И заради това, че се постави в положение на зависимост, накрая се скара и с Паскуале, и с Енцо, който се върна от казармата по-мълчалив от обикновено, по-твърд. Болест или не, никой от тях не можа да прости на Антонио за този избор. Даже Паскуале, макар че ходеше с Ада, стигна дотам да го заплашва и му каза, че може и да му се пада шурей, но той повече не иска да го вижда.

Набързо се измъкнах от ситуацията и се съсредоточих върху зрелостните изпити. Докато учех, ден и нощ, понякога измъчена от

жегата, си спомнях предишното лято, особено дните през юли, преди Пинуча да си замине, когато Лила, Нино и аз бяхме една щастлива тройка, или поне така ми се струваше. Не допуснах да си представям картини от тогава, нито да възстановявам каквито и да било разговори, не си позволих да се разсейвам.

Матурата беше решаващ момент в живота ми. За два часа развих тема върху ролята на Природата в поезията на Джакомо Леопарди, в която напъхах, заедно с наизустени от мен стихове, преразказани във висок стил откъси от история на италианската литература; а работите си по латински и гръцки предадох още докато моите съученици, включително и Алфонсо, едва започваха да пишат. Това привлече върху мен вниманието на изпитващите, особено на една възрастна и извънредно слаба преподавателка с розов костюм и небесносиня фризирана за случая коса, която много пъти ми се усмихна. Големия успех обаче пожънах на устните изпити. Всички от комисията ме похвалиха, а най-ясно почувствах на своя страна жената със синята коса. Беше впечатлена от изложението ми не само заради това, което твърдях, но и заради начина, по който го изразявах.

— Много добре пишете — ми каза с неразгадаем за мен акцент, във всеки случай беше отнякъде далече от Неапол.

— Благодаря.

— Наистина ли мислите, че нищо не е обречено на трайност, нито дори поезията?

— Така мисли Леопарди.

— Сигурна ли сте?

— Да.

— А вие какво мислите?

— Мисля, че красотата е измамна.

— Като градината на Леопарди ли?

Нищо не знаех за градините на Леопарди, но отговорих:

— Да. Като морето в ясен ден. Или като залеза. Или като небето нощем. Пудра, нанесена върху ужаса. Ако се изтрие, оставаме сами с уплахата си.

Изреченията ми се получиха добре, произнесох ги вдъхновено и в правилен ритъм. А и не импровизирах, беше устен изказ на написаното в работата ми.

— Кой факултет възнамерявате да изберете?

Нямах представа какво точно е факултет, не бях достатъчно наясно с термина. Измъкнах се:

— Ще се явя на някои конкурси.

— Няма ли да се запишете в университет?

Бузите ми пламнаха, сякаш се опитвах да скрия някаква вина.

— Не.

— Имате нужда от работа ли?

— Да.

Освободиха ме, върнах се при Алфонсо и при другите. Но малко по-късно преподавателката ме настигна в коридора и ми заговори за някакъв колеж в Пиза, където, ако минеш изпит като този, който току-що бях взела, можеш да учиш безплатно.

— Ако дойдете тук след два дни, ще ви дам цялата необходима информация.

Изслушах я, но както когато ти говорят за нещо, което никога няма наистина да се отнася до теб. А когато, два дни по-късно, отидох в училище само от страх да не обидя учителката, та да вземе да ми сложи ниска оценка, бях учудена от извънредно точните указания, които беше записала за мен върху един машинописен лист. Никога повече не я видях, не знам дори как се казваше, но ѝ дължа толкова много. Не престана да се обръща към мен на „вие“ и съвсем естествено се раздели с мен със съдържана прегръдка.

Изпитите приключиха, получих средна оценка девет. Алфонсо също се представи добре, получи среден седем. Преди да оставя завинаги и без съжаление сивата порутена сграда, чиято единствена заслуга в моите очи беше, че е била посещавана и от Нино, видях госпожа Галиани и отидох да ѝ се обадя. Поздрави ме за отличния резултат, но без ентузиазъм. Не ми предложи книги за лятото, не ме попита какво щях да правя сега, след като се дипломирах. Дистанцираният ѝ тон ме озадачи, мислех, че нещата между нас се бяха изяснили. Какъв беше проблемът? Понеже Нино изостави дъщеря ѝ и повече не се обади, ме беше причислила към него завинаги, все едно съм от същото тесто като онези повърхностни, несериозни младежи, на които не може да се има доверие, така ли? Както бях свикнала да печеля симпатията на всички и да се ограждам с тази симпатия като с бляскав щит, ми стана обидно и мисля, че тази ѝ липса на интерес изигра важна роля за решението, което взех впоследствие.

Без да кажа на никого (пък и с кого ли можех да се посъветвам, ако не с Галиани?), подадох молба за прием в института „Нормале“ в Пиза. Оттам нататък се захванах да печеля пари. Тъй като добрите семейства, на чиито деца преподавах частни уроци, бяха доволни от мен и славата ми на добър преподавател се беше разпространила, запълних августовските си дни със значителен брой нови ученици, които трябваше да се явяват през септември на поправителен по латински, гръцки, история, философия и дори математика. В края на месеца се почувствах богата, бях спечелила седемдесет хиляди лири. Дадох петдесет от тях на майка ми, която реагира с рязък жест: почти изтръгна парите от ръцете ми и ги напъха в сугиена си, все едно не се намирахме в нашата си кухня, а на улицата, и се страхува да не я оберат. Скрих от нея, че съм задържала двайсет хиляди за себе си.

Чак в деня преди заминаването казах на семейството си, че отивам да се явя на изпит в Пиза.

— Ако ме приемат — заявих, — ще отида там да уча, без да похарча и една лира за нещо.

Казах го решително и на италиански, сякаш не беше въпрос, който може да се обсъжда на диалект, сякаш баща ми, майка ми, братята и сестра ми не трябваше, а и не можеха да разберат какво се каня да направя. И наистина те само ме изслушаха с неудобство; стори ми се, че за тях това не съм аз, а някаква непозната, дошла на гости в неудобен момент. Накрая баща ми каза:

— Направи каквото трябва, но внимавай, ние не можем да ти помагаме. — И отиде да си легне.

По-малката ми сестра ме попита дали може да дойде с мен. А майка ми нищо не каза, но преди да си легне, ми остави на масата пет хиляди лири. Дълго ги гледах, без да ги пипна. После преодолях чувството си за вина, че харча пари за капризите си, казах си: това са мои пари, и ги взех.

За пръв път излизах от Неапол и от областта Кампания. Осъзнах, че ме е страх от всичко: страх да не объркам влака, страх, че ще ми се допикае, но не знам къде да го направя, страх, че ще се стъмни и няма да мога да се ориентирам в непознатия град, страх да не ме оберат. Сложих всичките си пари в сугиена, както правеше майка ми, и прекарах часове в бдителна тревога, която без всякаква логика съжителстваше с едно нарастващо чувство на свобода.

Всичко мина по възможно най-добрия начин. Като изключим изпитите. Учителката със синята коса не ме предупреди, че ще бъдат много по-трудни от матурата. Особено този по латински ми се стори много сложен, но това беше само върхът на айсберга: всеки изпит беше повод за свръхщателно разследване на познанията ми. Говорих надълго и нашироко, заеквах, често пъти се правех, че отговорът ми е на върха на езика. Преподавателят по италиански се държа, сякаш самото звучене на гласа ми му беше неприятно: вие, госпожице, когато пишете, вместо да навлезете в аргумента, по-скоро пърхате с крилца; виждам, госпожице, че се хвърляте смело във въпроси, чиято критическа обосновааност ви е напълно непозната. Обезсърчих се, бързо загубих увереност в думите си. Преподавателят го забеляза, вгледа се в мен подигравателно и поиска да му говоря за нещо, което скоро съм чела. Имаше вероятно предвид нещо от италиански автор, но аз не разбрах и се вкопчих за първата сламка, която ми се видя сигурна, а именно разговорите, които водихме на Иския, на плажа Читара, за Бекет и Дан Руни, който не само че е сляп, но иска и да стане глух и нем. Подигравателният израз на професора лека-полека се превърна в озадачена гримаса. Прекъсна ме бързо и ме предаде на преподавателя по история. Този не падаше по-долу. Подложи ме на един безкраен и изтощителен списък въпроси, формулирани с крайна прецизност. До този момент никога не бях се чувствала толкова невежа, дори и в най-неуспешните си учебни години, когато бях в най-лоша форма. Успях да отговоря на всичко — дати, факти, но всеки път приблизително. Щом започнеше да задълбава въпроса, се предавах. Накрая ме попита с отвращение:

— Някога чели ли сте нещо, което да не е само и просто учебника по история?

Отговорих:

— Изучавала съм идеята за нация.

— Помните ли кой е автор на книгата?

— Федерико Шабо.

— Да чуем какво сте разбрали.

Изслуша ме внимателно няколко минути, после изведнъж ме освободи и ме остави с убеждението, че съм наговорила глупости.

Плаках много, сякаш някъде съм загубила по невнимание най-обещаващата част от себе си. После си казах, че е глупаво да се

отчайвам, нали винаги съм знаела, че не ме бива наистина. Виж, Лиля биваше, Нино го биваше. Аз бях просто самонадеяна и бях справедливо наказана.

Обаче се оказа, че съм издържала изпита. Щях да си имам свое място, легло, което да не се налага да слагам вечер и да вдигам сутрин, бюро и всички книги, които щяха да ми трябват. Аз, Елена Греко, дъщерята на портиера, на деветнайсет години щях да се измъкна от квартала, щях да напусна Неапол. Сама.

81.

Заредиха се трескави дни. Няколко парцала, които да взема със себе си, съвсем малко книги. Нацупените думи на майка ми:

— Ако спечелиш пари, изпрати ми ги по пощата; сега кой ще помага за домашните на братята ти? Ще го закъсат в училище заради теб. Ама нищо, заминавай, на кой му пука, винаги съм знаела, че се мислиш за нещо повече от мен и от всички.

Последвани от хипохондричните думи на баща ми:

— Нещо тука ме боли, кой знае какво е, ела при татко, Лену̀, че не знам дали като се върнеш, ще ме завариш жив.

После настоятелните думи на братята ми и сестра ми:

— Ако ти дойдем на гости, ще може ли да спим при теб, да ядем при теб?

И после Паскуале, който ми каза:

— Внимавай къде ще те отведе цялото това учене, Лену̀. Помни коя си и на чия страна си.

И Кармен, която беше лабилна, защото не можеше да преодолее смъртта на майка си, и която ми помахна на сбогуване и се разплака. И Алфонсо, който остана като гръмнат и промълви:

— Знаех си, че ще продължиш да учиш.

И Антонио, който вместо да внимава какво му говоря, къде отивам и защо, ми повтори няколко пъти:

— Сега се чувствам съвсем добре, Лену̀, всичко ми мина, било ми е зле заради казармата.

И Енцо, който само ми подаде ръка и така силно стисна моята, че ме боля дни наред. И накрая Ада, която само ме попита:

— Ти на Лина каза ли й, а, каза ли й? — После изхихика и настоя: — Кажи й, та да се пукне.

Предполагах, че Лиля вече е научила от Алфонсо, от Кармен, от мъжа си дори, на когото Ада със сигурност беше казала, че ми предстои да замина за Пиза. Щом не дойде да ме поздрави, помислих си, възможно е новината наистина да я е засегнала. От друга страна,

ако допуснех, че нищо не знае, да отида специално да ѝ кажа, след като цяла година едва се поздравявахме, ми се стори неуместно. Не исках да развявам в лицето ѝ шанса, който тя не може да има. Така че престанах да се занимавам с това и се посветих на последните неща за вършене преди заминаването. Писах на Нела, за да ѝ разкажа какво ми се случва и да поискам адреса на госпожа Оливиеро, на която да съобща новината. Отидох на гости на братовчед на баща ми, който ми беше обещал един свой стар куфар. Обиколих няколко къщи, в които бях преподавала и където още ми дължаха пари.

Видя ми се подходящ повод да се сбогувам с Неапол. Пресякох Виа Гарибалди, качих се по „Трибунали“, на Пиаца Данте взех автобус. Изкачих се на „Вомеро“, първо на Виа Скарлати, после на „Сантарела“. Тогаваш слязох с въжената линия до Пиаца Амедео. Всички майки на учениците ми ме изпратиха със съжаление, в някои случаи се държаха с мен много мило. Заедно с парите ми предлагаха кафе и почти винаги ми даваха някакво подаръче. Когато приключих обиколката, установих, че не съм далече от Пиаца деи Мартири.

Поех колебливо по Виа Филанджери. Спомних си откриването на магазина за обувки, Лила облечена като градама, но разтревожена, че не се е променила напълно и че няма финеса на момичетата от този квартал. Аз обаче, помислих си, наистина съм променена. Нося все същите парцали, но съм дипломирана и отивам да уча в Пиза. Променена съм не на повърхността, а в дълбочина. Повърхността скоро ще се промени и вече няма да е просто външен вид.

Тази мисъл и последвалата я констатация ме зарадваха. Спрях пред витрината на една оптика и разгледах рамките. Да, ще трябва да си сменя очилата, моите ми закриват лицето, трябва ми по-леки рамки. Харесах си едни кръгли, с големи и тънки кръгове. Да си вдигна косата. Да се науча да се гримирам. Отделих се от витрината и се отправих към Пиаца деи Мартири.

Много от магазините бяха смъкнали ролетките до половината по това време, а в магазина на Солара я бяха смъкнали на три четвърти. Огледах се. Какво знаех за новите навици на Лила? Нищо. Когато работеше в новата бакалия, не се връщаше вкъщи за обяд, макар че живееше наблизо. Оставаше в магазина да хапне нещо с Кармен или да си побъбри с мен, когато наминавах след училище. Сега, когато работеше на Пиаца деи Мартири, беше още по-малко вероятно да се е

върнала вкъщи за обяд, щеше да е излишно усилие, а и времето не беше достатъчно. Може би беше в някой бар, може би на разходка по крайбрежната улица в компанията на продавачката, каквато със сигурност имаше. Или пък си почиваше вътре. Потупах по ролетката с отворена длан. Никакъв отговор. Потупах отново. Нищо. Извиках, чух вътре стъпки и гласът на Ли́ла попита:

— Кой е?

— Елена.

— Лeнy — я чух да възкликва.

Дръпна нагоре ролетката и се появи пред мен. От дълго време не бях я виждала, дори и отдалече, стори ми се променена. Беше облечена с бяла риза и тясна тъмносиня пола, беше сресана и гримирана грижливо, както обикновено. Но лицето ѝ беше някак разширено и приплеснато, цялото ѝ тяло ми се стори по-широко и по-плоско. Издърпа ме вътре и пусна щората. Обстановката, пищно осветена, беше напълно различна, наистина приличаше не на магазин за обувки, а на нечий хол. Каза с толкова искрен глас, че ѝ повярвах:

— Какво хубаво нещо ти се е случило, Лeнy, и колко се радвам, че дойде да ми се обадиш.

Знаеше за Пиза, естествено. Прегърна ме много силно, целуна ме звучно по бузите, очите ѝ се насълзиха и повтори:

— Толкова много се радвам.

После извика към вратата на тоалетната:

— Нино, ела, можеш да излезеш, Лeнyчa e.

Останах без дъх. Вратата се отвори и наистина излезе Нино в обичайната си поза с наведена глава и ръце в джобовете. Но лицето му бе хлътнало и напрегнато.

— Здравсти — промълви.

Не знаех какво да кажа и му протегнах ръка. Той я стисна вяло. Междувременно Ли́ла се зае да ме осведомява за много и важни неща в няколко изречения: виждали се тайно от близо година; решила била за мое добро да не ме забърква повече в тази измама, която, ако бъдела разкрита, щяла да навреди и на мен; била бременна във втория месец; канела се да признае всичко на Стефано, смятала да го напусне.

82.

Лила говореше с решителния тон, който добре познавах — с него се опитваше да прогони емоциите и да изреди набързо факти и действия, като някак ги омаловажаваше, сякаш я бе страх, че ако си позволи да трепне, гласът ѝ или долната ѝ устна, всичко ще загуби очертания и ще се размие, като отнесе и нея. Нино остана, седнал на дивана с наведена глава, най-много, което направи, бе да кима в съгласие. Държаха се за ръце.

Тя каза, че с това виждане сред хиляди тревоги там, в магазина, се приключило в момента, в който си направила изследване на урината и открила, че е бременна. Сега с Нино имали нужда от техен си дом, от техен живот. Искала да споделя с него приятели, книги, конференции, кино, театър, музика.

— Повече не мога да търпя — каза — да живеем разделени.

Заделила била малко пари и опитвала да се договори за едно апартаментче на „Кампи Флегрей“ за двайсет хиляди лири на месец. Щели да се сврат там в очакване да се роди бебето.

Как? Без работа? И с Нино студент? Не можах да се сдържа и казах:

— Защо е нужно да оставяш Стефано? Бива те да го лъжеш, толкова лъжи си му наговорила, можеш спокойно да продължиш.

Погледна ме с присвити очи. Видях, че ясно е доловила сарказма, жлъчта, а и пренебрежението, което се криеше в думите ми под претекста на приятелски съвет. Забеляза също рязкото повдигане на глава от страна на Нино и полуотворената му уста, като че иска да каже нещо, но се въздържа, за да не предизвика спор. Отвърна:

— Лъжите ми послужиха, за да не ме убие. Но сега предпочитам да ме убие, отколкото да продължавам така.

Когато си взех довиждане, като им пожелах всичко най-добро, го направих с надеждата, за мое добро, да не ги видя повече.

83.

Годините в „Нормале“ бяха от значение, но не за историята на приятелството ни. Когато пристигнах в колежа, се държах свенливо и непохватно. Веднага осъзнах, че говоря книжовен италиански, който звучи направо смешно, особено когато, точно наред някоя грижливо подготвена фраза, се окажеше, че ми липсва дума, и запълвах празнината, като приспособявах към италианския диалектното название: започнах да полагам усилия да се поправя. Почти нищо не знаех за правилата на поведение, говорех на висок глас, дъвчех шумно и млясках: опитвах се да се контролирам, след като осъзнах неудобството на останалите. В стремежа си да се покажа общителна прекъсвах разговори, произнасях се по въпроси, които не ме засягаха, интимничех прекалено: наложих си да бъда любезна, но дистанцирана. Веднъж едно момиче от Рим отговори на мой въпрос, не помня за какво, като имитира произношението ми, и всички се разсмяха. Стана ми обидно, но реагирах със смях и подчертах диалектното звучене, все едно сама се взимах на подбив.

През първите седмици се борих с желанието да се върна у дома, като намирах убежище в обичайното си скромно добродушие. Но от тази позиция започнах да изпъквам и лека-полека да се харесвам. Харесваха ме студентки, студенти, портиери, професори, и го постигах без видимо усилие. В действителност сериозно се потрудох за това. Научих се да контролирам гласа и жестовете си. Възприех редица писани и неписани правила на поведение. Упражнях най-строгия възможен контрол върху неаполитанския си акцент. Успях да покажа, че съм способна и достойна за уважение, но без никаква самонадеяност, отнасях се с ирония към собственото си невежество и се правех на учудена от собствените си добри резултати. Особено много се погрижих да не си създам врагове. Ако някоя от студентките проявеше враждебност към мен, съсредоточавах вниманието си върху нея, бях сърдечна, но и дискретна, услужлива, но и сдържана, и не променях държането си дори когато тя омекнеше и започнеше сама да

ме търси. Същото правех с преподавателите. Към тях, разбира се, проявявах повече предпазливост, но целта беше същата: да си спечеля одобрение, симпатия и добро отношение. Въртях се около най-недружелюбните, най-затворените с ведра усмивка и отдаденост.

Вземах си изпитите редовно и учех с обичайната жестока самодисциплина. Бях ужасена от мисълта да не успея и да загубя онова, което въпреки трудностите от самото начало ми се стори земен рай: мое място, мое легло, мое бюро, мой стол, книги книги книги, един град, тъкмо обратното на квартала и на Неапол, наоколо само учещи хора, готови да обсъждат изучаваното. Залягах с такава свирепа усърдност, че нямаше професор, който да ми пише по-малко от трийсет, и за една година се превърнах в това, което считаха за обещаваща студентка; на поздравите ми с уважително кимване с глава си позволяваха да реагират сърдечно.

Имаше само два трудни момента, и двата в първите месеци. Студентката от Рим, която ми се подигра заради акцента ми, една сутрин ми се развика в присъствието на други момичета и ме нападна с обвинението, че ѝ липсват пари от портмонето, така че или да ѝ ги върна веднага, или щяла да се оплаче на директорката. Осъзнах, че не мога да реагирам с усмивка на разбиране. Ударих ѝ един як шамар и я обсипах с обиди на диалект. Всички се уплашиха. Бях каталогизирана сред онези, които винаги ще отговорят кротко на всякакви дразнителни и реакцията ми ги обърка. Студентката от Рим остана без думи, сложи си памук в носа, от който капеше кръв, една нейна приятелка я придружи до банята. Броени часове по-късно двете дойдоха при мен и тази, която ме обвини, че съм крадла, ми се извини, била си намерила парите. Прегърнах я, казах ѝ, че извиненията ѝ ми изглеждат искрени и го мислех наистина. Аз бях възпитана така, че дори и да бях сгрешила в нещо, никога нямаше да се извиня.

Другата сериозна трудност се зададе заедно с празненството за официалното откриване, което щеше да се състои преди коледната ваканция. Беше нещо като бал на дебютантките, присъствието на който беше неизбежно. Момичетата говореха само за това: щяха да дойдат всички момчета от Пиаца деи Кавалиери, беше големият миг на сближаване между женското и мъжкото подразделение. Нямах какво да облека. Онази есен беше студена, валя много сняг, а аз се захласнах по снега. Но после открих колко неприятни можеха да бъдат заледените

улицы, ръцете без ръкавици, които ставаха безчувствени, премръзналите крака. Гардеробът ми се състоеше от две зимни рокли, ушити от майка ми преди две години, износено палто, наследено от една леля, голям син шал, който сама си бях оплела, един-единствен чифт обувки със средно висок ток и поправяни неведнъж подметки. И без това си имах достатъчно проблеми, та не знаех какво да правя с това празненство. Да поискам от състудентките си? Повечето от тях си бяха поръчали да им ушийт рокли специално за случая и може би с някоя от ежедневните им рокли щях да успея да не се изложа. Но след опита ми с Лила не понасях идеята да пробвам чужди дрехи и да установявам, че не ми стоят добре. Да се направя на болна? Клонях към това решение, но ми действаше потискащо: да съм здрава, да умирам от желание да изглеждам като Наташа на бал с принц Андрей или с Курагин и да си стоя сама, забила поглед в тавана, докато до мен достигат отзвуци от музиката, глъчка от гласове, смехове. Накрая се спрях на унизителния избор, за който обаче бях сигурна, че няма да съжалявам: измих си косата, вдигнах я нагоре, сложих си малко червило и облякох едната от двете си рокли, чието единствено предимство беше, че е тъмносиня на цвят.

Отидох на празненството и в началото се чувствах неудобно. Но облеклото ми имаше преимуществото да не предизвиква завист и дори да внушава чувство за вина, което подтикваше към солидарност. Действително много от добронамерените ми познати ми правеха компания, а момчетата често ме каниха на танц. Забравих как съм облечена, забравих дори в какво състояние са обувките ми. Още повече че точно тази вечер се запознах с Франко Мари, грозничко, но много забавно момче, с бърз ум, безочлив и прахосник, една година по-голям от мен. Произлизаше от много заможно семейство от Реджо Емилия, активен комунист, но критично настроен към социалдемократическия уклон на партията си. С радост прекарвах повечето си свободно време с него. Правеше ми всякакви подаръци: рокли, обувки, ново палто, очила, които ми върнаха очите и цялото лице, книги на политическа тематика, защото държеше най-много на политическата култура. От него научих ужасяващи неща за сталинизма, накара ме да чета книгите на Троцки, благодарение на които бе застанал на антисталинистки позиции и беше добил увереност, че в СССР няма социализъм, и още

по-малко пък комунизъм, че революцията е била прекъсната и трябва да бъде продължена.

Пак за негова сметка пътувах за пръв път в чужбина. Отидохме в Париж на конгрес на млади комунисти от цяла Европа. Но не видях много от Париж, прекарахме цялото време в опушени пространства. От града ми остана усещането за много по-цветни улици в сравнение с тези на Неапол и Пиза, неприятният звук от полицейските сирени и стъписването от засиленото присъствие на чернокожи както по улиците, така и в залата, където Франко направи обширно изказване на френски, прието с дълги ръкопляскания. Когато разказах на Паскуале за това мое политическо преживяване, не можа да повярва, че аз — точно ти, каза — съм направила подобно нещо. После млъкна смутено, когато заговорих за прочетеното от мен и заявих, че вече съм с троцкистки възгледи.

От Франко възприех и доста навици, които впоследствие бяха затвърдени от указанията и изказванията на някои от професорите: да използвам глагола „изучавам“ дори когато чета научна фантастика; да съставям миниатюрни таблички за всеки прочетен текст; да показвам ентузиазъм всеки път, когато попадам на пасажи, в които добре са обяснени последствията от социалното неравенство. Той много държеше на нещо, което наричаше моето превъзпитание, и аз се оставих да бъда превъзпитавана на драго сърце. Но за голямо съжаление не успях да се влюбя. Изпитвах обич към него, към неспокойното му тяло, но така и не почувствах силна нужда от него. Малкото, което изпитвах, набързо се изчерпа, когато трябваше да напусне „Нормале“: получи деветнайсет на един изпит и го изключиха. Няколко месеца си писахме. Опитва се пак да се запише и твърдеше, че го прави само заради мен. Окуражих го да се яви отново на изпит, но се провали. Писахме си още няколко пъти, след това доста време не чух нищо за него.

84.

В общи линии това е, което ми се случваше в Пиза от края на 1963 до края на 1965 година. Колко лесно е да разказвам за себе си без Ли́ла: времето поема спокоен ход и значимите факти се плъзват по нишката на годините като куфари върху лентата на летище — взимаш ги, поставяш ги на страницата и готово.

По-сложно е да се разкаже онова, което се случи в същите тези години с нея. Тогава лентата се забавя, забързва, прави неочакван завой, излиза от рамката си. Куфарите падат, отварят се, съдържанието им се разпилява насам-натам. Нейни вещи се смесват с моите и ми се налага, за да ги приема, да се върна към разказаното за мен (а ми се беше получило толкова гладко) и да разширя изречения, които сега ми се струват твърде синтезирани. Например, ако Ли́ла беше отишла да учи в „Нормале“ вместо мен, щеше ли да реагира кротко на предизвикателствата? И дали не беше повлиян от нейното поведение онзи шамар, който ударих на момичето от Рим? Как е успяла — макар и от разстояние — да разпердушини изкуствената ми благост, до каква степен решителността, от която тогава се нуждаех, идваше от нея, до каква степен дори ми е диктувала обидите? А безразсъдството, когато с хиляди опасения и боязън вмъквах Франко в стаята си, откъде идваше то, ако не от нейния пример? А неудовлетворението, когато си давах сметка, че не изпитвам към него любов, и когато установявах сантименталната си фригидност, откъде идваше, ако не от сравнението с нейната способност да обича, която бе показала и показваше и сега?

Да, заради Ли́ла писането върви трудно. Моят живот ме кара да си представям какъв би бил нейният, ако ѝ се беше паднало това, което се падна на мен, как би се възползвала от шанса, който имах аз. А нейният живот непрекъснато наднича в моя, в думите, които съм произнесла и в които често отекват нейни думи, в онзи решителен жест, който е отражение на неин жест, в моето по-малко, което изглежда такова заради едно нейно повече, в моето повече, което е пресилена реакция на едно нейно по-малко. Без да броим онова, което

никога не каза, но ме остави да допусна, което не знаех и после прочетох в тетрадките ѝ. Така че разказаните факти са преминали през филтри, отсрочки, частични истини, полулъжи: от това произлиза един изтощителен способ за измерване на изминалото време, изцяло базиран на несигурната мярка на думите.

Трябва да призная например че нищо от страданията на Лила не достигна до мен. Понеже беше получила Нино, понеже в резултат на тайните си похождения беше забременяла от него, а не от Стефано, понеже беше на път да пристъпи, от любов, към действие, немислимо в средите, в които бяхме израсли — да изостави мъжа си, да захвърли охолството, придобито неотдавна, да поеме риска да бъде убита заедно с любовника си и с детето в утробата си, — я смятах за щастлива с онова буреносно щастие от романите, от филмите и комиксите, единственото, което по онова време действително ме интересуваше, тоест не семейното щастие, а щастието от страст, умопомрачителна смесица от добро и зло, която беше спходила нея, а не мен.

Грешах. Сега се връщам назад, когато Стефано ни отведе от Иския, и знам със сигурност, че от момента, в който корабчето се отдалечи от брега и Лила осъзна, че на сутринта няма да завари Нино да я чака на плажа, че повече нямаше да спори, да разговаря, да си шепне с него, че вече нямаше да плуват заедно, че нямаше да се целуват и прегръщат, и любят, тя беше безмилостно белязана от мъката. В рамките на няколко дни целият ѝ живот на госпожа Карачи — равновесия и колебания, стратегии, битки, войни и съюзничества, ядове с доставчици и клиенти, изкусното мамене в кантара, задачата да се трупат пари в чекмеджето на касата — се бе дематериализирал и загубил реалните си измерения. Конкретен и истински бе останал само Нино и тя, която го искаше, желаше го ден и нощ, се бе вкопчвала в мъжа си в тъмната спалня, за да забрави другия за броени минути. Нерадостен отрязък от време. Точно в онези минути бе чувствала по-силно нуждата да го има, и то с такава яснота, с така прецизни подробности, че отблъсквала Стефано като някой непознат и се свивала в края на леглото с плач, крещяла му обиди или побягвала да се заключи в банята.

85.

В един първи момент мислела да се измъкне през нощта и да се върне във Форио, но осъзнала, че мъжът ѝ веднага ще я намери. Тогава решила да пита Алфонсо дали Мариза знае кога се връща брат ѝ от Иския, но се уплашила, че деверът ѝ ще каже на Стефано, и се отказала. Намерила в телефонния указател номера на семейство Сараторе и се обадила. Отговорил ѝ Донато. Тя казала, че е приятелка на Нино, той ѝ отговорил ядосано и затворил. Отчаяна, се върнала към идеята да вземе корабчето и тъкмо да се реши, когато един следобед в началото на септември Нино се появил на вратата на пълната с хора бакалия, брадясал и мъртвопиян.

Лила спряла Кармен, която вече била скочила да изгони безделника, в нейните очи някакъв превъртял непознат. „Остави на мен“, казала и го отвела настрана. Отмерени жестове, студен глас, опит да се увери, че Кармен Пелузо не е разпознала сина на Сараторе, съвсем различен сега от момченцето, което ходело в същото начално училище като тях.

Действала бързо. На вид приличала на себе си, онази, която обикновено знае как да разреши всеки проблем. А всъщност направо не знаела къде се намира. Избледнели отрупаните със стока стени, улицата загубила очертанията си, размили се контурите на новите блокове, изобщо не отчитала каква опасност я грози. Нино Нино Нино: изпитвала само радост и желание. Той стоял пред нея, най-последно, отново, и всяка негова черта очевидно сочела, че е страдал, че страда, че я е търсил, че я иска, даже се опитвал да я сграбчи и да я целуне на улицата.

Завела го у дома си, сторило ѝ се най-сигурното място. Минувачи? Не видяла никакви. Съседи? Не видяла никакви. Започнали да се любят, щом тя затворила вратата на апартамента зад гърба си. Не изпитвала никакви угризения. Изпитвала само нуждата да има Нино, веднага, да го прегърне, да го задържи. Тази нужда не преминала и когато се успокоили. Кварталът, съседните блокове, бакалията,

улиците, тракането на релсите, Стефано, Кармен се завърнали бавно, но само като вещи, които набързо трябвало да се подредят, като се внимава не само да не пречат, а и да не изпопадат при бързото им напъхване на полагаемото им се място.

Нино я упрекнал, че си е тръгнала, без дори да го предупреди, притиснал я до себе си, пожелал я отново. Искал да се махнат веднага, заедно, но не знаел къде. Тя му отговаряла да, да, да, споделяла лудостта му във всичко, макар че, за разлика от него, усещала времето, реалните секунди и минути, които отлитали и увеличавали риска да ги хванат. Затова, отмаляла на пода до него, се взираше в полилея, надвиснал точно над тях като заплаха, и ако преди искала само да има Нино веднага, ако ще светът да се срути, сега обмисляла как да продължи да го притиска до себе си, без полилеят да се откъсне от тавана, без подът да се разцепи и той завинаги да пропадне от едната страна, а тя от другата.

— Върви си.

— Не.

— Ти си луд.

— Да.

— Моля те, върви си.

Успяла да го убеди. Очаквала Кармен да ѝ каже нещо, съседите да клюкарстват, Стефано да си дойде от другия магазин, за да я набие. Не се случило, отдъхнала си. Увеличила заплатата на Кармен, започнала да се държи мило с мъжа си, измисляла си извинения, за да може да се вижда тайно с Нино.

86.

В началото най-големият проблем бил не дали някой ще се разприказва и ще провали всичко, а бил той, любимият ѝ. Нищо друго не го занимавало, освен да я награвва, да я целува, да я хапе, да прониква в нея. Изглеждал така, сякаш искал и изисквал да прекара живота си с уста върху нейната, вътре в тялото ѝ. И не понасял разделите, плашели го, страх го било, че тя отново ще изчезне. Затова се наливал с алкохол, не учел, пушел непрекъснато. За него като че нямало вече друго на света, освен те двамата, и ако прибягвал до думи, то било само за да се развика от ревност и да повтаря колко непоносимо е за него тя да продължи да живее с мъжа си.

— Аз оставих всичко — нареждам измъчено, — а ти не искаш нищо да оставиш.

— Какво мислиш да правиш? — питала го тя тогава.

Нино измънквал нещо, объркан от въпроса, или пък се ядосвал, обиден от състоянието на нещата. Отговарял отчаяно:

— Ти вече не ме искаш.

Но Лила го искала, искала го пак и пак, обаче искала и друго, и то веднага. Искала той да се върне към учението, искала да продължи да провокира мисленето ѝ, както се било случило тогава на Иския. Детето чудо от началното училище, момиченцето, което бе разболяло госпожа Оливиеро и написало „Синята фея“, се появило отново и се вихрело с нова енергия. Нино я намерил на дъното в тинята, където се била озовала, и я издърпал нагоре. Това момиченце сега настоявало той отново да бъде онзи ученолюбив младеж от преди и да я подтикне да израсне, докато събере сила да прокуди госпожа Карачи. Нещо, в което лека-полека успяла.

Не знам какво точно станало — вероятно Нино разбрал, че за да не я загуби, трябва да бъде отново нещо повече от обезумял любовник. А може би не, може би просто осъзнал, че страстта го изсмуква. Така или иначе, отново започнал да учи. И Лила в началото била доволна: той постепенно се съвзел, станал такъв, какъвто го познавала от Иския,

с което ѝ станал още по-необходим. Възвърнала си не само Нино, но и някои свои думи и идеи. Той четял Смит с неохота, опитвала се да го чете и тя; той четял Джойс с още по-голяма неохота, опитвала да го чете и тя. Купила книгите, за които ѝ говорел в редките случаи, когато успявали да се видят. Искала да ги обсъдят, но така и не се намирал случай.

Все по-обърканата Кармен не разбирала какво толкова спешно има да върши Лила, когато ту с едно, ту с друго извинение отсъствала за по няколко часа. Гледала изпод вежди, когато дори в най-натоварените моменти я оставяла да се разправя с клиентите и сякаш нищо не виждала и не чувала, толкова погълната била в някоя книга или да пише в тетрадките си. Налагало се да ѝ каже: „Лина, би ли ми помогнала, моля те?“. Едва тогава тя вдигала очи, прокарвала върховете на пръстите си по устата и казвала да.

Колкото до Стефано, той постоянно се лашкал между изнервеност и отстъпчивост. Докато се занимавал с шурей си, с тъста си, с двамата Солара и се оплаквал, че въпреки морските бани продължават да нямат дете, ето че жена му изтърсвала нещо подигравателно по отношение на неразборията с обувките и се оттегляла до посред нощите с романи, списания и вестници — върнала се била старата ѝ мания, все едно истинският живот вече не съществувал. Наблюдавал я, но не разбирал или нямал времето и желанието да разбере. След Иския, при това ѝ поведение ту на отказ, ту на мирно затваряне в себе си, по-агресивната част от него го подтиквала към нов сблъсък и към окончателно изясняване на нещата. Но друга една част, по-предпазлива, може би по-малодушна, не позволявала първата да се задейства, правела се, че не забелязва, мислела си: по-добре така, отколкото когато я хванат бесовете. А Лила била доловила тази мисъл и правела необходимото тя да му остане в главата. Вечер, когато и двамата се връщали вкъщи след работа, избягвала да дразни мъжа си. Но след вечерята и разговорите се отдръпвала кротко в четене, в пространството на ума, недостъпно за него и обитавано само от нея и Нино.

Какво бил любимият ѝ за нея в онзи период? Сексуална мания, която я поддържала в състояние на постоянни еротични фантазии; развихряне на ума, за да е на висотата на неговия ум, и най-вече един въображаем проект за тайна двойка, затворена в убежището си —

наполовина скромен дом за две сърца, наполовина лаборатория за идеи върху сложността на света, той видим и активен, тя в сянка, неотлъчно по петите му, предпазлива суфльорка, отдадена сътрудничка. В редките случаи, когато успявали да бъдат заедно не за броени минути, а за час, този час се превръщал в непрекъснат поток от сексуална и вербална комуникация, едно общо състояние на благоденствие, което при раздялата им правело напълно нетърпимо завръщането в бакалията и в леглото на Стефано.

— Не издържам повече.

— И аз.

— Какво ще правим?

— Не знам.

— Искам да съм с теб постоянно.

Или поне, добавяла тя, за няколко часа всеки ден.

Но как да намерят време, в което да се виждат редовно и без риск? Било твърде опасно да води Нино вкъщи, да се срещат на улицата — още повече. Без да се брои фактът, че понякога Стефано звънял по телефона в бакалията и нея я нямало, а не било лесно да измисля приемливи обяснения. И така, притисната между нетърпението на Нино и оплакванията на мъжа си, вместо да си възвърне чувството за реалност и да си даде ясна сметка, че е в ситуация без изход, Лила започнала да се държи, все едно истинският свят е само фон или шахматна дъска и е достатъчно да се премести част от декора, да се мръднат няколко пешки и ето че играта, единственото нещо, което имало значение, нейната игра, играта на тях двамата, можела да продължи. Колкото до бъдещето, то се превърнало в утрешния ден и после следващия, и после идващия след него. Или в неочаквани картини на унищожение и кръв, които много често бе рисувала в тетрадките си. Никога не пишеше ще ме убият, но отбелязваше факти от криминалната хроника, а понякога си ги доизмисляше. Все истории за убити жени, като наблюдаваше върху ожесточението на убиеца, върху кръвта, покрила всичко. И добавяше подробности, които вестниците не пишеха: избодени от орбитите очи, рани, нанесени от ножове в гърлото или на вътрешни органи, острие, проболо гърдата, изрязани зърна, разпран корем от пъпа надолу, изстъргани с нож гениталии. Сякаш при наличието на опасност да

умре от насилствена смърт искаше да отнеме от реалната ѝ сила, като я сведе до думи, до една управляема схема.

87.

Именно със съзнанието за тези игри с възможен смъртен изход Лила се вписала в конфликта между брат ѝ, мъжа ѝ и братята Солара. Възползвала се от убеждението на Микеле, че е най-подходящият човек да ръководи търговията на Пиаца деи Мартири. Най-внезапно престанала да му отговаря с „не“ и след дълги разпавии, благодарение на които получила пълна независимост и доста сериозно седмично заплащане, все едно не ставало дума за госпожа Карачи, приела работата в магазина за обувки. Без да обръща внимание на брат си, който се чувствал застрашен от новата марка „Солара“ и смятал решението ѝ за предателство, нито пък на мъжа си, който първо се вбесил и я заплашил, после я накарал да му посредничи пред братята в сложни машинации около заема, получен от майка им, и други парични суми, които дължал и му дължали. Пренебрегнала и умилкването на Микеле, който се въртял около нея непрестанно, за да следи, макар и не явно, нововъведенията в магазина, а междувременно я притискал за нови модели обувки, които тя да предложи директно, без да се съобразява с Рино и Стефано.

Лила отдавна била разбрала, че брат ѝ и баща ѝ ще бъдат пометени, че братята Солара ще си присвоят цялата собственост, че Стефано ще се задържи на повърхността само при условие че е все по-зависим от тъмните им сделки. Но ако преди такова възможно развитие я възмущавало, сега пишеше в бележките си, че ѝ е напълно безразлично. Разбира се, мъчно ѝ било за Рино, съжалявала, че позицията, която му позволявала да си играе на господар, вече е разклатена, особено сега, когато бил женен с дете. Но всички връзки от миналото били загубили стойност в очите ѝ, цялата ѝ привързаност била поела в една-единствена посока, всяка нейна мисъл, всяко чувство витаело около Нино. Ако преди била готова на всичко, за да направи брат си богат, сега целта била да угоди на него.

Първия път, когато отишла в магазина на Пиаца деи Мартири, за да огледа какво ще има да върши, я поразило обстоятелството, че на

стената с някогашната ѝ булчинска снимка още стояло жълтеникаво-черното петно от пламъка, който я бе изпепелил. Станало ѝ неприятно при вида на тази следа. Нищо не харесвам, помислила си, от това, което ми се е случило и което съм правила преди Нино. И изведнъж осъзнала, че на това място в центъра на града по незнайни причини се били провели главните действия в нейната война. Там, във вечерта на сбиването с младежите от Виа деи Миле, взела твърдото решение, че ще се измъкне от мизерията. Там се разкажала за това решение, обезобразила снимката си в булчинска рокля и настояла унищожителният белег да остане в магазина напук, като украса. Там усетила симптомите на провалената си бременност. Там, сега, било на път да се провали и обувното предприятие, погълнато от братята Солара. И ето че там щял да приключи бракът ѝ, щяла да изтръгне от себе си фамилното си име заедно с всичко, което щяло да последва. Ама че немарливост, казала на Микеле Солара, като му сочала петното от изгоряло. После излязла на тротоара да погледа каменните лъвове в средата на площада и от вида им я хванал страх.

Накарала ги да боядисат всичко в бяло. В тоалетната, помещение без прозорци, отворила наново зазиданата врата, която преди водела към вътрешен двор, и сложила матирано стъкло, което да пропуска вътре светлина. Купила две картини, които видяла и харесала в една галерия на „Киатамоне“. Назначила продавачка, но не от квартала, а от „Матердеи“^[1], която се била изучила за секретарка. Наложила искането си часовете на следобедна пауза, от един до четири, да бъдат за нея и за продавачката изцяло време за отдих, за което момичето ѝ било безкрайно благодарно. Удържала на разстояние Микеле, който, макар и да приемал всяко нейно нововъведение без обсъждане, все пак изисквал подробна информация за действията ѝ и за разноските.

Решението ѝ да започне работа на Пиаца деи Мартири я изолирало още повече от хората в квартала. Защо едно момиче, сключило добър брак и сдобило се с охолен живот от нищото, хубаво момиче, което може да е господарка в собствения си дом и във владенията на мъжа си, ще става рано сутрин да прекарва целия ден далече от къщи, в центъра, и да служи на други, като усложнява живота на Стефано, а и на свекърва си, която заради нея трябва отново да се бърти в новата бакалия? Особено Пинуча и Джилиола, всяка посвоему, се заели с всички сили да очернят Лила, което било

предвидимо. Не било толкова предвидимо, че Кармен, която боготвореше Лила заради всички сторени ѝ от нея добрини, в момента, в който тя напуснала бакалията, прекратила всякакви признаци на привързаност, както човек издърпва рязко ръка, заплашена от зъбите на звяр. Не ѝ се понравил внезапният преход от приятелка и сътрудничка към слугиня в лапите на Стефановата майка. Почувствала се предадена, изоставена на съдбата си и не успяла да се справи с разочарованието. Дори взела да спори с гаджето си, Енцо, който не одобрявал озлоблението ѝ, тръсвал глава и какъвто си беше лаконичен, произнасял две-три думи ако не да защити Лила, то поне да ѝ признае известна недосегаемост и наличието на винаги основателни и безспорни причини за избора ѝ.

— Каквото направя аз, е все погрешно, а каквото направи тя, все е правилно — просъсквала злобно Кармен.

— Кой го казва?

— Ти: Лина мисли, Лина прави, Лина знае. А аз? Дето ме остави тука и се махна? Ама разбира се, тя направи добре да си тръгне, а аз не съм права да се оплаквам. Така ли е? Така ли мислиш?

— Не.

Но въпреки ясната и проста сричка Кармен не се успокоявала и страдала. Долавяла, че на Енцо му е писнало от всичко, включително и от нея, и това още повече я ядосвало; откакто починал баща му и откакто се върнал от войниклъка, той правел необходимото, водел обичайния си живот, но още в казармата започнал да учи нощно време, за да вземе неизвестно каква точно диплома. И сега се затварял в себе си да ръмжи като животно — вътре ръмженето, навън мълчанието — и Кармен не можела да го търпи, и хич не ѝ понасяло, че той се оживявал само когато говорел за тая гаднярка, и се разплаквала, и му се разкрещявала:

— Не мога да я понасям Лина, защото за никой не ѝ пука, но това на теб ти харесва, знам. Ама ако тръгна да се държа като нея, ще ме спукаш от бой.

Ада пък отдавна била взела страната на работодателя си, Стефано, срещу жена му, дето му създавала главоболия, и когато Лила напуснала, за да продава в луксозен магазин, коварството ѝ се задълбочило. Говорела против нея с всеки, напълно открито, особено с Антонио и Паскуале:

— Винаги ви е правила на луди, вас, мъжете — казвала, — защото знае как, защото е мръсница.

Точно така се изразявала и била гневна, като че Антонио и Паскуале били представителите на цялата низост на мъжкия род. Обиждала брат си, че не взима страна, крещяла му:

— Мълчиш си, защото и ти взимаш пари от Солара, и двамата сте служители в тяхната фирма, знам, че се оставяш да те командори жена, помагаш ѝ да подреди магазина, като ти каже това премести, онова пренеси, и ти ѝ се подчиняваш.

Още по-зле се държала с приятеля си, Паскуале, с когото все по-малко се разбираше, непрекъснато го нападала, казвала му:

— Мръсен си, смърдиш.

Той се извинявал, защото идвал от работа, но Ада продължавала да гълчи и използвала всеки удобен случай да го нахока, така че Паскуале отстъпил по отношение на Лила, за да има мир, иначе трябвало да скъсат, макар че — честно казано — не било само това: до един момент се сърдел на Ада и на сестра си, че са забравили всички ползи, които им донесло благоденствието на Лила, но когато една сутрин видял нашата приятелка да се вози към Пиаца деи Мартири в алфа ромеото на Микеле Солара, облечена като луксозна проститутка и силно гримирана, си признал, че не може да разбере как е могла да се продаде на този тип, без да има сериозна финансова причина.

Лила, както винаги, не обръщала внимание на нарастващата около нея враждебност и се посветила на новата си работа. И продажбите скоро скочили. Магазинът се превърнал в място, където ходели не само за да купуват, но и заради удоволствието да си побъбрят с младата, енергична и много красива жена, която умеела да води разговор, държала книги между обувките — книги, които тя четяла, — заедно с находчивите фрази предлагала шоколадови бонбони и най-вече, изобщо не изглеждало, че иска да продаде обувки „Черуло“ или „Солара“ на съпругата и на дъщерите на адвокатата или на инженера, на журналиста от вестник „Ил Матино“, на младото или по-възрастно конте, което харчи времето и парите си в клуба, а сякаш просто искала да ги настани на дивана или в креслата, за да си поговорят за едно-друго.

Единствена пречка ѝ бил Микеле. Често се мотаел из магазина в работно време и веднъж ѝ казал с обичайния си подигравателен тон, с

който правеше намеци:

— Омъжила си се за грешния мъж, Лина. Правилно съм преценил, я виж как добре се справяш с хора, които могат да ни бъдат полезни. Двамата с теб, заедно, за няколко години можем да завземем Неапол и да си гледаме живота.

При което се опитал да я целуне.

Тя го отблъснала, той не ѝ се разсърдил. Казал ѝ, развеселен:

— Нищо, аз умея да чакам.

— Чакай, където си искаш, но не тук, вътре — отговорила му тя, — защото ако чакаш тук, още утре се връщам в бакалията.

Микеле разрешил посещенията си, но пък зачестили тайните посещения на Нино. Месеци наред двамата с Лила най-последно имали в магазина на Пиаца деи Мартири техен си живот, който траел три часа на ден, без неделите и нетърпимото бреме на официалните празници. Той влизал през вратата на тоалетната в един час, веднага щом продавачката си тръгнала, след като дръпнала ролетката на тричетвърти, и се изнизвал през същата врата точно в четири, преди продавачката да се върне. В редките случаи, когато имало проблем — на два пъти идвал Микеле с Джилиола, а в един случай на особено напрежение се появил дори Стефано, — Нино се затварял в тоалетната и изчезвал през вратата към двора.

Мисля, че за Лила това е било време на безпокойство, пробен период в очакване на едно щастливо съществуване. От една страна, продължавала да играе ролята на млада дама, която придава ексцентрична нотка на търговията с обувки, от друга, четяла за Нино, учела за Нино, разсъждавала за Нино. И дори важните хора, с които се случвало да завърже познанство в магазина, за нея имали значение само защото можели да помогнат на него.

През онзи период Нино публикува в „Ил Матино“ една статия за Неапол, която му донесе известна слава в академичните среди. Аз дори не забелязах, и слава богу: ако ме бяха въвлекли във връзката си, както се получи на Иския, щях да остана толкова безпощадно белязана, че никога нямаше да успея да се съвзема. Особено при положение че малко щеше да ми е нужно, за да установя, че много от редовете в статията — не най-информирани, а онези по-интуитивни моменти, не изискващи кой знае каква компетентност, а само способността за мигновена връзка между наглед отдалечени едно от друго неща — бяха

на Лила и че, по-важното, цялостното звучене на написаното беше в нейния стил. Нино никога не бе могъл да пише така, нито пък щеше да успее някога. Само тя и аз можехме да пишем така.

[1] Католически колеж. — Б.пр. ↑

88.

После открила, че е бременна, и решила да прекрати измамата от Пиаца деи Мартири. Една неделя в късната есен на 1963 година отказала да отиде на обичайния обяд у свекърва си и се заела много старателно да сготви. Когато Стефано отишъл да купи сладкиши от бар „Солара“ и да занесе от тях на майка си и сестра си като извинение за неделното отсъствие, Лила напъхала в един куфар, купен за сватбеното пътешествие, малко бельо, някоя и друга рокля, един чифт зимни обувки, и го скрила зад вратата на хола. После измила всички тенджери, които била изцапала, подредила грижливо масата в кухнята, извадила от едно чекмедже ножа за месо и го поставила на умивалника, покрит с кърпа. Накрая, в очакване на мъжа си, отворила прозореца, за да проветри от миризмата на готвено, и постоела да погледа влаковете и лъскавите козовози. Студът прогонвал топлината от апартамента, но не ѝ било неприятно, чувствала прилив на енергия.

Стефано се прибрал и седнали на масата. Яд го било, че се е лишил от вкусното готвено на майка си, и не обелил нито дума, за да похвали обяда; бил по-твърд от обикновено, когато заговорил за зет си, и по-нежен от обикновено към племенника си. На няколко пъти го нарекъл сина на сестра ми, сякаш участието на Рино нямало голямо значение. Когато стигнали до десерта, изял три пасти, тя нито една. Стефано изтрил грижливо изцапаната си със сметана уста и казал:

— Да отидем да полегнем малко.

Лила отговорила:

— От утре вече няма да ходя в магазина.

Стефано веднага разбрал, че следобедът отива на зле.

— Защо?

— Защото вече не искам.

— Да не си се скарала с Микеле и Марчело?

— Не.

— Лина, не прави глупости, много добре знаеш, че аз и брат ти сме на ръба да се хванем за гушата с тях, не усложнявай нещата.

— Нищо не усложнявам. Обаче няма да отида.

Стефано замълчал и Лила разбрала, че е уплашен и предпочита да отклони въпроса, без да задълбава. Мъжът ѝ се страхувал, че тя се кани да му разкрие някакво посегателство от страна на Солара, неппростима обида, която, веднъж разкрита, щяла да го принуди да реагира и това да доведе до непоправим разрив. Нещо, което не можел да си позволи.

— Добре — отвърнал, когато се решил да проговори, — недей да ходиш, върни се в бакалията.

Тя отговорила:

— Не искам и в бакалията.

Стефано я погледнал озадачено.

— Искаш да си останеш вкъщи ли? Чудесно. Ти сама поиска да работиш, аз не съм го искал от теб. Така ли е, или не?

— Така е.

— Ами тогава стой си вкъщи, на мен ще ми е приятно.

— Не искам и вкъщи да стоя.

Той бил на път да избухне, само този начин познавал, за да прогони безпокойството.

— Ако не искаш да си стоиш и вкъщи, мога ли да знам какво искаш, мамка му?

Лила отвърнала:

— Искам да си тръгна.

— Да си тръгнеш къде?

— Не искам вече да съм с теб, искам да те напусна.

Стефано успял само да се разсмее. Това му прозвучало толкова високопарно, че за няколко минути като че му олекнало. Щипнал я по едната буза, казал ѝ с обичайната си полуусмивка, че са мъж и жена, а мъжът и жената не се разделят, обещал ѝ следващата неделя да я заведе на Амалфитанската ривиера, та да си починат малко. Но тя спокойно му отговорила, че няма причина да останат заедно, че е сгрешила от самото начало, че още когато са били сгодени, е изпитвала към него просто симпатия, че сега ѝ било напълно ясно, че никога не го е обичала и че да бъде издържана от него, да му помага да печели пари и да спи с него са неща, които вече не може да търпи. Чак на края на тези думи получила шамар, който я съборил от стола. Изправила се и докато Стефано се канел да ѝ се нахвърли, изтичала до умивалника и

грабнала ножа, покрит с кърпата. Обърнала се към него точно когато се канел да я удари отново.

— Направи го и ще те убия, както убиха баща ти — казала му.

Стефано се спрял, стъписан от напомнянето за съдбата на татко му. Промърморил нещо от рода на:

— Ами хайде, убий ме, прави каквото искаш.

Направил отегчен жест и устата му зейнала в дълга, неудържима прозявка, от която му се насълзили очите. Обърнал ѝ гръб, като продължавал да ломоти сърдити изречения:

— Върви си, върви, аз всичко ти дадох, всичко ти разреших, а ти ми се отблагодаряваш така, на мен, дете те измъкнах от мизерията и напълних с пари брат ти, баща ти, цялото ти смотано семейство. — Отишъл и си взел още една паста от масата. После излязъл от кухнята и се оттеглил в спалнята, откъдето внезапно ѝ извикал: — Ти даже не можеш и да си представиш колко те обичам.

Лиляна оставила ножа на мивката, помислила си: не му се вярва, че ще го напусна, не би повярвал и че имам друг, просто не може. Все пак събрала сили и отишла в спалнята, за да му признае за Нино и да му каже, че е бременна. Но мъжът ѝ спял, бил се завил със съня като с вълшебен покривало. Тогава тя си облякла палтото, взела куфара и напуснала жилището.

89.

Стефано спал цял ден. Когато се събудил и установил, че жена му я няма, се направил, все едно че нищо не се е случило. Държал се така от малък, когато баща му всявал в него ужасяващ страх със самото си присъствие. В отговор си изработил полуусмивката, бавните и спокойни движения, премереното дистанциране от всяко нещо наоколо, за да може да контролира както уплахата, така и желанието да му разпори гърдите с ръце, да ги разтвори и да му изтръгне сърцето.

Вечерта излязъл и направил нещо рисковано: отишъл под прозорците на Ада, продавачката му, и макар да знаел, че сигурно е на кино или е излязла някъде с Паскуале, я извикал, извикал няколко пъти. Ада се показала, едновременно радостна и уплашена. Била си останала вкъщи, защото Мелина се държала по-неадекватно от друг път, а Антонио, откак работел за братята Солара, все го нямало, работата му не предвиждала установено работно време. Но приятелят ѝ бил там да ѝ прави компания. Въпреки това Стефано се качил и без нито веднъж да спомене Лила, прекарал вечерта у семейство Капучо в разговори за политика с Паскуале и за бакалията с Ада. Когато се върнал у дома, се държал, все едно Лила е отишла при родителите си и преди да си легне, се обръснал грижливо. Спал тежко през цялата нощ.

Неприятностите започнали на следващия ден. Продавачката от Пиаца деи Мартири съобщила на Микеле, че Лила не е дошла на работа. Микеле се обадил на Стефано и Стефано му казал, че жена му е болна. Болестта продължила с дни, така че Нунция решила да намине да види дали дъщеря ѝ има нужда от нея. Не ѝ отворил никой и се върнала вечерта, след като магазините били затворили. Стефано току-що се бил върнал от работа и седял пред пуснатия със силен звук телевизор. Изпсувал, отишъл да отвори, поканил я. Щом Нунция попитала: „Как е Лина?“, той отговорил, че го е напуснала и се разплакал.

Дотичали и двете фамилии: майката на Стефано, Алфонсо, Пинуча с детето, Рино, Фернандо. По една или друга причина всички

били уплашени, но само Мария и Нунция изказали гласно опасенията си за случилото се с Лила и се чудели къде е отишла. Другите се скарали помежду си по причини, които нямали почти нищо общо с нея. Рино и Фернандо, които ги било яд на Стефано, че не прави нищо, за да предотврати затварянето на фабриката за обувки, го обвинили, че никога не е разбирал Лила и че е постъпил много лошо, като я е изпратил да работи в магазина на братята Солара. Пинуча се разярила и се развикала на мъжа си и на свекъра си, че Лила винаги е била луда глава и че не тя е жертва на Стефано, а обратното. Когато Алфонсо се осмелил да предложи да се обърнат към полицията и да питат по болниците, духовете още повече се разлютили и всички му се нахвърлили, все едно ги е обидил; Рино се развикал, че последното нещо, което му трябвало, е да стане за смях в квартала. Мария тихо предположила:

— Може да е отишла за малко при Лену.

От този момент нататък завалели упреци от всички за такова рисковано пътуване, сама с влака, надалече, без никого да предупреди. От друга страна, това, че Лила можело да е при мен, им се сторило толкова вероятно и същевременно успокоително, че веднага се превърнало в сигурен факт. Само Алфонсо казал:

— Утре ще замина да видя.

Но Пинуча веднага го затапила.

— Къде ще ходиш, като си на работа.

А Фернандо измърморил:

— Да я оставим на мира, нека се поуспокои.

На следващия ден това било версията на Стефано за всеки, който го питал за Лила:

— Отиде в Пиза на гости на Ленуча, малко да си почине.

Но още същия следобед Нунция отново се разтревожила и потърсила Алфонсо, за да го пита дали има адреса ми. Нямахме го, никой го нямаше, само майка ми. Тогава Нунция изпратила при нея Алфонсо, но майка ми, поради естествената си враждебност, или пък за да попречи някой да ме разсейва от ученето, му дала непълния адрес (възможно е и майка ми така да го е записала, тя едва можеше да пише, а знаехме и двете, че този адрес никога няма да бъде използван). Така или иначе, получих от Нунция и Алфонсо писмо, в което ме питаха с много увъртания дали Лила е при мен.

Адресирали го бяха до Университета в Пиза, нищо друго, само моето име и презиме, така че пристигна с голямо закъснение. Прочетох го, още повече се ядосах на Лила и на Нино и не отговорих.

Междувременно, още в деня след така нареченото заминаване на Лила, Ада, освен че работеше в старата бакалия, освен че се грижеше за цялото си семейство и за нуждите на приятеля си, започнала и да разстребва в апартамента на Стефано и да му готви, от което настроението на Паскуале помръкнало. Скарали се и той й казал:

— Не ти плащат, за да му слугуваш.

Тя му отговорила:

— По-добре да слугувам, отколкото да си губя времето да се карам с теб.

А на Пиаца деи Мартири, за да озаптят двамата Солара, изпратили набързо Алфонсо, на когото това се отразило добре: сутрин излизал, облечен като за сватба, и вечер се прибирал много доволен, харесвало му да прекарва целия ден в центъра. Що се отнася до Микеле, откакто изчезнала госпожа Карачи, той станал нетърпим; извикал Антонио и му казал:

— Намери ми я.

Антонио измънкал:

— Неапол е голям, Микè, че и Пиза, и Италия. Откъде да започна?

Микеле отвърнал:

— От големия син на Сараторе. — После му хвърлил онзи поглед, запазен за всички, които смяташе за кръгли нули, и добавил: — Ако се разприказваш за тази задача, ще те затворя в лудницата в Аверса и повече няма да излезеш. Всичко, което научиш и което видиш, ще го казваш само на мен. Ясно ли е?

Антонио кимнал утвърдително с глава.

90.

Това, че хората, повече и от вещите, могат да загубят контурите си и да се реят без форма, най-много плашеше Лила през целия ѝ живот. Беше я смразило онова преливане на контурите у брат ѝ, когото обичаше повече от всеки друг от семейството си, и беше ужасена от разпада на Стефано при прехода от годеник в съпруг. Едва от тетрадките ѝ научих колко я беше белязала първата ѝ брачна нощ и колко се е страхувала, че тялото на мъжа ѝ може да се преобрази, да се обезформи от вътрешния натиск на похотта и гневните изблици или пък, обратно, от подмолните щения и от малодушието. Страхувала се е да не би да се събуди нощем и да го намери обезформен в леглото, превърнат в телесни течности, пръснат от напрежението, и втечнената му плът да се разлее наоколо заедно с всичко останало — мебелите, целия апартамент, тя самата, жена му, разцепена и всмукана от този мръсен поток жива материя.

Когато затворила вратата зад себе си и сякаш невидима като в бял облак от пара пресякла двора с куфара, взела метрото и стигнала до „Кампи Флегреи“, Лила имала усещането, че е оставила зад гърба си едно размекнато пространство, обитавано от неопределени форми, и че се е отправила към една структура, която най-последно ще може да я обеме цялата, съвсем цялата, без да се разпука нито тя, нито предметите наоколо. Стигнала до мястото по пусти улици. Замъкнала куфара до втория етаж на един блок с евтини жилища, в тъмен двустаен апартамент, зле поддържан, обзаведен със стари, безобразно изработени мебели, с баня, в която имало само клозетна чиния и мивка. Всичко била организирала тя, Нино се готвел за изпити, а и работел върху нова статия за „Ил Матино“ и върху преработката на предишната в студия, която „Южни хроники“ отказали, но която изявили готовност да публикуват от едно списание, наречено „Север и юг“. Намерила апартамента, наела го, платила три наема в аванс. Щом влязла, почувствала как я обзема силна радост. Изпитала изненадващо задоволство от това, че е изоставила човека, който е трябвало да

изглежда завинаги като неразделна част от нея. Задоволство, да, така го описваше. Изобщо не обърнала внимание на липсващите удобства на новия квартал, не усетила миризмата на мухъл, не забелязала влажното петно в ъгъла на спалнята, не ѝ направила впечатление сивата светлина, която не успявала да проникне през прозореца, не се обезсърчила от обстановката, която веднага давала заявка за завръщане в мизерията от детството. Напротив, почувствала се така, сякаш по някаква добра магия била изчезнала от мястото, на което страдала, и се била появила на друго място, което ѝ обещавало щастие. Предполагам, че още веднъж е изпитала удовлетворението от това да се самозаличи: край с всичко онова, което е била, край на шосето, на обувките, на бакалиите, на мъжа ѝ, на братята Солара, на Пиаца деи Мартири; край и на нея, омъжената, съпругата, попаднала другаде, изгубена. Оставила от себе си само любовницата на Нино, който пристигнал вечерта.

Бил видимо развълнуван. Прегърнал я, целунал я, огледал се объркано. Залостил вратите и прозорците, като че се страхувал от нечие внезапно нахлуване. Любили се, за пръв път в легло след нощта във Форио. После той станал и започнал да учи, като се оплакал на няколко пъти от слабото осветление. Станала и тя от леглото и му помогнала да преговори наученото. Легнали си в три през нощта, след като заедно прегледали новата статия за „Ил Матино“, и заспали прегърнати. Лила се почувствала на сигурно място, макар че навън валяло, стъклата треперели, а този дом ѝ бил чужд. Колко ново било за нея тялото на Нино, дълго и тънко, толкова различно от това на Стефано. Колко възбуждаща била миризмата му. Струвало ѝ се, че идва от свят на сенки и се е озовала на място, където най-последно животът бил истински. На сутринта, щом стъпила на пода, ѝ се наложило да хукне към тоалетната да повърне. Затворила вратата, за да не я чуе Нино.

91.

Съжителството продължило двацет и три дни. Облекчението, че е зарязала всичко, растяло час по час. Не съжалила за никоя от придобивките, на които се радвала след сватбата, не се натъжила от раздялата с родителите си, братята си, Рино, племенничето. Не се притеснила, че парите ще свършат. Струвало ѝ се, че единственото, което има значение, е да се събужда до Нино и да заспива с него, да е до него, когато учи или пише, да водят оживени спорове, по време на които мисълта им се развихряла неустоймо. Вечер излизали заедно, ходели на кино или избирали представяне на книга, политически дебат и често окъснявали, прибирали се пеша, притиснати здраво един към друг, за да се предпазят от студа или дъжда, боричкали се, шегували се.

Веднъж отишли на среща с един писател, който пишеше книги, но снимаше и филми и се казваше Пазолини. Всичко, свързано с него, предизвикваше шум. Нино обаче не го харесвал, кривял устни и твърдял:

— Този е педал, създава повече суматоха, отколкото да твори нещо.

Даже се опитал да възроптае, предпочитал да си остане вкъщи да учи. Но Лила била любопитна и го замъкнала натам. Срещата се състояла в същия клуб, където някога, когато изпълнявах каквото ми кажеше госпожа Галиани, го бях замъкнала аз. Срещата я ентузиазираща, побутнала Нино към писателя, искала да говорят с него. Нино обаче се изнервил и направил всичко възможно да я отведе, особено когато видял, че на отсрещния тротоар са се събрали момчета и крещят обидни думи.

— Да си вървим — казал ѝ разтревожен, — не ми харесва той, не ми харесват и фашистите.

Израсналата сред побоища Лила нямала намерение да се измъква, така че, докато той се опитвал да я избути към страничната уличка, тя се дърпала, смеела се, отговаряла на обидите с обиди. Но внезапно се подчинила на Нино: точно когато започвал сблъсъкът,

познала сред нападателите Антонио. Очите и зъбите му блестели, все едно са от метал, но за разлика от другите, не крещял. Сторил ѝ се твърде зает да раздава юмруци, за да я е забелязал, но това все пак ѝ развалило вечерта. По пътя възникнало известно напрежение между нея и Нино, не били на едно мнение за нещата, които казал Пазолини, като че били на различни места да слушат различни хора. Но не било само това. Тази вечер той съжалил за дългия, възбуждащ период на откраднати срещи в магазина на Пиаца деи Мартири и същевременно осъзнал, че нещо в Лила го притеснява. Тя доловила у него неприязън и уклончивост и за да избегне допълнителни търкания, скрила от него, че между нападателите е видяла свой приятел от квартала, сина на Мелина.

Още от следващия ден Нино започнал да изпитва все по-малко желание да излизат. Първо казал, че има да учи, и било вярно, после се изпуснал, че често на публични места се случва тя да прекалява.

— В какъв смисъл?

— Прекаляваш.

— Тоест?

Изредил ѝ безпощаден списък:

— Коментираш на висок глас; ако някой си замълчи, предизвикваш скарване; притесняваш говорителите, като се намесваш. Не се прави така.

Лила знаела, че не се прави, но си била въобразила, че сега, с него, всичко е възможно, както да скъси дистанциите с един скок, така и да говори очи в очи с важни личности. Не ѝ ли се било удало да поддържа разговор с важни личности в магазина на братята Солара? Не било ли благодарение на един от клиентите ѝ това, че той публикувал статия в „Ил Матино“? Тогава?

— Прекалено си срамежлив — казала му, — още не си разбрал, че си по-добър от тях и че ще се занимаваш с много по-важни неща.

После го целунала.

Но през следващите вечери, всеки път с различно извинение, Нино започнал да излиза сам. А ако останел вкъщи да учи, се оплаквал от шумовете в блока. Или пуфтял, че трябва да иска пари от баща си, който го засипвал с въпроси: къде спиш, какви ги вършиш, къде живееш, учиш ли? Или, по повод способността на Лила да свързва

отдалечени едно от друго неща, вместо да се възторгва, както обикновено, поклащал глава и се ядосвал.

След време трайно го обзело такова лошо настроение, толкова изостанал с изпитите, че за да продължи да учи, престанал да си ляга с нея. Лила му казвала:

— Късно е, да си лягаме.

Той ѝ отговарял разсеяно:

— Ти върви, после ще дойда.

Гледал очертанятията на тялото ѝ под завивките и желяел топлината му, но и го било страх. Още не съм дипломиран, мислел си, нямам работа; ако не искам да си проваля живота, трябва много да се постарая; обаче ето ме тук с тази жена — омъжена, бременна, повръща всяка сутрин, разваля ми дисциплината. Когато разбрал, че „Ил Матино“ няма да публикува статията му, много страдал. Лила започнала да го успокоява, казала му да я изпрати на други вестници. И после добавила:

— Утре ще се обадя по телефона.

Искала да се обади на редактора, с когото се запознала в магазина на Солара, за да разбере какво не е наред. Той избухнал:

— Няма да се обаждаш на никого.

— Защо?

— Защото на този глупак никога не му е пукало нито за мен, нито за теб.

— Не е вярно.

— Съвсем вярно е, не съм толкова тъп, ти само ми създаваш проблеми.

— Какво искаш да кажеш?

— Не трябваше да те слушам.

— Какво съм направила?

— Обърка ми идеите. Защото си като водна капка: кап-кап-кап. Докато не стане твоята, не преставаш.

— Статията ти я измисли и ти я написа.

— Именно. Тогава защо ме накара да я преработвам четири пъти?

— Ти поиска да я преработиш.

— Лина, дай да си говорим открито: намери си нещо, което ти харесва, върни се да продаваш обувки или да продаваш салами, но

недей да искаш да си нещо, което не си, и да проваляш и мен.

От двайсет и три дни живеели заедно, в един облак, в който боговете ги били скрили, за да се наслаждават един на друг, без да бъдат обезпокоявани. Думите му я засегнали дълбоко и тя му казала:

— Върви си.

Той яростно надянал сакото върху пуловера си и затръшнал вратата зад себе си.

Лиля седнала на леглото и се размислила: ще се върне до десет минути; оставил си е книгите, бележките, крема за бръснене и самобръсначката. После се разплакала: как съм могла да си помисля да живея с него, да се опитвам да му помогна? Аз съм виновна: за да дам воля на моите мисли, го накарах да пише грешни неща.

Легнала си и зачакала. Чакала цяла нощ, но Нино не се върнал нито на следващата сутрин, нито на по-следващата.

92.

Това, което разказвам сега, го научих от различни хора по различно време. Започвам с Нино, който напуснал апартамента на „Кампи Флегрей“ и се приютил при родителите си. Майка му се отнесла с него добре, много по-добре, отколкото се полагало на блуден син. С баща си обаче се скарал за по-малко от час, започнали да се обиждат взаимно. Донато му се развикал на диалект, че или ще напусне дома им, или ще остане, но по никакъв начин да не си позволява да изчезва за месец, без да предупреди никого, и после да се връща само за да отмъкне пари, все едно че ги е спечелил той.

Нино се затворил в стаята си и дълго размишлявал. Макар и вече да му се искало да хукне при Лина, да ѝ се извини, да ѝ заяви, че я обича, преценил ситуацията и осъзнал, че е попаднал в капан, и то не по своя вина или по вина на Лина, а заради плътското желание. Сега например, мислел си, нямам търпение да се върна при нея, да я обсипя с целувки, да поема цялата отговорност, но част от мен много добре знае, че това, което днес направих от разочарование, е правилно: Лина не е подходяща за мен, Лина е бременна, страх ме е от това, което има в корема си, затова изобщо не трябва да се връщам, а трябва да отида при Бруно, да му поискам да ми заеме пари и да напусна Неапол, както направи Елена, да уча другаде.

Мислил цялата нощ и следващия ден, ту изпитващ крайна нужда от Лила, ту обзет от безсърдечни мисли за наивните ѝ прояви на лошо възпитание; за невежеството ѝ, колкото и умна да била; за силата, с която го увеличала по повърхностни идейки, на пръв поглед родени от кой знае каква интуиция, а всъщност резултат от чисто налучкване.

Вечерта се обадил на Бруно и съвсем обезумял, се отправил към тях. Изтичал към спирката на автобуса в дъжда, успял да го хване в последния момент. Но внезапно променил решението си и слязъл на Пиаца Гарибалди. Отишъл с метрото до „Кампи Флегрей“, нямал търпение да прегърне Лила, да я обладае на крак веднага щом се

прибере, срещу стената в коридора. Сега това му се струвало най-важното, после щял да мисли какво да прави.

Било тъмно, той вървял с големи крачки в дъжда. Дори не забелязал тъмния силует, който се задавал насреща му. Така силно го блъснали, че паднал на земята. След което започнал продължителен побой с ритници и юмруци, юмруци и ритници. Този, който го удрял, повтарял непрестанно, без яд:

— Остави я, да не си посмял пак да я видиш и да я пипнеш. Повтори: ще я оставя. Повтори: няма да я виждам и няма да я пипна. Гадина мръсна, много ти е хубаво, а, да оправяш чуждите жени. Повтори: сгрехих, ще я оставя.

Нино повтарял послушно, но нападателят му не преставал. Припаднал по-скоро от уплаха, отколкото от болка.

93.

Побоят над Нино бил нанесен от Антонио, който обаче не разкрил цялата истина пред шефа си. Когато Микеле го попитал дали е намерил сина на Сараторе, той отговорил с „да“. Когато с видима тревога го попитал дали тази следа го е отвела до Лила, отговорил с „не“. Когато го попитал дали е научил нещо за нея, му казал, че Лила не може да бъде намерена и че единственото нещо, което със сигурност е изключено, е, че синът на Сараторе има нещо общо с госпожа Карачи.

Лъжел, разбира се. Доста бързо беше открил Нино и Лила, случайно, вечерта, когато бил изпратен със задачата да се сбие с комунистите. Разбил някоя и друга физиономия и после се оттеглил, за да проследи двамата, когато те се измъкнали. Открил адреса им, разбрал, че са се преместили заедно, и през следващите дни разучил с какво се занимават и как живеят. При вида им изпитал едновременно възхищение и завист. Възхищение от Лила. Как е възможно, си казал, да напусне прекрасния си дом, да изостави мъжа си, бакалиите, колите, обувките, братята Солара заради един студент без пукната пара, който я държи на място, не по-добро от квартала? Какво му е на това момиче, смела ли е, луда ли е? После се съсредоточил върху завистта си към Нино. Най-много го тормозело това, че кльошавият и грозен тъпанар, когото аз бях харесала, харесвал и на Лила. Какво толкова му има, какво му е предимството? Ден и нощ разсъждавал по въпроса. Вманиачил се до болестно състояние, което се изразявало в постоянно кръстосване и стискане на ръцете, сякаш се молел. Накрая решил, че трябва да освободи Лила, макар че в този момент тя може би нямала такова намерение. Но — казал си — на хората им трябва време, за да разберат кое е добро и кое лошо; да помогнеш, означава именно да направиш за тях това, което в определен момент от живота си не са в състояние да направят. Микеле Солара не му бил заповядал да бие сина на Сараторе, това не: той от своя страна скрил от Микеле основното, така че нямало нужда да се стига дотам; решението да го

набие си било негово, взето отчасти защото искал да откъсне Нино от Лила и да ѝ върне по този начин това, което неразбираемо защо била зарязала, и отчасти за удоволствие, заради онази неприязън, която изпитвал не към Нино, тази презряна, мекушава маса от женствена кожа и прекалено дълги и чупливи кости, а към това, което ние двете му приписвахме преди и сега.

Трябва да призная, че когато след време ми разказа всичко това, някак успях да разбера мотивите му. Стана ми жал и го погалих по бузата, за да го утеша, че е изпитал такива свирепи чувства. Той се изчерви, оплете се и за да ми докаже, че не е такъв звяр, каза: „Аз после му помогнах“. Вдигнал сина на Сараторе и го завел полуприпаднал до аптеката, оставил го на вратата и се върнал в квартала, за да говори с Паскуале и Енцо.

Двамата с голяма неохота се съгласили да се срещнат с него. Вече не го смятали за приятел, особено Паскуале, макар и да ходел със сестра му. Но Антонио вече не го интересувало, правел се, че нищо не е станало, държал се, все едно враждебното им отношение заради това, че се е продал на Солара, е само сръдня, която не е развалила приятелството им. Нищо не казал за Нино, наблегнал на това, че е намерил Лила и че трябва да ѝ се помогне.

— За какво? — попитал Паскуале с агресивен тон.

— Да се върне у дома си: не е отишла при Ленуча, а живее в едно гнусно място в „Кампи Флегреи“.

— Сама?

— Да.

— И как така го е решила?

— Не знам, не съм говорил с нея.

— Защо?

— Намерих я по поръчка на Микеле Солара.

— Гнусен фашист, ето какво си.

— Не съм, изпълнявах поръчка по работа.

— Браво, сега какво искаш?

— На Микеле не му казах, че съм я намерил.

— Е, и?

— Не искам да си загубя работата, трябва да изкарвам пари. Ако Микеле разбере, че съм го излъгал, ще ме уволни. Идете вие да я вземете и я върнете у дома.

Паскуале отново го нагрубил, но и тогава Антонио почти не реагирал. Притеснил се само когато бъдещият му зет казал, че Лила е постъпила добре, като е напуснала мъжа си и всичко останало; ако най-после се е махнала от магазина на двамата Солара и ако е осъзнала, че е направила грешка да се омъжи за Стефано, то със сигурност той няма да е този, който ще я върне обратно.

— Искаш да я оставиш сама в „Кампи Флегрей“ ли? — попитал Антонио, недоумяващ. — Сама и без пукната пара?

— Защо, ние да не сме богати? Лина е голяма, познава живота: ако е направила този избор, значи си има причини, да я оставим на мира.

— Тя обаче ни е помагала винаги, когато е могла.

При това напомняне за парите, които му беше дала, Паскуале се засрамил. Промърморил разни общи неща за богатите и бедните, за положението на жените в квартала и извън него и че ако ставало дума за това да ѝ се дадат някакви пари, той бил готов. Но Енцо, който до този момент мълчал, го прекъснал с досада и казал на Антонио:

— Дай ми адреса, ще отида да видя какви са ѝ намеренията.

94.

И наистина отишъл, на следващия ден. Взел метрото, слязъл на „Кампи Флегрей“, потърсил улицата и входа.

По онова време за Енцо знаех само, че нищо, съвсем нищо вече не го устройваше: нито хленчовете на майка му, нито бремето, в което се бяха превърнали братята му, нито камората на зеленчуковия пазар, нито обиколките с каруцата, от които все по-малко изкарваше, нито комунистическите брътвежи на Паскуале, нито пък връзката му с Кармен. Но понеже имаше затворен характер, беше трудно да се разбере що за човек е. От Кармен знаех, че тайно учел инженерни науки и искал да се яви задочно за диплома на технически консултант. Пак тогава — Коледа да е било — Кармен сподели с мен, че откакто през пролетта се върнал от казармата, я бил целунал само четири пъти. И добави озлобено:

— Може и да не е мъж.

Ако някой не ни обръщаше много внимание, често се случваше ние, момичетата, да кажем, че не е мъж. Енцо беше ли, не беше ли? Нищо не разбирах от тъмните кътчета на мъжката душа, никоя от нас не разбираше, така че при всяко тяхно непонятно действие прибягвахме до тази формула. Някои, като двамата Солара, като Паскуале, като Антонио, като Донато Сараторе, а и като Франко Мари, моят приятел от института „Нормале“, ни желаеха по най-различен начин — агресивен, подчинен, безцеремонен, внимателен, — но ни желаеха без всякакво съмнение. Други, като Алфонсо, като Енцо, като Нино — също по много различен начин, — се държаха на дистанция, сякаш между нас и тях има стена и е наше задължение да си направим труда да я изкатерим. След казармата Енцо бе засилил тази своя страна и не само не правеше нищо, за да се хареса на жените, но и не правеше нищо, за да се хареса на целия свят. Самото му тяло, и без това ниско на ръст, като че ли още се беше смалило от собствен вътрешен натиск и се беше превърнало в компактен блок от енергия. Кожата му беше опъната върху лицевите кости като слънчева тента, а походката му се

свеждаше само до движението на краката, без нищо друго в него да помръдне — нито ръцете, нито вратът, нито главата или пък косата, която беше като русо-червеникава каска. Когато решил да отиде при Лила, го заявил на Паскуале и на Анонио не за да спори, а под формата на кратко съобщение, което да прекъсне всякакви спорове. Не изпитвал колебание и когато пристигнал на „Кампи Флегрей“. Намерил улицата, намерил входа, поел по стълбите и решително звъннал на правилната врата.

95.

Тъй като Нино не се върна нито до десет минути, нито след час, нито и на следващия ден, Лила станала лоша. Почувствала се не изоставена, а унижена, и ако самата тя вътре в себе си признала, че не е подходящата за него жена, все пак намерила за непоносимо, че с изчезването си от живота ѝ само след двайсет и три дни той го е потвърдил по такъв груб начин. От яд изхвърлила всичко, което бил оставил: книги, долни гащи, чорапи, един пуловер, даже и остатък от изгризан молив. След като го направила, съжалила и се разплакала. Когато най-последно сълзите ѝ свършили, се почувствала грозна, подута, глупава, принижена от яда, който Нино, именно Нино, когото обичала и за когото мислела, че я обича, предизвиквал у нея. Изведнъж видяла апартамента такъв, какъвто бил — мизерно място, пренаселено от шумовете на града. Усетила неприятните миризми и забелязала хлебарките, които влизали от стълбите през външната врата, както и влажните петна по тавана, и за пръв път почувствала как детството ѝ застига отново, но не онова, изпълнено с мечти и фантазии, а детството на жестоките лишения, на заплахите и побоищата. Дори внезапно открила, че една от фантазиите, които ни служеха за утеха още от малки — да станем богати — се била изпарила от главата ѝ. Въпреки че мизерията в „Кампи Флегрей“ ѝ изглеждала по-зловеща от тази в квартала на нашите игри, въпреки че положението ѝ било утежнено заради детето, което очаквала, въпреки че за няколко дни била изхарчила всички заделени пари, осъзнала, че богатството вече не ѝ изглежда като награда и спасение, че вече нищо не ѝ говори. Това, че била заменила препълнените със злато и скъпоценни камъни ковчезета от детството ни със смачканите банкноти, напоени с неприятна миризма, които бе трупала в чекмеджето на касата, докато работеше в бакалията, или в цветната метална кутия в магазина на Пиаца деи Мартири, вече нямало значение, угаснала била и последната лъскава искрица. Връзката между парите и притежанието дълбоко я разочаровала. Не искала нищо нито за себе си, нито за детето, което

щяла да роди. Да бъде богата, за нея означавало да има Нино, и тъй като Нино си отишъл, почувствала се изпаднала в бедност, такава бедност, от каквато никакви пари не можели да я измъкнат. И тъй като за новото положение, в което се озовала, нямало лек — твърде много грешки била допуснала още от малка и всички те избуяли в тази последна грешка: да повярва, че синът на Сараторе не може без нея, както тя не може без него, и че тяхната съдба е изключителна и единствена, и че любовното им щастие ще бъде вечно и ще премахне всяка друга необходимост, — почувствала се виновна и решила да престане да излиза, да не го търси, да престане да яде и да пие, а да чака животът ѝ, нейният и на детето ѝ, да се заличат, да изчезнат откъдето всякаква възможна форма, и в нея да не остане нищо, нито дори трохичка от това, което я правело толкова лоша, а именно съзнанието, че е изоставена.

После на вратата се звъннало.

Помислила, че е Нино, и отворила: бил Енцо. Не се разочаровала, че го вижда. Помислила, че е дошъл да ѝ донесе плодове, както бе направил преди много години, като малък, след като загуби в организираното от директора и от госпожа Оливиеро състезание и след като я удари с камък, и се разсмяла. За Енцо този смях бил знак, че тя се чувства зле. Влязъл, но оставил вратата отворена от приличие, не искал съседите да си помислят, че приема мъже като някоя уличница. Огледал се, отчел окаения ѝ вид и макар да не забелязал онова, което още не се забелязвало, а именно бременността ѝ, заключил, че има нужда от помощ. По своя сериозен начин, напълно лишен от емоция, ѝ казал още преди тя да се успокои и да престане да се смее:

— Сега ще си тръгнем.

— Къде?

— При мъжа ти.

— Той ли те изпрати?

— Не.

— Кой те праща?

— Никой не ме праща.

— Няма да дойда.

— Тогава ще остана тук с теб.

— Постоянно ли?

- Докато не те убедя.
- А работата ти?
- Писнала ми е.
- А Кармен?
- Ти си много по-важна.
- Ще ѝ го кажа и ще те зареже.
- Ще ѝ го кажа аз, вече съм го решил.

От този момент нататък заговорил дистанцирано и тихо. Тя му отговаряла, като се кискала подигравателно, все едно и двамата говорели измислици и обсъждали на игра един свят, хора и чувства, които отдавна вече ги нямало. Енцо се усетил и за известно време замълчал. Обиколил апартамента, намерил куфара на Лила, събрал в него каквото извадил от чекмеджетата и гардероба. Лила му позволила, защото за нея това не бил Енцо от плът и кръв, а цветна сянка като в киното, която, макар и да говорела, била само светлинен ефект. Като ѝ пригответил багажа, Енцо отново се обърнал към нея и ѝ дръпнал една напълно изненадваща реч. Казал ѝ по своя съсредоточен и едновременно с това дистанциран начин:

— Лиана, обичам те още от малък. Никога не съм ти го казвал, защото си много красива и много умна, а аз съм нисък, грозен и нищо не струвам. Сега ти ще се върнеш при мъжа си. Не знам защо си го напуснала и не искам да знам. Само знам, че не можеш да останеш тук, не заслужаваш да живееш в такъв боклучарник. Ще те придружа до входната врата и ще изчакам, ако се отнесе грубо с теб, ще се кача и ще го убия. Но няма да го направи, а ще се зарадва, че си се прибрала. Обаче да се договорим за нещо: в случай че не се разбереш с мъжа си, аз ще съм този, който те е завел при него, и аз ще дойда да те отведа. Съгласна ли си?

Лиана престанала да се смее, присвила очи, изслушала го с внимание за пръв път. Отношенията им с Енцо до този момент се основавали на съвсем редки срещи, но винаги, когато се случеше да присъствам, оставах поразена. Имаше нещо между тях, което не подлежеше на определение, нещо, зародило се с недоразуменията от детството ни. Мисля, че тя имаше доверие на Енцо, усещаше, че може да разчита на него. Когато той взел куфара и тръгнал към отворената врата, тя се поколебала за момент, после тръгнала след него.

96.

Енцо наистина изчакал под прозорците на Лила и Стефано онази вечер, в която я завел у тях, и вероятно, ако Стефано я беше ударил, щеше да се качи и да го убие. Но Стефано не я ударил, напротив, приел я с радост в чистия и подреден дом. Държал се, все едно жена му наистина е била при мен в Пиза, макар и да нямал никакво доказателство, че нещата са се развили именно така. От своя страна Лила не предоставила такова извинение, нито пък каквото и да е друго. На другия ден, когато се събудили, му съобщила с неохота:

— Бременна съм. — И той така се зарадвал, че когато тя добавила: — детето не е от теб, — се разсмял с неподправен, весел смях.

Понеже го повторила с нарастваща ярост един, два, три пъти и дори се опитала да го нападне с юмруци, той взел да я гали и да я целува, шепнейки:

— Стига, Лина, стига, стига вече, толкова се радвам. Знам, че се държах лошо с теб, но сега да престанем, спри да ми говориш нелепици. — И очите му се напълнили със сълзи на радост.

Лила отдавна знаела, че хората си изфабрикуват лъжи, за да се защитят от истината, но я учудило, че мъжът ѝ успява да се самозалъже с такава ликуваща убеденост. От друга страна, вече изобщо не я било грижа нито за Стефано, нито за нея самата и след като известно време продължила да повтаря равнодушно: „Детето не е от теб“, претръпнала и възприела ленивото поведение на бременна. Предпочитала да отложи болката, помислила си, е, добре тогава, да прави каквото ще, като не иска да страда сега, ще страда по-нататък.

После се заела да му изрежда какво иска и какво не: не искала повече да работи нито в магазина на Пиаца деи Мартири, нито в бакалията; не искала да се вижда с никого — приятели, роднини, особено с двамата Солара; искала само да си седи вкъщи като съпруга и майка. Той се съгласил, убеден, че ще промени мнението си до няколко дни. Лила обаче наистина се затворила в апартамента, без да

прояви и най-малък интерес към делата на Стефано, на брат си или на баща си, нито пък към случващото се с неговите роднини или нейните собствени.

Един-два пъти опитала да я посети Пинуча със сина си, Фернандо, на галено Дино, но тя не ѝ отворила.

Веднъж дошъл Рино, силно изнервен, Лила го приела и изслуша брътвежите му за това колко се били разсърдили двамата Солара, че е изчезнала от магазина, колко зле вървели нещата с обувките „Черуло“, тъй като Стефано се занимавал само със собствените си работи и вече не инвестирал. Когато най-послед млъкнал, му казала:

— Рино, ти си по-големият брат, пораснал си, имаш си жена и дете; направи ми една услуга: живеј си живота, без непрекъснато да ме намесваш.

Той го приел много зле и си тръгнал твърде потиснат след една тирада как всички забогатявали все повече, а той, по вина на сестра си, която не държи на семейството и на кръвта на Черуло, а вече се възприема само като Карачи, рискува да загуби и малкото придобито.

Дори Микеле Солара си направил труда да я посети — в началото дори опитвал по два пъти на ден, в часове, когато бил сигурен, че Стефано не си е у дома. Но тя не му отваряла, седяла тихо в кухнята, почти не дишала; стигнало се дотам, че веднъж, преди да си тръгне, той се развикал от улицата:

— Ти за коя се мислиш, мръсница долна, имаше с мен уговорка и не я спази.

Лила приемала охотно вкъщи само Нунция и майката на Стефано, Мария, които я обгрижвали през цялата бременност. Спряла да повръща, но ѝ останал сивкавият цвят на лицето. Имала чувството, че е надебеляла и се е подула повече отвътре, отколкото отвън, сякаш всеки орган бил започнал да нараства вътре в обвивката на тялото. Коремът ѝ се струвал като мехур от плът, издуван от диханията на бебето. Дострашало я от това разширяване, изплашила се, че ще ѝ се случи нещото, от което винаги я било страх: да се пръсне, да се разлее. После внезапно почувствала, че обича това създание вътре в нея, тази абсурдна форма на живот, този разрастващ се елемент, който в даден момент щял да излезе от половия ѝ орган като кукла на конец, и чрез него си възвърнала самосъзнанието. Изплашена от невежеството си и от грешките, които можела да допусне, се заела да изчете всичко, което

успяла да намери за бременността, за случващото се в утробата и подготовката за раждането. През тези месеци почти не излизала от къщи. Престанала да купува дрехи или предмети за дома, но свикнала майка ѝ да ѝ носи поне по два вестника, а от Алфонсо получавала списания. Това било всичко, за което харчела. Веднъж, когато Кармен се отбила да ѝ поиска пари, ѝ казала да се обърне към Стефано, защото тя нямала, и момичето си тръгнало помръкнало. Вече за никого не я било грижа, само за детето.

Кармен се обидила и я обзела още по-голяма ненавист. Не била простила на Лила, че е провалила създаването се между двете съюзничество в новата бакалия. А сега не ѝ простила, че не посегнала към портфейла. Най-вече смятала за непостижимо, че била постъпила — така заразправяла наляво и надясно, — както ѝ било угодно: първо изчезнала, после се върнала, и въпреки всичко продължила да се прави на важна, да разполага с хубавия си дом, а сега щяла и да се сдобие с дете. Явно на мръсниците най-им върви, обяснявала. А на нея, която се трепела от сутрин до вечер, ѝ се случвали все ужасни неща, едно след друго. Баща ѝ умрял в затвора. Майка ѝ умряла по начин, за който не искала дори да си спомня. А сега и Енцо. Причакал я една вечер пред бакалията и ѝ казал, че не е готов връзката им да продължи. И толкова, както винаги, само няколко думи и никакво обяснение. Тя хукнала да се оплаче на брат си и Паскуале привикал Енцо да му иска обяснение. Енцо обаче не му го дал и ето че сега не си говорели.

Когато се върнах от Пиза за великденската ваканция, се срещнахме в градинката и тя си изля всичко пред мен.

— Каква съм била глупачка — занарежда, — да го чакам през цялото време от казармата. Каква глупачка, да работя от сутрин до вечер за нищо и никакви пари. — Заяви, че всичко ѝ е писнало. И без директна връзка взе да обижда Лила. Стигна дори дотам да я обвини в любовна афера с Микеле Солара, когото често били виждали да се навърта около дома на Карачи. — Рога и пари — изсъска, — така я кара тая.

Нито дума не чух за Нино. Беше цяло чудо, че никой в квартала нищо не разбра за тази история. Антонио беше човекът, който, пак тогава, ми разказа как го е пребил и как е изпратил Енцо да прибере Лила, но го разказа само на мен и съм сигурна, че през целия си живот на никой друг не го е казал. Останалото научих от Алфонсо: като го

притиснах сериозно, ми каза какво е чул от Мариза — че Нино е заминал да учи в Милано. Благодарение на което, когато на Велика събота най-случайно срещнах Лила край шосето, изпитах тънко задоволство при мисълта, че знам повече от нея за собствения ѝ живот, а от това, което знаех, беше лесно да заключа, че да ми отмъкне Нино, не ѝ е донесло нищо добро.

Коремът ѝ вече беше доста голям, издутината, порасла на съвсем слабото ѝ тяло. Лицето ѝ не излъчваше разцъфналата хубост на бременните жени, даже беше погрозняло, с опъната на изпъкналите скули зеленикава кожа. И двете се постаряхме да се направим, че нищо не се е случило.

— Как си?

— Добре.

— Може ли да ти пипна корема?

— Да.

— А по онзи въпрос?

— Кой?

— Онзи от Иския.

— Приключи.

— Жалко.

— Ти какво правиш?

— Уча, имам си мое място и всички книги, които ми трябва.

Имам и нещо като гадже.

— Нещо като?

— Да.

— Как се казва?

— Франко Мари.

— С какво се занимава?

— Учи и той.

— Колко ти отиват тези очила.

— Франко ми ги подари.

— А роклята?

— Пак той.

— Богат ли е?

— Да.

— Радвам се. А ученето как върви?

— Залягам здраво, иначе ще ме изключат.

— Внимавай.

— Внимавам.

— Блазе ти.

— Е...

Каза, че терминът ѝ е през юли. Следеше я същият лекар, който я бе изпратил на морски бани. Лекар, а не кварталната акушерка.

— Страх ме е за бебето — каза, — не искам да раждам у дома. — Прочела беше, че е по-добре да се роди в клиника. Усмихна се, пипна корема си. И изтърси неясното изречение: — Тук съм още само заради това.

— Хубаво ли е да усещаш бебе вътре в теб?

— Не, неприятно е, но го нося с удоволствие.

— Стефано ядоса ли се?

— Той вярва в каквото му отърва.

— Тоест?

— Че по едно време съм луднала и съм избягала при теб в Пиза.

Направих се, че нищо не знам, изиграх стъписване.

— В Пиза? Ти и аз?

— Да.

— И ако ме попита, трябва да му потвърдя ли?

— Както искаш.

Разделихме се с обещанието да си пишем. Но не си писахме, а и аз не се постарях да разбера как е минало раждането. На моменти в мен се надигаше чувство, което веднага отблъсвах, за да му попреча да се превърне в осъзнато: исках да ѝ се случи нещо, бебето да не се роди.

97.

В онзи период често сънувах Лила. Веднъж в съня ми беше в леглото с нощница, цялата в дантели, зелена на цвят, беше сплетена на плитки, каквито никога не носеше в действителност, държеше в ръце момиченце, облечено в розово, и непрекъснато повтаряше със скръбен глас: „Снимайте ме, обаче само мен, детето не“. Друг път ме посрещаше радостно и викаше дъщеря си, която носеше моето име: „Лену, ела да поздравяш леля си“. Обаче пристигаше една гигантска дебелана, много по-стара от нас, и Лила ми заповядваше да я измия и да ѝ сменя пелените. На събуждане се изкушавах да намеря телефон и да опитам да се свържа с Алфонсо, за да разбера дали бебето е наред, дали тя е доволна. Но или имах да уча, или тръгвах за изпит, и забравях. Когато, през август, се освободих от тези си задължения, стана така, че не се прибрах у дома. Написах някоя и друга лъжа на родителите си и заминах с Франко за Версилия в апартамент, собственост на семейството му. За пръв път облякох бански от две части: побираше се в едната ми длан, и от това се почувствах дръзка.

Разбрах от Кармен по Коледа за трудното раждане на Лила.

— Щеше да умре — каза ми, — накрая се наложило докторът да ѝ среже корема, иначе детето нямало да може да излезе.

— Момче ли е?

— Да.

— Добре ли е?

— Много е хубаво.

— А тя?

— Поразширила се е.

Научих, че Стефано пожелал да кръсти детето на баща си Акиле, но Лила се възпротивила и виковете на двамата, които от доста време не се били чували, кънтели из цялата клиника, чак се наложило сестрите да им направят забележка. Накрая детето било кръстено Джено, на галено Рино, като брата на Лила.

Слушах я мълчаливо. Изпитвах някакво недоволство и за да не го покажа, се държах дистанцирано. Кармен ме упрекна.

— Аз си говоря, говоря, а ти и дума не казваш, караш ме да се чувствам като новините по телевизията. Хич ли вече не ти пука за нас?

— Е, чак пък толкова.

— Разхубавила си се, даже гласът ти се е променил.

— Лош ли ми беше гласът?

— Гласът ти беше като нашите.

— А сега?

— Не прилича толкова.

Останах в квартала десет дни, от 24 декември 1964 до 3 януари 1965 година, но така и не отидох да видя Лила. Не исках да виждам сина ѝ, страхувах се, че ще разпозная в устата му, в носа, във формата на очите или на ушите нещо от Нино.

Вкъщи вече се държаха с мен като с важна особа, която си е направила труда да се отбие набързо. Баща ми ме наблюдаваше със задоволство. Усещах възхитения му поглед върху себе си, но ако му заговорех, изпитваше неудобство. Не ме попита какво следвам, за какво ще ми послужи, каква работа щях да си намеря след това, и то не защото не искаше да научи, а от страх, че няма да разбере отговорите ми. А майка ми ядосано обикаляше из къщи и аз, като чуех непогрешимия звук от стъпките ѝ, си спомнях колко се бях страхувала да не стана като нея. Но, слава богу, бях различна, и тя го усещаше и ми се сърдеше. Все още, когато се обръщаше към мен, говореше, сякаш нося някаква ужасна вина: всеки път долавях в гласа ѝ сянка на неодобрение, но за разлика от преди, не ме остави нито веднъж да измия чиниите, да раздигна масата, да изтъркам пода. С братята и сестра ми също не беше лесно. Напъваха се да ми говорят на книжовен италиански и често се случваше да се поправят сами, от което се срамувах. Но аз се опитвах да им покажа, че съм си същата аз, и те лека-полека ме възприеха.

Не знаех как да си прекарвам вечерите, групата на някогашните ми приятели се беше разпаднала. Паскуале беше в извънредно лоши отношения с Антонио и го избягваше по всякакъв начин. Антонио не искаше да се среща с никого, отчасти защото нямаше време (двамата Солара непрекъснато го пращаха на разни места), отчасти защото нямаше за какво да разговаря: не можеше да говори за работата си, а

нямаше личен живот. Ада пък, когато приключеше работа в бакалията, тичаше да гледа майка си и братята си или беше уморена и отчаяна и си лягаше, дори и с Паскуале вече почти не се виждаха, от което той доста се беше изнервил. Кармен вече мразеше всичко и всички, навярно и мен: мразеше работата в новата бакалия, семейство Карачи, Енцо, който я изостави, брат си, който само се беше изпокарал с него, вместо да му разбие мутрата. Да, накрая и Енцо. Енцо, чиято майка, Асунта, се бе разболяла от лоша болест и който, след като се блъскаше по цял ден да изкара пари, се грижеше за нея, дори и през нощта, и въпреки това изненадващо бе успял да се дипломира като технически консултант — Енцо все го нямаше. Стана ми интересно, че е успял в толкова трудното начинание да завърши като частен ученик. Кой би си го помислил, казах си. Преди да си замина за Пиза, си навих на пръста да го убедя да се поразходим. Засипах го с похвали за постигнатия резултат, но той приключи въпроса с нехаеща физиономия. До такава степен бе ограничил речника си, че говорех само аз, той не каза почти нищо. Единственото изречение, което си спомням, го изрече, преди да се разделим. До този момент не бях споменала и думичка за Лила. Обаче той изведнъж се включи, все едно досега само за нея бях говорила:

— И все пак Лила е най-добрата майка в целия квартал.

Това все пак ми развали настроението. Никога не бях смятала Енцо за особено чувствителен, но в този случай се убедих, че докато вървеше до мен, бе доловил — направо бе чул, сякаш съм го изрекла на глас — дългия, ням списък от прегрешения, в които упреквах общата ни приятелка, като че тялото ми го е излъчвало на гневни вълни, без да забележа.

98.

Заради малкия Дженаро Лила започна отново да излиза от къщи. Обличаше го изцяло в небесносиньо или в бяло, слагаше го в неудобната, грамадна количка, подарък от брат ѝ, който здравата се охарчи за нея, и се разхождаше сама из новия квартал. Щом Ринучо заплачеше, отиваше в бакалията да го накърми, понасяйки умилението на свекърва си, разнежените коментари на клиентките и неприязненото държане на Кармен, която работеше с наведена глава, без да промълви и дума. Лила кърмеше бебето при всяко негово проплакване. Много обичаше да го усеща на гърдите си, да чувства как млякото тече от тях към него и приятно ги освобождава от напрежението. Единствено тази връзка ѝ носеше радост; в тетрадките си признаваше, че се страхува от момента, когато ще отбие бебето.

С настъпването на топлите дни, тъй като в новия квартал улиците бяха покрити с чакъл и имаше само няколко изстрадали храсти и дръвчета, тя започна да се разхожда чак до градинката пред църквата. Всеки, който минеше оттам, спираше да погледа детето и да я зарадва, като го похвали. Ако се наложеше да го преобуе, отиваше до стария магазин за колбаси, където още с влизането ѝ клиентките започваха да се възхищават на Дженаро. Но Ада, с прекалено чистичката си престилка и начервените си тънки устни на бледото лице, с прилежно сресаната си коса и заповедническото си държане дори към Стефано, все по-безочливо влизаше в ролята на господарка, твърде заета и даваща по всякакъв начин да се разбере, че тя, количката и бебето им пречеха. Лила обаче не ѝ обръщаше внимание. Объркваше я по-скоро темерутщината на мъжа ѝ, който насаме се държеше разсеяно, но не и враждебно с детето, а пред хората и в присъствие на клиентките, които с преправени, разнежени гласчета го взимаха на ръце и го целуваха, не го и поглеждаше, даже проявяваше подчертана незаинтересованост. Лила отиваше в задната стаичка, измиваше Дженаро, преобуваше го бързо и се връщаше в градинката. Там се взираше с обич в сина си, търсейки в лицето му прилика с Нино

и питайки се дали това, което тя не успяваше да открие, не бе видимо за Стефано.

Скоро обаче преставаше да разсъждава по въпроса. Дните обикновено се изнизваха покрай нея без емоции. Грижеше се най-вече за сина си, ако вземеше книга, я четеше със седмици, по две-три страници на ден. Когато детето спеше в градинката, понякога зарейваше поглед в клоните на дърветата, пуснали нови филизи, и пишеше нещо в една изпомачкана тетрадка.

Един ден забеляза, че в църквата, само на няколко крачки от нея, имаше погребение и когато отиде заедно с бебето да провери, откри, че е на майката на Енцо. Видя го — измъчен и блед, но не отиде да му поднесе съболезнования. Друг път, когато бе седнала на една пейка с количката до себе си, наведена над дебела книга със зелена подвързия, пред нея спря кльоцава старица, подпряна на бастун, бузите ѝ бяха като засмукани в гърлото от собствения ѝ дъх.

— Познай коя съм.

На Лила не ѝ беше лесно да я разпознае, но в миг очите на жената ѝ напомниха за госпожа Оливиеро. Скочи развълнувано, понечи да я прегърне, но тя се отдръпна с неприязън. Тогава Лила ѝ показа бебето и гордо съобщи:

— Казва се Дженаро.

И понеже всички хвалеха бебето ѝ, очакваше да го стори и госпожа Оливиеро. Тя обаче изобщо не обърна внимание на детето, вниманието ѝ изглежда бе привлечено единствено от тежката книга, която бившата ѝ ученичка държеше в ръце, с пръст между страниците, за да си отбележи докъде е стигнала.

— Какво четеш?

Лила се напрегна. Всичко у госпожата бе променено — видът, гласът, но не и очите и резкият тон, същият, с който ѝ задаваше въпроси от катедрата. Така че и тя реши да се държи както някога, отвърна ѝ непокорно и с нападателен тон:

— Казва се „Одисей“.

— За Одисеята ли е?

— Не, за това колко е материален днешният живот.

— И още?

— Толкова. В книгата се твърди, че главите ни са пълни с незначителни неща. Че сме плът, кръв и кости. Че хората са еднакви.

Че искаме само да ядем, да пием и да се чукаме.

При последната дума госпожата ѝ направи забележка като в училище и Лила предизвикателно се разсмя, от което старицата още повече се вкисна и я попита дали книгата е добра. Тя отвърна, че е трудна и че не всичко разбира.

— Тогава защо я четеш?

— Защото я четеше един мой познат. Но на него не му харесваше.

— А на теб?

— На мен да.

— Въпреки че е трудна?

— Да.

— Недей да четеш книги, които не разбираш, вредно е за теб.

— Има много неща, които са вредни.

— Щастлива ли си?

— Горе-долу.

— Беше предопределена за велики дела.

— Извърших ги: омъжих се и родих момче.

— Това го могат всички.

— Аз съм като всички.

— Грешаш.

— Не, вие грешите, и винаги сте грешали.

— Беше невъзпитана като малка, невъзпитана си си останала.

— Явно с мен не сте имали успех.

Оливиеро я погледна внимателно и Лила прочете в очите ѝ тревогата от възможна грешка. Госпожата търсеше в погледа ѝ онази интелигентност, която бе съзирала там, когато Лила беше малка, искаше да получи доказателство, че не е грешала. А тя си помисли: веднага трябва да изтрия от лицето си всяко доказателство за правотата ѝ, не ми се ще да започне да ми опява, че съм си прахосала живота. Но в същото време се почувства подложена на пореден изпит и обратно на намерението си, се притесни за резултата. Сега ще открие, че съм глупава, помисли, докато сърцето ѝ биеше все по-силно, ще открие, че цялото ми семейство е глупаво, че са глупави предците ми и че ще са глупави и потомците ми, и че Дженаро ще бъде глупав. Прибра раздразнено книгата в чантата си, хвана количката и нервно промърмори, че трябва да тръгва. Откачена старица, въобразява си, че

още може да я удари през пръстите с пръчката. Остава учителката в градинката, дребна, вкопчена в дръжката на бастуна си, разядена от болест, на която упорито не се даваше.

99.

Обзе я мания да стимулира умственото развитие на сина си. Не знаеше с какви книги да се снабди и накара Алфонсо да разпита из книжарниците. Той ѝ донесе няколко и тя усърдно се зае да ги чете. В тетрадките си отбелязваше как се е справяла със сложните текстове: напредвала с мъка, страница след страница, но после губела нишката и се разсейвала, въпреки това заставяла погледа си да продължи да се плъзга надолу по редовете, пръстите ѝ автоматично обръщали страницата и накрая имала усещането, че дори да не е разбрала, думите все пак са влезли в главата ѝ и са задвижили мисълта ѝ. След което отново прочитала книгата и в процеса на препрочитане коригирала или разширявала изводите, докато текстът престанел да ѝ върши работа и преминела към следващия.

Вечер мъжът ѝ се прибирал ѝ установявал, че не е сготвила нищо, а се занимава с детето, като го кара да играе на игри, които сама е измислила. Ядосвал ѝ се, но тя от доста време вече била престанала да реагира. Сякаш не го чувала, като че в този дом живеели само тя и синът ѝ, и когато се наканела да приготви нещо за ядене, то било не защото Стефано бил гладен, а защото тя самата била огладняла.

После, след дълъг период на взаимно разбирателство отношенията им отново се влошили. Една вечер Стефано се развикал, че му е писнало от нея, от детето, от всичко. В друг случай заявил, че се е оженил твърде млад, без да разбира какво върши. Но веднъж, когато тя му отговорила: „И аз не знам какво правя тук, ще си взема детето и ще си тръгна“, той, вместо да изкрещи „тръгвай си“, загубил търпение, което не се било случвало отдавна, и я ударил пред детето, а то наблюдавало от постланото на пода одеяло, объркано от шумотевницата. Докато Стефано я наричал с обидни думи и носът ѝ кървял, Лила се обърнала към сина си през смях и му казала на италиански (от доста време му говорела само на италиански):

— Тате си играе, шегуваме се.

По едно време, не знам защо, взела да се занимава и с племенника си, Фернандо, когото вече наричали Дино. Възможно е да се дължало на факта, че искала да сравни развитието на Дженаро с това на друго дете. А може би не, може би е почувствала вина, че се грижи само за своето дете, и е счела за редно да се погрижи и за племенника си. Макар Пинуча да продължавала да смята Дино за живото доказателство за провала си в живота и постоянно да го навиквала, а понякога го и наплясквала: „Ще престанеш ли, а, ще престанеш ли? Какво искаш, да ме побъркаш ли?“, тя решително се възпротивила на идеята Лила да го отведе у тях и да го кара да играе на странни игри с малкия Дженаро. Казала й ядно:

— Отглеждай си твоето дете, а аз ще си отглеждам своето, и вместо да си губиш времето, погрижи се за мъжа си, че иначе ще си останеш без него.

Но ето че се намесил братът на Лила, Рино. Намирал се в много тежък период. Непрестанно се карал с баща си, който искал да затвори работилницата за обувки, защото му било писнало да се труди само за да носи печалби на двамата Солара, и понеже не разбирал, че трябва да се развиват на всяка цена, съжалявал за някогашната си обуцарничка. Непрестанно се карал и с Марчело и Микеле, те обаче се отнасяли с него като с нахално хлапе и когато ставало дума за пари, разговаряли директно със Стефано. Най-много се карал с него, със Стефано, разменяли си крясъци и обиди: зет му престанал да му дава и стотинка и според Рино тайно водел преговори за прехвърляне на цялото обувно предприятие в ръцете на Солара. Карал се с Пинуча, която го обвинявала, че й се е представял като голямата работа, а всъщност е само пионка в ръцете на всички: на баща си, на Стефано, Марчело, Микеле. Така че, когато научил как Стефано тормози Лила, задето изпълнява само задълженията си на майка, но не и на съпруга, както и за отказа на Пинуча да повери сина им на леля му дори за час, започнал демонстративно лично да води детето у сестра си. И понеже в обувното предприятие имало все по-малко работа, взел да се застоява в апартамента им в новия квартал и да наблюдава какво прави Лила с Дженаро и с Дино. Останал очарован от майчинското й търпение, от начина, по който се забавлявали децата, от това, че синът му, вкъщи вечно плачещ или пък помръкнал в кошарката си като тъжно паленце, с Лила се оживявал, реагирал пъргаво и изглеждал щастлив.

— Какво им правиш? — питал с възхищение.

— Карам ги да си играят.

— Синът ми и преди си играеше.

— Тук играе и се учи.

— Защо им отделяш толкова много време?

— Защото четох, че това, което сме сега, се решава в първите години от живота.

— Добре ли ми се получава с детето?

— Нали виждаш.

— Да, виждам, че е по-схватлив от твоя.

— Моят е по-малък.

— Според теб Дино умен ли е?

— Всички деца са умни, само трябва да се упражняват.

— Ами карай го да се упражнява, Лина, не се отказвай бързо, както обикновено правиш. Направи ми го най-умен.

Случило се обаче една вечер Стефано да се прибере по-рано от обичайното и особено изнервен. Заварил шурей си седнал на пода в кухнята и вместо да се ограничи с това да се намръщи заради разхвърляната къща и безхаберията на жена си, която обръщала внимание само на децата, а на него не, заявил на Рино, че този дом е негов, че не му харесва той да се мотае там всеки ден и да си губи времето, че обувното предприятие отива по дяволите именно заради мързела му, че всички Черуло са безотговорни и че, с две думи, или веднага се омиташ, или ще те изхвърля с ритници.

Последвал сблъсък. Лила се развикала, че не може да говори така на брат й, а Рино избълвал пред зет си всичко, което до момента или само му загатвал, или държал зад зъбите си от предпазливост. Изrekli се тежки обиди. Двете деца, в суматоката оставени без надзор, започнали да си дърпат играчките от ръцете и се разпищели, особено по-малкият, надвит от по-големия. Рино, издул вратни жили като електрически кабели, изревал на Стефано, че е лесно да се прави на велик с парите, които дон Акиле завлякъл от половината жители на квартала, и добавил:

— Ти си никой, пълен боклук си, баща ти поне беше бандит на място, ти и това не умееш.

После се случило нещо ужасно, на което Лила станала стъписан свидетел. Стефано внезапно наградил Рино с две ръце през бедрата,

както балетистите прихващат балерините в класическия балет, и макар и да били с еднакъв ръст и телосложение, макар Рино да се мятал, да крещял и да плюел, го повдигнал с нечувана сила и го запратил срещу стената. Веднага след това го хванал за ръка и го повлякъл по пода към вратата, отворил я, изправил го и го бутнал надолу по стълбите, въпреки че Рино се опитвал да реагира, а Лила се била опомнила и му се била увесила отгоре, като го умолявала да се успокои. Не се свършило с това. Стефано се върнал вътре побеснял и Лила разбрала, че иска да направи с Дино същото, което сторил с баща му — да го запрати като предмет надолу по стълбите. Тогава го връхлетяла изотзад, докопала лицето му и го изподраскала с викове:

— Той е дете, Стè, той е само дете.

Той застинал и бавно изрекъл:

— Писна ми от всичко, не издържам повече.

100.

Последвал период, в който всичко съвсем се объркало. Рино престанал да ходи у сестра си, но понеже Лиля не се отказала да събира Ринучо и Дино, започнала тя да ходи у брат си, само че тайно от Стефано. Пинуча се гневяла, но трябвало да се примири, а Лиля в началото се опитала да ѝ обясни какво се опитва да направи: упражнения за бързина на реакцията, образователни игри, и дори споделила с нея, че възнамерява да въвлече всички деца от квартала. Но Пинуча ѝ отговорила просто:

— Ти си луда и твоите идиотщини хич не ме интересуват. Искаш да ми вземеш детето ли? Какво искаш, да го убиеш, да го изядеш като някоя вещица? Ами давай, аз не го искам и никога не съм го искала, брат ти ми съсипа живота, а ти съсипа живота на моя брат. — После ѝ извикала: — Той, горкият, много добре прави, че ти слага рога.

Лиля не реагира.

Не попитала какво означава това, даже направила несъзнателен жест, като да прогони муха. Взела Ринучо и макар да не ѝ се искало да се лиши от племенника си, си тръгнала и повече не се върнала.

Но в самотата на апартамента осъзнала, че се страхува. Изобщо не я интересувало, че Стефано ходи по проститутки, даже била доволна, че в такива случаи вечер не ѝ се налагало тя самата да изтърпи близостта му. Но след произнесеното от Пинуча изречение се уплашила за детето: ако мъжът ѝ имал друга, ако я желаел до себе си всеки ден и час, можел да откачи и да я изгони. До този момент възможността за окончателно прекратяване на брака ѝ се струвало като освобождение, но сега изпитала страх, че ще загуби апартамента, средствата, времето, всичко онова, което ѝ позволявало да отглежда детето по най-добрия начин.

Започнала да губи съня си. Възможно е избухванията на Стефано да не са били само признак на неуравновесеност на характера, да не е била само лошата кръв причина да изпускат парата; възможно е наистина да се бил влюбил в друга, както се случило на нея с Нино, и

да не го свърта повече в клетката на семейния живот, на бащинството, че дори и на магазините и другите му сделки. Лила умувала как да постъпи. Чувствала, че трябва да се реши да повдигне въпроса, ако не за друго, то за да овладее ситуацията, и въпреки това отлагала, отказвала се, надявала се на Стефано да му е добре с любовницата и да я остави на мира. В края на краищата, мислела си, достатъчно е да издържи няколко години, колкото детето да порасне и да го възпита.

Организираща дните си така, че Стефано винаги да заварва дома подреден, вечерята готова, масата сложена. Но след сцената с Рино той напълно изгубил предишната мекота в държането си — бил постоянно намусен, постоянно угрижен.

— Нещо не е наред ли?

— Парите.

— Само парите ли?

Стефано кипвал.

— Какво значи само?

За него друг проблем в живота нямало, освен парите. След вечеря правел сметки и псувал през цялото време: новата бакалия не носела предишните печалби; двамата Солара, особено Микеле, се държали, все едно бизнесът с обувките си е само техен и печалбата от него вече не подлежи на делба, и без да кажат и дума на него, на Рино и Фернандо, поръчвали изработката на старите модели „Черуло“ на обувчари от предградията за никакви пари, а междувременно други се занимавали с дизайна на новите модели „Солара“, като всъщност едва-едва променяли скиците на Лила; по тази причина малкото предприятие на тъста и на шурей му се сривало и завличало и Стефано, понеже бил инвестирал в него.

— Разбра ли?

— Да.

— Тогава престани да ми опяваш.

Лила обаче не му вярвала. Имала усещането, че мъжът ѝ раздува проблеми, които са съществували от преди, за да скрие истинските, нови причини за неуравновесеното си държане и за все по-отявлената си враждебност към нея. Обвинявал я за какво ли не, особено за усложняването на отношенията с двамата Солара. Веднъж ѝ се разкрещял:

— Какво си му направила на оня нещастник Микеле, мога ли да знам?

Отвърнала му:

— Нищо.

Той:

— Не ще да е нищо, всеки път те споменава, а на мен се подиграва. Гледай да говориш с него и да разбереш какво иска, че иначе ще трябва да ви пребия от бой и двамата.

Лила, нахакано:

— А ако иска да ме изчука, какво, да му пусна ли?

В следващия момент съжалила за тези думи — в някои случаи презрението надделявало над благоразумието, — но вече ги била изрекла и Стефано я зашлевил. Не бил силен шамар, дори не с цяла длан, както обикновено, ударил я само с върха на пръстите си. По-тежък бил ударът от това, което ѝ казал веднага след това, отвратен:

— Четеш и учиш, обаче си вулгарна. Такива като теб не мога да ги понасям, гади ми се от теб.

От този момент нататък започнал да се прибира все по-късно. В неделите, вместо да спи до обед, както винаги, излизал рано и изчезвал за целия ден. При най-малкото споменаване от нейна страна на конкретни проблеми от семейното ежедневие избухвал. Например, когато започнали първите жеги, се замислила къде да заведе Ринучо на море и го попитала как да организират пътуването. Той ѝ отговорил:

— Ще се качиш на автобуса и ще отидеш в Торегавета.

Тя предложила:

— Не е ли по-добре да наемем къща?

А той:

— Защо, за да мърсуваш от сутрин до вечер ли?

Излязъл и не се прибрал през нощта.

Скоро всичко се изяснило. Лила отишла с детето в центъра да търси една книга, за която прочела в друга книга, но не я намерила. Повъртяла се насам-натам, накрая решила да прескочи до Пиаца деи Мартири и да помоли Алфонсо, който с радост въртял търговията в магазина, да ѝ я потърси. Заварил там един много красив младеж, много добре облечен, едно от най-красивите момчета, които била виждала; казал се Фабрицио. Не бил клиент, а приятел на Алфонсо. Лила се заприказвала с него и открила за колко много неща е

осведомен. Заобсъждали подробно литературата, историята на Неапол, проблемите на детското възпитание, с които Фабрицио бил добре запознат, занимавал се с това в университета. Алфонсо ги слушал мълчаливо през цялото време, а когато Ринучо взел да недоволства, се постарал лично да го усмири. После влезли клиенти и Алфонсо се заел с тях. Лила поговорила още малко с Фабрицио, отдавна не била изпитвала радост от такъв разговор, който да провокира мисленето ѝ. Когато си тръгвал, младежът я целунал по двете бузи с детски ентузиазъм, след това повторил същото с Алфонсо с две звучни млясвания. Извикал ѝ от вратата:

— Много ми хареса как си поговорихме.

— И на мен.

Лила се натъжила. Докато Алфонсо бил зает с клиентите, си спомнила за хората, с които се била запознала на това място, за Нино, за смъкнатата ролетка на входа, полумрака, приятните разговори, спомнила си как точно в един часа той влизал скришно и си тръгвал в четири, след като са се любили. Онова време ѝ се сторило като измислено, като някаква фантасмагория, и тя се огледала неловко. Не изпитвала носталгия нито по времето, нито по Нино. Осъзнала само, че онези дни са си отишли, че каквото е било от значение, вече не е, а хаосът в главата ѝ продължавал и мислите ѝ отказвали да се подредят. Взела си детето и понечила да си тръгне, когато влязъл Микеле Солара.

Поздравил я радостно, поиграл си с Дженаро, заявил, че се е метнал на нея. Поканил я в барчето на кафе и предложил да я закара до тях с колата. Когато се качили, ѝ казал:

— Остави мъжа си, още днес. Аз ще те взема, теб и сина ти. Купил съм апартамент във Вомеро, на Пиаца дели Артисти. Ако искаш, ще те заведа още сега да го видиш. Мислех за теб, като го купих. Там ще можеш да правиш каквото си искаш: да четеш, да пишеш, да създаваш, да спиш, да се смееш, да говориш, да бъдеш с Ринучо. На мен ми стига да мога да те гледам и слушам.

За пръв път в живота си Микеле не прибегнал до свойствения си подигравателен тон. Докато карал и говорел, ѝ хвърлял леко притеснени коси погледи, за да долови реакцията ѝ. Лила през цялото време се взираше в пътя пред себе си и се опитвала да извади биберона от устата на Дженаро, смятала, че му стига толкова. Но детето

енергично отблъсквало ръката ѝ. Когато Микеле замълчал — тя не го бе прекъсвала, — го попитала:

— Свърши ли?

— Да.

— А Джилиола?

— Какво общо има Джилиола? Ти ми кажи да или не, после ще видим.

— Не, Микеле, отговорът е не. Не пожелах брат ти, не желая и теб. Първо, защото нито ти, нито той ми харесвате, и второ, защото си мислите, че можете да направите всичко и всичко да получите, без да проявите уважение.

Микеле не отвърнал веднага, промърморил нещо за биберона от сорта на: дай му го, че ще се разплаче. После мрачно казал:

— Помисли си добре, Лина. Може пък още утре да съжалиш и тогава ти да си тази, която ще дойде да ме моли.

— Изключено.

— Така ли? Изслушай ме тогава.

Разкрил ѝ това, което знаели всички („Даже майка ти, баща ти и оня тъпанар брат ти, обаче нищо не ти казват, за да има мир“): Стефано и Ада били любовници, и то не отскоро. Нещата били започнали още преди почивката на Иския.

— Когато ти беше на почивка — казал ѝ, — тя всяка вечер беше у вас.

Когато Лила се върнала, двамата престанали да се виждат известно време. Но не могли да издържат, започнали отново, пак прекъснали, после пак се събрали, когато тя изчезнала от квартала. Наскоро Стефано наел апартамент на „Ретифило“, срещали се там.

— Вярваш ли ми?

— Да.

— Е, тогава?

Тогава какво. Лила не била толкова поразена от факта, че мъжът ѝ си има любовница и че любовницата е Ада, колкото от абсурдността на всяка негова дума и жест, когато дошъл да я прибере от Иския. Спомнила си крясъците, ударите, отпътуването им. Казала на Микеле:

— Гади ми се от теб, от Стефано, от всички.

101.

Изведнъж Лила осъзнала, че правото е на нейна страна и това я успокоило. Същата вечер сложила Дженаро да си легне и зачакала прибирането на Стефано. Той се върнал малко след полунощ и я заварил седнала край кухненската маса. Лила вдигнала очи от книгата, която четяла, и му казала, че знае за Ада, знае и откога продължава, и че не я интересува.

— Това, което ти ми причини, го причиних и аз на теб — произнесла с усмивка и му повторила — колко пъти му го била казала и преди, два или три?, — че Дженаро не е негов син. Заключила, че може да прави каквото си поиска и да спи където и с когото си поиска. — Важното е — внезапно изкрещяла — мен повече да не ме докосваш.

Не знам какво си е била наумила, може би просто да изясни нещата. Или пък очаквала всичко. Очаквала той да си признае изцяло, да я набие, да я изгони от къщи и да накара нея, съпругата, да прислужва на любовницата му. Подготвена била за всякакъв вид насилие и за безочieto на човека, който се чувствал господар и имал пари, за да купи всичко. Обаче не се стигнало до изясняване, нито думичка не била произнесена, която да доведе до края на брака им. Стефано отрекъл. Казал мрачно, но спокойно, че Ада е само продавачка в магазина му и че каквито и слухове да се носят по техен адрес, са безпочвени. После се разгневил и заявил, че ако още веднъж каже това ужасно нещо за сина му, Господ му е свидетел, ще я убие: Дженаро му бил одрал кожата, всички го казвали, да престанела да го провокира по този въпрос, безсмислено било. Накрая — и това било най-учудващото — ѝ съобщил, както бил правил и други пъти в миналото, без да промени изреченията, че я обича. Обявил, че винаги ще я обича, че тя е неговата жена, защото са венчани от свещеник и нищо не може да ги раздели. Когато се приближил да я целуне и тя го отблъснала, я сграбчил, повдигнал я, занесъл я в спалнята, където се намирало и детското креватче, разкъсал дрехите ѝ и проникнал в нея

със сила, докато тя го умолявала съвсем тихо, потискайки хлипанията си:

— Ринучо ще се събуди и ще ни види, ще ни чуе, моля те, да отидем отгатък.

102.

След тази вечер Лиля загубила голяма част от малкото ѝ останала свобода. Стефано се държал абсолютно непоследователно. При положение че жена му вече била в течение на връзката му с Ада, загърбил всякаква предпазливост: често не се прибирал да спи вкъщи; в неделите нерядко си правел разходки с колата заедно с любовницата си; през онзи август дори прекарал почивката си с нея, стигнали чак до Стокхолм със спайдъра, макар и официалната версия да била, че Ада е в Торино при своя братовчедка, работеща във „Фиат“. Но в същото време бил обзет от болезнена ревност: не давал на жена си да излиза от къщи, заставял я да пазарува по телефона и ако Лиля прекарала един час навън, за да разходи детето на въздух, я разпитвал кого е срещнала и с кого е разговаряла. Чувствал се съпруг повече от всякога, и бдял. Сякаш се опасявал, че неговата собствена изневяра ѝ дава право да му изневери и тя. Това, което правел по време на срещите си с Ада на „Ретифило“, възбуждало въображението му и той си представял с подробности как Лиля прави същото, че и повече, със своите любовници. Страх го било да не стане за смях от нейната предполагаема изневяра, докато излагал на показ своята.

Не ревнувал от всички мъже, изработил си йерархия. Лиля скоро осъзнала, че най-много го притеснява Микеле, от когото се чувствал излъган във всичко и държан в позиция на постоянно подчинение. Въпреки че нищо не му споменала за онзи път, когато Солара се опитал да я целуне или когато ѝ предложил да му стане любовница, Стефано усещал, че за Микеле да му отнеме жената би било важна стъпка към това да го провали в бизнеса. Но от друга страна именно логиката на общия им бизнес предполагала Лиля да прояви поне малко сърдечност. В резултат нищо от това, което правела тя, не го устройвало. Понякога я притискал, като я обсипвал с въпроси:

— Виждала ли си Микеле, говорила ли си с него, карал ли те е да му скицираш нови модели обувки? — А друг път крещял: — На тоя

гадляр даже здрасти няма да му казваш, ясно ли е? — И ровел из чекмеджетата ѝ в търсене на доказателства за мръснишките ѝ деяния.

Положението допълнително се усложнило от намесата първо на Паскуале, после и на Рино.

Естествено, Паскуале последен разбрал, дори след Лила, че годеницата му е любовница на Стефано. Никой не му казал, а ги видял с очите си един късен следобед да излизат прегърнати от един вход на „Ретифило“. Ада му била казала, че е заета с Мелина и не могат да се видят. А и той непрекъснато обикалял, кога по работа, кога по политически задачи, и не обръщал много внимание на постоянното ѝ увъртане и измъкване. Голям удар било за него да ги види, като нещата се усложнявали от факта, че първосигналният му подтик да ги заколи на мига и двамата бил потиснат от съзнанието му на активен комунист. Наскоро бил избран за районен секретар на партията и макар и в миналото, подобно на всички момчета, с които израснахме, да ни наричаше с лекота мръсници, то сега — понеже се считал за информиран, четеше вестник „Унита“, изучавал брошури и ръководел събрания в секцията — не можел да си позволи да продължава по същия начин и даже правел усилия да счита нас, жените, за, общо взето, не по-долу от мъжете, с наши си чувства, идеи, свободи. И така, притиснат между гнева и широтата на възгледите, на следващата вечер, още мръсен от работа, отишъл у Ада и ѝ казал, че знае всичко. Тя изпитала облекчение, признала си, плакала, молила го за прошка. Когато я попитал дали го е направила за пари, му отговорила, че обича Стефано и че тя единствена знае колко добър, щедър и внимателен човек е той. В резултат на което Паскуале забил юмрук в кухненската стена на семейство Капучо и се прибрал у дома разплакан, с разранени кокалчета. След това цяла нощ си говорили със сестра му — двамата с Кармен страдали заедно, той заради Ада, тя заради Енцо, когото не можела да забрави. Нещата тръгнали наистина на зло, когато Паскуале, макар и жертва на изневяра, решил, че трябва да защити достойнството както на Ада, така и на Лила. Най-напред опитал да изясни нещата и отишъл да говори със Стефано, като му дръпнал една объркана реч, чийто смисъл бил да остави жена си и да влезе в отношения на постоянно съжителство с любовницата си. После отишъл при Лила и я упрекнал, че е оставила Стефано да потъпче съпружеските ѝ права и чувствата ѝ на жена. Една сутрин в шест и половина Стефано го

пресрещнал, когато тръгвал за работа и най-доброжелателно му предложил пари, за да престане да тормози него, жена му и Ада. Паскуале взел парите, преброил ги и ги хвърлил във въздуха с думите:

— Работя от малък, нямам нужда от теб — и добавил, сякаш за извинение, че трябва да върви, защото ако закъснее, ще го уволнят. Но вече се бил отдалечил, когато размислил, обърнал се и извикал на бакалина, който събирал пръснатите по улицата пари: — По-лош си и от оная фашистка свиня, баща ти.

Сбили се, нанесли си страховити удари и се наложило да ги разтърват, защото щели да се изпотрепят.

От Рино също дошли неприятности. Не могъл да се примири, че сестра му е престанала да полага усилия, за да направи от Дино много умно дете. Не могъл да се примири, че шурей му не само не му давал и стотинка, ами и налетял да го бие. Не могъл да се примири, че връзката между Стефано и Ада се била превърнала в публично достойние с всички унижителни последствия за Лила. И реагирал по неочакван начин. Щом Стефано биел Лила, започнал и той да бие Пинуча. Щом Стефано си имал любовница, хванал си любовница и той. Тоест, започнал да подлага сестрата на Стефано на огледален тормоз на тормоза, на който Стефано подлагал собствената му сестра.

Това хвърлило Пинуча в отчаяние: безкрайни сълзи, молби, заклевала го да престане. Обаче не. За ужас и на Нунция, щом жена му отворела уста, Рино на мига изгубвал всяка искрица здрав разум и се развиквал:

— Да престана ли? Да се успокоя ли? Върви тогава при брат си и му кажи да остави Ада, да уважава Лина, кажи му, че трябва да сме единно семейство и че трябва да ми даде парите, с които той и двамата Солара са ме завлекли и продължават да ме завличат.

Това, което последвало, било, че окаяната Пинуча използвала всяка възможност да избяга от къщи и да хукне към магазина, за да се разхлипа пред брат си в присъствието на Ада и на клиентките. Стефано я замъквал в задната стаичка, където тя му изреждала всички искания на мъжа си и обобщавала:

— Нищо не му давай на тоя мръсник, ела веднага вкъщи да го убиеш.

103.

Това беше положението в общи линии, когато се върнах в квартала за великденската ваканция. От две години и половина живеях в Пиза, бях блестяща студентка и да се връщам в Неапол за мен се бе превърнало в тежест, която понасях, за да избегна разправии с родителите ми, най-вече с майка ми. Още при навлизането на влака в гарата ми ставаше нервно. Страхувах се да не би нещо непредвидено да ми попречи да се върна в „Нормале“ след ваканцията: тежко заболяване, което да ме застави да постъпя в пренаселена болница, или някое ужасяващо събитие, което да ми попречи да продължа с учението, защото семейството ми ще се нуждае от мен.

Бях пристигнала у дома преди няколко часа. Майка ми тъкмо ми бе представила своето злонамерено изложение на всички безобразия около Лила, Стефано, Ада, Паскуале, Рино, около предстоящото затваряне на общарското предприятие и за това как такива времена са настъпили, че тази година имаш пари и се мислиш за кой знае кой, та си купуваш и спайдър, а на другата година ти се налага всичко да продадеш, озоваваш се в червения тефтер на госпожа Солара и преставаш да се правиш на велик. И ето че завърши излиянието си с думите:

— Твоята приятелка си мислеше, че кой знае какво е постигнала с нейната сватба като на принцеса, голямата кола, новия апартамент, обаче днес ти си много по-успешна и по-хубава от нея. — И направи гримаса, за да прикрие доволното си изражение, след което ми даде една бележка, която, разбира се, беше прочела, въпреки че бе адресирана до мен. Лила искаше да ме види, канеше ме на обяд на следващия ден, на Разпети петък.

Не само тя ме търсеше, програмата ми много се сгъсти през тези дни. Малко след това ме извика Паскуале и все едно слизах от Олимп, а не от тъмното жилище на родителите си, пожела да изложи пред мен възгледите си за жената, да ми разкаже за мъките си, да поиска мнението ми за начина, по който се държи. Същото направи и Пинуча

вечерта, бясна както на Рино, така и на Лила. Същото направи неочаквано и Ада на следващата сутрин, пламнала от омраза и от чувство за вина.

И към тримата възприех дистанцирано поведение. На Паскуале препоръчах умереност, на Пинуча да се занимава предимно с детето си, на Ада да разбере дали изпитва истинска любов. Но въпреки повърхностните съвети, трябва да призная, че тя особено ме заинтригува. Докато ми говореше, се взирах в нея, сякаш е книга. Беше дъщерята на лудата Мелина, сестрата на Антонио. Разпознах в лицето ѝ майка ѝ, много от чертите на брат ѝ. Израснала бе без баща, изложена на всякакви рискове, навикнала на труд. Търкала беше стълбищата на кооперациите ни години наред заедно с Мелина, чийто мозък даваше внезапни засечки. Двамата Солара я бяха отмъкнали с колата като малка и мога да си представя какво ѝ бяха сторили. Така че ми се видя нормално да се влюби в Стефано, добрия господар. Обичала го, каза ми, обичали се.

— Кажи на Лина — прошепна с очи, блеснали от страст, — че на сърцето не се заповядва и че ако тя е съпругата, то аз съм тази, която е дала и дава всичко на Стефано, дарила съм го с всичкото внимание и чувства, които може да иска един мъж, а скоро и с деца, затова той е мой, вече не ѝ принадлежи.

Осъзнах, че иска да получи всичко възможно — Стефано, магазините, парите, апартаментата, колите. И си помислих, че е нейно право да води тази битка, всички я водеха, кой повече, кой по-малко. Само се опитах да я успокоя, защото беше извънредно бледа, с възпалени очи. И се зарадвах да чуя колко ми е благодарна, достави ми удоволствие, че се консултираха с мен като с ясновидка, и раздавах съвети на правилен италиански, който объркваше и нея, и Паскуале, и Пинуча. Ето, помислих си със сарказъм, за какво служат изпитите по история, класическата филология, езиковнанието и хилядите картончета, които си изработвах, за да се подготвя: да им вдъхна няколко часа спокойствие. Смятаха ме за безпристрастна, лишена от злобни чувства и привързаности, стерилизирана от ученето. И възприех отредената ми роля, без да споменавам собствените си страхове и дръзновения, без да разказвам за времето, когато бях поставила на карта всичко и рискувах, като пусках Франко в стаята си или се вмъквах в неговата, или пък за ваканцията, която прекарахме

сами във Версилия, където живяхме заедно, все едно сме женени. Бях доволна от себе си.

Обаче с приближаването на обета задоволството отстъпи място на притеснението и отидох у Лиля с неохота. Опасявах се, че ще намери начин в миг да възстанови предишната йерархия, за да ме накара да изгубя увереност в избора си. Че ще ми посочи чертите на Нино в лика на малкия Дженаро, за да ми напомни, че играчката, която трябваше да бъде моя, се бе паднала на нея. Но на място нещата не се развиха така. Ринучо — както все по-често го наричаше — веднага ме спечели: беше много красиво дете с тъмна коса и Нино още не се беше появил на лицето или в тялото му, някои негови черти напомняха за Лиля и дори за Стефано, сякаш го бяха създали тримата. Колкото до нея, почувствах я по-уязвима от всякога. Само при вида ми очите й плувнаха и тялото й се разтрепери, наложи се силно да я притисна до себе си, за да я успокоя.

Забелязах, че за да не се изложи пред мен, набързо се бе сресала и бе сложила малко червило, както и една рокля от вискоза в перленосиво от времето на годежа й, а и обувки с токчета. Още си беше красива, но сякаш лицевите й кости се бяха уголемили, а очите смалили и под кожата й течеше не кръв, а матова течност. Стори ми се извънредно слаба, когато я прегърнах, усетих костите й, а прилепналата рокля подчертаваше натежалния й корем.

В началото се направи, че всичко е наред. Зарадва се, че се възхищавам на детето, хареса й как си поиграх с него, пожела да ми покаже какво можеше да прави и да казва Ринучо. По един припрян начин, нетипичен за нея, взе да ме засипва с терминология, заимствана от безразборните четива, които й бяха попадали. Спомена автори, за които не бях и чувала, накара сина си да изпълни упражнения, които беше измислила за него. Установих, че е получила нещо като тик, една гримаса с устата: внезапно я разтваряше широко и после стисваше устни като да възпре емоцията, породена от нещата, за които говореше. Гримасата биваше придружена от зачервяване на очите, нещо като розов проблясък, подпомогнат от стисването на устните — като механизъм на пружина, — за да потъне обратно навътре в главата й. Повтори ми неколkokратно, че при усърдни занимания с всяко малко дете в квартала всичко би се променило след едно поколение и вече

няма да има по-способни и по-некадърни, добри и лоши. После погледна сина си и отново се разплака.

— Съсипа ми книгите — каза през сълзи, като че го е направил Ринучо, и ми ги показа, разпокъсани, разделени на по две половини. Трябваше да се напъна, за да разбера, че виновникът не е детето, а мъжът ѝ. — Свикна да се рови из нещата ми — прошепна, — не иска даже да имам собствени мисли, и ако открие, че съм скрила от него дори нещо съвсем незначително, ме бие. — Качи се на стол, взе поставената отгоре на гардероба в спалнята метална кутия и ми я връчи. — Тук е всичко, което се случи с Нино — каза, — и много мисли, които са ми минали през главата през тези години, а също и наши неща, мои и твои, които не сме си казали. Вземи кутията с теб, страх ме е да не я открие и да прочете всичко. А не искам, не са неща за него, не са неща за никого, и за теб не са.

104.

Поех кутията неохотно и си помислих: къде да я дяна, какво да я правя. Седнахме на масата. Учуди ме, че Ринучо яде сам и си служи със свои малки дървени прибори; че след като преодоля стеснението от първия момент, ми проговори на италиански, без да потъмнява гласните; че на всеки мой въпрос отговаряше адекватно и точно и ми задаваше въпроси на свой ред. Лила ме остави да разговарям със сина ѝ, не хапна почти нищо, взираше се в чинията унесено. Накрая, когато щях да си тръгвам, каза:

— Нищо не помня за Нино, за Иския, за магазина на Пиаца деи Мартири. А ми се струваше, че го обичам повече от себе си. Даже не ме интересува какво е станало с него, къде е отишъл.

Реших, че е искрена, и не ѝ казах нищо от това, което знаех.

— Това им е хубавото на увлеченията — подхвърлих, — след време минават.

— Ти щастлива ли си?

— Доста.

— Колко ти е хубава косата.

— Е...

— Искам още една услуга.

— Кажи.

— Трябва да се махна от този дом, преди Стефано, без да се усети, да убие мен и детето.

— Така ме караш да се тревожа.

— Права си, извинявай.

— Кажи какво да направя.

— Иди при Енцо. Кажи му, че съм опитала, но не съм успяла.

— Не разбирам.

— Не е важно да разбираш, ти трябва да се върнеш в Пиза, имаш си неща за вършене. Кажи му така, и толкова: Лина се е опитала, но не е успяла.

Изпрати ме до вратата с детето на ръце. Нареди му:

— Рино, кажи довиждане на леля Лену̀.
Детето се усмихна и ми помахна с ръка.

105.

Преди да си тръгна, отидох да потърся Енцо. Понеже, когато му предадох: Лина ме накара да ти кажа, че се е опитала, но не е успяла, по лицето му не пробягна и сянка от емоция, реших, че съобщението го е оставило напълно безразличен.

— Много е зле — прибавих. — От друга страна, изобщо не знам какво може да се направи.

Той стисна устни и лицето му доби строг израз. Взех-ме си довиждане.

Във влака отворих металната кутия, макар да се бях заклела да не го правя. Вътре имаше осем тетрадки. Още от първите редове се почувствах зле. Когато се върнах в Пиза, чувството взе да расте с всеки изминал ден и месец. Всяка дума на Лила сякаш ме смаляваше. След всяко изречение, дори и написаните, когато е била още дете, моите изречения губеха смисъла си — не тогавашните, а сегашните. И в същото време всяка страница възпламеняваше мои мисли, мои идеи, мои страници, като че до този момент бях живяла в ступор — трупала съм знания без всякаква полза. Научих наизуст тези тетрадки; в крайна сметка те ме накараха да почувствам света на „Нормале“, приятелките и приятелите, които ме уважаваха, засвидетелстващите близост погледи на онези професори, които ме стимулираха да се старая все повече, да почувствам всичко това като част от една твърде защитена и поради това твърде предвидима вселена в сравнение с онази, буреносната, която Лила, в условията на живот в квартала ни, бе се оказала способна да изследва и опише в набързо нахвърляни редове на омачкани, зацапани страници.

Всяко мое минало усилие ми се стори лишено от смисъл. Изплаших се, месеци наред не бях в състояние да уча както трябва. Бях сама, Франко Мари бе загубил мястото си в „Нормале“; не успях да се измъкна от усещането за непълноценност, което ме бе връхлетяло. По едно време осъзнах, че скоро ще се проваля с някоя ниска оценка и също ще бъда отпратена. Затова една вечер, късно през есента, без да

съм го планирала, излязох, понесла със себе си металната кутия. Спрях се на моста „Солферино“ и я хвърлих в река Арно.

106.

Последната година в Пиза промени начина, по който бях възприемала първите три. Поддадох се на едно неблагоприятно разлюбване на града, състудентките и състудентите ми, преподавателите, изпитите, мразовитите дни, политическите събрания в прохладните вечери под Батистерия, филмовите прожекции, цялото градско пространство, все едно и също: колежа Тимпано, крайречната улица „Лунгарно Пачиноти“, Виа Вентикватро Маджо, Виа Сан Фреддиано, Пиаца деи Кавалиери, Виа Консоли дел Маре, Виа Сан Лоренцо, едни и същи маршрути, но все пак чужди дори когато хлебарят ми казваше здрасти, а продавачката на вестници обсъждаше с мен времето, чужди за мен гласове, макар и от самото начало да се бях постарала да ги имитирам, чужди за мен цветове на камъка, на зеленината, на табелите, на облаците в небето.

Не знам дали стана така заради тетрадките на Лиля. Сигурно е, че веднага след като ги прочетох и много преди да изхвърля кутията, в която се намираха, магията се развали. Отшумя първоначалното ми усещане, че се намирам във вихъра на безстрашна битка. Отшумя сърцебиенето преди всеки изпит и радостта, че съм получила най-високата оценка. Отшумя задоволството от пълната промяна в говора, жестовете, начина ми на обличане и походката — стъпвах, сякаш съм на конкурс за най-добър костюм, отшумя гордостта от така добре прилепналата маска, превърнала се в квази лице.

Внезапно си дадох сметка за това квази. Успяла ли бях? Почти. Откъснала ли се бях от Неапол и от квартала? Почти. Имах ли нови приятелки и приятели, произлизащи от културни среди, често пъти много по-ерудирани от госпожа Галиани и децата ѝ? Почти. Бях ли се превърнала, изпит след изпит, в студентка, добре приета от дълбокомислените професори, които ме изпитваха? Почти. Отвъд това почти като че прозрях как стоят нещата в действителност. Страхувах се. Страхувах се както първия ден, когато пристигнах в Пиза. Страх ме

беше от онези, които бяха ерудирани без „почти“ и овладяваха познанието с лекота.

Имаше ги много в „Нормале“. Не ставаше дума само за студенти, които си взимаха изпитите блестящо — латински, гръцки, история. Бяха млади хора — почти всички мъже, както впрочем и водещите професори и известните имена, излезли от тази институция, — които държаха първите места, защото без видимо усилие осъзнаваха защо си правят труда да се образуват и за какво ще им послужи това, сега и в бъдеще. Знаеха го поради семеен произход или поради инстинкта си за ориентиране. Знаеха как се прави вестник или списание, как работи едно издателство, какво представлява редакцията на радио- или телевизионно предаване, как се ражда един филм, каква е йерархията в университета, какво има отвъд границите на нашите селца или градове, отвъд Алпите, отвъд морето. Знаеха имената на хората с позиции, знаеха на кого да се възхищават и кого да презират. А аз нищо не знаех, за мен всеки, чието име е било отпечатано във вестник или в книга, беше господ. Ако някой ми кажеше с възторг или пък с омраза: този е еди-кой си, онзи е син на не знам кой си, онази е племенница на някой си, си замълчавах и се правех, че съм наясно. Досещах се, разбира се, че тези имена са от истински важните, но аз не ги бях чувала, няхах представа какво по-специално са извършили, не бях запозната с азбучния списък на престижа. Например явявах се на изпитите отлично подготвена, но ако професорът ненадейно ме попиташе: „Знаете ли въз основа на кои обществени норми се ползвам с авторитета да преподавам тази материя в този университет?“, нямаше да мога да отговоря. А другите знаеха. Затова се движех сред тях със страх да не би да кажа или да направя нещо погрешно.

Когато Франко Мари се влюби в мен, този страх се поутоложи. Той ме образова, научих се да пристъпвам в дирята му. Франко беше изключително весел, внимателен към другите, не си поплюваше, смел беше. Изпитваше силна увереност, че е прочел правилните книги и че разсъждава правилно, затова винаги се изказваше авторитетно. Научих се да водя личен разговор, в по-редки случаи и да говоря пред публика, като се опирах на престижната му позиция. И ме биваше, или поне започваше да ме бива. Убедена в правотата му, понякога дори ми се удаваше да бъда по-дръзка от него, а и по-ефикасна. И все пак, макар и да напредвах стабилно, си останах с притеснението да не би да не съм

на висота, да кажа нещо погрешно, да разкрия колко съм невежа и неосведомена по отношение на неща, които всички знаеха. И щом Франко, не по собствена воля, излезе от живота ми, страхът се завърна. Получих доказателство за нещо, което дълбоко в себе си вече знаех. Неговата състоятелност, доброто му възпитание, славата му на млад активист от левицата с голяма известност сред студентите, общителността му, дори и смелостта да се изявява с добре премерени изказвания срещу влиятелни личности от университета и вън от него, му придаваха ореол, който се разпростря и върху мен, неговата приятелка, момиче, другарка, сякаш само дори фактът, че ме обича, бе официално доказателство за качествата ми. Но от момента, в който бе изключен от „Нормале“, заслугите му избледняха и престанаха да огряват и мен. Студентите от добри семейства престанаха да ме канят на екскурзии и неделни празненства. Някои отново ме взимаха на подбив заради неаполитанския ми акцент. Подаръците, които ми направи, излязоха от мода, износих ги. Бързо си дадох сметка, че присъствието на Франко в живота ми бе замаскирало истинското ми положение, но не го беше променило, не бях успяла наистина да се впиша. Бях от онези, които се бяхтеха ден и нощ, получаваха отлични резултати, на тях дори се гледаше със симпатия и уважение, но това образование от най-високо качество никога нямаше да им лепне като ръкавица. Щеше винаги да ме е страх: страх, че ще се изразя погрешно, че ще прекаля с тона, че ще се окажа неподходящо облечена, че ще лъснат дребнавите ми нагласи, че нямам интересни мисли за споделяне.

107.

Да си призная, периодът беше потискащ и по друга причина. Мнозина на Пиаца деи Кавалиери бяха в течение на нощните ми посещения в стаята на Франко и на пътуванията ни, само двамата, до Париж и до Версилия, което ми създаде слава на лесно момиче. Трудно ми е да обясня колко ми струваше да привикна с идеята за сексуална освободеност, която Франко горещо проповядваше, криех го дори от себе си, за да му изглеждам свободна от предразсъдъци. Не можех и да започна да повтарям наляво и надясно постулатите, които ми беше внушил, а именно че полудевствениците са най-лошите представителки на женския род, дребнобуржоазки, които предпочитат да си предложат задника, отколкото да свършат нещата като хората. Нито пък можех да тръгна да разправам, че в Неапол имам приятелка, която на шестнайсет години вече е била омъжена, на осемнайсет е имала любовник, от когото е забременяла, че се е върнала при мъжа си и че кой знае какви още ще ги надроби, накратко — че да преспя с Франко, не ми изглежда кой знае какво в сравнение с буйстването на Лила. Наложих ми се да се примиря с подхвърлянията — тези на момчетата, заредени със злоба, а на момчетата с тежък подтекст и погледи, втреничени в големите ми гърди. Наложих се да отблъсна предложенията, които някои съвсем директно ми направиха, да заемат мястото на приятеля ми. И да приема, че на отказа ми кандидатите отговаряха с вулгарни изрази. Стисках зъби и си повтарях: ще отmine.

Един следобед обаче, в едно кафене на Виа Сан Фредиано, пълно със студенти, един от отблъснатите ми ухажори най-сериозно се провикна, докато излизах с приятелките си:

— Ало, Неапол, да не забравиш да ми върнеш синия пуловер, дето го забравих в стаята ти.

Излязох, без да му отговоря, изпроводена от смехове. Не след дълго установих, че след мен върви едно момче, което бях забелязала по време на лекции заради смешния му вид. Не беше нито мрачен млад интелектуалец като Нино, нито шегаджия като Франко. Беше очилат,

извънредно стеснителен, самотен, с бухнала тъмnochерна коса, доста натежало тяло и крива походка. Проследи ме до колежа и най-накрая ме извика:

— Греко.

Който и да беше, знаеше фамилията ми. Спрях се от учтивост. Младежът се представи: Пиетро Аирота, и ми заговори смутено и много объркано. Каза, че го е срам заради другарите му, но че презира и себе си, задето е проявил малодушие и не се е намесил.

— Да се намесиш за какво? — попитах подигравателно, но и поразена, че някой като него, изгърбен, с дебели очила и смехотворна коса, някой с вида и говора на човек, който прекарва времето си над книгите, се е почувствал длъжен да се направи на средновековен рицар, също като момчетата от квартала.

— За да защитя доброто ти име.

Измънка нещо, което възприех като смесица от извинения и сбогуване, и си тръгна.

На другия ден го потърсих аз, започнах да сядам до него на лекциите, тръгнахме на дълги разходки заедно. Изненада ме: и той като мен вече беше започнал за работи над дипломната си работа, също като мен беше избрал римска литература, но за разлика от мен не я наричаше дипломна работа, а публикация, и дори един-два пъти се изпусна да я нарече книга — книга, която завършваше и която щеше да публикува веднага след като се дипломира. Публикация, книга? Какви ги говори? Макар и да беше на дваисет и две, говореше със сериозен глас, непрекъснато прибъгваше до изтънчени цитати, държеше се, все едно вече са му поверили катедра в „Нормале“ или в някой друг университет.

— Наистина ли ще публикуваш дипломната си работа? — попитах го веднъж, невярваща.

Погледна ме, не по-малко учуден.

— Ако е добра, да.

— Всички добри дипломни работи ли се публикуват?

— Защо не.

Той работеше над вакханските ритуали, а аз над четвъртата част на „Енеида“. Промърморих:

— Сигурно Бакхус е по-интересен от Дидона.

— Всичко е интересно, ако знаеш как да подходиш.

Никога не разговаряхме на ежедневни теми, дори не обсъдихме дали Съединените щати ще въоръжат Западна Германия с ядрено оръжие, нито пък кой е по-добър, Фелини или Антониони, както бях свикнала с Франко, говорехме само за римска литература, гръцка литература. Пиетро имаше феноменална памет, умееше да намери връзката между отдалечени във времето текстове и цитираше от тях, все едно са пред очите му, но без да се прави на многознайко, без самонадеяност, а сякаш това е най-очевидният начин на общуване между двама като нас, изучаващи тази материя. Колкото повече се срещахме, толкова повече осъзнавах колко е способен — колкото никога нямаше да бъда, защото там, където аз проявявах чиста предпазливост от страх да не допусна груба грешка, той демонстрираше спокойна предразположеност към уравновесена мисъл и лишени от риск твърдения.

Още след втория или третия път, в който се разходихме с него по Корсо Италия или пък между кулата и гробището, забелязах как всичко около мен се променя. Една сутрин едно от момичетата ми каза с дружелюбна завист:

— Какво им правиш на тия мъже? Завъртя главата и на сина на Аирота.

Нямах представа кой е Аирота-баща, но съкурсниците ми определено се върнаха към уважителния тон и отново започнаха да ме канят на празненства и вечери. По едно време дори се усъмних, че ме канят, защото водя със себе си и Пиетро, който иначе си прекарваше времето сам. Започнах да разпитвам тук-там, с цел да разбера какви заслуги има бащата на новия ми приятел. Открих, че преподавал гръцка литература в Генуа, но бил и на отговорен пост в социалистическата партия. Тази новина ме направи по-свита, страх ме беше да не направя или пък вече да съм направила пред Пиетро наивни или погрешни изказвания. Докато той продължаваше да ми говори за своята дипломна работа книга, аз, от страх да не изтъряся някоя глупост, все по-малко му разказвах за моята.

Една неделя пристигна задъхан в общежитието, искаше да отида на обяд със семейството му — баща, майка и сестра, — които бяха дошли да го видят. Притесних се, опитах се да се издокарам възможно най-добре. Мислех си: ще объркам условното наклонение, ще им се сторя недодялана, те са много изискани, сигурно имат огромна кола с

шофьор, какво ще говоря, ще приличам на риба на сухо. Но щом ги видях, се успокоих. Професор Аирота беше средно висок мъж със сив, поомачкан костюм, широко лице, белязано от умора и големи очила; когато си свали шапката, установих, че е напълно плешив. Аделе, майка му, беше слаба жена, фина, без да е красива, елегантна, но с мярка. Колата им беше точно като фиата на двамата Солара, преди да си купят алфа ромеото, и открих, че от Генуа до Пиза я е карал не шофьор, а Мариароза, сестрата на Пиетро, хубавичка, с умни очи, която веднага ме прегърна и ме целуна, сякаш бяхме стари приятелки.

— Ти ли кара през целия път от Генуа до тук? — попитах я.

— Да, обичам да шофирам.

— Трудно ли е да вземеш книжка?

— Ами, изобщо не е.

Беше на двацет и четири години и работеше в катедрата по история на изкуството в университета в Милано, специализираше върху Пиетро дела Франческа. Знаеше всичко за мен, или всичко, което брат ѝ знаеше — научните ми интереси и толкова. Същите неща знаеха и професор Аирота и съпругата му Аделе.

Прекарах приятна сутрин с тях, успяха да ме предразположат. За разлика от Пиетро, баща му, майка му и сестра му разговаряха на най-различни теми. По време на обяда в хотела, където бяха отседнали, например професор Аирота и дъщеря му кръстосаха миролюбиво шпаги на политически теми, за които бях подочула нещо от Паскуале, от Нино и от Франко, но за които на практика почти нищо не знаех. Думи от сорта на: оставихте се да влезете в капана на класовото разбирателство; ти го наричаш капан, а аз посредничество; посредничество, от което печелят винаги и само християндемократите; лявоцентристката политика е трудно нещо; като е трудно, бъдете си пак социалисти; държавата е в криза и се нуждае от спешни реформи; хич никакви реформи не правите; какво би направила на наше място; революция, революция и пак революция; революция е да извадиш Италия от Средновековието: ако ние, социалистите, не участвахме във властта, учениците, които говорят за секс в училище, щяха да са в затвора, както и онези, които раздават пацифистки позиви; искам да ви видя каква позиция ще заемете по Атлантическия пакт; винаги сме били против войната и против всяка форма на империализъм;

управлявате с християндемократите, но ще си останете ли антиамерикански настроени?

Ей така, бързо изречени фрази, които видимо доставяха удоволствие и на двамата, може би обичайният им разговор на масата открай време. Припознах у тях, баща и дъщеря, нещото, което никога не бях имала и което, сега вече знаех, щеше винаги да ми липсва. Какво беше ли? Не можех да го определя точно: може би умението да чувствам като лично мои световните проб-леми; способността да ги възприемам като значими, а не просто като информация, от която да се ползвам по време на изпит с цел добра оценка; умствен модел, който не свежда всяко нещо до моя лична битка в стремежа си да се наложа. Мариароза се държеше любезно, баща ѝ също; и двамата разговаряха сдържано, без излишното палене на Армандо, сина на Галиани, или на Нино, и все пак зареждаха с човешка топлина политическа терминология, която преди това ми се бе струвала студена, далечна от мен, и която използвах само за да направя добро впечатление. Словесната им битка премина без връзка с темата към бомбардировките над Северен Виетнам, към студентските бунтове в този или онзи кампус, към хилядите огнища на антиимпериалистическа борба в Латинска Америка и в Африка. И тук дъщерята изглеждаше по-запозната от бащата. Колко много знаеше Мариароза, говореше, сякаш е информирана от първа ръка, чак по едно време Аирота погледна закачливо към жена си Аделе, а на нея каза:

— Само ти още не си си поръчала десерт.

— Ще взема шоколадовата торта — отвърна тя със симпатична гримаса.

Погледнах я с възхищение. Караше кола, живееше в Милано, преподаваше в университет, оборваше баща си без настървение. Ами аз? Страх ме беше да отворя уста и същевременно ми беше уничително да мълча през цялото време. Не успях да се въздържа и заявих пресилено:

— След Хиросима и Нагасаки американците трябваше да ги съдят за престъпления срещу човечеството.

Мълчание. Цялото семейство се втренчи в мен. Мариароза извика браво, протегна ми ръка, стиснах я. Това ме окуражи и забълвах думи, отломки от стари идеи, запаметени в минали години. Говорих за планиране и рационализации, за провала на християндемократическия

социален модел, за неокапитализъм, за това какво е структура, за революция, за Африка, за Азия, за детски градини, за Пиаже, за обединени действия на полиция и магистратура, за фашистка гнилоч във всяка гънка на обществото и държавата. Говорех объркано, задъхано. Сърцето ми биеше силно, забравих с кого съм и къде се намирам. И все пак долових как около мен се създава атмосфера на всеобщо съгласие и бях доволна, че съм се осмелила да се изкажа, стори ми се, че се представих добре. Хареса ми също, че никой от това мило семейство не ме попита, както често се случваше, откъде съм, какво работи баща ми и какво майка ми. Бях си аз, аз, аз.

Разговорът ни продължи и през следобеда. А вечерта всички заедно се разходихме, преди да отидем на вечеря. На всяка крачка професор Аирота срещаше познати. Спряха да го поздравят много топло и двама професори от университета със съпругите си.

108.

Още на следващия ден обаче се почувствах зле. Времето, прекарано със семейството на Пиетро, ми беше дало още едно доказателство, че усилията да завърша „Нормале“ ме вкарват в чиста заблуда. Не стигаха заслугите, имаше нужда и от друго, а аз го нямах и не знаех как да го постигна. Ама че срам, да ги засипя със задъхани изречения без логична постройка, без спокойствието и иронията, с които умееха да се изразяват Мариароза, Аделе, Пиетро. Обучена бях в методичното настървение на изследователка, подлагаща на проверка дори запетайките, това да, и го доказвах по време на изпити, а и в дипломната си работа. Но в действителност си оставах една нескопосана събирачка на знания, не притежавах онази защитна ризница — на тях тя позволяваше да напредват със спокойна стъпка. Професор Аирота беше безсмъртен бог, въоръжил децата си с магически оръжия преди битката. Мариароза беше непобедима. А Пиетро бе съвършен в завършената си ерудираност. А аз? Аз само можех да стоя до тях и да блестя, отразявайки тяхното сияние.

Разтревожих се да не би да загубя Пиетро. Търсех го, залепих се за него, привързах се. Но напразно чаках да ми се обясни в любов. Една вечер го целунах аз, по бузата, и той най-последно ме целуна в устата. Започнахме да се виждаме на отдалечени места вечер, в очакване да настъпи мрак. Аз го опипвах, опипваше ме и той, но не пожела да проникне в мен. Струваше ми се, че съм се върнала в годините, прекарани с Антонио, макар че разликата беше огромна. Вълнувах се, когато излизах вечер със сина на Аирота, черпейки сила от онзи опит. Понякога ми се щеше да се обадя на Лила от телефонна кабина и да ѝ кажа, че си имам ново гадже, че е много вероятно нашите дипломни работи да бъдат публикувани и да се превърнат в истински книги, с корици, заглавие, име на автора. Искаше ми се да ѝ кажа, че не е за изключване възможността и той, и аз да преподаваме в университет, че сестра му Мариароза вече го е постигнала на двайсет и четири. И ми се искаше да ѝ кажа: права си, Лила, ако те обучават от

малка както трябва, когато пораснеш ти е по-лесно във всичко, и тогава изглеждаш, сякаш си се родила научена. В крайна сметка се отказах. Защо да ѝ се обаждам? За да слушам мълчаливо за нейните проблеми? А и да ме оставеше да говоря, какво да ѝ кажа? Добре знаех, че на мен няма да се случи това, което сигурно щеше да се случи на Пиетро. И най-вече знаех, че и той скоро ще изчезне като Франко и че в края на краищата така е по-добре, защото не го обичах, обикалях с него из тъмните улички и поляните само за да усещам по-малко страха.

109.

В навечерието на коледната ваканция на 1966 година се разболях от много тежък грип. Телефонирах на една съседка на родителите ми — най-после и в стария квартал мнозина притежаваха телефони — и предупредих, че няма да се върна за ваканцията. След това отчаяно се залежах с много висока температура и кашлица, докато общезитието се опразваше и ставаше все по-тихо. Нищо не ядях, трудно ми беше дори да пия течности. Една сутрин, когато се бях отпуснала в неспокоен полусън, дочух силен глас да говори на моя диалект, подобно на жените, които в квартала си подвикват от прозорците една на друга. От най-тъмната част на съзнанието ми до мен достигнаха познатите стъпки на майка ми. Не почука, бутна вратата докрай и влезе, натоварена с торби.

Беше нещо невъобразимо. Напускала бе квартала няколко пъти, най-много за да отиде до центъра. Доколкото знаех, никога не бе излизала от Неапол. Обаче се беше качила на влака, пътувала бе през нощта и бе дошла да ми стовари в стаята коледни ястия, предварително приготвени специално за мен, да се разбъбри с кавгаджийски тон и силен глас и да занарежда заповеди, които като с магия целяха да ме изправят на крака, за да тръгна обратно с нея вечерта, защото нямаше как да не се прибере, у дома я чакаха другите й деца и баща ми.

Тя ме изтощи повече от температурата. Опасявах се, че ще довтаса директорката, защото викаше, местеше предмети, подреждаше, без да внимава кое къде слага. По едно време имах чувството, че губя съзнание, и затворих очи с надеждата, че в непоносимата тъма, в която пропадах, няма да може да ме последва. Но тя пред нищо не се спря. Без да престава да снове из стаята, услужлива и агресивна, ми разказа за баща ми, за братята и сестра ми, за съседите, за приятелите и, естествено, за Кармен, Ада, Джилиола, Лила.

Опитвах се да не я слушам, но тя ме принуждаваше с: представяш ли си какво направи, разбра ли какво стана? И ме разтърсваше за ръката или за крака изпод завивките. Установих, че в състоянието на уязвимост, предизвикано от болестта, бях почувствителна от обикновено към всичко, което не можех да понасям у нея. Ядосах се — и ѝ го казах, — защото с всяка дума искаше да ми докаже, че в сравнение с мен моите връстнички са много по-зле. „Престани“, промърморих. Но не, тя продължаваше да повтаря: а пък ти това, ти онова.

Най-много ме нарани обаче усещането, че иззад майчината ѝ гордост прозираше опасението да не би нещата внезапно да се променят и аз отново да започна да губя точки и да ѝ отнема възможността да се хвали. Нямаше вяра в постоянството на света. Така че ме нахрани насила, избърса ми потта, накара ме да си премеря температурата не знам колко пъти. Да не би да я беше страх, че ще умра и ще я лиша от моето съществуване, добило формата на трофей? Страхуваше се, че, лишена от сили, ще взема да отстъпя, да изостана някак назад и да ми се наложи да се прибера безславно у дома ли? Беше обсебена от намерението да ми говори за Лила. Толкова настояваше, че внезапно проумях колко ѝ е била важна още от малка. Ето, и майка ми също е забелязала, помислих си, че тя е по-способна от мен, и сега е изненадана, че съм я изпреварила, хем ѝ се вярва, хем не, страх я е да не загуби мястото на най-сполучилата майка в квартала. Виж я колко е борбена, виж каква самонадеяност има в очите ѝ. Дадох си сметка каква енергия излъчваше около себе си и си помислих, че накуцването е изисквало от нея повече сила, за да оцелее, до степен да формира настървението, което я движеше вътре и вън от семейството. А баща ми какво беше? Едно слабо мъжле, дресирано да бъде послушно и да протяга дискретно ръка за дребни бакшиши; сигурно е, че нямаше да се справи с всички препятствия и да успее да нахлуе в тази строга сграда. Тя се беше справила.

Когато си замина и тишината се завърна, от една страна, почувствах облекчение, от друга, заради температурата, се трогнах. Представих си я как върви сама и пита всеки срещнат накъде е гарата, тя, пеша с „потърпевшия“ си крак в непознатия град. Никога нямаше да похарчи пари за автобус, цепеше стотинката на две. Но щеше да се справи въпреки това, щеше да си купи нужния билет, да се качи на

правилните влакове и да пропътува разстоянието до Неапол през нощта, на онези неудобни седалки, или пък права. А там, след още едно дълго разстояние пеша щеше да пристигне в квартала, за да продължи да лъска и да готви, щеше да нареже на парчета змиорката и да приготви традиционната коледна салата, кокошия бульон и струфолите^[1], без да си почине нито за миг, сърдита, но повтаряща си успокоително в някаква част от мозъка си: „Ленуча е по-успешна от Джилиола, от Кармен, от Ада, от Лина, от всички“.

[1] Типични неаполитански коледни сладки. — Б.пр. ↑

110.

Според майка ми Джилиола беше виновна Лила да изпадне в още по-непоносима ситуация.

Всичко започнало една неделя през април, когато дъщерята на сладкаря Спанюоло предложила на Ада да отидат в енорийското кино. Още на следващата вечер, след затварянето на магазините, се отбила при нея и ѝ казала:

— Какво правиш сам-самичка? Ела да гледаш телевизия у нашите, доведи и Мелина.

И така, лека-полека я привлякла и към вечерните им разходки с Микеле Солара, годеника ѝ. Случвало се да отидат на пицария петимата: Джилиола, по-малкият ѝ брат, Микеле, Ада и Антонио. Пицарията се намирала в центъра, в Санта Лучия, и Микеле ги возел с колата, до него сядала издокараната Джилиола, на задната седалка Лело, Антонио и Ада.

На Антонио не му се нравело да си прекарва свободното време с началника си и в началото се опитал да си измисли за пред Ада, че е зает. Но когато Джилиола го осведомила колко се е разсърдил Микеле, че се е измъкнал така, свил глава между раменете си и се подчинил. Почти винаги разговора водели двете момичета, Микеле и Антонио не разменяли и дума, даже Солара често ставал от масата и отивал да си говори със собственика на пицарията, с когото въртял сделки. Братът на Джилиола си ядял пицата и кротко сучаел.

Любимата тема на момичетата била любовта между Ада и Стефано. Разговаряли за подаръците, които ѝ бил направил и продължавал да ѝ прави, за прекрасното пътуване до Стокхолм през август предишната година (доста лъжи се наложило да изговори Ада пред горкия Паскуале), за това как в магазина се държал с нея като със собственичка. Ада се разнежвала и говорела ли, говорела. Джилиола я слушала и от време на време подхвърляла нещо от сорта:

— При желание Църквата може да анулира брака.

Ада прекъсвала разказа си и сбърчвала вежди:

— Знам, но е трудно.

— Трудно, ама не невъзможно. Трябва да се обърне към Върховния католически съд.

— Това какво е?

— Не знам точно, но те могат да анулират какво ли не.

— Сигурна ли си?

— Прочетох го.

Тази неочаквана проява на приятелство зарадвала безкрайно Ада. До този момент изживявала връзката си в пълно мълчание, обзета от страхове и угризения. Сега откривала, че когато говори за това, ѝ олеква, чувства се в правото си, не изпитва вина. Единствено враждебното отношение на брат ѝ разваляло усещането за облекчение, на връщане винаги се карали. Веднъж Антонио за малко да я набие; развикал ѝ се:

— Защо си разказваш всичко пред хората, мамка му? Не разбираш ли, че се поставяш в ролята на мръсница, а мен ме правиш сводник?

Тя му отвърнала с най-студения тон, на който била способна:

— Знаеш ли защо Микеле Солара идва с нас на вечеря?

— Защото ми е началник.

— Да бе, сигурно.

— Е, защо тогава?

— Защото ходя със Стефано, който е някой. Ако чаках на теб, щях да си остана, каквато си бях, дъщерята на Мелина.

Антонио кипнал.

— Ти не ходиш със Стефано, ти си курвата на Стефано.

Ада се разплакала.

— Не е вярно, Стефано само мен обича.

Една вечер станало още по-лошо. Били си вкъщи, току-що приключили с вечерята. Ада миела чиниите, Антонио се взирал в нищото, майка им си пеела една стара песен, докато метела пода по-енергично от необходимото. По едно време Мелина, без да иска, прекарала метлата върху краката на Ада и станало страшно. Имаше такова вярване — не знам дали още е в сила, — че ако преметеш младо момиче през краката, ще си остане стара мома. В мигновен проблясък Ада видяла бъдещето си. Отскочила назад, сякаш я полазила хлебарка, и чинията полетяла от ръцете ѝ към пода.

— Премете ми краката — закрепяла, а майка ѝ останала с отворена уста.

— Не го направи нарочно — обадил се Антонио.

— Не, нарочно го направи. Вие не искате да се омъжвам, много ви е добре да се трепя за вас, цял живот искате да ме държите тук.

Мелина се опитала да прегърне дъщеря си и повтаряла не, не, не, но Ада така грубо я отблъснала, че жената залитнала, ударила се в един стол и рухнала на пода сред парчетата от счупената чиния.

Антонио скочил да вдигне майка си, но Мелина сега пищяла от страх — страх от сина си, от дъщеря си, от всичко наоколо. А Ада насреща ѝ пищяла по-силно и от нея.

— Обаче ще видите, че ще се омъжа, и то скоро, защото ако Лила не се махне сама, ще я махна аз, ще я изтрия от лицето на земята.

В отговор Антонио излязъл от къщи и затръшнал вратата. През следващите дни, по-отчаян от всякога, се опитал да остане настрана от тази нова трагедия в живота си, наложил си да бъде глух и нем, избягвал да минава покрай стария магазин за колбаси и ако се случело да срещне Стефано Карачи, отклонявал поглед, преди желанието му да го халоса да стане неудържимо. Усещал болка в главата, престанал да разбира кое е правилно и кое не. Правилно ли било, че не предал Лила на Микеле? Правилно ли било, че казал на Енцо да я върне у дома? Ако Лила не се бе прибрала при мъжа си, щяло ли да се промени положението на сестра му? Всичко става случайно — размишлявал, — без участие на добро и зло. Но тогава мозъкът му се задръствал и при първия възможен повод, сякаш за да се отърси от кошмарни сънища, отново се скарвал с Ада. Крещял ѝ:

— Той е женен мъж, глупачка такава, има малко дете; по-зле си и от майка ни, не ги усещаш нещата.

Тогава Ада тичала при Джилиола да ѝ се оплаче: „Брат ми е луд, брат ми иска да ме убие“.

Ето как станало така, че един следобед Микеле извикал Антонио и го изпратил с дълговременна задача в Германия. Той не се възпротивил, напротив, подчинил се охотно и заминал, без да се сбогува със сестра си, дори и с Мелина. Убеден бил, че в чуждата земя на хора, говорещи като нацистите в енорийското кино, ще го наръгат с нож, и това го устройвало. По-непоносимо му се струвало да

продължава да бъде свидетел на страданията на майка си и на Ада, без да може нищо да направи, отколкото да го убият.

Единственият човек, с когото пожелал да се срещне, преди да се качи на влака, бил Енцо. Заварил го претоварен от работа: опитвал се да продаде всичко — магарето, каруцата, магазинчето на майка си, една градинка до железопътната линия. Част от спечеленото възнамерявал да даде на своя леля, стара мома, която предложила да се грижи за братята му.

— А ти? — попитал го Антонио.

— Търся си работа.

— Искаш да започнеш нов живот ли?

— Да.

— Прав си.

— Налага се.

— Аз пък си оставам, какъвто съм.

— Глупости.

— Така е, но нищо. Сега заминавам и не знам кога ще се върна. Можеш ли, моля те, от време на време да наглеждаш майка ми, сестра ми и малките?

— Ако остана в квартала, да.

— Сгрехихме, Енцо, не трябваше да връщаме Лина у тях.

— Може би.

— Объркана работа, човек никога не знае как да постъпи.

— Да.

— Чао.

— Чао.

Дори не си стиснали ръцете. Антонио стигнал до Пиаца Гарибалди и се качил на влака. Пътувал дълго, непоносимо дълго, ден и нощ, кръвта му кипяла от гневните гласове, които още чувал. След няколко часа вече бил крайно уморен, краката му изтръпнали, не бил пътувал, откакто се върнал от казармата. Понякога слизал да си налее вода, но го било страх влакът да не тръгне без него. По-късно ми разказа, че на гарата във Флоренция се почувствал толкова отчаян, че си помислил: слизам тук и отивам при Ленуча.

111.

След заминаването на Антонио Джилиола и Ада станали неразделни. Джилиола стигнала до извода, който на дъщерята на Мелина отдавна ѝ се въртял в главата, а именно че няма какво повече да чака, семейното положение на Стефано трябвало да се разреши.

— Лина трябва да напусне този дом — казала ѝ — и в него да влезеш ти. Ако чакаш прекалено дълго, магията ще свърши и ще загубиш всичко, даже и мястото в магазина, защото тя ще си възвърне позициите и ще го накара да те изгони. — Джилиола дори стигнала дотам да ѝ довери, че говори от опит, защото има съвсем същия проблем с Микеле. — Ако чакам той да ми предложи брак — пошепнала ѝ, — така ще си остареея, затова съм му поставила условие и не го оставям на мира: или ще се оженим до пролетта на шейсет и осма, или го напускам и майната му.

И така, Ада се заела да омотае Стефано в мрежа от неподправено, лепкаво желание, което го карало да се чувства специален като мъж, и в това време му шепнела между целувките:

— Трябва да вземеш решение, Стè, или с мен, или с нея; не казвам да я оставиш на улицата заедно с детето, то е твой син и имаш задължения, обаче постъпи както правят мнозина актьори и важни личности: дай ѝ малко пари, и толкоз. Всички в квартала вече знаят, че аз съм истинската ти жена, така че искам да бъда винаги, винаги, винаги с теб.

Стефано се съгласявал и я притискал в неудобното тясно легло на „Ретифило“, но после не предприемал кой знае какво, освен да се прибере вкъщи и да се развика на Лила ту защото нямало чисти чорапи, ту защото я видял да говори с Паскуале или с някой друг.

Тогавя Ада взела да се отчайва. Една неделна утрин срещнала Кармен, която се изказала много критично за работните условия в двата магазина. От дума на дума започнали да плюят срещу Лила, която и двете, по различни причини, смятали за виновницата за всичките им нещастия. Накрая Ада не се сдържала и ѝ разказала за

любовните си терзания, без да се съобрази, че Кармен е сестра на бившия ѝ годеник. А Кармен, която нямала търпение да се включи в клюкарската мрежа, я изслушала охотно, като често се намесвала, за да налее масло в огъня и със съветите си да навреди максимално и на Ада, която била предала Паскуале, и на Лила, която била предала нея самата. Но трябва да отбележа, че независимо от позицията си на обидена изпитала удоволствието да си има вземане-даване със своя приятелка от детинство, която, представете си, се била озовала в ролята на любовница на женен мъж. А колкото и да ни се искаше, когато бяхме малки момичета от квартала, някой ден да станем съпруги, когато пораснахме всъщност започнахме да симпатизираме на любовниците — техните образи ни се струваха по-раздвижени, по-борбени и най-вече по-модерни. От друга страна, се надявахме, че когато законната съпруга (обикновено злобна жена, при всички случаи невярна открай време) се разболее и умре, любовницата ще престане да бъде такава и ще постигне любовната си мечта, а именно да стане съпруга. Накратко, бяхме на страната на нарушението, но само за да се затвърди смисълът на правилото. Вследствие на което след голям брой подли съвети Кармен страстно прегърнала каузата на Ада, която започнала истински да я вълнува, и един ден ѝ казала съвсем искрено:

— Не можеш да продължаваш така, трябва да изгониш тая мръсница, да се ожениш за Стефано и да му родиш деца. Питай двамата Солара дали познават някой във Върховния католически съд.

Ада веднага обединила съветите на Кармен с тези на Джилиола и една вечер в пицарията се обърнала директно към Микеле.

— Имаш ли начин да стигнеш до тоя католически съд?

Той ѝ отвърнал с насмешка:

— Не знам, мога да разпитам, все ще се намери някой приятел. Ти обаче сега си вземи твоего, това е най-спешното. И не се тревожи за нищо, ако някой ти създава проблеми, изпрати го при мен.

Думите на Микеле имали голямо значение. Ада почувствала, че има подкрепа, никога в живота си не била усещала около себе си такова одобрение. И все пак опяването на Джилиола, съветите на Кармен, ненадейното предложение за протекция от страна на мъж с голям авторитет и дори недоволството, че Стефано не пожелал да отидат в чужбина през август както миналата година, а само няколко пъти посетили „Сий Гарден“, не били достатъчни да я накарат да се

хвърли в атака. Нужна ѝ била истинска, конкретна нова причина: откритието, че е бременна.

Ада приела с неистова радост новината за своята бременност, но я запазила за себе си, не каза дори на Стефано. Един следобед свалила престилката, излязла от магазина, като да се поразходи на въздух, и отишла у Лила.

— Случило ли се е нещо? — попитала учудено госпожа Карачи, когато ѝ отворила вратата.

Ада ѝ отговорила:

— Не се е случило нищо, което вече да не знаеш.

Влязла и ѝ наговорила какво ли не в присъствието на детето. Започнала спокойно, дала за пример актьори и дори колоездачи, описала се едва ли не като Бялата дама, само че по-модерна, и споменала Върховния католически съд в подкрепа на това, че дори Църквата и Господ в някои случаи, когато любовта е неимоверно силна, могат да разтрогват браковете. Тъй като Лила я слушала, без да я прекъсва — нещо, което Ада изобщо не била очаквала, напротив, надявала се само да отвори уста, за да ѝ се нахвърли и да я размаже, — та Ада се изнервила и взела да обикаля из апартамента, хем за да ѝ покаже, че често е идвала в този дом и отлично го познава, хем да я разкритикува.

— Леле каква гадост, мръсни чинии, прах, чорапи и гащи се въргалят по пода, горкият човек, не може да се живее така. — Накрая, обзета от неудържимо настървение, започнала трескаво да събира мръсните дрехи от пода в спалнята с крясъци: — От утре ще идвам аз да подреждам. Едно легло не можеш да оправещ, погледни тука, Стефано не понася чаршафът да е смачкан така, казвал ми е колко пъти ти го е натяквал, ама ти не отбираш. — Тук внезапно спряла, объркана, и тихо казала: — Трябва да си тръгнеш, Лина, защото, ако не се махнеш, ще ти убия детето.

Лила само успяла да отговори:

— Държиш се като майка си, Ада.

Това ѝ били думите. Сега си представям гласа ѝ: никога не е била способна да говори развълнувано, вероятно го е произнесла, както обикновено, с ледена злоба, или пък отчуждено. Все пак години покъсно ми разказа, че при вида на Ада в дома ѝ и в това състояние си припомнила крясъците на Мелина, изоставената любовница, когато

семејство Сараторе напускаха квартала, и сякаш видяла отново как ютията излита от прозореца и за малко не убива Нино. Високият огнен език на страданието, който толкова я бе впечатлил тогава, се бил разбушувал отново в Ада, само дето сега го подхранвала не жената на Сараторе, а тя, Лила. Зловеща игра на огледала, която никога от нас тогава не долови. Само тя, и затова може би вместо да се събуди лошотията ѝ и обичайната решимост да причинява болка, я обзела само горчивина и съжаление. Направила опит да я хване за ръката и ѝ казала:

— Седни, ще ти приготвя чай от лайка.

Но Ада възприела всяка дума на Лила, от първата до последната, и особено този жест като обида. Дръпнала се рязко, облещила се стряскащо, така че от очите ѝ се виждало само бялото, и когато се върнали на мястото си, закрепцала:

— Искаш да кажеш, че съм луда ли? Че съм луда като майка ми? Тогава много внимавай, Лила. Не ме пипай, разкарай се и си го направи за теб чая от лайка. Аз в това време ще сложа ред в тая кочина.

Измела, измила пода, оправила леглото и повече не гъкнала.

Лила я следяла с поглед; опасявала се да не се счупи като изкуствено тяло, подложено на много високо ускорение. После взела детето, излязла и дълго обикаляла из новия квартал, като говорела на Ринучо, показвала му нещата и ги назовавала, измисляла му приказки. Но го правела по-скоро за да контролира своята тревожност, отколкото за да забавлява детето. Прибрала се вкъщи едва когато видяла отдалече Ада да излиза от входа и да хуква, като да е закъсняла.

112.

Когато Ада се върнала на работа, останала без дъх и превъзбудена, Стефано я попитал мрачно, но спокойно:

— Къде беше?

Тя му отговорила в присъствието на клиентките на опашката:

— Да разтребя у вас, че на нищо не приличаше. — После се обърнала към публиката от другата страна на щанда: — На нощното шкафче имаше толкова прах, че можеше да се пише отгоре.

Стефано не казал нищо, с което разочаровал клиентките. Когато магазинът се опразнил и дошло време да затварят, Ада се заела да почисти и да измете, като с крайчеца на окото не изпускала от поглед любовника си. Нищо, седял зад касата, смятал и пушел американски цигари с тежък мирис. Щом загасил последния фас, взел пръчката, с която смъквали ролетката, но я задвижил отвътре.

— Какво правиш? — попитала тревожно Ада.

— Ще излезем от вратата към двора.

След което ѝ нанесъл толкова много удари по лицето, първо с длан, после с опакото, че тя се опряла на щанда, за да не припадне.

— Как си позволяваш да ходиш в дома ми? — гласът му звучал глухо, защото се сдържал да не се разкрещи. — Как си позволяваш да притесняваш жена ми и сина ми? — После усетил, че ще му се пръсне сърцето, и опитал да се успокои. За пръв път я удрял. Изломотил разтреперан: — Никога повече да не си посмяла. — И си тръгнал, като я оставил разкървавена в магазина.

На другия ден Ада не се явила на работа. Отишла у Лила и ѝ се представила със следите от побоя, а Лила, като видяла на какво прилича в лицето, веднага я пуснала вътре.

— Направи ми чай от лайка — казала дъщерята на Мелина.

Лила ѝ направила.

— Хубаво ти е детето.

— Да.

— Целият е на Стефано.

— Не.

— Има същите очи и същата уста.

— Не.

— Ако имаш книги за четене, чети си, аз ще се погрижа за къщата и за Ринучо.

Лиля се възряла в нея, този път почти развеселена, и й каза:

— Прави каквото искаш, но не се приближавай до детето.

— Не се притеснявай, нищо няма да му направя.

Ада се захванала на работа: разтребила, изпрала прането, проснала го на слънце, сготвила обяд, приготвила и за вечеря. По едно време се спряла, възхитена от начина, по който Лиля си играела с Ринучо.

— На колко е?

— Две и четири месеца.

— Малък е, много искаш от него.

— Не, прави каквото може.

— Бременна съм.

— Какво говориш?

— Така е.

— От Стефано ли?

— Разбира се.

— Той знае ли?

— Не.

В този миг Лиля разбрала, че бракът й наистина е към края си, но, както винаги й се случвало в моменти на предстоящи съдбовни промени, не почувствала нито съжаление, нито тревога, нито притеснение. Когато Стефано се прибрал, заварил жена си да чете в хола, а Ада да играе в кухнята с детето; апартаментът ухаел вкусно и блестял като голямо, скъпо бижу. Дал си сметка, че боят не си е постигнал целта, побелял целият и се задъхал.

— Върви си — казал на Ада тихо.

— Не.

— Какво си си наумила?

— Оставам тук.

— Искаш да се побъркам ли?

— Да, така ще станем двама.

Лила затворила книгата, взела детето и без нищо да каже, се оттеглила в стаята, в която преди време ходех да уча и в която сега спял Ринучо. Стефано зашепнал на любовницата си:

— Така ще ме съсипеш. Не е вярно, че ме обичаш, Ада, ти искаш да загубя всичките си клиентки, да ме разориш, а знаеш, че нещата и без това не вървят. Моля те, кажи ми какво искаш и ще ти го дам.

— Искам винаги да съм с теб.

— Добре, но не тук.

— Тук.

— Тук е домът ми, Лина, Ринучо.

— От този момент съм тук и аз: бременна съм.

Стефано седнал. Мълчаливо се втренчил в корема на Ада, застанала права пред него, сякаш пронизвал с очи роклята, гащите, кожата ѝ и виждал вече оформеното бебе, завършено живо същество, което се готвело да скочи отгоре му. После се почукало на вратата.

Бил един сервитьор от бар „Солара“, шестнайсетгодишно момче, назначено наскоро. Казало на Стефано, че Марчело и Микеле искат да го видят веднага. Стефано се отърсил, в момента това искане му изглеждало като спасение от разразилата се в дома му буря. Наредил на Ада:

— Няма да мърдаш оттук.

Тя му се усмихнала и кимнала в знак на съгласие. Той излязъл, отишъл с колата до двамата Солара. В каква каша се забърках, мислел си. Какво да правя? Ако баща ми беше жив, щеше да ми строши краката с железен прът. Жени, дългове, червеният тефтер на госпожа Солара. Нещо не проработило както трябва. Лина. Тя го била съсипала. Какво искали Марчело и Микеле, мамка му, по това време и толкова спешно?

Искали, както установи, стария му магазин. Не го казали, но се подразбрало. Марчело само споменал, че са готови да му дадат още един заем. Обаче, заявил, обувките „Черуло“ трябва окончателно да минат към нас, стига вече с тоя безделник шурей ти, на него не може да се разчита. Трябва ни също гаранция — бизнес ли, недвижимо имущество ли, помисли. След което си тръгнал, защото имал работа. Оттук нататък Стефано се оказал очи в очи с Микеле. Заспорили надълго и нашироко дали малката фабрика на Рино и Фернандо може

да бъде спасена, дали може да се избегне така наречената от Марчело гаранция. Микеле обаче тръсна глава и казал:

— Гаранции са нужни, скандалите не подпомагат бизнеса.

— Не те разбирам.

— Аз си се разбирам. Ти кого обичаш повече, Лина или Ада?

— Това не те засяга.

— Ами не, Стè, когато става дума за пари, твоите работи засягат и мен.

— Какво да ти кажа, мъже сме, знаеш как е. Лина ми е жена, Ада е друга работа.

— Значи, повече обичаш Ада?

— Да.

— Тогава оправи нещата и после ще говорим.

Изминали дълги и тежки дни, преди Стефано да намери начин да се измъкне от безизходицата. Караници с Ада, караници с Лила, работата изоставена, старият магазин често затворен, а кварталът наблюдавал и запаметявал, и още помни. Красивата двойка годеници. Кабриолетът. Минава Сорая с персийския шах, минават Джон и Жаклин. Накрая Стефано се примирил и казал на Лила:

— Намерих едно много приятно място, подходящо за теб и Ринучо.

— Колко си щедър.

— Ще идвам два пъти седмично да виждам детето.

— За мен можеш и да не го виждаш повече, и без това не е твое.

— Не ме карай да ти разбия физиономията, глупачка такава.

— Разбий ми я, когато поискаш, свикнала съм. Само че мисли за твоят дете, пък аз ще се занимавам с моето.

Той изпуктял, ядосал се, опитал се наистина да я удари. Накрая казал:

— Мястото е във Вомеро.

— Къде?

— Утре ще те заведа да го видиш. На Пиаца дели Артисти.

Лила на мига си спомнила предложението, което Микеле Солара ѝ направил преди време: „Купил съм апартамент във Вомеро, на Пиаца дели Артисти. Ако искаш, ще те заведа още сега да го видиш. Мислех за теб, като го купих. Там ще можеш да правиш каквото си искаш: да четеш, да пишеш, да създаваш, да спиш, да се смееш, да говориш, да

бъдеш с Ринучо. На мен ми стига да мога да те гледам и слушам.“
Поклатила невярващо глава и каза на мъжа си:
— Страшно леке си, наистина.

113.

Барикадирала се в стаята на Ринучо, Лина мислела как да постъпи. В дома на майка си и баща си нямало да се върне никога: отговорността за живота ѝ си била нейна, не искала пак да бъде дъщеря. На брат си не можела да разчита, Рино не бил на себе си, тормозел Пинуча, за да си отмъсти на Стефано, започнал да се кара и с тъща си, Мария, от отчаяние, че е останал без пари и е потънал в дългове. Само на Енцо разчитала: доверила му се е и пак ще му се довери, макар че не се обадил и дори като че изчезнал от квартала. Мислела си: той ми обеща, че ще ме измъкне оттук. Понякога обаче се надявала, че няма да си спази обещанието, опасявала се, че ще му навлече неприятности. Не я притеснявала опасността от възможен сблъсък със Стефано: съпругът ѝ вече се бил отказал от нея, а пък и бил страхливец, нищо че бил силен като див звяр. Страхувала се обаче от Микеле Солара. Не днес, не и утре, а когато вече ще съм забравила, ще цъфне пред мен и ако не се огъна, ще ме накара да си платя, мен и всеки, който ми е помогнал. Затова по-добре да си тръгна, без да намесвам никого. Трябва да си намеря работа, каквато и да е, да припечелвам колкото да изхранвам детето и да му осигуря покрив над главата.

Само като си помислела за детето, и силите я напускали. Какво ли е останало в главата на Ринучо: образи, думи. Притеснявала се какви гласове и изпуснати фрази може да е доловил. Кой знае дали е чувал моя глас, докато го носех в корема си. Кой знае как се е отпечатал в жилите му. Чувствал се е обичан, чувствал се е отблъснат, усещал е, когато съм се тревожила. Как да защитиш едно дете. Като го храниш. Като го обичаш. Като го учиш на разни неща. Като филтрираш всяко усещане, което би могло да го дамгоса завинаги. Изгубих истинския му баща, който нищо не знае за него и никога няма да го обича. Стефано, който не му е баща, но все пак го е обичал, ни продаде заради друга жена и негово истинско дете. Какво ще се случи със сина ми. Ринучо вече знае, че когато отида в друга стая, не ме е

загубил, все така ме има. Борави с предмети и с представите за тях, наяве и наужким. Умее да се храни сам с лъжица и вилица. Служи си с предметите, оформя ги, променя ги. Преминал е от думи към изречения. На италиански. Не казва вече той, а казва аз. Разпознава буквите от азбуката. Комбинира ги така, че да напише името си. Обича цветовете. Весел е. Но цялата тази връва. Видял е да ме удрят, да ме обиждат. Видял ме е да троша предмети и да изричам обиди. На диалект. Не мога повече да остана тук.

114.

Ли́ла предпазливо напускала стаята само когато го нямало Стефано и я нямало Ада. Приготвяла храна за Ринучо, хапвала набързо и тя. Знаела, че в квартала се говори, че се носят слухове. В един късен ноемврийски следобед звъннал телефонът.

— След десет минути ще съм там.

Познала го и му отвърнала без почуда в гласа:

— Добре. — И после: — Енцо.

— Да.

— Не си длъжен.

— Знам.

— Замесени са двамата Солара.

— Не ми дреме за Солара.

Пристигнал точно след десет минути. Качил се горе; тя била прибрала в два куфара своите неща и багажа на детето, а на тоалетката в спалнята оставила всичките си бижута, включително годежния пръстен и халката.

— За втори път си тръгвам — казала му, — но този път няма да се върна.

Енцо се огледал, не бил идвал в този дом. Тя го дръпнала за ръката.

— Стефано може да си дойде неочаквано, понякога така прави.

— И какъв е проблемът? — отвърнал той.

Опипал някои вещи, които му се стрували скъпи — ваза за цветя, пепелник, лъскави сребърни предмети. Разлистил бележник, в който Ли́ла си отбелязвала какво да купи за детето и за къщата. После й хвърлил изпитателен поглед и я попитал дали е сигурна в решението си. Казал, че е намерил работа в една фабрика в Сан Джовани а Тедучо и там е наел апартамент с три стаи, кухнята била малко тъмна.

— Но всичко, което Стефано ти е дал — добавил, — няма да го имаш вече, аз не мога да ти го дам. — И накрая предположил: — Може би те е страх, защото не си убедена.

— Убедена съм — казала тя и хванала Ринучо за ръка с нетърпелив жест — и не ме е страх от нищо. Да вървим.

Той се позабавил още малко. Скъсал един лист от бележника за покупките и написал нещо. Оставил го на масата.

— Какво написа?

— Адреса в Сан Джовани.

— Защо?

— Не играем на криеница.

Най-после вдигнал куфарите и заслизал по стълбите. Лила заключила вратата и пъхнала ключовете в отвора за писма.

115.

Нищо не знаех за Сан Джовани а Тедучо. Когато ми казаха, че Лила е отишла да живее на това място с Енцо, единственото, което ми дойде на ума, беше фабриката за колбаси на Бруно Сокаво, приятеля на Нино, която се намираще точно в този район. Стана ми неприятно от тази асоциация. От доста време не бях си спомняла лятото в Иския, та по този повод установих, че щастливият период от почивката ни бе избледнял, а неприятната страна бе взела превес. Открих, че всеки звук или мирис, които ми напомняха за тогава, ми се струваха отблъскващи, но изненадващо най-непоносимият спомен се оказа вечерта на Маронти с Донато Сараторе. Само мъката от случващото се между Лила и Нино явно ме бе настроила да си мисля, че ми е било приятно. От дистанцията на времето осъзнах, че преживяването от първото ми проникване в тъмното, на студения пясък, с този обикновен мъж, баща на момчето, което обичах, е било за окайване. Досрамя ме и срамът ми се прибави към друг един срам, от различен характер, който също изпитвах.

Работех денонощно по дипломната си работа и изтезвах Пиетро, като му четях на глас написаното. Той се държеше мило, клатеше глава и се ровеше в паметта си за откъси от Вергилий и други автори, които можеха да ми бъдат полезни. Отбелязвах си всяка дума, която излезеше от устата му, за да се възползвам, но работата не ми носеше радост. Лашках се между противоположни чувства. Търсех помощ, а ми беше унижително да я искам, бях му благодарна и същевременно се настройвах враждебно, особено ненавиждах това, че правеше всичко възможно да не ми натрапва щедростта си. Най-много се тревожех при мисълта да се явя заедно с него, или пък непосредствено преди или след него, когато предам работата си на асистента, който отговаряше и за двамата ни, мъж на около четиресет, сериозен и внимателен, понякога дори общителен. Личеше, че се отнася към Пиетро, все едно вече е назначен да преподава, а към мен просто като към брилянтна студентка. Често отказвах да се

консултирам с него поради яд или горделивост, страх ме беше да не излезе наяве някаква моя обективна малоценност. Трябва да се представя по-добре от Пиетро, казвах си, той знае много повече от мен, но е сив, липсва му въображение. Подходът му, начинът, по който най-любезно ме съветваше, беше твърде предпазлив. Аз се отказвах от написаното и започвах наново, за да следвам някоя немислима до момента идея. Когато се допитвах до преподавателя, той ме слушаше, разбира се, хвалеше ме, но някак лековато, сякаш цялото ми стараене бе добре изиграна игра. Скоро разбрах, че Пиетро Аирота има бъдеще, а аз не.

Към това се прибави и неадекватната ми преценка. Асистентът най-приятелски ме попита:

— Вие притежавате невероятен усет. Смятате ли да преподавате, след като се дипломирате?

Реших, че има предвид да преподавам в университет и подскочих от радост, бузите ми пламнаха. Отговорих, че харесвам и преподаването, и изследователската работа, и че бих се радвала да продължа работата си над четвъртата част на „Енеида“. Той веднага се досети, че съм го разбрала погрешно, и се притесни. Взе да сипе общи фрази за удоволствието от ученето през целия живот и ми препоръча един конкурс, който щеше да се проведе през есента, за няколко преподавателски места в педагогическия институт.

— Имаме нужда — взе да ме убеждава и повиши глас — от отлични преподаватели, които да подготвят отлични учители.

И толкова. Срам, срам, срам. Тази самонадеяност, която лично подхранвах, тази амбиция да бъда като Пиетро. Единственото общо между нас бяха малките сексуални забежки, когато се стъмнеше. Пъхтеше, отъркваше се в мен и не искаше нищо, до което спонтанно не го допуснех.

Зациклих. Известно време не бях в състояние да работя, вирах се в книгите, без да виждам редовете по страниците. Излежавах се, загледана в тавана, и се питах как да постъпя. Да се предам точно накрая и да се върна в квартала. Да се дипломирам и да преподавам в средния курс. Учителка. Да. Повече от Оливиеро. Колкото Галиани. Или не, може би малко по-долу. Госпожа Греко. В квартала щяха да ме имат за важна личност, дъщерята на портиера, която от малка си знаеше всичко. И само аз, която бях опознала Пиза, известните

професори, Пиетро, Мариароза, баща им, щях да съм напълно наясно, че не съм стигнала много далеч. Голямо усилие, много надежди, хубави мигове. Цял живот щях да съжалявам за времето с Франко Мари. Колко прекрасни бяха месеците, годините с него. Тогава не си давах сметка колко важни са били, а ето че сега това ме натъжаваше. Дъждът, студът, снегът, пролетните ухания покрай Арно и по разцъфналите улички на града, топлината, която си предавахме един на друг. И как избирахме някоя рокля, очила. Удоволствието да ме променя. И Париж, възбуждащото пътуване в чужда страна, кафенетата, политиката, литературата, революцията, която беше на път, нищо че работническата класа се съюзяваше с други. И той. Стаята му нощно време. Тялото му. Всичко приключи, въртях се нервно в леглото и не можех да заспя. Преувеличавам, започвах да мисля. Наистина ли е било толкова хубаво? Добре знаех, че и тогава изпитвах срам. Притеснения, унижения, отвращение: да приема, да изтърпя, да се заставам. Възможно ли е дори щастливите мигове на удоволствие да не могат да издържат на по-щателна проверка? Възможно е. Черната тъма на Маронти полегна до тялото на Франко, после и до тялото на Пиетро. Прогоних спомените.

От един момент нататък започнах все по-рядко да се срещам с Пиетро с извинението, че съм много изостанала и рискувам да не довърша работата си навреме. Една сутрин си купих тетрадка на квадратчета и започнах да описвам в трето лице онова, което ми се случи на плажа под Барано. После, все в трето лице, описах събитията от Иския. После разказах за Неапол и за квартала. После промених имена, места и ситуации. После измислих една тъмна сила, дебнеща в живота на главната героиня, невидима същност, притежаваща способността да я запоява към заобикалящата я действителност като с кислород; получаваше се една синьо-виолетова полусфера, в която всичко се подреждаше по най-добрия за нея начин и разпръскваше искри, но скоро след това се разпадаше на сиви парченца, лишени от смисъл. Написах тази история за двайсет дни, истинско разхищение откъм време, през което с никого не се виждах и излизах само за да отида да хапна. Накрая препрочетох няколко страници, не ми харесаха и зарязах историята. Но пък се почувствах по-спокойна, сякаш чувството на срам бе преминало от мен в тетрадката. Върнах се към

живота, довърших бързо дипломната си работа, започнах отново да се виждам с Пиетро.

Милото му държане и грижовността му ме размекнаха. За дипломирането му пристигна семейството в пълен състав, присъстваха и много техни приятели от Пиза. С изненада си дадох сметка, че вече не изпитвам завист към Пиетро заради бъдещето, което го очаква. Напротив, радвах се на щастливата му съдба и бях благодарна на цялото му семейство, че ме поканиха на последвалото празненство. Мариароза ми обърна специално внимание. Спорихме оживено за фашисткия преврат в Гърция.

Аз се дипломирах на следващата сесия. Не сметнах за нужно да уведомя родителите си, опасявах се, че майка ми ще сметне за свой дълг да присъства. За пред професорите облякох една от роклите, подарък от Франко, която ми се струваше още приемлива. След толкова време отново бях доволна от себе си. Малко преди да навърша двайсет и три, бях, представете си, доктор^[1], филолог, дипломиран със сто и десет плюс^[2]. Баща ми не бе отишъл по-далеч от пети клас, майка ми бе учила до втори и, доколкото ми бе известно, никой от предците ми не е четял и писал свободно. Какво феноменално постижение.

Дойдоха да ме поздравят няколко състудентки, дошъл бе и Пиетро. Помня, че беше много горещо. След обичайната церемония по дипломирането минах през стаята си, за да се освежа и да оставя подвързаната си дипломна работа. Той ме изчака долу, поканил ме бе на вечеря. Погледнах се в огледалото, изглеждах красива. Взех тетрадката с написаната от мен история и си я сложих в чантата.

Пиетро ме водеше на ресторант за пръв път. С Франко често бяхме ходили, от него знаех всичко за разположението на приборите, за чашите. Попита ме:

— Смятаме ли се за сгодени?

Усмихнах се, отговорих:

— Не знам.

Извади пакетче от джоба си и ми го подаде. Изломоти:

— През цялата изминала година го възприемах така. Но ако ти си на друго мнение, приеми го като подарък за дипломирането.

Разопаковах пакетчето и извадих зелена кутийка. Вътре имаше пръстен с брилянтчета.

— Много е красив — казах.

Пробвах го, беше ми по мярка. Спомних си пръстените, които Стефано бе подарил на Лила, много по-скъпи от този. Но това беше първото бижу, което получавах. Франко ми правеше много подаръци, но не и бижута, единственото ми украшение беше сребърната гривна на майка ми.

— Сгодени сме — му казах и се надвесих над масата да го целуна по устата.

Той се изчерви и измърмори:

— Имам и друг подарък.

Подаде ми плик, в който беше разпечатката на дипломната му работа, готова за публикуване. Каква бързина, помислих си добросърдечно и дори развеселено.

— И аз имам малък подарък за теб.

— Какъв?

— Нещо дребно, но нямам какво друго да ти дам, което да е наистина от мен.

Извадих тетрадката от чантата си и му я подадох.

— Роман — казах, — единствена бройка, unicum, единствено изкушение и единствено прегрешение. Други няма да напиша. — И добавих през смях: — Даже има и някои по-пикантни страници.

Стори ми се озадачен. Благодарил ми и остави тетрадката на масата. Съжалих на мига, че съм му я дала. Помислих си: той е сериозен учен, с традиция зад гърба, предстои да бъде публикувано есето му върху вакханските ритуали, което ще положи основата на кариерата му; не трябваше да го поставям в неловко положение с тази историйка, дето дори не е напечатана на машина. Но въпреки това не се почувствах неудобно този път, той си беше той, аз си бях аз. Казах му, че съм подала документи за конкурса за педагогическия институт, че щях да се върна в Неапол, казах му със смях, че животът ни на годеници няма да е лесен: аз на юг, той на север. Но Пиетро остана сериозен, беше премислил всичко и ми изложи плана си: две години, за да си затвърди позицията в университета, после щеше да се ожени за мен. Дори определи датата: септември 1969 година. Когато си тръгнахме, забрави тетрадката на масата. Подсетих го весело:

— А подаръка ми?

Смути се и хукна обратно да си го вземе.

Разхождахме се дълго. Целувахме се, прегръцахме се по крайречната улица и аз го попитах, къде на сериозно, къде на шега, дали не иска да се вмъкне в стаята ми. Поклати глава и отново ме зацелува със страст. Цели библиотеки го деляха от Антонио, но си приличаха.

[1] С „доктор“ в Италия се обръщат към хората с висше образование. — Б.пр. ↑

[2] 110 е максималната оценка, а плюсът (lode — похвала) се дава за особено постижение. — Б.пр. ↑

116.

При завръщането си в Неапол се почувствах, все едно дефектен чадър внезапно се е затворил върху главата ми от порив на вятъра. Пристигнах в квартала в разгара на лятото. Щеше ми се веднага да си намеря работа, но положението ми на дипломиран висшист не позволяваше да тръгна да обикалям в търсене на незначителни занимания както някога. От друга страна, нямах пари, а ми беше унизително да искам от баща си и майка си, които достатъчно се бяха жертвали заради мен. Скоро това ме изнерви. Всичко ме дразнеше — улиците, грозните фасади на кооперацияките, шосето, градинката, въпреки че в началото ме трогваше всеки камък и всеки мирис. Ако Пиетро си намери друга, ако не спечеля конкурса, мислех си, какво ще правя? Не е възможно да остана завинаги заложник на това място и на тези хора.

Родителите ми, братята и сестра ми много се гордееха с мен, но установих, че не разбираха точната причина: какво ми беше предназначението, защо се бях върнала, как да демонстрират пред съседите, че съм гордостта на семейството? В интерес на истината само им усложнявах живота, като допълнително задръствах малкия апартамент и затруднявах подредбата на леглата за спане: нямах вече място в това ежедневие. Отгоре на всичко бях непрестанно забола очи в някой учебник — права, седнала в този или в онзи ъгъл, безполезен паметник на учебното дело, надменно самовглъбена особа, на която всички се стараеха да не пречат, но и за която се питаха: какви ли са й намеренията?

Майка ми успя да се сдържи известно време, преди да ме разпита за годеника ми, чието съществуване бе установила по-скоро от пръстена, който носех, а не защото й доверих нещо. Искаше да знае с какво се занимава, колко печели, кога ще се представи у нас заедно с родителите си, къде щях да отида да живея, когато се омъжа. В началото й дадох малко информация: университетски преподавател е, за момента не печели, на път е да публикува книга, която другите

професори смятат за важна, ще се оженим след две години, техните са от Генуа, вероятно ще отида да живея в този град или пък където той започне работа. Но от внимателния начин, по който ме гледаше, за да продължи да ми задава едни и същи въпроси, добивах впечатлението, че не ме слуша, а тъпче на едно място около предварителните си представи. Сгодена бях за човек, който не беше дошъл и не възнамеряваше да дойде да поиска ръката ми, живееше много далече, преподаваше, но без да му плащат, щеше да издаде книга, но не беше известен. Ядоса се, както обикновено, макар че вече не ми правеше сцени. Опитваше се да сдържи недоволството си, може би вече дори не беше в състояние да го облече в думи. Езикът се бе превърнал в знак на отчужденост между нас. Изразявах се твърде сложно за нея, макар че си налагах да говоря на диалект, а когато се усетех и направех опит да опростя изречението, то се получаваше неестествено и съответно неясно. Освен това усилието, което положих да превъзможна неаполитанския акцент, може и да не се бе сторило достатъчно на хората в Пиза, но за нея, баща ми, братята ми, за целия квартал бе очевидно. На улицата, в магазините, по стълбите с мен се държаха със смесица от уважение и насмешка. Започнаха да ме наричат зад гърба ми онази от Пиза.

По онова време пишех дълги писма на Пиетро, а той ми отговаряше с още по-дълги. В началото очаквах да спомене поне бегло тетрадката ми, после и аз забравих за нея. Нищо конкретно не си казвахме, още пазя писмата: в тях няма нито една полезна подробност, която да послужи за възстановка на ежедневния живот по онова време — колко е струвал хлябът или билетът за кино, колко е печелел един портиер или един професор. Обсъждахме например някоя прочетена от него книга, някоя статия по теми от нашата специалност, някое умотворение, негово или мое, студентските вълнения в университетите, сюжети от неоавангарда, за които си нямах и представа, но които той изненадващо добре познаваше и така го забавлявах, че чак пишеше: „Много би ми било забавно да създам книга от смачкани на топка листове хартия, тези, които изхвърляш, след като си написал на тях изречение, а после си се отказал от него, защото не ти върши работа. Събирам такива, иска ми се да се отпечатат така, на смачкани страници, със случайните разклонения на гънките по тях, пресичащи само загатнати и прекъснати изречения.

Може би наистина единствената възможна днес литература е тази“. Последната му забележка ме жегна. Помня, че се усъмних да не би това да е начинът да ми съобщи, че е прочел тетрадката ми и че литературният подарък, който му направих, му се е сторил тривиален.

В онези дни на изтощителна жегга тялото ми се поддаде на умората, трупана с години, нямах и капка енергия. Посъбрах тук-там сведения за състоянието на госпожа Оливиеро, надявах се, че е добре и че ще мога да се срещна с нея, за да почерпя сила от задоволството ѝ, което моят академичен успех щеше да предизвика. Научих, че сестра ѝ дошла да си я прибере обратно в Потенца. Почувствах се много самотна. Стигнах дотам да ми липсва Лиля и бурните ни стълкновения. Дошя ми се да я потърся и да измеря разстоянието, което вече ни делеше. Но не го направих. Вместо това прибягнах до заобиколно и ненатрапчиво проучване, с цел да разбера какво мислят за нея в квартала, какви слухове се носят.

Най-напред потърсих Антонио. Нямах го, говореше се, че е останал в Германия, някои твърдяха, че се е оженил за невероятно красива германка, платиненоруса и добре налята, със сини очи, и че бил баща на близнаци.

Тогава отидох да си поприказвам с Алфонсо и започнах често да го посещавам в магазина на Пиаца деи Мартири. Беше станал истински красавец, приличаше на изфинен хидалго, говореше изискан италиански с весели диалектни вметки. Благодарение на него магазинът на двамата Солара вървеше с пълна пара. Заплатата го задоволяваше, наел си беше жилище в Понте ди Тапия и не му липсваха нито кварталът, нито брат му и сестра му или миризмата и мазнотията в бакалиите. „Догодина ще се женя“, съобщи ми без особен ентузиазъм. Връзката с Мариза бе продължила, затвърдила се беше и не им оставаше друго, освен да направят последната крачка. Излязох няколко пъти с тях, стояха добре един до друг, тя бе загубила навика да сипе потоци от думи, сега особено внимаваше да не вземе да каже нещо, което да го подразни. Така и не я попитах за баща ѝ, за майка ѝ, за братята ѝ. И за Нино не попитах, нито пък тя го спомена, сякаш бе завинаги излязъл и от нейния живот.

Видях се и с Паскуале и сестра му Кармен: той все така работеше като зидар на разни обекти из Неапол и околностите, тя продължаваше да работи в новата бакалия. И двамата обаче държаха

веднага да ми съобщят, че всеки от тях си има нова любов: Паскуале тайно ходеше с най-голямата, макар и твърде млада дъщеря на жената от галантерията, а Кармен се бе сгодила с бензинджията от шосето, добър човек на около четиресет, който много я обичал.

Отбих се и при Пинуча, почти неузнаваема беше: раздърпана, нервна, извънредно слаба, примирена със съдбата си; личеше ѝ, че Рино продължава да я бие, за да отмъсти на Стефано, а още по-дълбоки бяха белезите от дълбоко стаеното ѝ нещастие, намерило излаз само в очите и гънките около устата ѝ.

Най-накрая се осмелих да се свържа и с Ада. Очаквах да я видя още по-занемарена от Пина, унижена в ролята си на държанка. Обаче тя си живееше в бившия дом на Лила, беше се разхубавила, имаше ведро излъчване; наскоро бе родила момиче на име Мария. По време на бременността си не престанах да работя, събщи ми гордо. Уверих се с очите си, че тя е истинската господарка на двата хранителни магазина — тичаше от единия в другия, вършеше всичко.

Всеки от приятелите ми от детинство ми каза по нещо за Лила, но Ада ми се стори най-информираната. Още повече че говореше за нея с разбиране, почти със симпатия. Щастлива беше, щастлива с детето, с охолството си, с работата и Стефано, и изглеждаше искрено благодарна на Лила за цялото това щастие. Възкликна с възхита:

— Аз извърших някои щуротии, признавам. Лина и Енцо обаче постъпиха още по-безумно. Толкова не им пукаше за нищо, че и себе си не се опитаха да предпазят, направо ни изплашиха — мен, Стефано, та даже и оная гад Микеле Солара. Знаеш ли, че нищо не си взе отгук? И че ми остави всички свои бижута? И написаха на едно листче, моля ти се, къде отиват да живеят, точния адрес, с номер и всичко, все едно да ни кажат: елате да ни намерите, правете каквото искате, на кой му дреме?

Поисках адреса и си го записах. Докато пишех, тя ми каза:

— Ако я видиш, кажи ѝ, че аз не забранявам на Стефано да ходи да вижда детето, просто е много зает и колкото и да му е мъчно, няма време. Кажи ѝ също, че двамата Солара не забравят, особено Микеле. Кажи ѝ на никого да няма вяра.

117.

Енцо и Лила се преместили в Сан Джовани а Тедучо с един „Фиат 600“, който той наскоро бил купил на старо. По време на целия път не си казали нищо, но запълвали тишината, като се обръщали към детето. Лила — все едно говори с възрастен, той с кратки думи: аха, какво, да. Тя почти не познавала Сан Джовани. Веднъж били ходили до там със Стефано, пили по кафе в центъра и й било останало приятно впечатление. Но Паскуале, който често идвал и по работа, като зидар, и по партийни дела, като комунист, веднъж й се оплакал — и като зидар, и като активист: „Голяма отврат е, пълна скръб: колкото повече богатство се произвежда, толкова повече се задълбочава мизерията, и нищо не можем да променим, колкото и да сме силни“. Но Паскуале винаги и всичко критикуваше, така че не можеше да му се вярва. Докато фиатът се движел по разбити улици покрай порутени сгради и наскоро построени блокове, Лила предпочела да си мисли, че е довела детето в едно симпатично градче близо до морето; съсредоточила се над това, което възнамерявала да направи като уговорка с Енцо, и то веднага, за да е всичко ясно и честно.

Но толкова усилено го обмисляла, че не го изрекла на глас. „По-късно“, казала си. И така, пристигнали в апартамента, нает от Енцо, на втория етаж на нов, но вече окаян на вид блок. Стаите били полупразни, той казал, че е купил нещата от първа необходимост и още от следващия ден ще започне да набавя каквото още им е нужно. Лила го успокоила, че дори много е направил. Но когато видяла двойното легло, решила, че е време да си поговорят. Казала му мило:

— Енцо, аз много те уважавам, още от малка. Ти направи нещо, за което ти се възхищавам: захвана се да учиш сам, дипломира се; знам колко постоянство е нужно, аз така и не успях. А и си най-щедрият човек, когото познавам, това, което правиш за Ринучо и за мен, никой не би го направил. Обаче не мога да спя с теб. Не защото сме се виждали насаме само два-три пъти. И не защото не те харесвам. А защото съм изгубила всякаква чувствителност, като тази стена съм,

или тази маса. Така че, ако можеш да живееш в един дом с мен, без да ме пипнеш, добре, ако не, ще те разбере и утре ще си потърся друго място. Имай предвид, че винаги ще съм ти благодарна за това, което направи за мен.

Енцо я изслушал, без да я прекъсва. Накрая посочил двойното легло и казал:

— Легни си ти на него, аз ще спя на кушетката.

— Предпочитам аз на кушетката.

— А Ринучо?

— Видях, че има още една кушетка.

— Сам ли спи?

— Да.

— Можеш да останеш, колкото искаш.

— Сигурен ли си?

— Напълно.

— Не искам да си развалим отношенията заради недоразумения.

— Не се притеснявай.

— Извинявай.

— Всичко е наред. Ако случайно ти се възвърне чувствителността, знаеш къде съм.

118.

Чувствителността ѝ не се възвърнала, напротив, започнала да я обзема отчужденост. Тежкия въздух в стаите. Мръсните дрехи. Вратата на тоалетната, която не се затваряла добре. Представям си, че Сан Джовани ѝ се е сторил като изровена яма в покрайнините на квартала. Само и само да се спаси, не бе внимавала къде стъпва, и беше паднала в дълбокия трап.

Ринучо веднага ѝ създаде грижи. Спокойното друг път дете започнало през деня да капризничи и да вика Стефано, а нощно време се будело с плач. Желанието на майка му да се занимава с него, начинът ѝ да го въвлича в игра го успокоявали, да, но вече не го очаровали, даже започвал да се сърди. Лила измисляла нови игри и погледът му грейвал, започвал да я целува, опитвал се да я тупа по гърдите и издавал радостни стенания. Но после я отблъсквал, играел си сам или заспивал на едно одеяло на пода. А на улицата се изморявал след десет крачки, твърдял, че го боли коляното, и искал да го носи на ръце. Ако му откажела, се хвърлял на земята с писъци.

В началото Лила не му се давала, после лека-полека отстъпила. Понеже през нощта се успокоявал само ако му позволи да си легне на кушетката, оставила го да спи при нея. Когато излизали на пазар, го носела на ръце, въпреки че бил пълничко, тежко дете: от едната страна торбите, от другата той. Прибирала се капнала.

Скоро отново усетила какво е да живееш без пари. Край на книгите, на списанията и вестниците. Всичко, което била взела за Ринучо, му умаляло, детето растяло с дни. Тя самата почти нямала какво да облече. Но не се оплаквала. Енцо работел по цял ден и ѝ давал нужните пари, но печелел малко, а и трябвало да плаща на роднините, които се грижели за братята му. Така че едва успявали да платят наема, тока и газта. Лила обаче не изглеждала притеснена. В нейните представи парите — и тези, които бе имала и бе похарчила, и тези, които липсвали в бедното ѝ детство, били лишени от стойност и когато ги имало, и когато ги нямало. Много повече я тревожела

опасността от провал във възпитанието на сина ѝ, затова полагала усилия да му възвърне предишната енергичност, пъргавина и възприемчивост. Но Ринучо като че ли се чувствал добре единствено когато го оставела да играе на стълбищната площадка с детето на съседката. Двамата се карали, той се цапал, смеел се, ядял разни гадости и изглеждал щастлив. Лила го наблюдавала от кухнята, държала ги под око в рамката на външната врата. Много е способен, казвала си, по-развит е от другото дете, а то е по-голямо от него; може би трябва да се примиря, че не мога да го държа под стъклен похлупак — дала съм му необходимото, оттук нататък ще трябва да се справя сам, явно има нужда да удря, да дърпа играчките на другите, да се цапа.

Един ден на стълбите се появил Стефано. Оставил бакалията, най-после решен да види сина си. Ринучо му се зарадвал, поиграли си малко. Но Лила усетила, че на мъжа ѝ му е досадно и няма търпение да си тръгне. В миналото изглеждало, че не може да живее без нея и детето, а сега ето го — гледа си часовника, прозява се, почти сигурно е, че е дошъл, изпратен от майка си или даже от Ада. Любов и ревност си били отишли, престанали били да го измъчват.

— Ще взема детето да се поразходим.

— Да знаеш, че иска да го носят на ръце.

— Ще го нося.

— Не, остави го да ходи.

Излезли и се върнали след половин час, трябвало да се връща в магазина. Уверил я, че Ринучо изобщо не се е оплаквал и не е искал да го носи на ръце. Преди да си тръгне, ѝ казал:

— Виждам, че тук те знаят като госпожа Черуло.

— Това ми е името.

— Не съм те убил и няма да те убия само защото си майка на сина ми. Но много рискувате, ти и оня кретен, твоят приятел.

Лила се засмяла и казала, за да го подразни:

— Ти си кретен, правиш се на велик само с тия, дете не могат да те ступат.

После си дала сметка, че мъжът ѝ имал предвид двамата Солара, и му викнала отгоре, докато слизал по стълбите:

— Кажу на Микеле, че ако почне да се навърта наоколо, ще му се изплюя в лицето.

Стефано не ѝ отговорил и излязъл на улицата. Отишъл общо четири-пет пъти, мисля, не повече. При последното си посещение се развикал на жена си:

— Ти си срам и за собственото си семейство. Дори майка ти не иска повече да те види.

— Явно така и не са разбрали какво ми е било да живея с теб.

— Държах се с теб като с кралица.

— Тогава по-добре да съм просякиня.

— Ако забременееш пак, ще трябва да абортираш, защото носиш моята фамилия и не искам детето ти да фигурира като мое.

— Няма да раждам повече деца.

— Защо? Да не си престанала да се чукаш?

— Върви на майната си.

— Все едно, предупредил съм те.

— Той и Ринучо не ти е син, ама носи твоята фамилия.

— Мръсница такава, щом все ми го повтаряш, значи е вярно. Повече не искам да виждам нито теб, нито него.

В действителност не ѝ повярвал. Но така му било по-удобно. Предпочитал спокойния живот пред хаоса, в който тя го забърквала.

119.

Ли́ла осведомила подробно Енцо за посещенията на мъжа си. Той я слушал внимателно, без да коментира. Продължавал да бъде сдържан във всичко. Дори не ѝ разказал какво точно работи във фабриката и дали му харесва. Излизал сутрин в шест, връщал се вечер в седем. Вечерял, поигравал си с детето, изслушвал каквото тя имала да му каже. Щом Ли́ла споменела за нещо, от което Ринучо спешно се нуждаел, на другия ден той се прибирал с нужните пари. Никога не отворил дума Стефано да участва в издръжката на сина си, не я посъветвал да си потърси работа. Само я гледал, сякаш живеел единствено заради тези вечерни часове, когато да седне с нея в кухнята и да я слуша. По някое време се изправял, казвал лека нощ и се затварял в спалнята.

Една случайна среща на Ли́ла се оказала с важни последствия. Веднъж оставила Ринучо на съседката за следобеда и излязла сама. Чула настойчиво да натискат клаксон зад гърба ѝ. Някой ѝ махал от прозореца на луксозен автомобил.

— Ли́на.

Тя внимателно се вгледала. Разпознала вълчето лице на Бруно Сокаво, приятеля на Нино.

— Какво правиш тук? — попитал я.

— Тук живея.

На първо време почти нищо не му разказала за себе си, навремето не било лесно да се дават подобни обяснения. Не споменала Нино, не го направил и той. Попитала го дали се е дипломирал, той ѝ отговорил, че е решил да прекъсне с учението.

— Женен ли си?

— Ами, къде ти.

— А приятелка?

— Кога да, кога не.

— Какво работиш?

— Нищо, други работят за мен.

Решила да го попита като на шега:

— Ще ме вземеш ли на работа?

— Теб? За какво ти е?

— Трябва ми работа.

— Искаш да правиш салами и колбаси ли?

— Защо не.

— А мъжът ти?

— Нямам вече мъж. Обаче имам син.

Бруно внимателно я изгледал, за да прецени дали не се шегува. Объркал се, започнал да увърта.

— Работата не е лека — казал ѝ.

Разприказвал се, без да спре, за проблемите на връзките по принцип, за това как майка му постоянно се карала с баща му, за бурната любов, която имал наскоро с омъжена жена, но тя го зарязала. Твърде много думи като за Бруно; поканил я в близкия бар и продължил да ѝ разказва за себе си. Накрая Лила му казала, че трябва да тръгва, и той я попитал:

— Наистина ли си напуснала мъжа си? Наистина ли имаш дете?

— Да.

Той сбърчил вежди и написал нещо на една салфетка.

— Иди при този господин, ще го намериш сутрин след осем. И му покажи това.

— Салфетката?

— Да.

— И това ще е достатъчно?

Той кимнал утвърдително, почувствал насмешката в гласа ѝ. Промърморил:

— Много хубаво беше онова лято.

Тя отвърнала:

— За мен също.

120.

Всичко това научих по-късно. Имах намерение да отида на адреса в Сан Джовани веднага след като Ада ми го даде, но на мен също ми се случи нещо важно. Една сутрин, както четях без особена тръпка едно дълго писмо от Пиетро, накрая на последния лист стигнах до няколко реда, в които ми съобщаваше, че е дал текста ми (така го наричаше) на майка си да го прочете. Аделе толкова го харесала, че дала да го напечатат на машина и го предложила на едно издателство в Милано, за което превеждала от години. Те го одобрили и искали да го издадат.

Беше късна есенна утрин, помня сивата светлина. Седях до кухненската маса, която майка ми използваше за гладене. Старата ютия се плъзгаше енергично по тъканите, дървото вибрираше под лактите ми. Дълго се вирах в тези редове. Бавно изрекох на италиански, само за да се убедя, че се случва наистина:

— Мамо, тук пише, че ще публикуват един роман, който написах.

Майка ми спря да глади, вдигна ютията от дрехата и я постави отвесно.

— Роман ли си написала? — попита на диалект.

— Мисля, че да.

— Написала ли си, или не?

— Да.

— Ще ти платят ли?

— Не знам.

Излязох и хукнах към бар „Солара“, откъдето можеше да се телефонира що-годе на спокойствие. След многобройни опити — Джилиола ми подвикваше от щанда: „Отивай да говориш“ — вдигна Пиетро, но беше зает и много бързаше. Каза, че не знае повече по въпроса от това, което ми е писал.

— Ти прочете ли го? — попитах развълнувано.

— Да.

— Но не си изказал мнение.

Промърмори нещо за липсата на време, ученето, спешните задачи.

— Как е?

— Добър.

— Само добър ли?

— Добър е. Говори с майка ми, аз съм филолог, не съм литератор.

Даде ми домашния номер на родителите си.

— Неудобно ми е да им звъня, притеснявам се.

Долових изнервяне, нещо рядко за него, който винаги се държеше любезно. Каза:

— Написала си роман, поеми си отговорността.

Почти не познавах Аделе Аирота, виждала я бях всичко на всичко четири пъти и бяхме разменили само няколко дежурни изречения. През цялото време след това я бях считала за състоятелна и ерудирана съпруга и майка — членовете на семейство Аирота никога не говореха за себе си, държаха се, все едно светът изобщо не се интересува от заниманията им, в същото време обаче приемаха за даденост, че всички знаят с какво се занимават — и едва в този случай си дадох сметка, че тя работеше и беше в състояние да упражнява влияние. Колкото и да ми беше неудобно, обадих се, отговори ми камериерката и я извика. Поздрави ме сърдечно, но ми заговори на „вие“, така ѝ говорих и аз. Каза ми, че всички в издателството били на мнение, че книгата е много добра и че, доколкото ѝ било известно, вече били подготвили вариант на договор.

— Договор?

— Разбира се. Имате ли уговорка с други издатели?

— Не. Но дори не съм препрочела какво съм написала.

— Един-единствен вариант ли сте написали, без поправки? — попита с лека насмешка.

— Да.

— Уверявам ви, че е готов за публикуване.

— Имам нужда да поработя още по него.

— Доверете ми се: не променяйте и една запетайка, в него има искреност, естественост, има го онова тайнство на повествованието, което се среща само в добрите книги.

Продължи да ми прави комплименти, макар и вече с очевидна ирония. Напомни ми, че, както знаех, „Енеида“ също не е редактирана. Предположи, че пиша отдавна, попита дали имам други готови текстове и изглеждаше учудена, когато ѝ признах, че това е първото нещо, което съм написала.

— Талант и късмет — възкликна.

Довери ми, че внезапно се отворила празнота в плана на издателството и че текстът ми не само бил считан за отличен, но и за изпратен от съдбата. Мислели да го издадат напролет.

— Толкова скоро?

— Нещо против ли имате?

Побързах да отрека.

Джилиола, която беше дочула разговора ми от зад щанда, ме попита с любопитство:

— Какво става?

— Не знам — отговорих и бързо излязох.

Обикалях из квартала толкова щастлива, че не можех да повярвам, слепоочията ми пулсираха. Отговорът, който дадох на Джилиола, не беше начин да я държа настрана, наистина не знаех. В какво се състоеше тази неочаквана новина: няколко реда от Пиетро, размяна на думи в междуградски разговор, имаше ли нещо напълно сигурно в нея? Какво означаваше договор — предвиждаше ли пари, права, задължения, да не вземех да си навлека някакви неприятности? След няколко дена ще се окаже, че са си променили мнението, помислих си, и че няма да издадат книгата. Ще прочетат отново моята история, онези, които са я смятали за добра, ще я сметнат за повърхностна, а онези, които не са я чели, ще се ядосат на другите, че са искали да я издадат, ще обвинят Аделе Аирота, самата Аделе Аирота ще промени мнението си, ще се почувства унижена, ще прехвърли на мен вината за това, че се е изложила, и ще убеди сина си да ме остави. Минах пред сградата на старата районна библиотека, толкова отдавна не бях стъпвала там. Влязох, вътре нямаше никой, миришеше на прах и скука. Тръгнах разсеяно покрай рафтовете, докосвах разпокъсаните книги, без да поглеждам нито заглавията, нито авторите, само исках да ги усетя с пръстите си. Остаряла хартия, вълнообразни памучни гръбчета, букви от азбуката, мастило. Томове, вихрушки от думи. Потърсих „Малки жени“ и я намерих. Възможно ли

беше да се случи това? Възможно ли е на мен, точно на мен съдбата да отреди това, което двете с Лила планирахме да постигнем заедно? След няколко месеца щеше да има напечатана хартия, съшита, подлепена, цялата запълнена с мои думи, а на корицата името ми, Елена Греко — аз, точката, в която прекъсваше цяла поредица от хора неграмотни и полуграмотни, тъмно име, което сега щеше да се озари от светлина за вечността. След години — три, пет, десет, двамайсет — книгата щеше да се появи на тези рафтове, в библиотеката на квартала, в който съм родена, щеше да бъде вписана в регистъра, хората щяха да я взимат за четене, за да видят какво е написала дъщерята на портиера. Чух да се пуска водата в тоалетната и зачаках да излезе господин Фераро, същият от времето, когато бях старателно момиченце — слабо лице, може би посбръчкано, четинеста възбяла коса, все така гъсто набола над ниското чело. Ето някой, който можеше да оцени какво ми се случва, някой, който най-добре ще разбере причината за пламналата ми глава и бясното пулсиране в слепоочията. Но от тоалетната излезе някакъв непознат, закръглено човече на около четиресет.

— За книги ли сте? — попита. — Побързайте, че затварям.

— Търсех господин Фераро.

— Фераро се пенсионира.

Да съм побързала, че затварял.

Тръгнах си. Точно сега, когато щях да стана писателка, да няма никой в квартала, който да ми каже: какво невероятно нещо си постигнала.

121.

Не предполагах, че ще спечеля пари. Обаче като получих копието от договора, установих, че, сигурно поради намесата на Аделе, издателството ми е определило аванс от двеста хиляди лири, сто при подписването и сто при предаването на текста. Майка ми чак се задъха, толкова невероятно ѝ се струваше. Баща ми заяви: „Тези пари аз ги печеля за месеци“. Започнаха и двамата да се хвалят из квартала и извън него: дъщеря ни забогатя, стана писателка и ще се жени за професор от университета. Аз разцъфнах, престанах да уча за учителския конкурс. Веднага щом получих парите, си купих рокля и гримове, отидох за пръв път в живота си на фризьор и тръгнах за Милано, непознат за мен град.

На гарата се ориентирах с мъка. Но накрая взех метрото в правилната посока и се озовах на входа на издателството, обзета от тревожност. Дадох хиляди обяснения на портиера, без да ме е питал, даже докато му говорех, продължи да си чете вестника. Взех асансьора, почуках, влязох. Каква поразяваща чистота. Главата ми беше натъпкана с всичко научено, исках да блесна със знанията си и да докажа, че макар и да бях жена, макар и да си личеше произходът ми, съм човек, извоювал си правото да издаде книга, и сега, на моите двайсет и три години, нищо, нищо, нищо от мен не може да бъде поставяно под съмнение.

Приеха ме любезно и ме поведоха от стая в стая. Разговарях с редактора, който отговаряше за моя ръкопис, възрастен плешив мъж, но с много приятно лице. Разменяхме идеи в продължение на около два часа, много ме похвали и често споменаваше с дълбоко уважение Аделе Аирота, показва ми къде какво ме съветва да променя, даде ми копие от текста с неговите бележки. Преди да си вземе довиждане, ми каза много сериозно:

— Хубава история, съвременна, много добре построена и написана в стил, който непрекъснато изненадва, обаче ето какво се

питах: вече три пъти прочетох книгата ви и на всяка страница се излъчва някаква мощ, не разбирам откъде се е взела.

Изчервих се, благодарих му. Ех, на какво съм била способна и колко бързо стана всичко, колко ме харесваха и как умеех да направя така, че да ме заобичат, как умеех да говоря за образованието си, къде съм го получила, и за дипломната си работа върху четвъртата част на „Енеида“; как изискано и точно отговорях на всяка любезна забележка, като изкусно имитирах тона на госпожа Галиани, на децата ѝ, на Мариароза. Една симпатична и мила служителка на име Джина ме попита дали имам нужда от хотел и при утвърдителното кимване от моя страна ми направи резервация в един хотел на Виа Гарибалди. За мое огромно изумление се оказа, че издателството плаща за всичко и поема всеки мой разход за храна, както и билетите за влака. Джина ми каза да представя разходен лист, за да ми възстановят парите, и поръча да поздравя Аделе.

— Звънна ми по телефона — каза ми, — много държи на вас.

На другия ден отпътувах за Пиза, искаше ми се да прегърна Пиетро. Във влака огледах една по една бележките на редактора и останах доволна; видях книгата си през очите на човека, който я бе похвалил и си даваше труд да я направи още по-добра. Когато пристигнах, се чувствах много доволна от себе си. Годеникът ми ме настани при една асистентка по гръцка литература на средна възраст, аз също я познавах. Вечерта ме заведе на ресторант и изненадващо ми показа ръкописа ми, напечатан на машина. Той също имаше копие и беше нанесъл бележки, които обсъдихме една по една. Носеха отпечатъка на обичайната му строгост и се отнасяха главно за лексиката.

— Ще ги обмисля — казах и му благодарих.

След вечеря се усамотихме на една поляна. След изнервящо натискане в студа, затруднено от палтата и вълнените ни пуловери, ме посъветва внимателно да преработя онази част, в която главната героиня загубва девствеността си на плажа. Отвърнах в недоумение:

— Моментът е важен.

— Ти сама ги нарече доста пикантни страници.

— От издателството нямаха забележки.

— Ще ги направят впоследствие.

Това ме подразни, обещах му да помисля и за това, а на следващия ден си тръгнах към Неапол в лошо настроение. Щом онзи епизод е неприемлив за Пиетро, начетен младеж, написал книга за вакханските ритуали, то какво ли щяха да кажат майка ми и баща ми, братята ми, кварталът — ако го прочетат? Нахвърлих се върху текста още във влака, съобразявайки се с бележките на редактора и с тези на Пиетро, и каквото можах, зачеркнах. Исках книгата да е добра, да не подразни никого. Съмнявах се, че някога ще напиша друга.

122.

Вкъщи ме очакваше лоша новина. Убедена, че е в правото си да проверява пощата ми, когато отсъствам, майка ми бе отворила един колет, изпратен от Потенца. Вътре открила известно количество мои тетрадки от началното училище и бележка от сестрата на госпожа Оливиеро. Госпожата, бе написано в бележката, издъхнала в мир двайсет дни по-рано. В последно време често си спомняла за мен и поръчала да ми бъдат върнати учебните тетрадки, които пазела за спомен. Развълнувах се повече и от сестра ми Елиза, която плачеше безутешно от часове. Това ядоса майка ми: първо се развика на по-малката си дъщеря, а после силно натърти така, че да мога аз, първородната, да я чуя добре: „Тая идиотка все се правеше на по-голяма майка от мен“.

Мислих за госпожа Оливиеро през целия ден — колко щеше да се гордее с моето дипломиране с най-висока оценка, с книгата, която предстоеше да ми издадат. Когато всички си легнаха, се затворих в притихналата кухня и разлистих тетрадките една по една. Колко добре ме беше подготвила госпожата, какъв хубав почерк съм имала. Жалко, че порасналата ми ръка бе смалила буквите, а бързината бе опростила формите им. Усмихнах се на яростно зачеркнатите правописни грешки; на всички „добре“ и „отлично“, които старателно изписваше в полетата, когато одобрише някой израз или находчиво решение на трудна задача; на високите оценки, които винаги ми пишеше. Наистина ли е била за мен майка повече от майка ми? От известно време вече не бях убедена. Но бе успяла да си представи и да ми посочи един път, който майка ми не е била способна да прозре, и ме беше заставила да тръгна по него. Благодарна й бях за това.

Понечих да прибера пакета, за да се приготвя за лягане, когато забелязах, че в една от тетрадките са прибавени допълнителни страници, десетина листа на квадратчета, прикрепени един за друг с игла, сгънати. Почувствах внезапна празнина в гърдите, когато разпознах „Синята фея“, разказа, написан от Лила преди толкова

години — колко... тринайсет, четиринайсет. Така харесвах корицата, оцветена с пастели, красиво изписаните букви на заглавието: навремето смятах това за истинска книга и изпитвах завист. Отворих листовите на средната страница. Ръждясалата игла бе оставила кафяви следи по хартията. В почуда установих, че госпожата беше отбелязала нещо в полето: прекрасно. Значи го беше прочела? И ѝ беше харесало? Запрелиствах страниците една след друга, бяха изпъстрени с нейните чудесно, добре, отлично. Ядосах се. Стара вещице, казах си наум, защо не ни каза, че ти е харесало, защо лиши Лила от това удоволствие? Кое те накара да се бориш за моето образование, а не за нейното? Достатъчно извинение ли е отказът на обучаващата да изпрати дъщеря си на приемния изпит? Какви лични негодувания ти се въртяха из главата, та ги стовари върху нея? Зачетох се в „Синята фея“ от началото, препусках по избледнялото мастило и по почерка на Лила, толкова подобен на моя от тогава. Още от първата страница ме сви стомахът и скоро започнах обилно да се потя. Но едва накрая си признах това, което бях разбрала след първите няколко реда. Детинските странички на Лила бяха тайната сърцевина на моята книга. Ако някой се чудеше кое ѝ придава живост и откъде се е пръкнала здравата, но невидима нишка, която държи изреченията в едно, трябваше да се запознае с това детско книжле от десет страници на тетрадка, една ръждясала игла, пъстро оцветена корица и заглавие, без име.

123.

Цяла нощ не можах да заспя, чаках да съмне. Насъбралата се враждебност към Лила се стопи, изведнъж това, което ѝ бях отнела, ми се стори много повече от това, което тя успя да ми отнеме. Реших веднага да отида до Сан Джовани а Тедучо. Исках да ѝ върна „Синята фея“, да ѝ покажа моите тетрадки, да ги разлистим заедно, да се порадваме на коментарите на госпожата. Изпитвах особена необходимост да я накарам да седне до мен и да ѝ кажа: виж колко задружни сме били, една разделена на две и две събрани в една, и да ѝ докажа с онази убедителност, която мислех, че съм придобила в „Нормале“, и с филологическото настървение, заимствано от Пиетро, че детската ѝ книжка е пуснала дълбоки корени в съзнанието ми, дотолкова, че през годините да се развие и прерасне в друга книга, различна, зряла, моя, и все пак неделима от нейната, от всичко онова, което заедно си фантазирахме в двора на детските ни игри, тя и аз в приемствена връзка — единни, разделени, отново сглобени. Желаях да я прегърна и да ѝ кажа: Лила, каквото и да ни се случи отсега нататък, не бива повече да се губим от поглед.

Сутринта не потръгна добре, имах чувството, че градът прави всичко възможно да застане между нас. Качих се на претъпкан автобус за крайбрежието, пътувах притисната до изнемога от окаяни тела. После взех друг, още по-претъпкан автобус, но сгреших посоката. Слязох раздърпана и разрошена и успях да поправа грешката си след продължително чакане и много ярост. Това кратко пътуване из Неапол ме изтощи. За какво служеха в този град годините в гимназията, в лицей, в „Нормале“. За да стигна до Сан Джовани, ми се наложи да се върна назад в развитието си, сякаш Лила бе отишла да живее не на дадена улица или площад, а в някоя гънка на миналото от времето, преди да тръгнем на училище, време на мрак, на липса на правила и респект. Прибегнах до най-долния диалект от квартала, обиждах и ме обиждаха, заплашвах, подигравах ми се и на свой ред се подигравах: имах придобити умения в този вид спортна злоба. Неапол ми послужи

добре в Пиза, но в Неапол нямах нужда от Пиза, беше пречка. Добрите обноски, приятният глас и външен вид, цялата камара от знания, придобити от книгите, натрупани в главата ми и отразени в говора ми, бяха все явни признаци на слабост, превръщащи ме в сигурна плячка, която няма да съумее да се измъкне. В автобуса и по улиците по пътя към Сан Джовани съчетах някогашната си способност да изоставя милия тон, когато е нужно, със самочувствието от новото ми положение: дипломирана бях със сто и десет плюс, обядвала бях с професор Аирота, сгодена бях за сина му, внесла бях малко пари на сметка в Поците, в Милано важни личности се бяха отнесли към мен с респект; какво си позволяваха тия мърльовци? Усетих такъв прилив на сила, че вече не успях да си остана на нивото затваряй си очите, което бе начин да оцелееш в квартала и вън от него. Когато в блъсканицата на няколко пъти усетих мъжки ръце по тялото си, реших, че е мое свещено право да пусна гнева си на воля и реагирах с омразни викове и нецензурни думи, с каквито умееше да си служи майка ми и особено Лила. Толкова прекалих, че когато слязох от автобуса, бях сигурна, че някой ще скочи след мен и ще ме пребие.

Не стана така, но гневът и страхът не ме напускаха, докато се отдалечавах по пътя. Бях излязла от къщи нагласена, сега се чувствах смачкана отвън и отвътре.

Опитах да се сложа в ред, казах си: спокойно, почти си стигнала. Поисках упътвания от минувачите. Леден вятър духаше в лицето ми, докато крачех по булевард „Сан Джовани а Тедучо“, приличаше ми на жълтеникав канал с олющени стени, черни пробойни и мръсотия. Бродех, объркана от сърдечни указания, толкова изпълнени с подробности, че чак се оказваха безполезни. Най-накрая намерих улицата и входа. Тръгнах по мръсните стълби след силна миризма на чесън и детски гласове. Една много дебела жена със зелена блуза се показа от отворена отпреди това врата, видя ме и извика:

— Кого търсите?

— Карачи — казах. Но като видях, че недоумява, веднага се поправих: — Скано — фамилията на Енцо. И след това додадох: — Черуло.

Тогава жената повтори Черуло, повдигна дебела ръка нагоре и каза:

— По-нагоре. — Благодарих и продължих нататък, а тя се надвеси над парапета и се развика към горните етажи: — Тити, една тука търси Лина, качва се.

Лина. Тук, в чуждата уста, на това място. Едва тогава си дадох сметка, че си представях Ли́ла такава, каквато я видях последния път в апартамента в новия квартал, в подредбата, която, макар и наситена с отчаяние, беше се превърнала в постоянен фон на живота ѝ с мебелите, хладилника, телевизора, добре гледаното дете, с нейния вид на измъчена, но все пак още млада заможна дама. Никаква представа нямах в онзи момент как живееше, с какво се занимаваше. Ключката стигаше до напускането на мъжа ѝ и до нечуваното решение да остави хубавия дом и парите и да избяга с Енцо Скано. Не знаех за срещата със Сокаво. Затова бях тръгнала от квартала, убедена, че ще я заваря в нов апартамент, сред отворени книги и образователни игри за сина ѝ, в краен случай щеше да отсъства в момента, защото е отишла на пазар. И автоматично, от мързел, бях наместила тази представа в един топоним, Сан Джовани а Тедучо, след Гранили, в края на Марината. С това очакване се изкачвах. Помислих си: най-после успех, ето ме на адреса. Така се добрах до Титина, млада жена с дете на ръце, момиченце, което кротичко плачеше с леко похълцване, два реда сопולי се стичаха към горната му устна от зачервените от студ ноздри, а други две деца се държаха за полата ѝ, по едно от всяка страна.

Погледът на Титина се насочи към отсрещната врата, затворена.

— Лина я няма — отговори ми сърдито.

— И Енцо ли не е тук?

— Не е.

— Сигурно е извела детето на разходка?

— Вие коя сте?

— Казвам се Елена Греко, приятелка съм ѝ.

— И не познавате Ринучо? Рину̀, ти тая госпожица виждал ли си я?

Перна леко по главата едно от децата, които ѝ се бяха увесили отстрани, едва тогава го познах. Той ми се усмихна и каза на книжовен италиански:

— Здравсти, лельо Лену̀. Мама ще се върне довечера в осем часа.

Вдигнах го на ръце, прегърнах го, похвалих го колко е хубав и колко добре говори.

— Много го бива — призна и Титина, — роден професор е.

Враждебността ѝ към мен се стопи, покани ме да вляза вътре. В тъмния коридор се спънах в нещо, което сигурно беше на някое от децата. В кухнята цареше безпорядък, всичко тънеше в сивкава светлина. На шевната машина платът още си стоеше под иглата, наоколо и на пода имаше още платове в различни цветове. Титина изведнъж се притесни и опита да поразтреби, после се отказа и ми направи кафе, все така с дъщеря си на ръце. Аз сложих Ринучо на коленете си и започнах да му задавам глупави въпроси, на които той отговаряше с примирена готовност. Междувременно жената ме осведоми за Лила и Енцо:

— Тя прави салами за Сокаво — каза ми.

Учудих се, едва тогава си спомних за Бруно.

— Сокаво, този с колбасите?

— Сокаво, да.

— Познавам го.

— Не са свет тия хора.

— Познавам сина.

— Дядо, баща, син, все същата стока са. Направиха пари и забравиха, че едно време ходеха с кръпки на задника.

Попитах я за Енцо. Каза ми, че работел по локомотивите, така се изрази, а аз скоро установих, че ги смята за женени, защото нарече Енцо със симпатия и уважение „господин Черуло“.

— Кога ще се върне Лина?

— Довечера.

— А детето?

— Стои при мен, яде, играе, всичко прави с мен.

Значи, пътуването не бе приключило: аз се приближавах, Лила се отдалечаваше. Попитах я:

— За колко време мога да стигна до фабриката пеша?

— Двайсет минути.

Титина ми даде указания, които си записах на лист хартия. Ринучо чинно ми поиска разрешение.

— Лельо, може ли да отида да си играя?

Изчака да му кажа да, изтича при другото дете и веднага го чух как му изрева една грозна обида на диалект. Жената ме погледна с неудобство и се развика от кухнята на италиански:

— Рино, не е хубаво да се говори така, внимавай да не дойда да ти направя пляс-пляс по ръчичките.

Усмигнах ѝ се, напомни ми за пътуването ми с автобуса. Пляс-пляс и на мен по ръчичките, помислих си, намирам се в същото положение като Ринучо. Караницата в коридора обаче не стихваше и се наложи да се намесим. Двете момченца се биеха с юмруци сред падащи предмети и яростни крясъци.

124.

До фабриката на Сокаво стигнах по пътека от отгпкана пръст, осеяна с всякакви боклуци; тънък черен пушек се виеше в мразовитото небе. Още преди да видя оградната стена, усетих миризма на животинска мас, смесена с мирис на изгорели дърва, и ми се повдигна. Пазачът подигравателно ми заяви, че не е прието да се идва на посещение при приятелки в работно време. Поисках да говоря с Бруно Сокаво. Смени тона и ми съобщи, че той много рядко идвал във фабриката. Телефонирайте му у дома, настоях. Притесни се, обясни ми, че не може да го безпокои без причина.

— Ако не се обадите вие — заявих, — ще намеря телефона му и ще се обадя аз.

Изгледа ме накриво, не знаеше как да постъпи. Мина някакъв мъж на колело, спря и му подхвърли някаква мръсотия на диалект. Пазачът явно изпита облекчение, че го вижда. Заприказва се с него на диалект, все едно не съществувах.

В средата на двора гореше огън. Минах покрай него, лъхна ме гореща вълна, която прогони студа за малко. Стигнах до ниска жълта постройка, бутнах тежката врата и влязох. Миризмата на мазно, която още отвън ми се бе сторила тежка, сега стана направо непоносима. Разминах се с едно момиче, което си прибираше косата с нервни жестове, личеше, че е ядосана. Казах ѝ ако обичате, отмина с наведена глава, но след три-четири крачки спря.

— Какво има? — попита нелюбезно.

— Търся една жена на име Черуло.

— Лина?

— Да.

— Виж на пълненето.

Попитах къде е това, не ми отговори и отмина. Бутнах друга врата. Лъхна ме топлина, от която миризмата на мазно стана още по-отблъскваща. Помещението бе огромно, в него имаше вани, пълни с някаква млечна на цвят течност, в нея сред издигащата се пара се

движеха сенки на тела, бавни, приведени силуети на работници, потопени до кръста. Не видях Лила. Попитах един мъж, който се бе проснал на покрития с плочки под, същинско блато, и поправяше някаква тръба:

— Знаете ли къде да намеря Лина?

— Черуло?

— Черуло.

— На смеските.

— Казаха ми на пълненето.

— Тогава, като знаете, защо ме питате?

— Смеските къде са?

— Все направо.

— А пълненето?

— Надясно. Ако не я намерите там, вижте на транжирането или в хладилното. Все я местят.

— Защо?

Усмихна се накриво.

— Приятелка ли ви е?

— Да.

— Тогава няма какво да говорим.

— Кажете ми.

— Да не се обидите?

— Няма.

— Много е устата.

Тръгнах, накъдето ми посочи, никой не ме спря. Работници и работнички ми се видяха потънали в мрачно безразличие, дори и когато се смееха или си подвикваха обиди, сякаш се държаха на разстояние от собствения си смях, от гласовете, от гнусните смеси, които обработваха, от смрадта. Стигнах при работнички в сини престилки, с шапки на главите, които подготвяха месото; машините издаваха звук на стържещо желязо и приплъзване от смилането и разбъркването на мека материя. Лила обаче я нямаше. Не я видях и където натъпкваха в черва розовеникава паста, примесена с кубчета сланина, нито където с наточени ножчета отделяха костиците, кълцаха и режеха, като размахваха остриетата с опасна скорост. Открих я в хладилното. Излизаше от една камера, следвана от нещо като бял дъх. Носеше на рамо червеникав блок замръзнало месо, един нисичък тип

го подпираше от другата страна. Остави го на количката и понечи да влезе обратно в леденото помещение. Веднага забелязах, че е с превързана ръка.

— Лила.

Обърна се внимателно и несигурно се вгледа в мен.

— Какво правиш тук вътре? — попита.

Очите ѝ бяха трескави, бузите ѝ по-хлътнали от обикновено, и въпреки това изглеждаше едра, висока. Тя също беше със синя престилка, но под нея имаше нещо като дълго палто, а на краката груби войнишки обувки. Щеше ми се да я прегърна, но не посмях, не знам защо, но ме беше страх да не ми се разпадне в ръцете. Тя беше тази, която ме притисна плътно и продължително. Усетих влажната тъкан на дрехите ѝ, излъчваше още по-унизителна миризма от онази, която се носеше из въздуха.

— Ела — подкани ме, — да се махнем оттук. — Извика на мъжа, който работеше с нея: — Две минути. — И ме дръпна в един ъгъл. — Как ме намери?

— Ами влязох.

— И те пуснаха?

— Казах, че търся теб и че съм приятелка на Бруно.

— Браво, така сега сигурно си мислят, че правя свирки на сина на собственика и ще ме оставят за малко на мира.

— Какво говориш?

— Тук е така.

— Тук, вътре ли?

— Навсякъде. Дипломира ли се?

— Да. Случи ми се нещо още по-хубаво, Лила. Написах роман и ще го издадат през април.

Както беше сивкава в лицето, сякаш в нея не течеше кръв, изведнъж се зачерви. Проследих червенината да се качва от шията към бузите ѝ чак до ръба на очите, а тя ги стисна, все едно се страхуваше да не би пламъкът да ѝ изгори зениците. После хвана ръката ми и я целуна, първо opakото, после дланта.

— Радвам се за теб — прошепна.

В първия момент ме впечатли не жестът на привързаност, а подутите ѝ ръце и раните, старите и нови белези, една съвсем прясна

резка на палеца на лявата ръка, възпалена по краищата, и си представих още по-лошо срязване под превръзката на дясната.

— Какво ти е?

Веднага дръпна ръцете си и ги прибра в джобовете.

— Нищо. Отиват ти пръстите от кълцане на месо.

— Кълцаш месо ли?

— Слагат ме, където им скимне.

— Говори с Бруно.

— Бруно е най-големият мръсник от всички. Появява се тук само да види коя от нас може да изчука в помещението за зреене.

— Лила.

— Вярно е.

— Зле ли си?

— Много съм си добре. Тук в хладилното даже ми дават десет хиляди повече на час, добавки заради студа.

Мъжът се провикна:

— Черу̀, двете минути минаха.

— Идвам — отвърна.

Прошепнах:

— Госпожа Оливиеро почина.

Сви рамене.

— Беше болна, очакваше се.

Добавих бързо, защото мъжът до вратата започваше да нервничи.

— Изпратиха ми от нейно име „Синята фея“.

— Каква „Синя фея“?

Вгледах се в нея, за да разбере дали наистина не помни, стори ми се искрена.

— Книгата, която написа на десет години.

— Книга ли?

— Така ѝ викахме.

Лила сви устни и тръсна глава. Напрегната беше, опасяваше се от неприятности в работата, но пред мен играеше ролята на непукист. Трябва да си тръгна, помислих си. Тя каза:

— Много време мина оттогава. — По тялото ѝ премина тръпка.

— Да не би да имаш температура?

— Ами, не.

Затърсих из чантата си малкия ръкопис и ѝ го подадох. Взе го, разпозна го, но не изглеждаше развълнувана.

— Била съм самонадеяно момиченце — промърмори.

Побързах да отрека.

— Този разказ — казах ѝ — и днес си е прекрасен. Прочетох го отново и разбрах, че винаги ми е бил в главата, без да съзнавам. От него произлиза моята книга.

— От тая тъпотия? — засмя се силно и нервно. — Тогава който те издава, е луд.

Мъжът ѝ извика:

— Чакам те, Черу̀.

— Не ми опявай — отговори му.

Пъхна ръкописа в джоба си и ме хвана подръка. Отправихме се към изхода. Спомних си колко се бях постарала да изглеждам добре пред нея и колко трудно беше да намеря това място. Представяла си бях плачове, признания, размишления, една хубава утрин на изповеди и помирение. Обаче ето ни, разхождаме се подръка — тя навлечена, мръсна, изстрадала и аз, нагласена като госпожица от добро семейство. Казах ѝ, че Ринучо е много красив и умен. Похвалих съседката, попитах за Енцо. Остана доволна, че съм харесала детето, и на свой ред похвали съседката. Това, което ѝ развърза езика обаче, беше името на Енцо, озари се и се разприказва.

— Много е мил — каза ми, — добър е, от нищо не го е страх, извънредно умен е, нощно време учи, толкова много неща знае.

Никога не я бях чувала да говори така за някого. Попитах я:

— Какво учи?

— Математика.

— Енцо?

— Да. Прочел нещо за електронни сметачни машини, може и на някоя реклама да ги е видял, много е запален. Твърди, че тия машини не са каквито ги показват на кино, с много цветни лампички, които светват и угасват с бипкане. Твърди, че било въпрос на езици.

— Езици ли?

Тя присви очи по начина, който добре познавах.

— Не такъв език, на който да пишеш романи — обясни и ме жегна презрителният начин, по който произнесе „романи“, както и

лекият смях, който последва. — Това е език за програмиране. Вечер, като заспи детето, Енцо се захваща да учи.

Долната ѝ устна бе суха, напукана от студа, лицето съсипано от умора. Обаче колко гордо произнесе „се захваща да учи“. Осъзнах, че въпреки третото лице единствено число, не само Енцо се е запалил по тези неща.

— А ти какво правиш?

— Правя му компания, иначе, ако е сам, ще му се доспи, защото е уморен. Заедно обаче е по-хубаво, единият каже нещо, другият каже друго. Знаеш ли какво е блоксхема?

Поклатих глава. Очите ѝ съвсем се смалиха, пусна ми ръката и се разприказва, за да ме въвлече в тази своя нова страст. На двора, на миризмата на огъня и тежкия дъх на животински мазнини, месо и жили тази Лила, навлякла тъмносиня престилка върху дебелото палто, с изпонарязани ръце, чорлава и извънредно бледа, без следа от грим, се оживи и зареди с енергия. Говореше за свеждането на всяко нещо до алтернативата вярно-невярно, за Булева алгебра и още много неща, напълно неизвестни за мен. И въпреки това думите ѝ, както винаги, успяха да ми окажат въздействие. Докато говореше, си представях бедния им дом през нощта, детето, спящо оттагък, и Енцо, приседнал на леглото, капнал от умора след работа по локомотивите на неизвестно коя фабрика; видях и нея, след деня, прекаран във ваните за варене на колбаси или в транжорната, или в хладилното на минус двайсет градуса, да сяда до него върху одеялото. Виждах ги и двамата, озарени от чудодейна светлина, пожертвали съня; чувах гласовете им, упражняващи се да създават блоксхеми и да разчистват света от всичко излишно, като програмират ежедневните си действия според два единствени критерия за истина: единица и нула. Приглушени думи в мизерната стая, прошепнати, за да не събудят Ринучо. Осъзнах, че съм дошла чак дотук, изпълнена със самонадеяност, и си дадох сметка, че — добронамерено, разбира се, с обич — съм предприела цялото това пътуване главно за да ѝ покажа какво е загубила и какво аз съм спечелила. Но тя го бе разбрала от момента, в който ѝ изникнах пред очите, и сега, рискувайки да се изпокара с колегите си и да я глобят, в отговор на практика ми обясняваше, че нищо не съм спечелила, че в този свят няма нищо за печелене, че животът ѝ е пълен с различни и нетипични приключения точно колкото и моят, и че времето си се

изнизва ей така, без смисъл, и че е хубаво просто да се виждаме от време на време, за да чуем как налудничавият звън в мозъка на едната отеква в налудничавия звън в мозъка на другата.

— Харесва ли ти да живееш с него? — попитах.

— Да.

— Ще си родите ли деца?

Направи пресилено развеселена гримаса.

— Не спим заедно.

— Не?

— Не, не ми идва отвътре.

— А той?

— Изчаква.

— Може би го чувстваш като брат.

— Не, не ми харесва.

— И тогава?

— Не знам.

Спряхме до огъня и тя кимна към портиера.

— Внимавай с тоя — каза ми, — на излизане е способен да те обвини, че си откраднала някоя мортадела само за да те обискира и да те опипа навсякъде.

Прегърнахме се, целунахме се. Казах, че пак ще ѝ се обадя, че не искам да я загубя, казах го искрено. Тя се усмихна и промърмори:

— Да, и аз не искам да те загубя. — И почувствах, че също говори искрено.

Тръгнах си силно разтърсена. Беше ми трудно да се разделим, някогашната увереност, че без нея нищо наистина важно не може да ми се случи, се възвърна и в същото време имах нужда да избягам, за да престана да усещам в ноздрите си мазната смрад, пропита в дрехите ѝ. След няколко забързани крачки не се стърпях и се обърнах назад да ѝ помахам. Видях я да стои до огъня, лишена от женски форми в това си облекло — разлистваше страниците на „Синята фея“. После внезапно ги хвърли в огъня.

125.

Не й казах нито за какво се разказва в книгата ми, нито кога ще бъде по книжарниците. И за Пиетро не й казах, нито за намерението ни да се оженим след две години. Нейният живот ме бе обсебил и ми бяха нужни дни, за да си върна ясните контури и значението на моя собствен. Окончателно дойдох на себе си — но коя себе си? — с коректурите на книгата: сто трийсет и девет страници, плътна хартия; думите, които в тетрадката бяха фиксирани с моя почерк, ми се струваха приятно чужди в печатна форма.

Прекарах щастливи часове в четене, препрочитане, коригиране. Навън беше студено, леден вятър се промъкваше през процепите на черчеветата. Седях край кухненската маса с Джани и Елиза, които учеха. Майка ми се бяхтеше около нас, но изненадващо предпазливо, за да не ни пречи.

Скоро пак пътувах до Милано. Тогава за пръв път в живота си си позволих такси. В края на един работен ден, прекаран целия в преглед на последните корекции, плешивият редактор ми каза: „Ще наредя да ви поръчат такси“, и не можах да му откажа. Така че, когато от Милано отидох в Пиза, на гарата се огледах и си помислих: защо да не се направя на важна дама още веднъж. И отново се изкуших, когато се върнах в Неапол, в хаоса на Пиаца Гарибалди. Щеше да ми хареса да пристигна в квартала с такси, удобно разположена на задната седалка с шофьор на разположение, който при пристигането ни на входа щеше да ми отвори вратата на колата. Обаче се прибрах вкъщи с автобуса, не посмях. Вероятно все пак имаше нещо, което ме правеше различна, защото когато поздравих Ада, разхождаща момиченцето си, тя ме погледна разсеяно и отмина. После обаче спря, върна се и ми каза:

— Колко добре изглеждаш, не те познах, станала си друга.

Зарадвах се на момента, но после ми стана неприятно. Какво печелех, ако станех друга? Исках да си остана аз, свързана с Лила, с двора, с изгубените ни кукли, с дон Акиле, с всичко. Беше единственият начин да почувствам в пълнота какво ми се случва. От

друга страна, трудно бе да не се поддам на промените — в този период, без да съм го искала, се промених повече и от годините в Пиза. През пролетта книгата излезе и — много повече от дипломата — ми донесе нова идентичност. Когато показах една на майка ми, на баща ми, на братята и сестра ми, те започнаха да си я подават от ръка на ръка, но без да я отворят. Взираха се в корицата с неуверени усмивки, приличаха ми на полицейски инспектори пред фалшив документ. Баща ми каза: „Моето фамилно име“, но го каза без задоволство, сякаш изведнъж, вместо да се гордее с мен, е открил, че са му откраднали пари от джоба.

Минаха няколко дни, излязоха първите рецензии. Преглеждах ги тревожно, дори най-лекият намек за критика ми причиняваше болка. Най-добронамерените прочетох на глас пред цялото семейство, баща ми отново засия. Елиза ми се подигра:

— Трябваше да се подпишеш като Ленуча, Елена е тъпо.

В онези неспокойни дни майка ми купи албум за снимки и започна да лепи в него всичко положително, което се пишеше за мен. Една сутрин ме попита:

— Как се казва годеникът ти?

Знаеше го, но имаше нещо наум, и за да ми го съобщи, трябваше да тръгне оттам.

— Пиетро Аирота.

— Значи ще се казваш Аирота.

— Да.

— И ако напишеш друга книга, на корицата ще пише Аирота?

— Не.

— Защо?

— Защото ми харесва Елена Греко.

— И на мен — каза.

Но така и не прочете книгата ми. И баща ми не я прочете, и Пепе, и Джани, и Елиза, в началото и никой от квартала. Една сутрин пристигна фотограф, който ме държа два часа в градинката, после покрай шосето, после на входа на тунела, за да ме снима. Една от снимките излезе във вестник „Ил Матино“ — очаквах минавачите да ме спират на улицата, да прочетат книгата от любопитство. Но не, никой, нито дори Алфонсо, Ада, Кармен, Джилиола, Микеле Солара, който не беше съвсем неграмотен като брат си Марчело, никой от тях

не ми каза при първа възможност: книгата ти е хубава или, де да знам, книгата ти не е хубава. Само топло ме поздравяваха и отминаваха.

За пръв път се срещнах с читатели в една книжарница в Милано. По-късно разбрах, че за срещата бе настоявала упорито Аделе Аирота, която следеше от разстояние как върви книгата, и бе пристигнала от Генуа специално за случая. Мина да ме види в хотела и остана с мен целия следобед, като дискретно се опитваше да ме успокои. Ръцете ми не спираха да треперят, думите ми бягаха, горчеше ми в устата. Освен това бях ядосана на Пиетро, защото си остана в Пиза, имал работа. Обаче Мариароза, която живееше в Милано, мина за малко преди срещата, много зарадвана, после ѝ се наложи да си тръгне.

Пристигнах в книжарницата силно уплашена. Заварих малката зала пълна, влязох със сведен поглед. Щях да припадна от вълнение. Аделе поздрави много от присъстващите, нейни приятели и познати. Седна на първия ред, хвърли ми окуражителен поглед, на няколко пъти се обърна да размени някоя дума с една дама на нейна възраст, седнала зад нея. До този момент само два пъти бях говорила пред публика, заставена от Франко, и то пред публика от шест-седем негови приятели, които се усмихваха с разбиране. Положението сега бе различно. Намирах се пред около четиресет непознати с изискан и образован вид, които мълчаливо се взираха в мен с погледи, лишени от симпатия, повечето от тях дошли заради известността на семейство Аирота. Идеше ми да стана и да избягам.

Но ритуалът започна. Един възрастен критик, на времето много уважаван университетски професор, се изказа възможно най-благоклонно за книгата ми. Нищо не разбрах от думите му, мислех само какво ще говоря аз. Гърчех се на стола, свиваше ме коремът. Светът се бе отдръпнал от мен в пълен хаос, а аз не разполагах с достатъчно власт да го върна и сложа в ред. Все пак се правех на спокойна. Когато дойде моят ред, заговорих, без да знам точно какво, просто колкото да не мълча, жестикулирах твърде много, проявих прекалена компетентност по литературните въпроси, размахвах високо класическото си образование. После настана тишина.

Какво си мислеха за мен седящите насреща ми хора? Как оценяваше изказването ми критикът до мен, професорът? А Аделе, дали зад маската си на снизходителна жена не се разкайваше, че ме е подкрепила? Погледнах я и веднага си дадох сметка, че я моля с очи за

утвърдителен знак, засрамах се. Тогава професорът до мен ме докосна по ръката, сякаш да ме успокои, и подкани публиката да се изкаже. Мнозина притеснено забиха погледи в коленете си или в пода. Първият, който взе думата, бе господин в зряла възраст с дебели очила, много известен на присъстващите, но не и на мен. Само като му чу гласа, Аделе направи неприязнена гримаса. Той дълго говори за упадъка на издателската дейност, която вече се интересува повече от печалбата, отколкото от качеството на литературата; премина към меркантилната подкрепа от страна на критиците и на третите страници на ежедневниците; накрая се спря на книгата ми, отначало с насмешка, а после, когато цитира по-дръзките откъси, с осезаемо неодобрителни нотки в гласа. Изчервих се и вместо да отговоря, изломотих някакви общи приказки, без връзка с темата. После млъкнах, останала без сили, и забих поглед в масата. Професорът критик ме окуражи с усмивка, с поглед: мислеше, че искам да продължа. Когато разбра, че нямам такова намерение, сухо попита:

— Други?

Вдигна се една ръка в дъното.

— Заповядайте.

Висок младеж с дълга, разчорлена коса и гъста, възчерна брада заговори с презрителен тон, в полемика с предходното изказване, а на моменти и с въведението, поднесено от седящия до мен мъж. Заяви, че живеем в твърде провинциална страна, в която всеки повод е добре дошъл, за да започнем да се жалваме, но никой не запретва ръкави да промени нещата и да направи така, че да заработят. След това премина към възхвала на модернизаторската сила на романа ми. Познах го най-вече по гласа, беше Нино Сараторе.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.